

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDA BİR İNCELEME: YAYGIN
GELİŞİMSEL BOZUKLUK TANILI ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN
AİLE UYUMU VE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif Gizem TÜRSEL

BURSA – 2019

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDA BİR İNCELEME: YAYGIN
GELİŞİMSEL BOZUKLUK TANILI ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN
AİLE UYUMU VE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Elif Gizem TÜRSEL

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK

BURSA – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

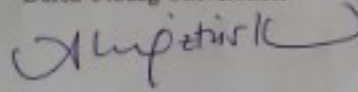
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda 701545009 numaralı Elif Gizem TÜRSEL'in hazırladığı "İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Bir İnceleme: Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Aile Uyumu ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 13/09/2019 günü ..13:00-14:30... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorularla alınan cevapların sonunda adayın tezinin/çalışmasınınbaşarılı.....(başarılı/başarısız) olduğuna oy.....kendi..... (oy birliği/oy çelişki) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK

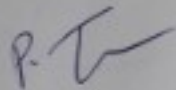
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

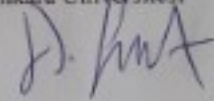
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Dilek SARITAŞ-ATALAR

Ankara Üniversitesi

..13/09/2019

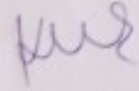
YEMİN METNİ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Bir İnceleme: Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Aile Uyumu ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri" başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

28.08.2019

Adı Soyadı: Elif Gizem TÜRSEL

Öğrenci No: 701545009

Anabilim Dalı: Psikoloji

Program: Tezli

Statüsü: Yüksek Lisans

İNTİHAL YAZILIM RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Bir İnceleme: Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Aile Uyumu ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam xvi+227 sayfalık kısmına ilişkin, 28/08/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
28/08/2019

Adı Soyadı: Elif Gizem TÜRSEL

Öğrenci No: 701545009

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Psikoloji

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK
28/08/2019

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Elif Gizem TÜRSEL
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Psikoloji
Bilim Dalı : Psikoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xvi+227
Mezuniyet Tarihi : 13.09.2019
Tez Danışman(lar)ı : Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK

İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDA BİR İNCELEME: YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUK TANILI ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN AİLE UYUMU VE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ

Bu araştırmanın temel amacı; YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenlikleri ve duygu sosyalleştirme tepkilerinin hem birbirlerinden hem de İkili ABCX Stres Modeli'nin krize uyumu etkileyen diğer yapılarından ne şekilde etkilendiğini incelemektir. Bu bağlamda İkili ABCX Stres Modeli (Lavee, McCubbin ve Patterson, 1985) kullanılarak ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri (Eisenberg, Spinrad ve Cumberland, 1998b) ele alınmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi ile ulaşılan mevcut araştırmanın örneklemini 3-18 yaş arası YGB tanılı çocuğu olan, Türkiye'nin çeşitli illerinden (Bursa, Yalova, Çanakkale, Eskişehir, Balıkesir vb.) 140 anne ve baba oluşturmuştur. Gönüllü katılım şartını sağlayan velilerden demografik bilgi formu, stres ve esenlik ölçekleri, damgalanma ölçeği, bilinçli-farkındalıklı ebeveynlik ölçeği, sosyal destek ölçeği, aile yapısını ele alan ölçekler ve duygu sosyalleştirme tepkileri ölçeklerini doldurmaları istenmiştir. Bulgular, ebeveynin damgalanma algısı, çocuğun tepkisel ve ritmik mizaçlarının ebeveynin psikolojik esenlik, psikolojik sağlamlık ve YGB ebeveynlik stresi ile hem doğrudan hem de bilinçli-farkındalıklı ebeveynlik, aile iletişimi ve duygusal bağlamı, sosyal destek düzeyi ve aile birliği gibi yapılar üzerinden dolaylı olarak ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Bunun yanında, ebeveynlerin destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri de ebeveynin damgalanma algısı, çocuğun tepkisel ve ritmik mizacı, bilinçli-farkındalıklı ebeveynlik, aile iletişimi ve duygusal bağlamı, sosyal destek düzeyi, aile birliği, psikolojik esenlik, psikolojik sağlamlık ve YGB ebeveynlik stresi ile ilişki içindedir. Özellikle damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide ebeveynin krize uyumu ve bilinçli-farkındalıklı ebeveynliği aracı rol oynamaktadır. Son olarak, anne ve babalarda bu etkiler ayrı şekilde kıyaslandığında, babalar için anlamlı ilişkiler gözlenemezken anneler için gözlenebilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Otizm, damgalanma, psikolojik esenlik, stres, bilinçli-farkındalıklı ebeveynlik, sosyal destek, aile birliği, duygu sosyalleştirme tepkileri

ABSTRACT

Name and Surname : Elif Gizem TURSEL
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institute
Field : Psychology
Branch : Psychology
Degree Awarded : Master of Art
Page Number : xvi+227
Degree Date : 13.09.2019
Supervisor (s) : Ahu OZTURK - PhD.

AN EXAMINATION IN THE SCOPE OF DOUBLE ABCX STRESS MODEL: FAMILY ADAPTATION AND EMOTION SOCIALIZATION REACTIONS OF PARENTS OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

The main purpose of the current study is to examine the psychological well-being and emotion socialization reactions of parents of children with ASD, both in relation to each other as well as their relations with the other aspects of Double ABCX Stress Model. In this scope, the parental emotion socialization reactions (Eisenberg, Spinrad, & Cumberland, 1998b) are studied in relation to Double ABCX Stress Model (Lavee, McCubbin, & Patterson, 1985). With purposive sampling, 140 parents of children with ASD between the ages of 3-18 are reached from a variety of cities in Turkey, such as Bursa, Yalova, Çanakkale, Eskişehir, and Balıkesir. The parents who consent to participate to study are requested to fill in the questionnaires regarding demographics, stress and well-being, stigma perception, mindful parenting, social support, family context, and emotion socialization reactions. Results showed that there are direct relations between parental well-being and stigma perception, reactive and rhythmic temperament of child, psychological well-being, psychological resilience, ASD parental stress; as well as the indirect relations through mindful parenting, family communication and emotional context, social support, and family cohesion. Furthermore, parental emotion socialization reactions showed relations with parental perception of stigma, reactive and rhythmic temperament of child, mindful parenting, family communication and emotional context, social support, family cohesion, psychological well-being, psychological resilience, and ASD parenting stress, both in direct relations and mediation models. Specially, parents' adaptation to crisis and mindful parenting played mediator roles in the relationship between the perception of stigma and emotion socialization reactions. Finally, there is also gender differences in favor of mothers in all these direct and indirect relationships.

Keywords:

Autism, stigma, psychological well-being, stress, mindful parenting, social support, family cohesion, parental emotion socialization reactions.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin her aşamasında bana yardımcı ve destek olan çevremdeki çok değerli insanlara teşekkür etmek isterim. Öncelikle, tezimi yazarken bana en iyi şekilde yol gösteren, her zaman daha iyisini yapmam için yönlendiren, farklı şekilde düşünmeye alıştıran, kendisinden çok şey öğrendiğim, desteği, emeği ve bilgi birikimi hem bana çok önemli değerler katan hem de tezimin niteliğini arttıran kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK'e her şey için sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimde derslerinde ufkumu genişleten, tez jürimde yer almayı kabul ederek desteğini ve kıymetli önerilerini paylaşan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN'a önerileri ve gösterdiği yol için çok teşekkür ederim. Tez jürimde yer almasından ve kendisini tanımaktan büyük mutluluk duyduğum değerli hocam Doç. Dr. Dilek SARITAŞ-ATALAR'a tezime yaptığı kıymetli katkıları, çalışmama gösterdiği ayrıntılı ilgisi ile emeği ve bu süreçteki anlayışı ve desteği için içten teşekkür ederim.

Bu süreçte fazla yanlarında olamadığım aileme ve arkadaşlarıma bitmeyen destekleri için ne kadar teşekkür etsem azdır. En umutsuz zamanlarda bile ışığı gösteren candan arkadaşım Araş. Gör. Ceyda TAŞÇIOĞLU'na, bu süreçte çalışma arkadaşım olan iyi kalpli Diler ŞEN'e, her söylediği ve düşündüğüyle zihnimi açan kıymetli arkadaşım Psk. Semra ÇANDIR'a çok teşekkür ederim. Bütün zor zamanlarımda yanımda olduğunu bildiğim, temiz yürekli arkadaşlarım Merve DENİZLİ'ye, Neşe YILDIZ'a, Aysun ULUDAĞ'a ve Nilay GÜRTAŞ'a destekleri için sonsuz teşekkürler. Ayrıca her zaman sorularıma sabırla cevap veren arkadaşlarım Araş. Gör. Sevim YILDIZ ASLAN ve Araş. Gör. Hümeysra DERVİŞOĞLU AKPINAR'a destekleri için teşekkür ederim. Her birinizle arkadaş olabildiğim için çok şanslıyım.

Bana benden çok inanan canım aileme teşekkürlerin en büyüğünü iletmek isterim. Çalışkanlığıyla ve etik anlayışıyla gurur duyduğum babam Yaşar KUŞ'a, sevgi dolu canım annem Şüheda KUŞ'a, nazikliği ve güçlü duruşuyla bize en iyi şekilde örnek olan biricik teyzem Sebahat KONAK'a, yardımseverliğiyle canım annem Işıl TÜRSEL'e, bana ola sonsuz inancıyla koçum Mustafa TÜRSEL'e, 20 yıllık dileğimin karşılığı olan candan Işıtan ablama, her ihtiyacımda yanımda olan canım kardeşim Onur'a, masumluğuyla hayatımızın rengi olan sevgili yeğenim Akad (Ege) Berat'a sonsuz teşekkürler. En zor zamanlarda bile devam etme gücünü sizin varlığınızdan aldım.

Son olarak, hayattaki en önemli şansım, sevgili eşim Mehmet Çağitan TÜRSEL'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Benimle birlikte uykusuz kalan, çıktılarımı almak için birlikte saatler harcadığımız, en olmayacak şartlarda bana katılımcı yönlendiren, her zaman desteğini hissettiğim, beni kalbinin en derininden sevdiğini bildiğim canım eşime teşekkürlerin en büyüğünü borç bilirim. Bana en zor zamanlarda bile nefes olduğun için bütün sevgimle teşekkürler. Her biriniz iyi ki varsınız.

Elif Gizem TÜRSEL, BURSA – 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ.....	ii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	xi
ŞEKİLLER.....	xii
KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. AİLENİN UYUMU.....	2
1.2. YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUK KAPSAMINDA AİLENİN UYUMU.....	3
1.2.1. Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB).....	3
1.2.1.1. Ailenin YGB'ye Uyumunun Bağlamsal Bir Çerçveden Ele Alınması.....	4
1.2.1.1.1. Ailenin YGB'ye Uyumunun İkili ABCX Stres Modeli Çerçevesinden Değerlendirilmesi.....	5
1.2.1.1.2. Ebeveynlerin YGB'ye Uyumunun (xX) Göstergesi: Olumlu ve Olumsuz Psikolojik Esenlik.....	7
1.2.1.2. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Duygusal Becerilerin Gelişimi ...	14
1.2.1.3. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirmelerine Genel Bir Bakış.....	16
1.3. DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ.....	19
1.3.1. Çocuk ile İlgili Özellikler ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri.....	24
1.3.1.1. Çocuk Cinsiyetinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri.....	24
1.3.1.2. Çocuk Yaşının Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri.....	25
1.3.1.3. Çocuk Mizacının Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri.....	29
1.3.1.3.1.1. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Mizacın Önemi.....	34

1.3.2.	Ebeveyn ile İlgili Özellikler ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri	37
1.3.2.1.	Ebeveynin Cinsiyetinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri.....	38
1.3.2.2.	Ebeveynin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri	39
1.3.3.	Ailenin Uyumunun Duygu Sosyalleştirme Tepkileri ile İlişkileri	41
1.4.	AİLENİN YGB'YE UYUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	41
1.4.1.	Birikmiş Sorunlar (aA): YGB Belirti Yoğunluğu, Sosyo-Ekonomik Düzey, Damgalanma	42
1.4.1.1.	YGB Belirti Yoğunluğu	42
1.4.1.2.	Sosyo-Ekonomik Düzey	44
1.4.1.3.	Damgalanma ve YGB Kapsamındaki Etkileri	45
1.4.1.3.1.1.	Damgalanma ve YGB Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Krize Uyumuna	50
1.4.2.	Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB).....	52
1.4.2.1.	Bireysel Kaynaklar	52
1.4.2.2.	Aile Sistemi Kaynakları.....	54
1.4.2.2.1.1.	Aile İçi İletişim	54
1.4.2.2.1.2.	Ailenin Duygusal Bağlamı.....	56
1.4.2.3.	Sosyal Destek	57
1.4.3.	Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC)	59
1.4.3.1.	Ebeveynlerin YGB'ye Yönelik Algıları.....	59
1.4.3.2.	Ailenin Birlik Düzeyi	64
1.5.	MEVCUT ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	66
1.5.1.	Mevcut Çalışmanın Kavramsal Çerçevesi	67
1.6.	MEVCUT ÇALIŞMANIN HİPOTEZLERİ VE ARAŞTIRMA SORULARI	68
1.6.1.	İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Hipotezler	69
1.6.2.	İkili ABCX Stres Modeli'nin Yapılarının Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Doğrudan Etkilerine Yönelik Hipotezler	73
1.6.2.1.	İkili ABCX Stres Modeli'ndeki Birikmiş Sorunlardan (aA) Damgalanma ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerde Krize Uyumun (xX) Aracı Rolüne İlişkin Hipotezler	78
1.6.2.2.	İkili ABCX Stres Modeli'ndeki Birikmiş Sorunlardan (aA) Damgalanma ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerde Ailenin Uyumsal Kaynaklarından (bB) Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin ve Sosyal Destek Algısının Aracı Rollerine İlişkin Hipotezler	79

1.6.3. Aracı İlişkilerde Ebeveynlerde Cinsiyet Farklarına Yönelik Araştırma Sorusu.....	81
2. YÖNTEM.....	82
2.1. KATILIMCILAR	82
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	83
2.2.1. Birikmiş Sorunlar (aA) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler.....	85
2.2.2. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler.....	87
2.2.3. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler.....	92
2.2.4. Ailenin Krize Uyumu (xX) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler.....	93
2.2.5. Duygu Sosyalleştirme Tepkileri İçin Kullanılacak Ölçek	96
2.2.6. Katılıma Teşekkür İçin Kullanılacak Ölçek.....	98
2.3. İŞLEM.....	99
3. BULGULAR	100
3.1. İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDAKİ ANALİZLER.....	100
3.1.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapıları Değişkenlerinin Kendi İçlerindeki İlişkilerine Dair Bulgular	100
3.1.2. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi Aralarındaki İlişkilerine Dair Bulgular	107
3.1.3. İkili ABCX Stres Modeli Uyum Değişkenlerinde Aracılık İlişkileri	109
3.1.3.1. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB).....	110
3.1.3.2. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC)	135
3.2. DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ KAPSAMINDAKİ ANALİZLER	148
3.2.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Etkilerine Dair Bulgular	149
3.2.2. İkili ABCX Stres Modeli ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasında Aracılık Modellerine Dair Bulgular	152
3.2.2.1. Damgalanma Algısı ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki Özel İlişkilere Dair Bulgular	152
3.2.2.1.1.1. Krize Uyumun Aracı Etkilerine Dair Bulgular.....	152
3.2.2.1.1.2. Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Aracı Etkilerine Dair Bulgular	155
3.2.2.1.1.3. Sosyal Destek Düzeyinin Aracı Etkilerine Dair Bulgular	156
3.3. DAMGALANMA ALGISI İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDAKİ ARACI İLİŞKİLERDE EBEVEYN CİNSİYETİNİN ROLÜ	156

4. TARTIŞMA	164
4.1. İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDA BULGULANAN İLİŞKİLERİN TARTIŞILMASI.....	164
4.1.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi İçlerinde Bulgulanan İlişkilerin Tartışılması	166
4.1.2. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi Aralarında Bulgulanan İlişkilerin Tartışılması	166
4.1.3. İkili ABCX Stres Modeli'ndeki Aracı İlişkilere Yönelik Bulguların Tartışılması	168
4.2. İKİLİ ABCX STRES MODELİ İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TARTIŞILMASI	169
4.2.1. Krize Uyum (xX) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	169
4.2.2. Birikmiş Sorunlar (aA) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması	170
4.2.3. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	172
4.2.4. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması.....	173
4.3. DAMGALANMA İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDA BULGULANAN İLİŞKİLERİN VE ARACI DEĞİŞKENLERİN TARTIŞILMASI.....	174
4.3.1. Krize Uyum (xX) Göstergelerinin Aracı Rollerinin Tartışılması.....	174
4.3.2. Bilinçli Farkındalık Ebeveynliğin Aracı Rolünün Tartışılması.....	174
4.3.3. Sosyal Destek Düzeyinin Aracı Rolünün Tartışılması.....	175
4.4. ARACI İLİŞKİLERDE EBEVEYN CİNSİYETİNİN OLUŞTURDUĞU FARKLARIN TARTIŞILMASI.....	175
4.5. GENEL TARTIŞMA VE SONUÇ	176
KAYNAKÇA.....	180
EKLER.....	199

TABLÖLAR

Tablo 1. Ebeveyn ve Çocuğa Yönelik Temel Demografik Bilgiler. Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	83
Tablo 2. Ebeveyn ve Çocuğa Yönelik Demografik Bilgilerine Yönelik Yüzdalik Dilimler.....	84
Tablo 3. Çalışma Ölçeklerine Yönelik Bilgiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	85
Tablo 4. Değişkenlere Yönelik Basit Korelasyon Analizi Sonuçları (N = 140).....	102
Tablo 5. Çocuk Cinsiyetine Bağlı Farkların İncelendiği Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonuçları	105
Tablo 6. Ebeveyn Cinsiyetine Bağlı Farkların İncelendiği Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonuçları	106

ŞEKİLLER

Şekil 1. İkili ABCX Stres Modeli'nin Kavramsal Çerçevesi (Lavee ve ark., 1985).....	7
Şekil 2. Eisenberg, Spinrad ve Cumberland (1998b: 317) duygusal sosyalleştirme tepkilerine yönelik modelinin kısa bir özeti.	23
Şekil 3. Mevcut çalışmanın kavramsal çerçevesi ve göstergeleri.....	69
Şekil 4. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi	111
Şekil 5. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Kısmi Aracı Etkisi	111
Şekil 6. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi	112
Şekil 7. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi	113
Şekil 8. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi.....	114
Şekil 9. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi	114
Şekil 10. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi.....	115
Şekil 11. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi.....	116
Şekil 12. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi	117
Şekil 13. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi.....	117
Şekil 14. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi	118
Şekil 15. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi.....	119
Şekil 16. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi	120
Şekil 17. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişimini Tam Aracı Etkisi	120

Şekil 18. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi.....	121
Şekil 19. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi.....	122
Şekil 20. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi	123
Şekil 21. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi.....	123
Şekil 22. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi.....	124
Şekil 23. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi.....	125
Şekil 24. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi	126
Şekil 25. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Kısmi Aracı Etkisi.....	126
Şekil 26. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi.....	127
Şekil 27. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi	128
Şekil 28. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi.....	129
Şekil 29. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi	130
Şekil 30. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi	130
Şekil 31. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi.....	131
Şekil 32. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi	132
Şekil 33. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi	133
Şekil 34. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi	133

Şekil 35. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi	134
Şekil 36. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi.....	135
Şekil 37. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi	136
Şekil 38. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi	137
Şekil 39. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi.....	137
Şekil 40. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi	138
Şekil 41. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi	139
Şekil 42. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki Duygu-YGB Atıflarının Tam Aracı Etkisi	139
Şekil 43. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi	140
Şekil 44. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi	141
Şekil 45. Ebeveyn Cinsiyeti ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi	141
Şekil 46. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi	142
Şekil 47. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi	143
Şekil 48. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi.....	144
Şekil 49. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi	144
Şekil 50. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Kısmi Aracı Etkisi.....	145
Şekil 51. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi	146
Şekil 52. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Kısmi Aracı Etkisi.....	147
Şekil 53. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi	147

Şekil 54. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi	148
Şekil 55. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Esenliğin Kısmi Aracı Etkisi	154
Şekil 56. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi	155
Şekil 57. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi.....	156
Şekil 58. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Esenliğin Tam Aracı Etkisi.....	157
Şekil 59. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi	158
Şekil 60. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide YGB Ebeveynlik Stresinin Tam Aracı Etkisi	159
Şekil 61. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi	160
Şekil 62. Annelerin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide YGB Ebeveynlik Stresinin Tam Aracı Etkisi	161
Şekil 63. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi.....	162
Şekil 64. Annelerin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi.....	163

KISALTMALAR

Aktarma	akt.
Arkadaşları	ark.
Bakınız	Bkz.
Katılımcı sayısı	N
Maksimum	Mak.
Minimum	Min.
Ortalama	Ort.
Örneğin	örn.
Standart sapma	SS

1. GİRİŞ

Hayat boyunca bireylerin karşısına çıkan kriz durumları karşısında gösterdikleri uyum, psikolojik esenlikleri ile ele alınabilmektedir. Bu kriz durumları karşısında bireyin psikolojik esenliğine bozulmalar gelişebilmekte (Laave, McCubbin ve Patterson, 1985: 812-813) ve bu bozulmalar bireyin ebeveynliği (Lovejoy, Graczyk, O'Hare ve Neuman, 2000: 579; Silk ve ark., 2011: 9) ve aile yapısı (Leone ve ark., 2016: 602; Baker, Heller ve Henker, 2000: 911) ile olumsuz yönde ilişkiler gösterebilmektedir.

İkili ABCX Stres Modeli (Laave ve ark., 1985: 812-813) aile üyelerinin krize uyumlarını pek çok faktör kapsamında ele alarak bağlamsal bir çerçeve sunabilmektedir. Bu modele göre, birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapıları bir arada ailenin krize uyumunu (xX) etkilemektedir.

Son yıllarda 59 çocukta 1 görülme sıklığı sergileyen (Baio ve ark., 2014: 9) Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) ise gerek çocukların ebeveynlerinin (Lecavalier, Leone ve Wiltz, 2006: 180; Estes ve ark., 2009: 382; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273) gerekse aile üyelerinin (Karst ve Van Hecke, 2012: 267) psikolojik esenliklerinde bozulmalarla, diğer bir deyişle krize olumsuz yönde bir uyumla, ilişkilidir. YGB ağırlıklı olarak toplumsal ve sosyal ilişkileri engelleyen, iletişimsel bir dizi özellik ile tanımlanan bir çocukluk dönemi gelişimsel bozukluğudur (DSM-5, APB, 2014: 25-26). YGB'nin çocuğun yakın sosyal çevresi ile olan sosyo-duygusal ilişkisinde oluşturduğu bireysel ve yanı sıra ilişkisel zorluklar (Bekhet ve Matel-Anderson, 2017: 6-7) ve gelişimsel açıdan sosyal becerilerde oluşturduğu doğurgular (Dapretto ve ark., 2006; Snow, Hertzog ve Shapiro, 1987; Berkovits, Eisenhower ve Blacher, 2017: 76) bu bozukluğun birey düzeyinde incelemelerden ziyade bağlamsal bir yaklaşım ile ele alınarak anlaşılmasına verilen önemi arttırmaktadır. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenlikleri, toplumun bakış açısına yönelik algıları ve yanı sıra bilinçli farkındalık ile sosyal destek gibi koruyucu faktörler ise daha kapsamlı bir betimleme ve açıklama yaklaşımını gerektirmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmada YGB tanılı çocukların duygusal sosyalizasyonuna ilişkin kapsamlı bir çerçeve oluşturulabilmesi amacıyla, İkili ABCX Stres Modeli açısından bir inceleme yürütülmüştür.

İlerleyen bölümlerde ilk olarak ailenin krize uyumunun YGB kapsamında gelişimine dair alanyazın özetlenmiş, devamında YGB'nin özelliklerine ve sosyoduygusal alandaki gelişimine dair araştırmalara yer verilmiştir. İzleyen bölümde ebeveyn duygu sosyalleştirme tepkileri tanıtılmıştır. YGB tanılı çocukların durumunun ebeveynlerinin hem psikolojik esenlikleri hem de duygu sosyalleştirme pratiklerine etkileri İkili ABCX Stres Modeli kapsamında kuramın öne sürdüğü birikmiş sorunlar, ailenin uyumsal kaynakları ve algı ve birlik boyutları kapsamında ele alınmıştır. Bölüm çerçevesinde son olarak araştırmanın amacı doğrultusunda kuramsal çerçeve kapsamında kavramsal ilişkilere yönelik hipotezler ve araştırma soruları aktarılmıştır.

1.1. AİLENİN UYUMU

Bireyler hayatları boyunca stres yaratan çeşitli “kriz durumları” ile karşılaşabilmektedirler. Bu kriz durumları bireylerin psikolojik esenliklerinde bozulmalarla ilişkili olabilmektedir (Laave, McCubbin ve Patterson, 1985: 812-813). Psikolojik esenlikteki bozulmalar, ya da ilerleyen bölümlerde ele alınan İkili ABCX Stres Modeli'ndeki ailenin krize uyumu (xX) yapısı, ebeveynlikle de ilişki göstererek aslında bireysel düzeydeki gelişmelerin ebeveynlik düzeyinde ve ilişkisinde yayılan önemli etkilerine işaret etmektedir. Depresif belirtiler sergileyen annelerin ebeveynlik davranışlarında (Lovejoy, Graczyk, O'Hare ve Neuman, 2000: 579) ve duygu sosyalleştirme tepkilerinde olumsuz içeriklerinin arttığı (Silk ve ark., 2011: 9) yönündeki bulgular ebeveynin krize uyumu ile ebeveynlik davranışları arasındaki önemli ilişkilere dair bulgulardan bazılarıdır.

Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) kapsamında ise bu grubun ilerleyen bölümlerde anlatılacak olan kendine özgü tablosunda yine bu olumsuz etkilerin vurgulandığı görülmektedir. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliklerinde yüksek düzeyde bozulmalar mevcut olabilmektedir (Lecavalier, Leone ve Wiltz, 2006: 180; Estes ve ark., 2009: 382; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273). YGB durumunda ebeveynlerin krize uyumları ve devamında ebeveynlik davranışlarının ne yönde etkilendiğini incelemek de bu yoğun bozulmalar nedeniyle önemli görülmektedir. Bu çalışmada da bu amaçla YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin aile uyumları ve duygu sosyalleştirme tepkileri ele alınırken bu iki yapıyı etkileyen pek çok faktör bağlamsal bir çerçeveden ele alınmıştır. İlerleyen bölümlerde, YGB ile ilgili bilgiler derlenmiş,

çocukların ve ebeveynlerin bu kapsamda ne şekilde etkilendiği özetlenmiş, İkili ABCX Stres Modeli ve duygu sosyallaştırma tepkileri tanıtılarak bu bağlamda kullanılmasının uygunluğuna yönelik alanyazın incelemesi sunulmuş ve gerek ebeveynin krize uyumu gerekse duygu sosyalleştirme tepkilerini etkileyen faktörler anlatılmıştır.

1.2. YAYGIN GELİŞİMSEL BOZUKLUK KAPSAMINDA AİLENİN UYUMU

Çocukluk çağının önemli nörogelişimsel bozukluklarından biri olan Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB), tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin ve tüm aile üyelerinin uyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Lecavalier, Leone ve Wiltz, 2006: 180; Karst ve Van Hecke, 2012: 267). Bu çocukların ebeveynleri YGB'nin kendine özgü birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. İlerleyen bölümlerde YGB'nin özellikleri, çocukta ilişkili olduğu sorunlar ve son olarak ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

1.2.1. Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB)

Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB); Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), çeşitli düzeylerde zihinsel yetersizlikler ve Down Sendromu gibi bir grup çocukluk döneminin önemli gelişimsel bozuklukları arasında yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 59 çocuktan birinde görülme olasılığı olduğu açıklanan (Baio ve ark., 2014: 9) ve ebeveynlere günlük yaşamda pek çok zorluk yaşatabilen YGB'nin temelinde, net olmamakla birlikte, çeşitli biyolojik, genetik ve nörolojik faktörlerin rol oynadığı düşünülmektedir (Nolen-Hoeksema, 2014: 293). Erken çocukluk döneminden itibaren tanılanan YGB; toplumsal-duygusal karşılıklık eksikliği, sözel olmayan iletişim davranışlarında eksiklikler, ilişki kurmakta, sürdürmekte ve diğerini anlamakta eksiklikler, yineleyici motor eylemler, ekolali (yankılama), aynılıkta direktme, sınırlı ve saplantılı ilgi alanları ve duygusal girdilere karşı olağandışı derecede yüksek ya da düşük tepkiler gösterme şeklinde belirtilerle tanımlanır (DSM-5, APB, 2014: 25-26). YGB tanılı bireyler toplumsal yaşamda; etkileşim başlatamama ya da sürdürmemeye, karşılıklı konuşmada ve ilgileri ile duygularını paylaşmada zorluklar, iletişimde kullanılan jest ve mimikleri anlayamama ve kullanamama gibi sosyal ortamda davranışını düzenlemede ve arkadaş edinmede güçlüğü neden olan bir grup özellik göstermektedir (DSM-5, APB, 2014: 25-26). Yanı sıra, YGB tanılı bireyler diğer bireylere karşı bir ilgi

eksikliği göstermekle beraber, kendi alıştığı rutininden kopamama ya da esneklik gösterememenin yanında rutininden kopmasını gerektiren olay ve durumlar karşısında orantısız tepkiler göstermektedirler (DSM-5, APB, 2014: 25-26). Bu özellikleri YGB tanılı bireylerin günlük yaşamda pek çok sorunla karşılaşabilmesine ve çeşitli olumsuz deneyimler yaşayabilmesine neden olabilmektedir. YGB'nin epidemiyolojisine yönelik çalışmalar; erkek çocuklarda YGB görülme olasılığının kız çocuklara kıyasla 4 kat daha fazla olduğuna işaret eder (Baio ve ark., 2014: 9). Yanı sıra, Avustralya'da yürütülen bir çalışmanın sonuçlarına göre kız ve erkek çocuklarda iletişim ve sosyal beceriler açısından farklılıklar gözlenirse de ilgi alanları açısından farklılıkların geliştiği, okul çağındaki YGB tanılı kız çocukların temel ilgi alanları sanat, kitaplar ve şarkı söylemek iken akranları olan YGB tanılı erkek çocukların ise teknoloji ve dinazorlar gibi konulara ilgi duyduğu ortaya konmuştur (Sutherland, Hodge, Bruck, Costley ve Klieve, 2017: 790-791).

1.2.1.1. Ailenin YGB'ye Uyumunun Bağlamsal Bir Çerçveden Ele Alınması

YGB tanılı çocukların ailelerinin hayatlarında normal gelişim gösteren çocuklarınkine kıyasla belirgin bazı farklar bulunmaktadır. YGB'nin hasar verici ve oldukça yaygın olarak anılan belirtileri ve ilişkili davranış problemleri sadece bireyin kendisini etkilemekle kalmayıp ebeveynlerin stres düzeylerini arttırmaktadır (Lecavalier ve ark., 2006: 180). Artan stres düzeyi ise YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik sağlıklarını, yanı sıra ailenin tüm üyelerinin esenliğini etkileyerek (Karst ve Van Hecke, 2012: 267) YGB tanılı bir çocuğa ebeveynlik yapmayı oldukça yorucu hale getirebilmektedir. Diğer çocukların ebeveynleri ile kıyaslama yapan araştırmalar, YGB tanılı çocukların annelerinin bildirdikleri stres, depresyon ve kaygı düzeylerinin hem diğer gelişimsel bozukluk tanılarını almış çocukların annelerinkinden (Estes ve ark., 2009: 382; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273; Abbedutto ve ark., 2004: 246; Olsson ve Hwang, 2001: 538) hem de normal gelişim gösteren çocukların annelerinkinden (Bitsika ve Sharpley, 2004: 158; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273; Conner ve White, 2014: 620; McStay, Dissanayake, Schereen, Koot ve Begeer, 2014: 506; Olsson ve Hwang, 2001: 538) daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ebeveynlik sadece anne üzerinden pratiklenen bir olgu değildir. Farklı gelişimsel bozuklukları olan çocukların babalarının psikolojik esenliklerinin incelendiği çalışmalarda, annelerde olduğu gibi, YGB tanılı çocukların

babalarının depresyon düzeylerinin de gelişimsel geriliği ya da Frajil X Sendromu olan çocukların babalarına kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya konulmuştur (Hartley, Seltzer, Head ve Abbeduto, 2012: 333). Bu bulgular ışığında YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliklerinde olumsuz birtakım gelişmeler olduğunu görmek mümkündür. Buna karşın, tüm bu anılan zorluklar YGB tanılı çocukların ebeveynlerini yollarından alıkoyuyor gibi görünmemektedir. Nitekim YGB tanılı ve gelişimi normal seyreden çocukların annelerinin bilişsel kabullerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada, YGB tanılı çocukların annelerinin, kariyer rolündense ebeveynlik rolüne daha fazla önem verdikleri bildirilmiştir (Tunali ve Power, 2002: 29-31). Yine YGB tanılı çocukların anneleri, normal gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla geniş aileleri ile daha fazla zaman geçirdiklerini, çocuklarının davranışları ile ilişkili başkalarının fikirlerini daha az önemsediklerini, evlilikle ilgili tartışmalarında ebeveynlik rollerine ve desteğe daha fazla vurgu yaptıklarını belirtmiştir (Tunali ve Power, 2002: 29-31).

Bu değerli çalışmalar, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin toplumun olumsuz geri bildirimleri karşısında muhtemel olumsuz duygular hissettiklerini, içselleştirme türünden duygusal sorunlar yaşadıklarını stres düzeylerinin yüksek olduğunu ve (uzun vadede işe yaramayacak olan) görmezden gelme stratejisini kullandıklarını gösterir. Tüm bu zorluklara rağmen yine aynı anneler kendi yaşamlarının merkezine ebeveynlik rollerini ve anneliği yerleştirerek ve geniş ailelerinin bu süreçte kendilerine verdiği destek ile ebeveynlik yolunda ilerlemektedir. Bu kısa alanyazın özeti YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin tecrübelerinin çeşitliliğine ışık tutar niteliktedir. YGB tanılı bir çocuğun ebeveyni normal bir çocuktan farklı olarak bağlamsal bir grup etkeni de erken dönemden itibaren değerlendirerek ebeveynlikle ilgili net bir tavır alıyor gibi görünmektedir. Ebeveynlerin karşılaştıkları sorunların çoklu bir bakış açısı kapsamında ele alınması bu noktada bir gerekliliktir.

1.2.1.1.1. Ailenin YGB'ye Uyumunun İkili ABCX Stres Modeli Çerçevesinden Değerlendirilmesi

YGB tanılı çocuk ve ebeveynlerinin oluşturduğu ailelerde deneyimlenen yaşam tecrübeleri ancak bağlamsal bir çerçevenin içinde ele alındığında daha net anlaşılacaktır. İkili ABCX Stres Modeli ailelerin içinde buldukları stresli durumlar

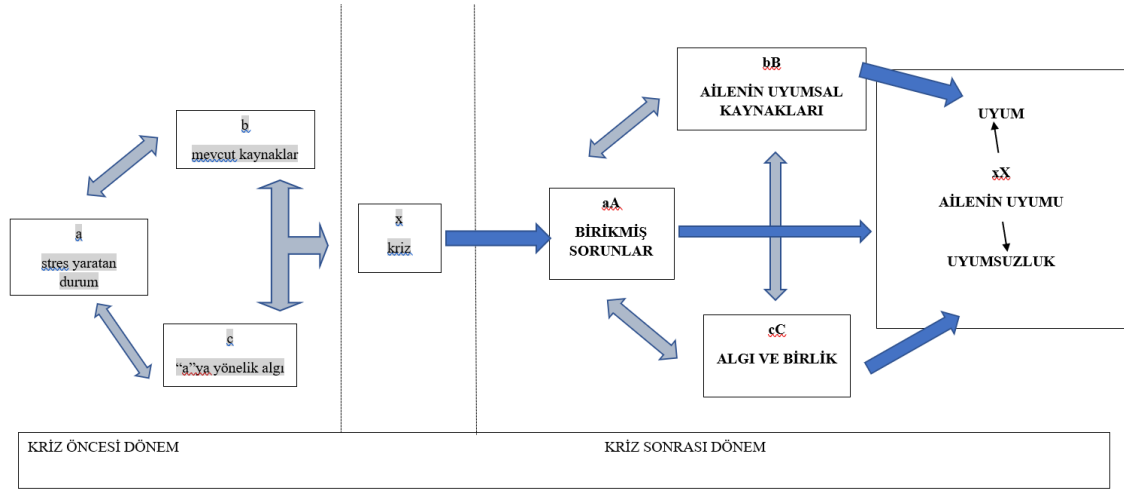
karşısındaki tepkilerini ve sonuçlarını sistemli bir şekilde incelemek amacıyla McCubbin ve Patterson tarafından geliştirilmiştir.

Model; ailenin maruz kaldığı strese neden olacak krizi tanımlamanın yanı sıra; krizin öncesi ve sonrasını da değerlendirmeye katarak bağlamsal bakış açısının yanı sıra zamansal bir perspektif de sunması açısından (Lavee ve ark., 1985: 812) avantajlıdır. İkili ABCX Stres Modeli, *kriz öncesi dönemde* mevcut olan (a, b, c ve x) ve *kriz sonrası dönemde* zaman içinde birikimli şekilde gelişen (aA, bB, cC ve xX) faktörleri önerdiği yapı içinde ele alır (Lavee ve ark., 1985: 812). Buna göre, kriz öncesi dönemde strese neden olan faktör “a” olarak belirlenirken kriz sonrası dönemde birikmiş sorunlar gelişerek “aA” olarak belirtilir. Bu belirtme şekli ile hem kriz öncesinde mevcut olan “a” hem de krizin ardından gelişen durumlar “aA” çatısı altında beraber ele alınmış olur (bkz. Şekil 1).

Modele göre, ailede *kriz öncesi döneminde* var olan ve “a” ile ifade edilen *stres yaratan bir durum* mevcuttur. Kriz öncesi dönemdeki stres durumuna karşı *ailenin mevcut kaynakları* (“b”) ve *strese yönelik algıları* (“c”) bir ilişkiler bütünü içinde etkileşimdedir. Söz konusu kriz öncesi dönemde var olan bu faktörler birbiri ile etkileşim içinde *kriz* (“x”) üzerinde belirli etkiler gösterirler (Lavee ve ark., 1985: 812).

Modelin çerçevesi kriz durumu oluştuğundan sonra; *kriz sonrası dönemi* içine alacak şekilde çizilir. Hem kriz öncesi hem de kriz sonrası dönemdeki stres kaynaklarının ve zorlukların birikmesi *birikmiş sorunlar* (aA) olarak ifade edilir (Lavee ve ark., 1985: 812). Birikmiş sorunlar öncesinde var olan ya da sorunlara karşı geçen zamanla geliştirilmiş *uyumsal kaynaklar* (bB) ise ailenin birikmiş sorunlarla başa çıkmasına yardımcı olur. Ailenin uyumsal kaynakları *bireysel kaynaklar*, *aile sistemi kaynakları* ve *sosyal destek* biçiminde üç alt başlıkla ele alınır (Lavee ve ark., 1985: 812-813). Bunların yanında, ailenin *krize yönelik algısı ve birliği* (cC) içinde buldukları kriz durumuna genel anlamda yönelim şekillerini, kriz durumunun nasıl algılanıp tanımlandığı ve ne derecede kabullenildiğine yönelik genel bir değerlendirmeyi içerir. Bu değerlendirmeler hem birikmiş sorunlara hem de ailenin uyumsal kaynaklarına yeniden etki yaparak ailenin uyumunu (xX) tekrar şekillendirebilir (Lavee ve ark., 1985: 813). Son olarak modelde “xX” ile ifade edilen, ailenin hem stres hem de birikmiş sorunların yer aldığı süreçlerinin sonuç çıktısı olarak *ailenin kriz durumuna uyumu* değerlendirilir (Lavee ve ark., 1985:

813). İkili ABCX Modeli'nde ailenin uyumu *uyumluluk* ve *uyumsuzluktan* oluşan iki uca sahip olan bir boyut olarak kavramsallaştırılır. Olumlu uçta yer alan uyumluluk durumunda ailede stres veya birikmiş sorunlar ile ailenin kaynakları arasındaki fark en az düzeydedir ve böylece ailenin işlevselliğinde bir denge yakalanmıştır (Lavee ve ark., 1985: 813). Olumsuz uçta yer alan uyumsuzluk durumunda ise ailede birikmiş sorunların gerektirdiği kaynaklar karşılanamamakta ve aile bütünlüğünde bozulmalar ile aile üyelerinin esenliklerinde, fiziksel ve psikolojik sağlıklarında sorunlar oluşabilmektedir (Lavee ve ark., 1985: 813). İkili ABCX Stres Modeli'nde birikmiş sorunlar (aA), uyumsal kaynaklar (bB) ve algı ile birlik (cC) birbiri ile etkileşim halindedir ve bu etkileşimsel süreç sonuç değişkeni olarak ele alınan ailenin uyumunu (xX) etkiler (Lavee ve ark., 1985: 812-813).

Şekil 1. İkili ABCX Stres Modeli'nin Kavramsal Çerçevesi (Lavee ve ark., 1985)

1.2.1.1.1.2. Ebeveynlerin YGB'ye Uyumunun (xX) Göstergesi: Olumlu ve Olumsuz Psikolojik Esenlik

Ebeveynlerin psikolojik sağlıkları, bir diğer deyişle esenlik durumları, çocuklarını yetiştirirken önemli bir rol oynamaktadır. Alan yazındaki pek çok çalışma gerek annenin gerekse babanın psikolojik esenliğindeki bozulmaların, olumsuz nitelikli ebeveynliklerine yansıdığını ve dolayısıyla çocukla ilgili olumsuz çıktılarla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Psikolojik esenliği bozucu faktörlerin başında ebeveynlerin sahip oldukları psikolojik sorunlar ele alınmaktadır. Bu psikolojik sorunlardan yeme bozuklukları,

depresyon ve benzerleri içselleştirme sorunu kapsamında ele alınmaktadır (Bee ve Boyd, 2009: 859). Bu konuda en birikimi yoğun alanyazını anne depresyonu ile ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar oluşturmaktadır. Bir meta-analiz; depresif annelerin, depresif olmayan annelere kıyasla, kayıtsız ve olumsuz ebeveynlik davranışlarını daha fazla, olumlu ebeveynlik davranışlarını ise daha az düzeyde sergilediğini ortaya koymaktadır (Lovejoy ve ark., 2000: 579). Depresif annelerin ebeveynlik davranışlarını ele alan çalışmaların sonuçlarının sistemli bir şekilde incelendiği bir diğer çalışmada ise, olumlu ebeveynlik davranışları ile ilişkide çocuğun yaşının ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin aracı etkileri olduğu belirtilmiştir (Lovejoy ve ark., 2000: 583). Bu çalışmada, annelerin depresyon düzeyleri ile olumlu ebeveynlik davranışları arasında bebeklik döneminde orta düzeydeki bir ilişki büyüklüğünün erken çocukluk ve okul öncesi dönemdeki çocukların anneleri için düşük düzeyde bulunduğu belirtilmiştir (Lovejoy ve ark., 2000: 582). Mevcut zaman zarfında depresyonda olan ebeveynlerin olumsuz ebeveynlik davranışlarındaki etki büyüklüğü daha fazla olsa da depresyon belirtileri geriledikçe bu etkinin de küçülmesi durumu da söz konusudur (Lovejoy ve ark., 2000: 583). Aynı çalışmada, dezavantajlı sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin depresyon düzeyleri ile olumlu ebeveynlik davranışları arasında orta düzeyde etki büyüklüğü saptanmış iken dezavantajlı sosyo-ekonomik düzeyden gelmeyen anneleri ele alan çalışmaların sonuçlarında etki büyüklüğünün sıfır olduğu belirtilmiştir (Lovejoy ve ark., 2000: 582). Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde; psikolojik esenlik ile ebeveynlik arasındaki ilişkiyi, ebeveynin ve ailenin içinde yaşadığı sosyo-ekonomik koşulların ve yanı sıra ebeveynin psikolojik sorunlarının seyrinin çocuğun hangi gelişimsel döneminde yaşandığı gibi zamanlamasının etkilediği söylenebilir.

Hatırlanacağı gibi YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin stres kaynaklarının incelendiği çalışmalar, ebeveynlerde psikolojik esenliği bozan temel nedenler hakkında daha ayrıntılı bilgiler verebilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi YGB tanılı çocukların anneleri, hem diğer gelişimsel bozukluk tanılarını almış çocukların annelerine (Estes ve ark., 2009: 382; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273; Abbedutto ve ark., 2004: 246; Olsson ve Hwang, 2001: 538) hem de normal gelişim gösteren çocukların annelerine (Bitsika ve Sharpley, 2004: 158; Dabrowska ve Pisula, 2010: 273; Conner ve White, 2014: 620; McStay ve ark., 2014: 506; Olsson ve Hwang, 2001: 538) kıyasla daha yüksek düzeyde stres, depresyon ve kaygı düzeyleri bildirmektedirler. YGB tanılı çocukların

ebeveynlerinin stres düzeylerini inceleyen bir meta-analiz çalışması ise; önceki sonuçları doğrularak YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin hem normal gelişim gösteren çocukların hem de diğer gelişimsel bozukluğu olan çocukların ebeveynlerine kıyasla daha yüksek düzeyde stres bildirdiklerini özetlemiştir (Hayes ve Watson, 2013: 637-638). Türkiye’de de benzer sonuçlar tekrarlanarak, özel gereksinimli çocukların annelerinin psikolojik sağlamlık, mutluluk ve iyilik hali puanlarının çocuğu normal gelişim gösteren annelerinkine kıyasla daha düşük olduğu ortaya konmuştur (Eroğlu, Arıcı Özkan ve Peker, 2015: 145).

YGB tanılı çocukların ebeveynleri (Lecavalier ve ark., 2006: 176-177; Tomanik, Harris ve Hawkins, 2004: 23-24) ve öğretmenlerinin (Lecavalier ve ark., 2006: 176-177) stres düzeylerini en güçlü şekilde yordayan çocuğa bağlı faktörün çocuk cinsiyeti ya da kronolojik yaşı değil, çocuğun davranış problemleri olduğu bildirilmektedir. Ebeveynlerin algıladığı stres düzeyi, çocuğun tanısını oluşturan özelliklerinin ve yanı sıra bu özelliklerin kendi günlük yaşantılarına ve yakın çevreyle ilişkilerine etkisine dair algılarından asla bağımsız değildir. Nitekim ebeveynler bakım veremeyecekleri durumlarda çocuklarının esenliği, geleceği ve bağımsız bir hayat yaşayabilmek için gerekebilecek beceriler ve bilişsel kaynaklar, toplum tarafından kabul edilmesi gibi konularda yaşadıkları mevcut konumlarından, çocuğun yaşından ve YGB belirti yoğunluğundan bağımsız şekilde de stres deneyimlemektedirler (Koegel ve ark., 1992: 212).

YGB tanılı çocukların anne ve babaların stres düzeylerinin birbiriyle karşılaştırıldığı çalışmaların sonuçları ortaya karışık bir örüntü sermektedir. Buna göre, birtakım çalışmalarda YGB tanılı çocukların anne ve babalarının stres düzeylerinin birbirinden farklılaşmadığı (Hastings, 2003: 234; Ozturk, Riccadonna ve Venuti, 2014: 1303; Davis ve Carter, 2008: 1284), diğerlerinde ise annelerin stres düzeyinin babalara kıyasla daha yüksek olduğu (Dabrowska ve Pisula, 2010: 275; García-López, Sarriá ve Pozo, 2016: 13; Davis ve Carter, 2008: 1284) bildirilmektedir. Oysaki anne ve babanın psikolojik esenlikleri birbiri ile yakından ilişkilidir. Buna göre, annenin stres ve depresyon düzeyi çocuktaki davranış problemleri ile ilişkili olmasının yanı sıra babanın depresyon ve stres düzeyi ile de olumlu bir ilişki gösterir (Hastings, 2003: 235; Hastings ve ark., 2005: 639). Babanın depresyon düzeyi ise annenin stres düzeyinden etkilenmektedir (Hastings ve ark., 2005: 639). Anne ve babanın psikolojik esenliklerinin

birbirinden bu denli etkileniyor olması, her ikisini ortak biçimde etkilemesi en muhtemel sistem olan ailenin işlevselliğinin ve bağlantılı çevresel etkilerin öncelenmesine işaret etmektedir.

Alanyazından yola çıkarak, anne ve babadaki yüksek düzeydeki depresyonun ve algılanan stresin düşük düzeyde olumlu ebeveynlik davranışları ve yüksek düzeyde olumsuz ebeveynlik davranışları ile ilişkili olduğunu (Lovejoy ve ark., 2000: 579; Parent ve ark., 2011: 8), ancak bu ilişkinin doğrudan olmak yerine çocuk ile ilgili faktörler gibi daha mikro etkilerden (Lovejoy ve ark., 2000: 582) ve sosyo-ekonomik düzey gibi daha makro etkilerden (Lovejoy ve ark., 2000: 582) etkilenebildiğini özetlemek mümkündür.

Depresyon gibi içselleştirme türü sorunların daha sıklıkla kadınlarda gözlemlendiği bilinmekle birlikte, stres algısının ebeveynin cinsiyetine yönelik olarak net bir resim sağlamadığını da eklemek yerinde olur. Bununla birlikte, alanyazındaki çoğu çalışmanın annelerin gönüllü katılımıyla gerçekleştiği ve bulguların genelinin onlardan elde edilen bilgileri temsil ettiğine dikkat edilmelidir. Özellikle YGB tanılı çocuklarla ilgili çalışmalarda ebeveynlerden anne ile çalışma ancak babayı çalışmaya dâhil etmeme sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Braunstein, Peniston, Perelman ve Cassano, 2013: 862). Aile üyelerinin hepsinin çocuğun YGB durumu nedeniyle etkilenebildiği (Karst ve Van Hecke, 2012: 267) göz önüne alındığında babaların da yaşadıkları psikolojik esenlik sorunlarının incelenmesi ve vurgulanması önem kazanmaktadır.

Çocuklarının YGB tanısı alması ebeveynlerin esenliklerini olumsuz yönde etkileyebildiği gibi ebeveynlerin dayanıklılığını arttırabilmekte ve psikolojik esenliklerine olumlu yönde de katkı sağlayabilmektedir. İrlanda'da YGB tanılı çocukların ebeveynleri ile yürütülen nitel görüşmelerin sonucunda 10 ebeveyn den tanıyı kabullenmenin ne kadar zaman geçse de kolay olmadığını sadece ikisi bildirmiştir (Byrne, Sarma, Hendler ve O'Connell, 2018: 187). Diğer 8 ebeveynin ifadeleri incelendiğinde; tanı sonrasındaki yas sürecinden sonra çocuklarını kabullenmeye başladıkları ve onları bütüncül bir bakış açısıyla örneğin, "*YGB'li bir çocuk olarak değil, YGB'si olan bir çocuk olarak*", "*kusurları, beğendikleri ve beğenmedikleri özellikleri ile birlikte*" görmeye başladıkları görülmüştür. Bu gruptaki ebeveynler yaşanan tüm zorluklara rağmen çocuklarını değiştirmek istemediklerini de belirtmiştir (Byrne ve ark., 2018: 187-188). Bu kabullenme ile YGB tanılı çocuğu olan ebeveynler genellikle çocuklarında ufak şeyleri takdir edebildiklerini ve daha dayanıklı olduklarını aktarmaktadır (Byrne ve ark.,

2018: 187). Ebeveynler YGB tanılı çocuklarını olduğu gibi kabul ederek (King, Zwaigenbaum, Bates, Baxter ve Rosenbaum, 2011: 821), olumlu yanlarını görerek (Taunt ve Hastings, 2002: 414), küçük de olsa başarılarını kutlayarak (Nicholas ve ark., 2016: 930) çocuklarının aile hayatına yaptıkları olumlu katkılarını görmeye başladıklarını bildirmektedir (Bayat, 2007: 709). Dayanıklı ebeveynler, bireysel olarak daha az yargılayıcı ve daha fazla sabırlı olmaya başladıklarını aktarmaktadırlar (Bayat, 2007: 710). Ayrıca ebeveynler, engelli bireylerin kapasiteleriyle ilgili anlayış geliştirdiklerini (King ve ark., 2011: 824), hayata dair yeni bir bakış açısı (Taunt ve Hastings, 2002: 414) ve amaç edindiklerini (Nicholas ve ark., 2016: 930) bildirmektedirler. Böylece engel veya belirli bir tanıya sahip genç üyeleri olan bu aileler toplumdaki farklılıklara ve çeşitliliklere yönelik farkındalık kazanmakta (King ve ark., 2011: 823), haklarını daha fazla savunmaya (Nicholas ve ark., 2016: 930) ve diğer engelli çocukların ailelerine yardım etmeye başlamaktadırlar (King ve ark., 2011: 824). Çocuklarının engel durumunun sadece ebeveyn bilişleri üzerinde bir etki oluşturmakla kalmayarak; YGB tanılı çocuğun kardeşleri için de (King ve ark., 2011: 823), engeller ve psikoloji gibi çeşitli alanlarda öğrenme fırsatları (Taunt ve Hastings, 2002: 414) yarattığı bildirilmektedir. YGB tanısının ortaya çıkardığı daha yaygın bir etki ise, aile işlevi için de olumlu etkiler üreterek, aile bireylerinin daha fazla vakit geçirmesini (Taunt ve Hastings, 2002: 414) ve yakınlaşmasını (King ve ark., 2011: 822; Taunt ve Hastings, 2002: 414) sağlamasıdır. Esenliklerini olumlu yönde sürdüren ve YGB krizine uyum sağlayan ebeveynler, bu durum ile baş etmek amacıyla ruh sağlığına yönelik destek, meditasyon, çeşitli eğitimler alma ve yanı sıra partnerleri ile beraber vakit geçirme yollarını kullandıkları da bildirmektedirler (Byrne ve ark., 2018: 187-188).

Ebeveynlerin çocuklarının YGB tanısından sonraki psikolojik uyumlarına dair birtakım koruyucu ve risk oluşturucu psikolojik olgularla ilgili daha belirgin bir çerçeve çizmek amacıyla alandaki gözden geçirme çalışmalarından yararlanılabilir. Örneğin, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin dayanıklılıklarında ve uyumunda etkili olan faktörleri anlamaya yönelik sistematik bir derleme çalışmasında; çocuğun YGB belirti yoğunluğu, ailenin algıladığı sosyal destek, ekonomik zorluklar ve ebeveynin YGB'ye yönelik algıları ebeveynin stres algısında etkisi belli başlı değişkenler olarak belirmektedir (Ilias, Cornish, Kummar, Park ve Golden, 2018: 8). Ayrıca YGB tanılı

çocuğun kronolojik yaşı ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi de ailenin krize uyumu ile pozitif yönde ilişkiler göstermektedir (Greeff ve van der Walt, 2010: 351).

Görgül araştırma bulguları, çocukların YGB belirtilerinin yoğunluğu ve problem davranışlarının ebeveynlerin olumlu psikolojik esenliklerini etkileyebildiğini göstermektedir. YGB tanılı 6-21 yaş arası çocukların ebeveynlerinin olumlu psikolojik esenlik boyutlarından sayılabilecek psikolojik kabul (*acceptance*) ve güçlenme (*empowerment*) düzeyleri ile çocuktaki davranış problemleri arasında negatif yönde ilişkiler mevcuttur (Weiss, Cappadocia, MacMullin, Viecelli ve Lunsky, 2012: 267). Çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve davranış problemlerindeki artış ise ailenin uyumunun bir göstergesi olarak kabul gören aile işlevselliği ile de negatif yönde korelasyon göstermektedir (Manning, Wainwrigth ve Bennett, 2011: 327).

Ebeveynin sosyal destek ağı ise psikolojik esenliği korumada önemli bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. YGB tanılı çocukların annelerinin eşlerinden ve geniş ailelerinden gördükleri sosyal destek; olumsuz duygulanım ve ebeveynlik stresleri ile negatif, psikolojik esenlikleri ile pozitif yönde ilişkilidir (Ekas, Lickenbrock ve Whitman, 2010: 1279). YGB tanılı 3-16 yaş arası çocukların anne ve babasından oluşan 26 çiftle yapılan bir çalışmada ailenin YGB ile ilgili kriz durumuna düşük düzeyde uyum rapor eden ailelerin yüksek düzeyde uyum rapor eden ailelere kıyasla daha fazla sosyal destek aldıklarını bildirdikleri görülmüştür (Altiere ve von Kluge, 2009: 88). Bunun yanında sağlanan sosyal desteğin niteliğinin de önem taşıdığı görülmektedir. Ebeveynlerin sosyal desteklerinin içeriğinin esenlikleri üzerindeki etkileri incelendiğinde olumlu içerikli sosyal desteğin (eleştirilme, suçlanma gibi) olumlu duygulanım ile arasında anlamlı bir ilişki gözlenmezken olumsuz içerikteki sosyal desteğin olumsuz duygulanım ile pozitif yönde, olumlu duygulanım ile negatif yönde ilişkisi olduğu belirtilmiştir (Smith, Greenberg ve Seltzer, 2012: 1823). Buna göre, olumlu içerikli sosyal destek ebeveynin olumlu psikolojik esenliğine fazlaca katkı sağlayamasa da olumsuz içerikli sosyal destek ebeveynin olumlu psikolojik esenliğini negatif yönde etkilemektedir. Dört yaştan 41 yaşa kadar YGB tanısı bulunan bireylerin anneleriyle yürütülen bir çalışmada ailenin dayanıklılık düzeyi ile sosyal destek düzeyi arasında pozitif yönde korelasyonlar bildirilmiştir (Weiss ve ark., 2013: 1313). Aracı ilişkilere yönelik analizler ise stres kaynakları ile aile dayanıklılığı arasındaki ilişkide sosyal

desteği aracı bir rol oynadığını göstermiştir (Weiss ve ark., 2013: 1314). Ayrıca ebeveynlerin psikolojik esenliğinin boylamsal desenle incelendiği bir çalışmada birinci aşamada daha geniş bir sosyal destek ağına sahip olmak yaklaşık 18 ay sonraki ikinci aşama arasında annenin olumlu duygulanımının artması ile ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Smith ve ark., 2012: 1823).

Ebeveynlerin psikolojik esenliklerine yönelik etkilerde cinsiyetin de önemi söz konusudur. İspanya’da YGB tanılı çocukların anne ve babalarının bildirdiği hayat kalitesi ve psikolojik esenlik düzeyleri çocukla ilgili farklı faktörlerden etkilenmiştir. Annelerin yaşam kaliteleri çocuğun belirti yoğunluğu ve davranış problemlerinden negatif yönde etkilenirken psikolojik esenlikleri için ilişki gözlenmemiştir (Pozo, Sarriá ve Brioso, 2014: 448). Babalar içinse durum farklı bir nitelik sergilemekte; çocuğun belirti yoğunluğu olumlu psikolojik esenlik boyutlarından herhangi biriyle korelasyon göstermezken davranış problemler her ikisiyle de negatif yönde korelasyon göstermiştir (Pozo ve ark., 2014: 448).

Ebeveynlerin psikolojik esenliğini oldukça fazla şekilde etkileyen faktörlerden bir diğeri de ebeveynin kriz yaratan engel durumunu nasıl algıladığı ve değerlendirdiğidir. İspanya’da zihinsel yetersizliği bulunan bireylerin aile üyelerinin engele yönelik olumlu algıları ve hayat kaliteleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, pozitif algıların hayat kaliteleri ile pozitif yönde korelasyon gösterdiği (Ferrer, Vilaseca ve Bersabé, 2016: 881) ortaya konmuştur. Bir diğer çalışmada da engel durumuna dair ebeveynin algıladığı kontrol odağı ele alınmıştır. Hafif ve orta düzeyde zihinsel yetersizlik tanılı 5-22 yaş arası çocukların ebeveynlerinden; çocuklarının engeli ile ilgili içsel atıflar yapıp durum üzerinde daha fazla kontrole sahip olduğunu düşünenler, dışsal atıf yaparak kontrollerinin olmadığını düşünen ebeveynlere kıyasla, daha dayanıklı bulunmuştur (Rajan, Srikrishna ve Romate, 2018: 302). İki ile 10 yaş arası YGB tanılı çocukların annelerinin ebeveynlik bilişlerinin (annenin aktif rolü, suçluluk duyguları ve YGB’ye yönelik bilgi düzeyi) annenin ebeveynlik öz-yeterliği üzerindeki etkisinin incelendiği bir diğer çalışma da benzer bulgulara işaret etmektedir. Buna göre, korelasyon analizi sonuçları annenin ebeveynlik stresi düzeyinin ebeveyn öz-yeterliği bildirim ve aktiflik düzeyi ile negatif, suçluluk duygusu ile pozitif yönde ilişki göstermiştir (Kuhn ve Carter, 2006: 568). Aynı araştırmada düzenlenen hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre annenin ebeveynlik

öz-yeterlik algısı üzerinde etkisi önemli ölçüde olan faktörler annenin depresyon düzeyi, ebeveynlik stresi düzeyi, aktifliği ve suçluluk duygularıdır (Kuhn ve Carter, 2006: 568). Bu çalışmanın ışık tuttuğu en önemli nokta ebeveyn öz-yeterliği algısının YGB' dair bilgisi ile açıklanamaması ama ebeveynin psikolojik esenliğine dair göstergeler ile yakın ilişkiler göstermesidir.

1.2.1.2. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Duygusal Becerilerin Gelişimi

Duygular hayatımızın her alanında ve her döneminde önemli ve büyük yer kaplar. Duyguları *anlayabilme*, *ifade edebilme* ve *düzenleyebilme* adımları birleşerek *duygusal yetkinlik* kavramını oluşturur (Denham, Bassett ve Wyatt, 2007). Hem güncel hem de ileriki dönemlerde sosyal yetkinlik çıktıları ile ilişkili olduğu bulgusu (Denham ve ark., 2003: 250) duygusal yetkinliğin gelişimsel süreçteki önemine işaret etmektedir. Duygusal yetkinlik ile sosyal yetkinlik arasındaki anlamlı ilişkiler YGB tanılı çocuklar için de bulunmuştur (Berard, Loutzenhiser, Sevigni ve Alfano, 2017: 275).

Alanyazın bulguları YGB tanılı çocukların duygusal yetkinlik alanında birtakım zorluklar yaşadığına işaret etmektedir. Denham ve arkadaşları (2007) tarafından tanımlanan duygusal yetkinlik alt boyutları olan duyguyu anlama, ifade etme ve düzenleme alanlarında YGB tanılı çocukların hem normal gelişim gösteren çocuklara hem de gelişim geriliği tanısı olan çocuklara kıyasla daha zayıf performans gösterdiklerine yönelik bulgular mevcuttur. Örneğin, duygu anlama alanında önemli bulgulara ulaşan bir çalışmada Yüksek İşlevli Otizm tanılı çocukların ve yaş ve zekâ düzeyi olarak eşleşen normal gelişim gösteren akranları ile kıyaslanarak duyguları taklit etme veya izleme görevleri sırasındaki ayna nöron aktivitelerinin fMRI ile incelenmiştir (Dapretto ve ark., 2006: 1). Ayna nöron sistemi diğerlerinin duygusal durumlarını anlamamızı sağlayan bir sistemdir (Dapretto ve ark., 2006: 3). YGB tanılı çocuklarda bu sistemin işlevli şekilde çalışmamasının YGB seyrinde gözlemlenen sosyal eksikliklerin temelinde yatıyor olabileceği düşünülmektedir (Dapretto ve ark., 2006: 3). Bu çalışmada YGB tanılı çocukların, normal gelişim gösteren akranları gibi, duygusal girdilere dikkatlerini yöneltebildikleri hatta bu duyguları yüz ifadeleri ile taklit edebildikleri ancak ayna nöron aktiviteleri açısından normal gelişim gösteren akranlarından düşük düzeyde performans gösterdikleri ortaya konmuştur (Dapretto ve ark., 2006: 2). Üstelik bu fark, çocuklar duyguları sadece gözlemlerken de belirmiş, YGB tanılı çocuklar duygusal

ifadeleri gözlemlerken (taklit etmek gibi görevin olmadığı koşulda) normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha az düzeyde ayna nöron aktivitesi göstermişlerdir (Dapretto ve ark., 2006: 2). Elde edilen bu bulgular, YGB tanılı çocukların normal gelişim gösteren akranlarına benzer şekilde duygusal ifadelerle dikkat yöneltebildikleri ve hatta bu ifadeleri taklit edebildikleri ancak ayna nöron sistemini işlevsel kullanarak anlamlandıramadıkları şeklinde yorumlanabilir. YGB tanılı çocuklardaki ayna nöron sistemindeki bu performans eksikliği çocuğun belirti yoğunluğu ile önemli bir ilişki göstermiştir: Çocuğun sosyal alandaki işlevselliği arttıkça ayna nöron aktivitesinin de arttığı bildirilmiştir (Dapretto ve ark., 2006: 2).

Duygusal yetkinliğin bir diğer alt boyutu olan duyguları ifade edebilme becerileri de YGB tanılı çocukların zorlandığı noktalardan biri olabilmektedir. YGB ve gelişimsel gerilik (zihinsel gerilik ile spesifik gelişim bozuklukları) tanılı çocukların duygu ifadelerini kıyaslayan bir çalışmada çocukların olumlu ve olumsuz duygu ifadeleri ile toplam duygu ifadeleri sayısı değerlendirilmiştir (Snow ve ark., 1987: 837). Elde edilen sonuçlara göre YGB tanılı çocukların olumsuz duygu ifadeleri sayısı açısından gelişim geriliği gösteren gruptan farklılaşmalar da olumlu duygu ifadeleri ve toplam duygu ifadeleri açısından daha düşük düzeyde performans gösterdikleri ortaya konmuştur (Snow ve ark., 837). YGB tanılı çocukların olumsuz duygu ifadeleri o sırada yanlarında olan yetişkinlerle de ilişkilidir. Çocuklar olumsuz duygu ifadelerini, anneleri ve öğretmenlerine kıyasla, tanımadıkları bir psikiyatrist ile birlikte iken daha fazla sergilemişlerdir (Snow ve ark., 837). Gelişim geriliği tanısı olan çocukların olumsuz duygu ifadelerinde ya da her iki gruptaki çocukların olumlu duygu ifadelerinde ise böyle bir fark gözlenmemiştir (Snow ve ark., 837). Bu bulgu, YGB tanılı çocukların özellikle olumsuz duygu ifadelerinde önemli farklılıklar sergilediğine işaret etmektedir.

Tanı kriterleri arasında yer almıyor olmasına rağmen, oldukça yakın zamanda YGB tanılı bireylerin duygusal yetkinliğin son olarak anılan boyutu olan duygu düzenleme alanında da zorluklar yaşadıkları saptanmıştır (Berkovits ve ark., 2017: 76). Çocukların YGB belirtilerinin yoğunluğu ile duygu düzensizliği arasında pozitif, duygu düzenleme becerileri arasında ise negatif yönde bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Berkovits ve ark., 2017: 74-75). YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin bildirimlerine göre, normal gelişim gösteren çocuklara kıyasla YGB tanılı çocuklar, daha yüksek düzeyde öfke ve

kaygı deneyimlerken daha az keyif deneyimlemekte ve öfke ile kaygı duygularını düzenlemede uyumsuz stratejileri daha fazla kullanmaktadırlar (Samson, Wells, Phillips, Hardan ve Gross, 2015: 906-907). YGB tanılı çocukların kendi bildirimlerine dayanarak yapılan çalışmalarda ise, normal gelişim gösteren akranlarından duygu tepkiselliği açısından farklılaşmalar da duygu düzenleme stratejilerinden bilişsel yeniden değerlendirmeyi daha az, baskılamayı daha fazla kullandıkları ortaya konmaktadır (Samson, Hardan, Podell, Phillips ve Gross, 2015: 13). Üstelik, YGB tanılı bireylerin bilişsel yeniden değerlendirme stratejisini daha az kullanmaları sonucunda artış gösteren olumsuz duyguları, uyumsuz davranışları ile ilişkilidir (Samson, Hardan, Lee, Phillips ve Gross, 2015: 3429). Boylamsal çalışmalar YGB tanılı çocukların duygu düzenleme becerilerindeki artışın ilerleyen zamanlarda sosyal becerileri ile pozitif yönde bir ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır (Berkovits ve ark., 2017: 74). Bulgular duygu düzenleme becerilerinin YGB tanı kriterleri arasında yer alması da YGB ile ilgili önemli sıkıntılardan biri olan muhtemel davranış problemlerinde önemli rol oynayabilecek ve dikkat edilmesi gereken faktörler olduğunu işaret etmektedir. YGB tanılı çocukların duygusal alanda erken yaşlarında deneyimledikleri zorluklar ve duygu düzenleme becerileri ile sosyal becerilerinin yakından ilişkili olması bulguları göz önüne alındığında duygu düzenleme becerilerinin gelişimi de sosyal anlamda gelişimlerinde özellikle önem kazanmaktadır (Berkovits ve ark., 2017: 70).

Özetle, alanyazın bulguları YGB tanılı çocukların duyguları anlamakta zorlandıklarını, duygu ifadelerinde daha olumsuz bir tablo çizdiklerini ve duygu düzenleme becerilerinde ise uyumsuz stratejiler kullanabildiklerini göstermektedir. YGB tanılı çocukların duygusal alandaki olumsuz tabloları duygusal yetkinliğin ebeveyn tarafından sosyalleştirilmesinde zorluk yaratabilecek bir potansiyele sahiptir. Mevcut çalışmanın amacı da bu zorluğu ele alarak YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin çocuklarının duygusal tepkilerine verdikleri sosyalleştirme tepkilerini ele almaktır.

1.2.1.3. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirmelerine Genel Bir Bakış

İlerleyen bölümlerde ayrıntılı şekilde ele alınacağı üzere, çokça önemli çıktılarla ilişkilendirilen duygu ifadelerinin sosyalleştirilmesinin daha doğru anlaşılabilmesi adına; çocuk, ebeveyn ve yanı sıra daha geniş kapsamlı toplumsal faktörlerin etkisine yer veren

bir yapı içinde ilerleyen bir süreç olarak tanımlanması önerilebilir. Söz konusu bakış açısıyla kavramsal modelleri sınavan çalışmaların; genelde normal gelişim gösteren çocukları ve ebeveynlerini örneklem grubu olarak belirlemesi dikkat çekicidir. Normal gelişim gösteren gruplarda duygusal sosyalleştirme sürecinde çocuğun özelliklerinin katkısına odaklanan araştırmalar yeniden gözden geçirilmiş; gelişimsel bozukluk tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin incelenmesi de oldukça yakın tarihte ele alınan bir konu olarak alan yazında yer bulmaya başlamıştır. Gelişimsel bozukluk tanılı gruplardaki çocukların ebeveynlerinin, normal çocuk-ebeveyn çiftlerinde sergilenen duygusal tepkilerle ilgili bulgulara ek bir katkı sağlayıp sağlamadığının anlaşılması başlı başına değerli bir bilgidir. Nitekim YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine kıyasla, çocuklarının ifade ettiği öfke ve korku duygularına yönelik tepkilerinde daha destekleyici bir tablo çizdikleri bildirilmiştir (Bougher-Muckian, Root, Coogle ve Floyd, 2016: 1588). YGB tanılı çocuklarda duygu sosyalleştirme konusundaki az sayıdaki çalışmalardan birini düzenleyen Bougher-Muckian ve arkadaşları (2016), okul öncesi dönemdeki YGB tanılı çocukların ve normal gelişim gösteren akranlarının annelerinin duygu sosyalleştirme tepkilerini incelemiştir. Bu çalışmada annelere çocuklarının korku ve öfke duygularını ifade edeceği senaryoların olduğu Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği uygulanmıştır. Her bir duygu için destekleyici, köstekleyici ve stres içerikli duygu sosyalleştirme tepkileri değerlendirilmiştir. Bulgular, çocuğun yaşı ve cinsiyeti kontrol edildikten sonra, YGB tanılı çocukların annelerinin, normal gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla, öfke duygusuna verdikleri destekleyici tepkilerin daha yüksek, köstekleyici ve stres tepkilerinin ise daha düşük düzeyde olduğunu göstermiştir (Bougher-Muckian ve ark., 2016: 1588). Korku duygusunun ifadesine verilen tepkilerde YGB tanılı çocukların anneleri ve normal gelişim gösteren çocukların anneleri arasında stres tepkisi açısından anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Ancak YGB tanılı çocukların anneleri, normal gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla, çocuklarının ifade ettiği korku duygusuna destekleyici tepkileri daha fazla, köstekleyici tepkileri daha az düzeyde vermişlerdir (Bougher-Muckian ve ark., 2016: 1588). Bu araştırma bulgusu, çocuğun yaşı ve cinsiyeti gibi bireysel özelliklerinden kontrol edildiğinde, YGB tanılı annelerin çocuklarının öfke ve korku duygularını normal çocukların annelerinden daha olumlu biçimde ele aldıklarını göstermektedir. Yanı sıra, annenin stres içerikli tepkilerinin ise

çocuğun ifade ettiği duyguya göre (öfke duygusu için normal gelişim gösteren gruba göre daha az düzeyde iken korku duygusu için bir fark bulunmamakta) değiştiğini YGB'li bir grupta ilk defa ortaya koyması açısından da bu çalışma oldukça önemlidir. Öte yandan, yine YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin ele alındığı bir diğer çalışmada ise çocuğun duygusal becerilerinin ve mizaç özelliklerinin öneminin vurgulanması da ilgili kısıtlı alanyazında önemli bir bulgudur (Mazzone ve Nader-Grosbois, 2017: 1155).

YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuk üzerindeki etkisini ele alan diğer bir çalışmada çocukların sergilediği dışsallaştırma davranışlarına katkısı incelenmiştir (Wilson, Berg, Zurawski ve King, 2013). Üç ila 7 yaş arası YGB tanılı çocuklar ve normal gelişim gösteren akranlarının ebeveynlerinin katıldığı çalışmada Gottman ve arkadaşlarının (1996) Üst-Duygu Felsefesi Kuramı'nda tanımlanan duygu koçluğu boyutunu kullanılmıştır. Hatırlanacağı gibi duygu koçluğu; olumlu şekillenen duygu sosyalleştirme uygulamalarına benzemekte ve çocukta duyguları düzenleme becerisinin gelişimini hedeflemektedir (Gottman ve ark., 1996: 244). Gottman ve arkadaşlarının önerdiği kavramsal yapıyı (Gottman ve ark., 1996) ele alan bu çalışmanın sonucunda araştırmacılar YGB tanılı çocukların hiperaktif, öfke gibi davranış problemlerini toplam dışsallaştırma problemleri olarak, çocuğun duygusal tepkilere dayanan davranış problemlerini duygusal kaynaklı dışsallaştırma problemleri olarak ele almışlardır (Wilson ve ark., 2013: 771). Çalışma sonucunda çocuğun tanı durumu ile (YGB veya normal gelişim) ebeveynin duygu koçluğu düzeyinin duygusal kaynaklı dışsallaştırma türünden davranış sorunları üzerinde ortak etkileri olduğunu, yüksek duygu koçluğu kullanan ebeveynlerin YGB tanılı çocuklarının duygusal kaynaklı dışsallaştırma davranışlarını daha az düzeyde sergiledikleri bulunmuştur (Wilson ve ark., 2013: 773). Bu çalışma ise iki açıdan önemlidir; ilk olarak bu çalışma duygu koçluğun özellikle duygu temelli sorunlarda işe yarayabilecek bir sosyalleştirme uygulaması niteliğinde olduğunu göstermektedir. İkinci olarak ise, araştırmanın bulguları bu niteliğinin özellikle YGB tanılı çocuklar ve aileleri için geçerlenmesi açısından değerlidir.

Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde; YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin stres içerikli tepkilerinin çocuklarının olumsuz duygusal ve davranışsal tepkilerine karşı

toleranslı yaklaşımlarını olumsuz yönde etkilemediği, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin duygusal kaynaklı problemler söz konusu olduğunda önemli rolde görev aldığına işaret etmektedir. Görece az sayıdaki bulgudan hareketle YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik incelemeler yapmak üzerine bağlamsal bir bakış açısı geliştirmek önem kazanmaktadır. Bu bakış açısı söz konusu ebeveynlerin pek çok anlamda zorluklarla karşılaştığı gerçeğine de dikkat çekmektedir.

1.3. DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ

Önceki bölümde YGB kapsamında kısaca ele alınan ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri bu bölümde ayrıntılı biçimde tanıtılmaktadır. Çocuklarda duygu ile ilgili becerilerin kazanımında ve sosyalleştirme sürecinde çocuğun yakın çevresi olan ebeveynler temel bir rol oynamaktadır. Duygusal yetkinliği etkileyen kişisel ve kişilerarası birtakım faktörler bulunur ve *duygu sosyalleştirme* önemli bir kişiler arası faktör olarak belirtilmektedir (Denham ve ark., 2007). Duygu sosyalleştirme, sosyalleştiren bireyin çeşitli davranışlarını hedefler. Duygu sosyalleştirme davranışları, çocuğun duyguya ve duygu sonucu gelişen davranışına yönelik deneyimlerini, ifadelerini ve düzenleme becerilerini sosyalleştirmeyi belirtir (Eisenberg, Spinrad ve Cumberland, 1998b: 317). Ebeveyn çocuğun duygusunu sosyalleştirirken ebeveynlikle ilgili sahip olduğu amaçlar, inanışlar ve değerler çerçevesinde etkilenir (Eisenberg ve ark., 1998b: 317). Duyguyu sosyalleştirme mekanizmaları arasında *model olma*, *öğretme* ve *duygu ifadelerine verilen tepkiler* yer alır.

Bu mekanizmalar arasından “duygu ifadelerine verilen tepkiler” bu çalışmanın araştırma konusudur. Duygu ifadelerine verilen tepkiler, ya da diğer adıyla ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri alanyazında dikkat çeken bir konu olmuştur. Duygu sosyalleştirme tepkileri, çocuk tarafından gösterilen bir olumsuz duygunun üzerine ya da olumsuz duyguya tepki olarak ebeveynler tarafından gösterilir (Fabes, Poulin, Eisenberg ve Madden-Derdich, 2002). Çocuğun duygularının ebeveynler tarafından sosyalleştirilmesi üzerine birbirine yakın kavramları derleyen iki ana kuramsal çerçeve bulunmaktadır.

İlk olarak, Gottman, Katz ve Hooven (1996: 249-261) Üst-Duygu Felsefesi Kuramı'nı önererek ebeveynin duygulara yönelik duygu, düşünce ve bilişlerinin ebeveynlik davranışları, çocuğun duygu düzenleme becerileri ve çeşitli başka sonuçlar ile ilişkili olabileceğini belirtmişlerdir. Üst-Duygu Felsefesi Kuramı kapsamında ebeveynlerin hem kendi hem de çocuklarının duygularıyla ilgili hisleri, düşünceleri ve tepkileri ele alınır (Gottman ve ark., 1996: 245). Bu kuramsal çerçevede ebeveynlerin olumlu duygu sosyalleştirme duygu ve düşünceleri *duygu koçluğu*, olumsuz duygu sosyalleştirme duygu ve düşünceleri ise *duyguyu göz ardı etme* kavramları ile yer bulur (Gottman ve ark., 1996: 244-245). *Duygu koçluğunda* ebeveynlerin duygular konusunda daha rahat olabildikleri, duygularını daha kolay düzenleyebildikleri ve çocuklarına karşı daha fazla duygusal yaklaşabildikleri belirtilmektedir (Gottman ve ark., 1996: 244). Bu ebeveynler düşük yoğunluklu duyguları bile fark edebilmektedirler (Katz, Maliken ve Stettler, 2012: 417). Duygu koçluğu felsefesini daha yüksek düzeyde kullanan ebeveynler olumsuz duyguları çocukla yakınlaşmak ve duygu düzenleme stratejilerini öğretmek için bir fırsat olarak değerlendirirler (Katz ve ark., 2012: 417). *Duygu göz ardı etmede* ise çocuğun üzüntü veya öfke duygularının zararlı olduğu ve bu nedenle hemen bertaraf edilmesi gerektiği fikri hakimdir (Gottman ve ark., 1996: 245). Bu ebeveynler çoğunlukla *mutlu çocuk* tercih ettiklerini belirtmekte, çocuklarının olumsuz duyguları karşısında kendilerini kötü hissetmektedirler. Bu nedenlerle de kötü duyguların bir an önce gitmesi gerektiğine inanmaktadırlar (Gottman ve ark., 1996: 245). Duyguyu göz ardı etme felsefesini daha fazla kullanan ebeveynler çocuklarının duygularının farkında olsalar da duyguyu ele alış şekilleri ile olumsuz yönde bir tablo çizebilirler (Gottman ve ark., 1996: 245). Yazarlar, ebeveynlerin olumlu nitelikteki üst-duygu felsefelerinin olumsuz yöndeki ebeveynliği azalması ve olumlu yöndeki ebeveynliğin artması ve sonuç olarak da çocuğun duygu düzenleme becerilerinin gelişimi ile ilişkili olduğunu öne sürmüşlerdir (Gottman ve ark., 1996: 243-256).

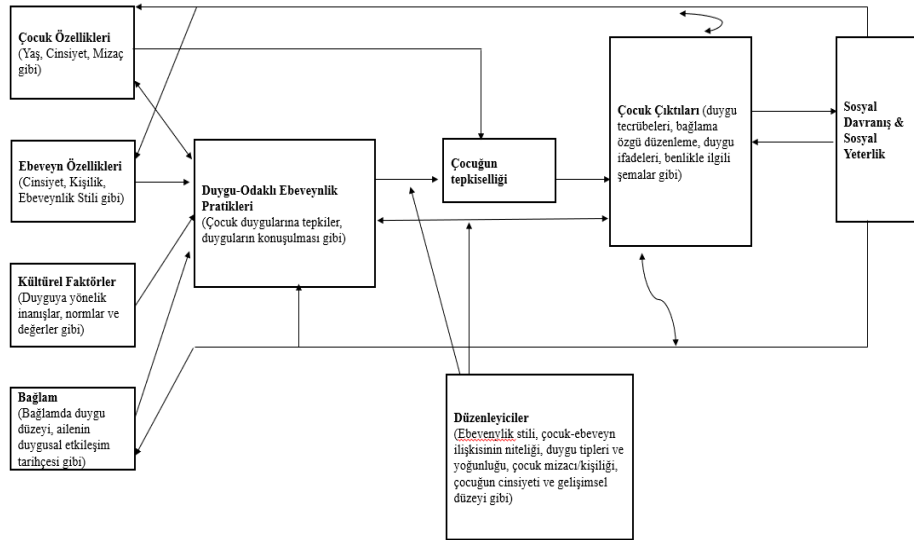
Duygu sosyalleştirme ile ilgili ikinci kuramsal çerçeveyi öne süren Fabes ve arkadaşları (2002) ise, çocuğun duygu ifadelerine yönelik ebeveyn tepkilerinin **destekleyici tepkiler** ve **köstekleyici tepkiler** olarak iki ana sınıf altında incelenebileceğini önermişlerdir (Fabes ve ark., 2002). Fabes ve arkadaşları (2002) önerdikleri iki ana sınıfı ayrıntılandırarak; 6 türden ebeveyn duygu sosyalleştirme tepkisi alt kategorisi oluşturmuştur. Bunlardan ilki, ebeveynin çocuğun daha iyi hissetmesi

amacıyla ilgisini başka bir yere yönlendirmeye çaba harcaması, olumsuz duygu karşısında çocuğa ilgi ve şefkat göstermesi anlamına gelen *duygu-odaklı tepkiler*dir. Bir diğer tepki türü olan *problem-odaklı tepkiler*, duyguya neden olan durumu çözebilmesi için ebeveynin çocuğa yardımcı olmasını ve yol göstermesini içerir. Üçüncü tepki türü olan *duygu ifadelerini cesaretlendiren tepkiler*, çocuğun duygusunu onaylayan, duyguları ifade etmesini cesaretlendiren ve özetleyen tepkileri içerir. Bu üç ebeveyn tepkisinin, **destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri** ana sınıfını temsil ettiği kabul görmektedir (Fabes ve ark., 2002). Bir diğer ebeveyn tepki türü, duygusal deneyimi *küçümseyici tepkiler*dir ki bunlar da çocuğun duygu ifadesinin önemini küçümsemesi ve çocuğun duygu ifadesinin ciddiye alınmaması demektir. Beşinci türden ebeveyn tepkisi ise çocuğun duygusal ifadesine yönelik sözel ya da davranışsal cezaları içeren *cezalandırıcı tepkiler*dir. Son tepki türü ise *stres tepkisi*dir. Bazı ebeveynler çocuğun olumsuz duygu ifadesi karşısında fazlaca stres hissederek çocuklarının olumsuz deneyimlerinde onları destekleyemez, kendi streslerini azaltmak amacıyla çocuğun olumsuz duygusuna karşılık küçümseyici veya cezalandırıcı tepkiler vererek bu olumsuz duyguları bastırmaya çalışabilirler. Bahsedilen son üç tepki türü bir arada veya ayrı ayrı **köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri** olarak kabul edilir (Fabes ve ark., 2002).

Ebeveynlerin destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuktaki duygusal sonuçlar üzerindeki etkileri gelişimsel alanyazında ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Çalışma bulguları okul öncesi çağındaki çocukların duygu ifadelerine verilen destekleyici tepkilerin çocukların olumlu duygu ifadeleri ile, köstekleyici tepkilerin ise çocukların olumsuz duygu ifadeleri ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Fabes ve ark., 2002). Alanyazındaki bulgulardan yola çıkan Eisenberg ve arkadaşları (1998b: 320) duygu sosyalleştirme süreçleriyle ilgili oldukça kapsayıcı bir model öne sürerek duygu sosyalleştirme tepkilerini çocuk, ebeveyn ve kültür bağlamında ele almışlardır (bkz. Şekil 2). Bu model ebeveynlerin duygu sosyalleştirmelerini belirli öncüllerle ilişkilendirerek önemli bir eksikliği gidermiştir. Eisenberg ve arkadaşları (1998b: 320), ebeveynin duygu sosyalleştirmesini bir süreç olarak ele alır. Sosyalleştirme sürecinin; *çocukla ilgili* (yaş, cinsiyet ve mizaç gibi), *ebeveynin kendisiyle ilgili* (cinsiyet, kişilik, duygulara yönelik inançlar ve değerler, ebeveynlik amaçları gibi) ve *kültürel* (cinsiyet kalıp yargıları, duygulara yönelik inançlar, normlar, değerler gibi) üç düzeyde öncülden etkilendiğini öne sürer. Bu öncüllerin belirlediği duygu sosyalleştirme süreci ise çocukta

duyguları anlamlandırma, ifade etme, düzenleme, benlikle ilgili şemalar gibi çıktıları etkilemektedir (Eisenberg ve ark., 1998b: 320). Alanyazında bu kavramsal çerçevede önerilen ilişkileri doğrular nitelikte bulgular mevcuttur. Bu bulgulara yakından bakmak ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerini etkileyen faktörlerin çeşitliliğini anlamak açısından yararlıdır. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuğun yaşından etkilendiği; ebeveynlerin çocuğun olumsuz duygu ifadeleri karşısında verdiği destekleyici tepkilerin sıklığının çocuğun artan yaşı ile birlikte azalabildiği gösterilmektedir (Cassano, Perry-Parrish ve Zeman, 2007: 220-223). Çocuğun cinsiyeti de bu süreçte farklılıklara yol açabilen bir diğer öncüdür; öyle ki ebeveynler üzüntü duygusu ifade eden kız çocuklarına, erkeklere kıyasla daha destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri verebilmektedirler (Cassano ve ark., 2007: 226). Ebeveynin kendisiyle ilgili özelliklerinden cinsiyeti de çocukların ifade ettikleri duygulara verilen tepkileri etkilemekte, anneler babalara kıyasla çocuklarıyla duygular hakkında daha fazla konuşmakta (Fivush ve ark., 2000: 245) ve yine anneler babalara kıyasla çocuklarının duygusal tepkileri karşısında daha fazla destekleyici tepkiler vermektedir (Denham, Bassett ve Wyatt, 2010: 37; Blandon, 2015: 440; McElwain, Halberstadt ve Volling, 2007: 1412). Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi (bkz. Chaplin, Casey, Rajita ve Mayes, 2010; Seçer ve Karabulut, 2016) ile içinde buldukları kültürel çevre (örn. Raval, Raval, Salvina, Wilson ve Writer, 2013) gibi daha kapsamlı bir grup öncül gösterge ise de yine ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerini şekillendirmektedir. Örneğin, düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ebeveynlerin, daha yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki ebeveynlere kıyasla, kız çocuklarının üzüntü duygularına destekleyici tepkiler vermedikleri, kız ve erkek çocuklarına verilen tepkiler açısından farklılaşma olmadığı görülmektedir (Chaplin ve ark., 2010: 18). Diğer yandan ergenlerin öfke ve üzüntü duygularını düzenleme becerileri yaşadıkları çevredeki şiddet düzeyinden olumsuz yönde etkilenmektedir (Criss, Morris, Ponce-Garcia, Cui ve Silk, 2016: 522). Türkiye’de yapılan bir çalışma da ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça destekleyici tepkileri daha fazla ve destekleyici tepkileri daha az düzeyde kullandıklarını göstermektedir (Seçer ve Karabulut, 2016: 153-156). Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri kültürel gruplar arasında farklılaşabilmektedir. Daha toplulukçu özellik sergileyen kültürlerde destekleyici tepki kullanımı artmakta iken daha bireysel özellik sergileyen kültürlerde ise destekleyici tepkilerin kullanımının daha fazla düzeyde olduğunu söylemek mümkündür

(Raval ve ark., 2013: 477). Eisenberg ve arkadaşlarının (1998b: 320) sunduğu kavramsal çerçevenin önerdiği üzere, çocuklarının ifade ettikleri duygulara yönelik ebeveynlerin verdikleri tepkilerin niteliği çocukların özellikle duygusal gelişim alanında etkili olmakta; boylamsal çalışmalar bu ebeveyn tepkilerinin çocukların duygu anlama düzeyleri (McElwain ve ark., 2007: 1413), duygu düzenleme alanında karşılaştıkları zorluklar üzerinde etkilerinin olduğunu göstermektedir (Sanders, Zeman, Pool ve Miller, 2015: 406). Görüldüğü gibi duygulara yönelik sosyalleştirmenin çocukta olası birtakım özelliklere göre belirmesinin yanı sıra; çocuktaki duygusal tepkilerde uzun vadede de farklı psikolojik çıktılara yol açabilmesi de mümkündür. Örneğin, anne ve babalarından köstekleyici tepkilerle karşılaşan ve aynı zamanda yüksek düzeyde öfke ve üzüntü düzenleme sorunları yaşayan çocukların depresif belirtileri de yüksektir (Sanders ve ark., 2015: 411). Tüm bu bulgular ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin döngüsel bir yapıya sahip olduğunu; çocukluk döneminde özellikle duygusal gelişimin niteliğini belirleyen bir grup öncülde etkilenebildiğini ve yanı sıra hem doğrudan ve kısa vadede gözlenir biçimde hem de çocukta uzun vadede yol açtığı bazı sorunlarla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir.

Şekil 2. Eisenberg, Spinrad ve Cumberland (1998b: 317) duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik modelinin kısa bir özeti.

Genel çerçevesi tanıtilan ebeveyn duygu sosyalleştirmesi ile ilgili kuramsal yapının her bir öncülü daha yakından incelemek bu yapıyı anlamak açısından önemlidir. Bu bölümde daha bireyselden daha toplumsal kapsama doğru sırayla ele alınan 3 temel

grup: *çocukla ilgili, ebeveynin kendisiyle ilgili ve kültürel öncüllerle ilgili alanyazın bulguları ve yürütülen tartışmalar ile tanıtılacaktır.*

1.3.1. Çocuk ile İlgili Özellikler ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri

Duygu sosyalleştirme süreci çocuğun da aktif olduğu bir süreç olarak betimlenir (Eisenberg ve ark., 1998b: 320). Eisenberg ve arkadaşlarının (1998b: 320) çizdiği çerçevede de belirtildiği gibi duygu sosyalleştirme sürecinde çocuklar ile ilgili belirli bazı özellikler de öncül rol oynamaktadır. Bu bölümde ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerini etkilediği görgül araştırmalarca ortaya konmuş çocuğun özelliklerinden olan cinsiyet, yaş ve mizaç özellikleri sırasıyla ele alınacak ve ilgili bulgular paylaşılacaktır.

1.3.1.1. Çocuk Cinsiyetinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri

Duygu sosyalleştirme alanında yapılan pek çok çalışma çocuğun cinsiyetinin duygu sosyalleştirme sürecinde sosyalleştirenin tavırlarında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır (örn., Cassano ve ark., 2007: 228; Fivush ve ark., 2000: 245-247; Zeman, Perry-Parrish ve Cassano, 2010: 74-79). Çocuğun cinsiyetinin ebeveynin duygu sosyalleştirmeye yönelik tepkileri üzerindeki rolü incelendiğinde kız ve erkek çocuklar arasındaki fark en erken yaşlarda bile gözlenebilmektedir. Bu alanda yapılan öncül çalışmalardan birinde, 3 ve 6 aylık bebekler ve annelerinin duygusal ifadelerinin incelendiği bir çalışmada; anneler erkek bebeklerinin duygusal ifadelerine eşleşen tepkileri daha fazla verirken, kız bebeklerine ise eşleşmeyen ifadeleri daha fazla kullandıkları ortaya konmuştur (Malatesta ve Haviland, 1982: 996). Yine aynı çalışmada bebeğin yaşı ve cinsiyeti ile annenin bebeğe yönelik duygusal tepkisinin karşılıklı olması üzerindeki ortak etkisine yönelik bir bulgu da sunulmuştur. Buna göre, annelerin daha büyük erkek bebeklerinin keyifli duygularına verdikleri keyif karşılığı artarken daha büyük yaştaki kız bebeklerine verdikleri keyifli karşılıklar azalmaktadır (Malatesta ve Haviland, 1982: 997). Yazarlara göre bu bulgunun temelinde annelerin erkek çocuklarının duygusal ifadelerine karşı, kız çocuklarınıninkine kıyasla, daha yüksek düzeyde alarında olabilecekleri yer alabilmektedir (Malatesta ve Haviland, 1982: 1001).

Erken ve orta çocukluk dönemine gelindiğinde ise çocuklar ve ebeveynleri ile yürütülen çalışmalar halen çocuk cinsiyetinin duygu sosyalleştirmedeki etkilerinin sürdüğünü ortaya koymuştur. Geçmiş olaylar hakkında sohbet ederlerken anne ve

babaları, erkek çocuklarına kıyasla, kız çocuklarıyla yaptıkları konuşmalarda daha fazla duygusal kelimeler kullanmaktadır (Adams, Kuebli, Boyle ve Fivush, 1995: 316). Üzüntü duygusunu ifade ettiklerinde, kız çocuklar hem erkek çocuklara kıyasla daha fazla cesaretlendirici tepkilerle karşılaşmakta (Cassano ve ark., 2007: 226) hem de anneleri ve babaları üzücü olayların duygusal yönlerini ve sebeplerini kız çocukları ile konuşurken daha fazla ele almaktadır (Fivush ve ark., 2000: 249). Bu türden bir ilişki çocukların duygusal tepkilerinin cinsiyete bağlı niteliği ile ilgili birtakım farklılıkların da ebeveyni etkilediğini; dolayısıyla bu bulguların bir etkileşimin ürünü de olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim, korkutucu olaylar karşısında kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla daha fazla kelime kullandıkları ortaya konmuştur (Fivush ve ark., 2000: 247). Kız ve erkek çocukların öfke ifadelerinde de erken dönemlerde farklılık saptanmış, erkek çocukların daha fazla öfke ifadesinde buldukları belirtilmiş ancak bu farkın ilerleyen dönemlerde ortadan kalktığı gözlenmiştir (Barry ve Kochanska, 2010: 12). Okul dönemindeki kız çocukları ise, erkek akranlarına kıyasla, üzüntü ve acı duygularını daha fazla ifade etme ihtimallerini bildirmişlerdir (Zeman ve Garber, 1996: 963). Ergenlik döneminde de duygu sosyalleştirme tepkileri çocuğun cinsiyetine göre farklılaşma göstermeye devam etmektedir. Hem ergen hem de ebeveyn raporları, öfke ifadesi karşısında kız çocuklara kıyasla erkek çocukların ebeveynlerinden daha fazla cezalandırıcı tepkiler aldıklarını göstermektedir (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 332-335). Bu bulgular, erkek çocuklarının erken yaşlarından itibaren kızlardan daha az miktarda; belirli duygularını ifade ettiğini, ebeveynlerinden daha az karşılıklılık içeren ve destekleyici duygusal tepkiler görebildiklerine ve bu bulguların çocuğun cinsiyeti ile ebeveynin duygu sosyalleştirme süreçleri arasındaki etkileşime (Denham ve ark., 2010: 45) işaret ettiği söylenebilir. Mevcut alanyazın bulguları ışığında Eisenberg ve arkadaşlarının da önerdiği gibi (1998b: 320) duygularını sosyalleştirilmesi süreçlerinde çocukların cinsiyetinin önemli farklarla ilişkili olduğu görülerek çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

1.3.1.2. Çocuk Yaşının Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri

Duygu sosyalleştirme sürecinde çocuğun yaşı ebeveynlerin uygulamalarının hem yoğunluğunda hem de niteliğinde etken bir rol oynamaktadır (Cassano ve ark., 2007: 217;

Eisenberg ve ark., 1998b: 320). Cassano ve arkadaşları (2007: 217) ebeveynlerin çocuklarının üzüntü ifadeleri karşısında küçük çocukları için, yaşı daha büyük olan çocuklara kıyasla, daha fazla düzenleme sorunu bildirdiklerini ortaya koymuştur. Yine aynı çalışmanın çocukların düzensiz üzüntü duyguları için elde edilen diğer bir sonucuna göre, daha küçük çocukların ebeveynleri, daha büyük çocukların ebeveynlerine kıyasla, bu olumsuz duygularda daha fazla değişim arzulamaktadır (Cassano ve ark., 2007: 218).

Duygu sosyalleştirme oldukça erken yaşlardaki çocukların duygusal tepkilerini karşısında verilegelen bir uygulamadır. Nitekim 3 aylık ve 6 aylık bebeklerinin duygu ifadelerine karşılık annelerin eşleşen tepkilerinin niteliğinin enlemesine kesitsel desenle incelendiği bir çalışmada; bu erken yaşta bile bebeklerin ilgi (*interest*), keyif, şaşkınlık, üzüntü ve öfke duygularına annelerin de aynı duygularla karşılık verdikleri (Malatesta ve Haviland, 1982: 996) gözlenmiştir. Bununla beraber, anneler erken bebeklik döneminde bile bebeklerinin yaşına göre sosyalleştirme uygulamalarının yoğunluğunu değiştirme eğilimi sergilemiştir. Buna göre, anneler 6 aylık bebeklerin üzüntü duygularına, 3 aylık bebeklere kıyasla, anlamlı biçimde daha fazla karşılık vermişlerdir (Malatesta ve Haviland, 1982: 997). Çocukların duygusal ifadelerinin ardından ebeveynleri tarafından verilen tepkilerin yaşa bağlı değişikliği erken dönemde 3 aylık bir fark içinde bile tespit edilmiştir. Üç aylık bebekler, 6 aylık bebeklere kıyasla, hem annelerinden daha fazla oranda yorum almışlar hem de daha fazla olumlu cümleleri içeren cesaretlendirici tepkilerle karşılaşmışlardır (Malatesta ve Haviland, 1982: 998).

Erken bebeklikte bile duygu sosyalleştirme sürecinin farklılaşabildiğine yönelik bulguların yanı sıra erken çocukluk dönemiyle ilişkili de verimli bir alanyazın mevcuttur. Örneğin, iki çocuklu ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin büyük çocuk (ortalama yaşları 57,6 ay) ve küçük çocuk (ortalama yaşları 32,6 ay) arasında ne şekilde farklılaştığını inceleyen yakın tarihli bir çalışma, erken çocukluk dönemindeki yaş farklarının duygu sosyalleştirme tepkilerinin niteliği üzerindeki etkilerine ışık tutmaktadır (Blandon, 2015). Bu çalışmanın önemli bulgularından biri annelerin destekleyici duygusal tepkilerinin çocuğun yaşına göre farklılaşmadığıdır (Blandon, 2015: 437). Diğer yandan, babaların küçük çocuklarına kıyasla büyük çocuklarına daha destekleyici tepkiler gösterdikleri de bulgular arasındadır (Blandon, 2015: 437). Bu bulgu, söz konusu olumsuz duygusal tepkiler olduğunda erken bebeklik döneminden itibaren çocukluğun sonuna değin olan dönemde yaşı büyük olana daha az tolerans

gösterildiğini ve bu durumun ebeveyn beklentilerinin sosyalleştirme üzerindeki olası etkisini yansıttığını akla getirmektedir.

Çocukların daha da ilerleyen yaşlarına yönelik değerlendirme yapan bir başka çalışmada araştırmacılar 6 – 11 yaş arası çocukların ebeveynleri ile çalışarak ebeveynlerin büyük ve küçük çocuklarına verdikleri tepkileri karşılaştırmışlardır. Bu çalışmanın bulguları ebeveynlerin, büyük çocuklara kıyasla, küçük çocukların üzüntü ifadeleri karşısında daha fazla stres tepkileri verdiklerini göstermiştir (Cassano ve ark., 2007: 223). Çocuğun yaşı ilerledikçe ifade ettiği üzüntü duygusuna karşılık ebeveynin verdiği cesaretlendirici tepkiler incelendiğinde; annelerin giderek daha fazla destekleyici olduğu, babaların ise daha az destekleyici oldukları ortaya çıkmıştır (Cassano ve ark., 2007: 223). Yine çocuğun yaşı arttıkça, olumsuz bir duygu olan üzüntü ifadesine babaların verdikleri küçümseme tepkisi azalırken anneninkinin ise arttığı ortaya konmuştur (Cassano ve ark., 2007: 220). Bu araştırma, çocuğunun yaşı daha büyük annelerin küçük olanlara göre hem destekleyici hem de köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini daha yoğun kullandıklarını ve babalar için ise tam tersinin geçerli olduğunu; çocuğun artan yaşına bağlı tepki yoğunluğunun her iki nitelikteki tepki için de azaldığını göstermektedir. Fakat diğer bir çalışmada babaların küçük çocuklarının üzüntü duygusu hakkındaki konuşmalarını, annelere kıyasla, daha fazla yönlendirdikleri de ortaya konmuştur (Zeman ve ark., 2010: 78). Bu bulgular; olumsuz duygu ifadesine karşılık üretilen sosyalleştirme tepkilerinin yoğunluğunun çocuğun yaşına bağlı seyri üzerinde; çocuğun olumsuz duygusunun türünden ziyade, ebeveynin üzerinde yarattığı gerginliğin, tercih ettiği sosyalleştirme biçiminin ve yanı sıra ebeveynin cinsiyetinin de etkili olabileceğine işaret etmektedir. Nitekim, yaşı büyük olan çocuklarının üzüntü duygusunun ifadesi karşısında ebeveynler daha az stres tepkisi vermektedir (Cassano ve ark., 2007: 223). Bu bulgu ve yanı sıra küçük çocukların üzüntü ifadelerinde daha fazla düzenleme sorunu ve daha fazla değişim arzusu rapor eden ebeveyn bildirimlerine dair bulgular (Cassano ve ark., 2007: 217-218) bir arada değerlendirildiğinde, ebeveynlerin büyük çocuklarında küçüklere göre daha gelişmiş duygu düzenleme becerisine rağmen çocuğun halen duygusal bir tepki olarak üzüntü duygusunu ifade etmesi; olumsuz nitelikteki sosyalleştirmeyle ilişkisi ebeveynlerde arttırdığı stres üzerinden yorumlanabilir. Yanı sıra, çocuğun yaşının artması ile birlikte annelerin verdiği destekleyici ve köstekleyici tepkiler artarken babalarınkilerde azalma gözlenmekte, üstelik babalar küçük çocuklarının üzüntü

duygusunu içeren konuşmaları, büyük çocuklarına kıyasla, daha fazla yönlendirmektedir (Zeman ve ark., 2010: 78). Bulgular bir arada değerlendirildiğinde; çocuğun yaşı arttıkça anneler duygu sosyalleştirme sürecinde daha aktif olmaya devam ederken babaların ise daha pasif bir role bürünmekte olduğunu göstermektedir.

Duygu sosyalleştirme sürecinin ağırlıklı olarak erken çocukluk döneminde şekillendiği düşünülse de orta çocukluk döneminde gelişen öz-düzenleme becerileri ve beynin yürütücü işlevleri duygu sosyalleştirme sürecinin bu dönemde de devam ettiğine işaret eder (Zeman ve ark., 2010: 66). Örneğin, 5., 8. ve 11. sınıf öğrencilerinin duygu düzenleme becerileri incelendiğinde diğerlerine kıyasla 8. sınıf öğrencilerinin; daha gelişkin düzeyde duygu düzenleme gösterdikleri, üzüntü duygularını daha fazla belli ettikleri ancak bu duygularını, babaları ve arkadaşlarına kıyasla, anneleri ile daha fazla düzenledikleri ve ifade ettikleri duygularına yönelik daha az destekleyici tepkiler almayı bekledikleri görülmüştür (Zeman ve Shipman, 1997: 920). Diğer bir deyişle, orta çocukluk dönemindeki değişik yaş gruplarından çocuklar olumsuz duygularını karşılarındaki kişiye göre düzenlemeyi öğrenmektedirler. Bu bulgu da duygu sosyalleştirme sürecinde çocukla ilgili faktörlerden *yaşın*, yaşla değişen duygusal gelişim düzeyinin (becerilerde gözlenen iniş ve çıkışların), tüm çocukluk boyu süren önemli etkisine ışık tutmakta ve dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Daha da ilerleyen yaşlarda, yani ergenlik döneminde de ebeveynler çocuklarının duygusal yaşantılarında önemli rolde olmaya devam etmektedir (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 336). Ergenlik dönemindeki 11-16 yaş arasındaki çocukların ve ebeveynlerinin katılımı ile düzenlenen bir araştırma çocukların üzüntü, öfke ve korku ifadelerini annelerin, babalara kıyasla, daha fazla ödüllendirdiğini ve bu duygulara abartılı karşılık verdiklerini (*magnify*) göstermiştir (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 332). Gençler öfke ve korku duygularına annelerinin, babalarına kıyasla, daha fazla görmezden gelme (*override*) tepkisi kullandıkları yönünde de bildirimde bulunmuşlardır (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 332). Yanı sıra gençler, babalarının üç duyguyu da (üzüntü, öfke ve korku) annelerine kıyasla daha fazla ihmal ettiğini (*neglect*) ve gençlerin babaları ise çocuklarında üzüntü ve korku duygularını daha fazla cezalandırdıklarını bildirmektedir (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 332-335). Ebeveynlerin bildirimlerine dayanarak gençlerin yaşı ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde yaş ile anne ve babaların üzüntü ve korku duygularına verdikleri

ödüllendirici tepkiler ile annelerin öfke duygusuna verdikleri ödüllendirici tepkiler arasında negatif yönde ilişkiler ortaya konmuştur (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 335). Çocuğun yaşı arttıkça annenin öfke ve korku duygularına verdikleri görmezden gelme tepkileri azalırken üzüntü duygusuna verdikleri ihmal tepkileri ve korku duygusuna verdikleri ihmal ve abartma tepkiler artmaktadır (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 335). Ergenlik döneminde ortaya çıkan bu görüntü, ergenlerin anneleri ile benzer ve destekleyici duygusal tepkiler algıladığı, babalarıyla farklı düşünerek, olumsuz duygularının babalarınca önemsenmediğini düşündüklerini göstermektedir.

Tüm bu bulgular, ebeveynlerin çocuklarının gelişim düzeylerine bağlı olarak duygu sosyalleştirme tepkilerinin değişmekte olduğunu göstermektedir. Alanyazın bulgularını özetlemek gerekirse çocuğun kronolojik yaşına bağlı olarak ebeveynlerin farklı gözlemlerde buldukları, küçük çocuklarının üzüntü davranışlarında daha fazla düzensizlik rapor ettikleri ve bu örüntünün de büyük çocuklara kıyasla ebeveynde daha fazla stresle ilişkili olduğu görülmektedir. Orta çocukluk dönemine ilişkin bulgulardan annelerin destekleyici ve köstekleyici tepkileri büyük çocuklarında daha fazla kullanırken babaların daha az kullanmaları bu dönemde babaların duygu sosyalleştirme sürecinde daha pasif bir rol aldıklarına işaret etmektedir. Ergenlikle birlikte ise hem ergenlerin hem de ebeveynlerin bildirimleri olumsuz duyguların ifadesinde annelerin daha destekleyici, babaların ise daha köstekleyici tepkiler verdiklerini göstermektedir. Normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri ile düzenlenen bu çalışmaların bulguları, çocuğun kronolojik yaşının ebeveynlerin sosyalleştirme tepkilerinin miktarını ve niteliğini belirleyebilen bir faktör olduğuna yönelik kanıtlar sunmaktadır.

1.3.1.3. Çocuk Mizacının Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri

Uzun yıllar boyunca kişilik ve gelişim psikolojisi alanyazınında sıklıkla çalışılan bir kavram olan mizaç, bireyde bilişsel ve duygusal yapıların anlaşılmasında önemli bir çerçeve sağlar (Rothbart ve Derryberry, 1981: 37). Rothbart ve Derryberry (1981: 37) mizacı; iki temel boyutu olan tepkisellik ve benlik düzenlemede yapısal birtakım farklar olarak tanımlar. Yapısal farklar vurgusu ile mizacın genetik yönüne vurgu yapılır. Tepkisellik boyutu ile bireyin çevresinde gelişen yeniliklere tepki vermesi tanımlanırken, benlik düzenleme ile bu tepkinin çevreye uyumlu hale getirilmesi süreci ele alınır (Rothbart ve Derryberry, 1981: 37).

Normal gelişim gösteren çocukların mizaç özellikleri, duygusal becerileri ve ebeveynin tepkileri birlikte ele alındığında bu üçlü arasında dikkat çekici ilişkilere ulaşılmaktadır. Örneğin, Türkiye’de okul öncesi dönemdeki çocukların temel mizaç boyutu olan tepkisellikleri ile duygu düzenleme becerileri arasında ve ebeveynin olumlu yaklaşımı (*responsiveness*) arasında negatif yönde ilişkiler ortaya konmuştur (Yagmurlu ve Altan, 2010: 286). Yine çocuk tepkiselliği ebeveynin güç kullanımı şeklindeki olumsuz ebeveynlik davranışı ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (Yagmurlu ve Altan, 2010: 286). Yanı sıra alanyazında yakın tarihli bir meta-analiz çalışmasında, bebeklik döneminden itibaren zor mizaca sahip ve olumsuz duygusal tepkiye eğilimli çocuğu olan ebeveynlerin kolay mizaca sahip olan çocukları olanlara göre, daha düşük toleransa sahip oldukları ve duyarlı ebeveynlik yaparken daha çok zorlandıkları bildirilmektedir (Slagt, Dubas, Deković ve van Aken, 2016: 1098). Bu ve benzeri bulgular, çocuk mizacının hem çocukla ilgili duygusal çıktılarla ilişkisini hem de ürettiği etkiler ile ebeveynler üzerinde bir dizi tepki oluşturma potansiyeli olabildiğini göstermektedir.

Çocuktaki mizaç özellikleri ile ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi erken dönemlerden itibaren dikkat çeken bir konu olmuştur. Alanyazında ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri ile çocuğun mizaç özelliklerini hem birbirleri ile ilişkileri hem de çocukla ilgili çıktılar üzerindeki etkileri kapsamında inceleyen pek çok araştırma önemli bir tablo sunmaktadır.

Okul öncesi dönemdeki 4-6 yaş arası çocukların mizaç özellikleri (duygu yoğunluğu, olumsuz duygulanım ve dikkat kontrolü) ve öfke davranışları ile annelerinin duygu sosyalleştirme tepkilerini ele alan araştırmacılar çocuğun olumsuz duygulanım mizaç alt boyutu ile tüm köstekleyici duygu sosyalleştirme tepki türleri arasında pozitif; dikkat kontrolü mizaç alt boyutu ile küçümseyici/cezalandırıcı duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Eisenberg ve Fabes, 1994: 150). Öte yandan, destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiler ise anlamlılık düzeyine ulaşamamış ya da marjinal düzeyde kalmıştır (Eisenberg ve Fabes, 1994: 150). Anne ve babalarının üst-duygu felsefelerini, çocuğun olumsuz duygulanım ve çabalı kontrol düzeylerini (*effortful control*) içeren mizaç boyutları ile beraber değerlendiren Brajša-Žganec (2014: 33); çocuğun olumsuz duygulanım mizacının ebeveynin hem kendine hem de okul öncesi dönemdeki çocuğuna yönelik duygu farkındalığı ve duygu koçluğu düzeyleri ile negatif yönde ilişkiler

gösterdiğini ortaya koymuştur. Yine, ebeveynlerin bu üst-duygu felsefeleri çocuğun çabalı kontrol mizaç özelliği ile pozitif yönde ilişki göstermiştir (Brajša-Žganec, 2014: 33). Bir diğer çalışmada ise araştırmacılar 11-13 yaş aralığında ergenlik öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri (çabalı kontrol ve olumsuz duygulanım alt boyutları) ile annenin üst-duygu felsefelerinden duygu farkındalığı ve duygu kabulünü kullanarak duygu sosyalleştirme davranışlarını incelemişlerdir (Yap, Ellen, Leve ve Katz, 2008). Belirtilen çalışmada temel etkilerden çok aracı etkiler ortaya konmakla birlikte 11-13 yaş arası çocuklardan daha zor mizaçlı olanların (olumsuz duygulanım düzeyleri yüksek ve çabalı kontrol düzeyleri düşük olan çocuklar) kaygılı davranışlarına yönelik annelerinin davranışlarının da daha olumsuz olduğu yönündeki önemli bir bulgu söz konusudur (Yap ve ark., 2008: 694). Bu bulgular mizaç özelliklerinin çocukluk dönemi boyunca ebeveyndeki özellikle destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile anlamlı ilişkiler gösterdiğine işaret etmektedir. Alanyazın daha yakından incelendiğinde; çocuğun olumsuz duygulanımı ile ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki pozitif yöndeki ilişkilerin sıklıkla vurgulandığı öte yandan, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ve üst-duygu felsefesinin olumlu yönü olan duygu koçluğu davranışlarının da çocuğun olumsuz duygulanımı ile negatif yönde ilişkiler gösterebildiği söylenebilir. Çocuğun bir özelliği olan çabalı kontrol de bu tabloda anlamlı etkiler sunarak ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile olumlu ilişkiler sergilemektedir. Üstelik bu etkilerin okul öncesi dönemden başlayarak ergenlik öncesi döneme kadar etkin olduğu görmek mümkündür.

Boylamsal desenle yürütülen çalışmalar da çocuğun mizaç özellikleri ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilerde zamanla gözlenen gelişmelere yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Tayvan’da bebekler yaklaşık 12 aylıkken gelişmekte olan çabalı kontrol mizaç özelliği ile ebeveynin bebeklerindeki olumsuz duygulara yönelik yaklaşımları arasındaki etkiler boylamsal bir desen kullanarak bir yıl boyunca incelenmiştir. Araştırmacılar, bebekler 12 aylıkken çabalı kontrol düzeyleri ile annenin rahatlatıcı tepkileri arasındaki ilişkilerin anlamsız olduğunu; ancak bebekler 24 aylıkken sergiledikleri çabalı kontrol ile annenin hem 12 aylıkken hem de 24 aylıkken sergilediği rahatlatıcı ve bilişsel destek tepkileri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkileri ortaya koymuştur (Li, Pawan ve Stansbury, 2014: 220). Eisenberg ve arkadaşları (2010) bebeklerin çabalı kontrol düzeylerini ve annelerinin duygu

sosyalleştirme tepkilerini bebekler yaklaşık 18, 30 ve 42 aylıkken boylamsal desenle incelemiş ve çocuğun her üç veri toplama aşamada ebeveyni tarafından bildirilen çabalı kontrol düzeyi ile ebeveynin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu (Eisenberg ve ark., 2010: 27-29); destekleyici tepkileriyle ise sadece 30. ayda pozitif yönde bir ilişki olduğu (Eisenberg ve ark., 2010: 28) ortaya koymuşlardır. Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, çocuğun mizacının ebeveynin duygu sosyalleştirmesinde zaman içinde farklı şekillerde rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Özellikle erken dönemde bebeğin mizacı ile ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirmesi arasında anlamlı ilişkilere yönelik bulgular görülmezken ilerleyen zamanla bu ilişkiye yönelik bulgulara rastlanmaktadır. Ancak köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin bebekliğin çoğu döneminde mizaç ile anlamlı bir ilişki gösterdiğini özetlemek mümkündür. Bu bulguların yanı sıra daha ileriki dönemlerde ebeveynin duygu sosyalleştirme katılımının incelendiği araştırmalar da mizaç ile ilişkilerde yukarıdakine benzer bir görüntü ortaya koyar. Yüksek katılımlı ebeveynlerin hem duygu koçluğu hem de duyguyu görmezden gelme tepkilerini yüksek düzeyde kullanmaları ve düşük katılımlı ebeveynlerin ise her iki türdeki tepkiyi de düşük düzeyde kullanmaları üzerine gruplanarak kıyaslandığı bir çalışmanın sonuçları bu konuda verimli bulgulara ışık tutmaktadır. Çocukların 18 aylıktan 5 yaşlarına kadar değerlendirildiği bir boylamsal çalışmanın sonuçları başlangıç ve tekrar değerlendirme düzeylerindeki çocuğun mizacındaki değişimin ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme katılımları ile etkileşim içinde olduğunu göstermektedir (Miller, Dunsmore ve Smith, 2015: 177). Sonuçlara göre, daha yüksek düzeyde duygu sosyalleştirme katılımı gösteren ebeveynlerin çocuklarının başlangıç düzeyi ile tekrar değerlendirme düzeyi arasındaki çabalı kontrol artışı, daha düşük düzeyde duygu sosyalleştirme katılımı gösteren ebeveynlerin çocuklarınıninkine kıyasla, daha fazla düzeydedir (Miller ve ark., 2015: 177). Diğer önemli bir bulguya göre, çabalı kontrol düzeylerinde daha fazla artış gösteren çocukların, ebeveynlerinden yüksek katılımlı duygu sosyalleştirme tepkileri görme ihtimalleri, düşük katılımlı duygu sosyalleştirme tepkileri görme ihtimallerinden daha fazladır (Miller ve ark., 2015: 178). Bu bulgular çocukluk dönemi boyunca çabalı kontrol mizacının gelişimi ile ebeveynin yüksek katılımlı duygu sosyalleştirmesinin birbirini karşılıklı şekilde etkileyebildiğine işaret etmektedir. Katılımlı duygu sosyalleştirme ve mizaç arasındaki etkileşimsel durum böyle iken, gelişimsel alanda çocukta mizacın farklı boyutları ile köstekleyici duygu

sosyalleştirme arasındaki ilişkiler için daha ayrıntılı bir incelenme yapıldığı söylenebilir. Boylamsal desene sahip bir araştırmada, okul öncesi dönemdeki çocuklar ve ebeveynleri ile çocuklar yaklaşık 36–40 aylıkken (birinci aşama) ve 45–49 aylıkken (ikinci aşama) mizaç ve duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik veri toplanmıştır (Klein ve ark., 2018: 355-356). Bulgular çocuğun mizaç özelliklerinden olumsuz duygulanımın birinci ya da ikinci dalgada annenin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile herhangi bir ilişki içinde olmadığı; ancak yürütücü kontrol (executive control) mizaç özelliğinin hem birinci hem de ikinci dalgada annenin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile negatif yönde ilişki gösterdiği yönündedir (Klein ve ark., 2018: 359). Çocuklar 3 ve 4 yaşlarında iken iki aşamada gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise; çocukların mizaç özellikleri ile ebeveynlerinin duyguya özel sosyalleştirme tepkileri (üzüntü ve korku duygusuna yönelik destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri, öfke duygusuna yönelik köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri) arasında hem aşama içinde hem de aşamalar arasında anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Buna göre, annenin rapor ettiği ya da araştırmacıların gözlemlediği çocuktaki korku ve üzüntü duygulanımı düzeyi ile birinci ya da ikinci veri toplama aşamasında annenin bu duygulara verdikleri destekleyici sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir (Wu, Hooper, Feng, Gerhardt ve Ku, 2019: 138). Öte yandan, çocukların öfke duygulanımı mizaç özelliklerinin hem anne tarafından bildirilen hem de araştırmacılar tarafından gözlenen düzeyleri ile annelerinin bu duyguya verdikleri aşırı tepkiler arasında birinci aşamada anlamlı tepkiler gözlenirse de bu ilişki ikinci aşamada gözlenmemiştir (Wu ve ark., 2019: 138). Ergenlik öncesi dönemi değerlendiren başka bir çalışmada, Briscoe, Stack, Dickson ve Serbin (2019) anne ve çocuğun olumsuz duygulanımı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkileri çocuklar ortalama 4,5 ve 13,5 yaşlarında iken iki aşamalı boylamsal bir desenle incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, birinci aşamada çocuğun olumsuz duygulanım mizacı ile ikinci dalgada annenin artık ergenlik döneminde olan çocuğunun duygu ifadelerine yönelik kullandığı aşırı tepki ve cezalandırıcı sosyalleştirme tepkileri ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Briscoe ve ark., 2019: 501).

Hem enlemesine kesitsel hem de boylamsal çalışmaların bulgularının sunduğu tablo çocuğun mizaç özellikleri ile ebeveynin özellikle köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilere dikkat çekmektedir. Çocuğun bebeklik döneminden başlayarak ergenlik öncesi döneme kadar ele alınan örneklerle yapılmış çalışmaların

sıklıkla ortaya koyduğu bir bulgu ebeveynin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuktaki olumsuz duygulanım ile pozitif, çabalı kontrol ile negatif yönde bir ilişki göstermesi yönünde olmuştur. Destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile çocuğun mizacı arasındaki ilişki ele alındığında ise, köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ilişkin bulgulara kıyasla, daha az bulguya rastlanmaktadır.

1.3.1.3.1.1. Yaygın Gelişimsel Bozuklukta Mizacın Önemi

Duygu sosyalleştirme alanyazınında sıkça vurgulanan mizaç özellikleri YGB alanyazınında da önemini korumaktadır. YGB tanılı çocukların mizaç özelliklerinde hem gelişimsel geriliği olan hem de normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla birtakım niceliksel farklar gözlenmiştir. Örneğin, 16-36 ay arasındaki YGB tanılı, gelişimsel geriliği olan ve normal gelişim gösteren üç grup çocuğun mizaç özelliklerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada, YGB tanılı çocukların, diğer iki gruba kıyasla, dışadönüklük ve çabalı kontrol boyutlarından elde ettikleri puanların daha düşük, olumsuz duygulanım düzeylerinin ise daha yüksek düzeyde olduğu ortaya konmuştur (Macari, Koller, Campbell ve Chawarska, 2017: 822). Aynı çalışmada ortalama 26,5 aylık olan YGB tanılı bebeklerin, gelişimsel geriliği olan ve normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla, mizaç özellikleri olan dikkatini bir başka şeye yöneltme (*attention switching*) ve ketleme kontrolünde (*inhibitory control*) zorluk yaşadıkları, çevrelerindeki algısal uyaranların daha az farkında oldukları görülmüştür (Macari ve ark., 2017: 822). YGB tanılı bebekler, gelişim geriliği gösteren akranlarından farklılaşmasalar da normal gelişim gösteren akranlarından; sakinleşme ve memnuniyet verici etkinlikler için olumlu bekleyiş mizaç alt boyutlarında daha düşük puan aldıkları ortaya konmuştur (Macari ve ark., 2017: 822). İlerleyen yaşlarda da YGB tanılı çocuklarda bebeklerinkine benzer mizaç özelliklerinin gözlendiği ve duygusal gelişimde birtakım zorlukların sürdüğü görülmektedir. Yaşları 3-10 arasındaki YGB tanılı çocukların duygulanım düzenleme ve mizaç özelliklerinin normal gelişim gösteren akranları ile kıyaslandığı bir çalışmada; çocuklara çok ilgilerini çeken bir oyuncak sunduktan kısa süre sonra oyuncağı geri vermeleri istenerek, hafif düzeyde kızgınlık yaratacak bir durumla işlem yürütülmüştür (Konstantareas ve Stewart, 2006: 147). YGB tanılı çocukların ebeveynlerinden değerlendirme yapmaları istenmiş ve normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla bu çocuklarda, dikkati odaklama, dikkati bir başka şeye yöneltme, sakinleşme, ketleme kontrolü, çabalı kontrol ve dışadönüklük düzeylerinin daha düşük ve olumsuz

duygulanımın ise daha yüksek düzeyde olduğu bildirilmiştir (Konstantareas ve Stewart, 2006: 149-151). Çocukların oyuncağı geri vermeleri istenen koşuldaki gözlemler, YGB tanılı çocukların normal gelişim akranlarına kıyasla daha fazla uyumsuz duygulanım düzenlemesi sergilediklerini ortaya koymuştur (Konstantareas ve Stewart, 2006: 148). Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde; zorlayıcı bir grup mizaç özelliğinin bebeklikten başlayarak erken çocukluk dönemindeki çocukların sosyal çevrelerine verdikleri duygusal tepkilerinde belirgin etkiler oluşturduğu, duygusal gelişimlerini ve sosyal uyumlarını etkilediği görülmektedir. Yaygın Gelişimsel Bozukluk grubu 2013 yılında yayınlanan DSM-5 tanı kriterleri kitabında ilk defa yeniden tanımlanarak Otizm Spektrum Bozukluğu olarak adlandırılmıştır. Buna göre, otistik bozukluk, Asperger Sendromu, başka türlü adlandırılmayan yaygın gelişimsel bozukluk ve çocukluğun dezintegratif bozukluğu tanı kategorileri birleştirilerek tek bir otizm spektrum grubunu altında toplanmış ve hafiften ağıra doğru değişen yoğunluktaki özelliklerle tanımlanmıştır (Tortamış Özkaya, 2013: 129-130). Yüksek İşlevli Otizm (YİO) tanısı bulunan 10-16 yaş arası çocuk ve ergenlerin öz bildirimleri yoluyla mizaç özelliklerinin normal gelişim gösteren akranları ile kıyaslandığı bir çalışmada çocuklar, daha düşük düzeyde dışadönüklük ve daha yüksek düzeyde olumsuz duygulanım bildirmişlerdir (Burrows, Usher, Schwartz, Mundy ve Henderson, 2016: 8-9). YİO tanılı katılımcıların özellikle korku ve utangaçlık düzeyleri daha yüksektir (Burrows ve ark., 2016: 9). Yanı sıra, yüksek işlevli gruptaki katılımcılar normal gelişim gösteren akranlarından yüksek düzeyde öfke, depresif mod ve kızgınlık bildirmişlerdir. Bu çalışmada, tüm gruplar için geçerli olan diğer bir sonuç da göze çarpmaktadır. Düşük düzeyde dışadönüklük ve çabalı kontrol ile yüksek düzeyde olumsuz duygulanım değişkenlerinin üçü yüksek düzeyde içselleştirme problemleri ile ilişkili iken son iki değişkenin yüksek düzeyde dışsallaştırma problemleri ile ilişkili olduğu da bulunmuştur (Burrows ve ark., 2016: 10). Bu bulgunun hem YİO hem de normal gelişim gösteren katılımcı gruplarında benzer biçimde geçerlenmesi ise mizaç ile ilgili niteliksel özelliklerin gruplar arasında benzer sonuçlarla ilişkili olduğuna işaret etmektedir. İlgili çalışmalar ışığında, YGB tanılı çocukların mizaç özelliklerinin normal gelişim gösteren akranlarınkinden düzey olarak farklılaşabildikleri ancak mizaçla ilgili niteliksel olarak benzer sorunları tecrübe ettiklerini söylenebilir.

YGB tanılı çocukların mizaç özelliklerinin normal gelişim gösteren akranlarından farklılaşması kadar dikkat çeken bir diğer nokta ise YGB kapsamında da mizaç özellikleri

açısından çeşitliliğin görülmesidir. Örneğin, bebeklik döneminde mizaca yönelik değerlendirme yapan bir çalışmada YGB risk grubundaki 7 aylık bebeklerin ebeveynlerinin bildirimleri ile boylamsal bir düzen kullanılmıştır (Clifford ve ark., 2013). Çalışmadaki bebekleri risk gruplarına göre düşük ve yüksek seviyeli olarak ayıran araştırmacılar normal gelişim gösteren bir kontrol grubu ile de kıyaslamalar yapmıştır. Bulgular 7. ayda düşük risk grubundaki bebeklerin dışadönüklük düzeyinin yüksek risk grubundakilere kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu, mizacın olumsuz duygulanım ve çabalı kontrol boyutlarında de ise fark olmadığını göstermiştir (Clifford ve ark., 2013: 677). Bu dönemde düşük risk grubundaki bebekler, yüksek risk grubundakilere kıyasla daha yüksek düzeyde yüksek yoğunluklu uyaran memnuniyeti göstermişler ve daha sık olumlu yaklaşımda bulunmuşlardır (Clifford ve ark., 2013: 677). Aynı çalışmada bebekler 14 aylıkken yeniden değerlendirildiklerinde ise; dışadönüklük ve olumsuz duygulanım ile ilgili bulgular tekrarlanırken düşük risk grubundaki bebeklerin yüksek risk grubundakilere göre benlik kontrollerinde daha fazla çaba harcadıkları bulunmuştur (Clifford ve ark., 2013: 678). Bu dönemde düşük risk grubundaki bebeklerin, yüksek risk grubundaki akranlarına kıyasla, daha fazla gülümsedikleri, daha fazla olumlu yaklaşım sergiledikleri ve daha fazla sarılma gösterdikleri ebeveynleri tarafından bildirilmiştir (Clifford ve ark., 2013: 678). Bebekler son olarak 24. ayda değerlendirildiklerinde ise; mizacın yalnızca çabalı kontrol boyutunda farklar gözlenmiş, düşük risk grubundaki bebeklerin, yüksek risk grubundakilere kıyasla, kontrol için daha fazla çabaladıkları ve daha fazla sarılma davranışı gösterdikleri bulunmuştur (Clifford ve ark., 2013: 678). Bu boylamsal çalışmanın bulguları, mizacın belirli boyutlarında (özellikle kontrol için çabalama) uzun süreli etkilerin söz konusu olduğunu ve bu etkilerin YGB grubunun düşük veya yüksek risk alt gruplarına göre değişebildiğini göstermektedir. Mizacın YGB tanılı çocuk grubunun belirtilerine bağlı olarak farklılaşabildiğine yönelik bir başka bulgu ise, 6-14 yaş arası çocuk ve ergenler ve normal gelişim gösteren akranları ile yürütülen bir diğer çalışmadan gelmektedir (De Pauw, Mervielde, Van Leeuwen ve De Clercq, 2011). Bu çalışmada, öncelikle genel olarak ele alınan YGB tanılı grubun ebeveynleri, normal gelişim gösteren gruba kıyasla, daha düşük düzeyde dışadönüklük ve çabalı kontrol ile daha yüksek düzeyde olumsuz duygulanım bildirmişlerdir (De Pauw ve ark., 2011: 202). YGB grubu kendi içinde ağırlıklı düşük belirti ve ağırlıklı yüksek belirti gösterenler olarak iki gruba ayrılarak mizacın özellikleri incelendiğinde ise ağırlıklı yüksek

belirti gösteren YGB tanılı çocukların olumsuz duygulanım düzeylerinin daha yüksek, dışadönüklüklerinin ise daha düşük düzeyde olduğu bulunmuştur (De Pauw ve ark., 2011: 203). Japonya’da 6-15 yaşları arasındaki çocuklarla yürütülen başka bir çalışmada da benzer bir grup içi ayırma yöntemi uygulanmış, yüksek otistik özellikler gösteren, düşük otistik özellikler gösteren ve yanı sıra normal gelişim gösteren üç grubun mizaç özellikleri ele alınmıştır (Kamio, Takei, Stickley, Saito ve Nakagawa, 2018). Bu çalışmadan da alanyazındaki benzerleri ile paralel bulgular elde edilerek, yüksek otistik özellikler gösteren çocukların, diğer iki gruba kıyasla, olumsuz duygulanım düzeyleri daha yüksek, dışadönüklük ve çabalı kontrol düzeyleri ise daha düşük bulunmuştur (Kamio ve ark., 2018: 3). Özetlenen alanyazın bulguları çocuk mizaç özelliklerinin ebeveyn duygu sosyalleştirmesinde ve YGB yelpazesinde önemli sonuçlarla ilişkili olduğunu gösterdiğinden mevcut araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir.

1.3.2. Ebeveyn ile İlgili Özellikler ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri ebeveynlerin bireysel bazı özelliklerinden etkilenmektedir (Eisenberg ve ark., 1998b: 320). Duygu sosyalleştirme tepkilerine ilişkin çalışmaların tarihçesi incelendiğinde, duygu sosyalleştirme alanyazınında öncelikle ebeveynlerin öncülleyen özellikleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Buna göre, araştırmaların yoğunlukla anneler ve babaları karşılaştırarak düzenlendiği (örn., Cassano ve ark., 2007; Fivush ve ark., 2000; Zeman ve ark., 2010), ailenin yaşantılarındaki birtakım zorluklar (Karst ve Van Hecke, 2012: 267) veya ebeveynin tanılandığı veya bildirdiği psikolojik sorunların ebeveynliği üzerindeki etkilerine (örn., Silk ve ark., 2011; Breaux, Harvey ve Lugo-Candelas, 2016) daha yoğunlukla yer verildiği görülmektedir ki bu görüntü söz konusu ana fikri desteklemektedir. Dolayısıyla, ebeveyn ile ilgili özelliklere dair duygu sosyalleştirme alanyazınında oldukça geniş bir bilgi dağarcığı bulunmaktadır. Bu bölümde, bu bilgi dağarcığının hepsine yer veremesek de ciddi bir miktarını ele alarak, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkileri bulgulanmış olan faktörlere dair bir alanyazın seçkisi sunulacaktır.

1.3.2.1. Ebeveynin Cinsiyetinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri

Ebeveynin cinsiyetinin çocuğa yönelttiği duygu sosyalleştirme tepkisinin yoğunluğu ve olumlu-olumsuz niteliğine dair bir seçkiye, önceleyen bölümde çocuğun yaşı çerçevesinde yer verilmişti. Söz konusu çerçeveden de hareketle, duygu sosyalleştirme sürecinde, çocuğunun duygusunu sosyalleştiren birey olarak ebeveynin cinsiyetinin de önemli farklarla ilişkili bulunduğu görülebilir (örn., Cassano ve ark., 2007: 228; Fivush ve ark., 2000: 245-247; Zeman ve ark., 2010: 74-79).

Bulgular ebeveyn cinsiyetinin duygu ifadelerine verilen tepkiler üzerinde oldukça ilginç etkileri olduğunu gösterse de genel olarak hem anne hem de babaların destekleyici sosyalleştirme tepkilerini oransal olarak daha fazla, köstekleyici sosyalleştirme tepkilerini ise daha az gösterdikleri dikkat çekmektedir (McElwain ve ark., 2007: 1412; Nelson, O'Brien, Blankson, Calkins ve Keane, 2009: 675). Yine de duygu sosyalleştirme tepkileri, ebeveynin cinsiyetine göre incelendiğinde farklılık göstermektedir. Yaşamın erken döneminden itibaren ebeveynler çocuklarına toplum içinde kendi cinsiyetlerine özel biçimde belirlenmiş (kadınlar; destekleyici-anlayışlı, ilgi-bakım-şefkat içeren ve erkekler; sınırlandırıcı, katı) duygu sosyalleştirme tepkileri sergileme eğilimindedir denebilir. Örneğin, okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin, babalara kıyasla, ifade edilen duygulara destekleyici tepkileri daha fazla gösterdikleri bulunmuştur (Denham ve ark., 2010: 37; Blandon, 2015: 440; McElwain ve ark., 2007: 1412). Çocuklarla ebeveynlerin yaptığı duyguyla ilişkili konuşmaların içerikleri incelendiğinde, babalara kıyasla annelerin çocuklarıyla toplamda daha fazla konuştuğu ve bu konuşmalarda olayın duygu yönüne daha fazla vurgu yaptıkları ve daha fazla duygu kelimeleri kullandıkları gözlenmektedir (Fivush ve ark., 2000: 245). Özellikle, orta çocukluk dönemindeki çocuklarının üzüntü duygusuna anneler daha fazla cesaretlendirici ve problem-odaklı tepkiler verirken, babalar ise daha fazla küçümseyici tepkiler vermektedirler (Cassano ve ark., 2007: 220-224). Bu bulgular duygu sosyalleştirme sürecinde annelerin duygusal işlevsellik söz konusu olduğunda daha fazla sorumluluğunun olduğunu göstermektedir (Denham ve ark., 2010: 39).

Daha önceki bölümlerde alınan çocuk cinsiyeti çerçevesi ile bu bölümde ele alınan ebeveyn cinsiyetinin duygu sosyalleştirme sürecindeki temel etkileri kadar, ebeveyn ve çocuk cinsiyetinin duygu sosyalleştirme sürecindeki ortak etkileri de oldukça ilgi çekici

noktalara ışık tutmaktadır. Nitekim, 3 – 4 yaşları arasında okul öncesi dönemdeki çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan bir araştırmada babaların kızlarına kıyasla oğullarıyla daha az duygu içerikli konuşmalar yaptıkları gözlemlenmiştir (Denham ve ark., 2010: 37). Babalar üzücü olaylar hakkında kız çocukları ile yaptıkları konuşmalarında annelere kıyasla daha fazla oranda konuşmakta iken ebeveyn cinsiyetinde gözlenen bu fark erkek çocuklarla yapılan üzücü olaylarla ilgili konuşmalarda gözlenmemiştir (Zeman ve ark., 2010: 74). Ayrıca, çocukların üzüntü duyguları karşısında ebeveynlerin verdikleri stres tepkileri de aynı cinsiyetten ebeveyn-çocuk ikililerinde daha fazla olmaktadır (Cassano ve ark., 2007: 223). Diğer deyişle, kız çocuklarının üzüntü duyguları karşısında anneler daha fazla stres tepkisi verirken erkek çocuklarının üzüntü duyguları karşısında da babalar daha fazla stres tepkisi vermektedir (Cassano ve ark., 2007: 223). Çocuğun kaygı duygusu söz konusu olduğunda da erkek çocuklarının babalarının kız çocuklarının anne ve babalarına kıyasla daha fazla şaşırdıkları görülmüştür (Kennedy Root ve Rubin, 2010: 56).

Bu bulgular ışığında ebeveyn cinsiyetinin ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde hem temel hem de çocuğun cinsiyeti ile ortak etkilerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Çocuğun ve ebeveynin cinsiyeti çocuğun ifade ettiği duyguya verilen ebeveyn tepkisini ve çocukla duygu konuşmalarında ebeveyn tarafından kullanılan yaklaşımı etkilemektedir. Anneler çocuklarının duygularını sosyalleştirme süreçlerinde daha destekleyici bir yaklaşım sergilerken babaların yaklaşımı annelere kıyasla daha köstekleyici ve yönlendirici olabilmektedir. Diğer yandan çocuklarının üzüntü duyguları karşısında ebeveynlerin stres tepkileri çocuk-ebeveyn cinsiyeti düzeyinde eşleşmektedir. Çocuğun duygusunun sosyalleştirilmesi sürecinde annenin yanı sıra babanın da rolünün büyük olduğu ve babanın duygu sosyalleştirme tepkilerinin annelerden önemli derecede farklı olabileceği, yine bu araştırma sonuçlarıncı gösterilmektedir. Bu farklı tepkiler ve tepkilerin farklı rolleri göz önüne alınarak alanyazında, özellikle duygusal ifadelerinde zorlanan çocuklarda annelerin yanı sıra babaların da duygu sosyalleştirme tepkilerini inceleyen çalışmalara ihtiyaç vardır.

1.3.2.2. Ebeveynin Sosyo-Ekonomik Düzeyinin Ebeveynlerin Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Etkileri

Ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeyleri birtakım ebeveynlik tutumları ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin, normal gelişim gösteren çocukların

ebeveynleri ile yürütülen erken dönem bir çalışmada, daha düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin daha katı disiplin uyguladıklarını ortaya konmuştur (Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit ve Zelli, 2000: 393). Diğer yandan sosyo-ekonomik düzeyin annelerin depresyon düzeyleri ile ebeveynlikleri arasındaki ilişkide önemli bir rolü olduğu da ortaya konmuştur. Buna göre, daha düşük sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin depresif belirtileri ile olumlu ebeveynlikleri arasındaki ilişkiler orta düzeydeyken bu yöndeki bir ilişki daha yüksek düzeydeki annelerin depresif belirtileri ve olumlu ebeveynlikleri arasında gözlenmemiştir (Lovejoy, Graczyk, O'Hare ve Neuman, 2000: 582). Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri de sosyo-ekonomik düzey faktöründen etkilenebilmektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki okul öncesi çocukların bakımverenlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin ele alındığı bir çalışmada çocuklarının öfke ve üzüntü duygularına verdikleri tepkilerde farklılıklar gözlenmiştir (Chaplin ve ark., 2010). Buna göre, çocukları öfke duygusu ifade eden ebeveynlerin verdikleri destekleyici tepkiler erkek çocukları için daha fazla iken stres ve cezalandırıcı tepkileri ise kız çocukları için daha fazladır (Chaplin ve ark., 2010: 17). Daha yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin tepkilerine benzer bir tablo sunan öfke duygusuna yönelik sosyalleştirme tepkileri yazarlar tarafından ebeveynlerin benzer öfke duygusuyla ilgili benzer yönde inanışları olduğu şeklinde açıklanmıştır (Chaplin ve ark., 2010: 17). Diğer yandan, çocukların üzüntü duygularına verilen tepkilerde önemli farklar gözlenmiştir. Düşük sosyo-ekonomik düzeyden ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarının üzüntü duygularına yönelik sosyalleştirme tepkileri arasında genel anlamda bir fark olmadığı özetlenebilir (Chaplin ve ark., 2010: 18). Öyle ki ebeveynler hem kız hem de erkek çocuklarının üzüntü duygularına benzer düzeylerde destekleyici, cezalandırıcı ve stres tepkileri vermişlerdir (Chaplin ve ark., 2010: 18). Kız ve erkek çocuklarının üzüntü duygularına yönelik sosyalleştirme tepkilerinden görmezden gelme tepkisinde anlamlı farklar gözlenmiş, ebeveynlerin kız çocuklarının üzüntü duygusunu erkek çocuklarına kıyasla daha fazla düzeyde görmezden geldiği görülmüştür (Chaplin ve ark., 2010: 18). Önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi, ebeveynler kız çocuklarının üzüntü ifadelerine karşılık olarak, erkek çocuklarına kıyasla, daha fazla düzeyde cesaretlendirici tepkiler vermektedirler (Cassano ve ark., 2007: 226). Görünen o ki sosyo-ekonomik düzey ebeveynlerin üzüntü duygusuna yönelik duygu sosyalleştirme tepkilerini şekillendirmektedir. Chaplin ve arkadaşları (2007: 18) düşük sosyo-ekonomik düzeydeki

ebeveynlerin kız çocuklarına yönelik yüksek düzeyde görmezden gelen tepkiler kullanmalarını bu duygunun düşük sosyo-ekonomik bir çevrede cesaretlendirilmemesi gerektiğine yönelik inanışları olabileceği fikrine bağlamışlardır (Chaplin ve ark., 2010: 18). Bu bulgular da ebeveynlerin içinde buldukları sosyo-ekonomik çevrenin ve düzeyin ebeveynlik tutumlarını etkilediği gibi duygu sosyalleştirme tepkilerinin de daha farklı şekillenmesiyle ilişkili olabileceğine işaret etmekte ve bu nedenle mevcut çalışmanın çerçevesinde incelenmektedir.

1.3.3. Ailenin Uyumunun Duygu Sosyalleştirme Tepkileri ile İlişkileri

Ebeveynlerin psikolojik esenlikleri ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasında görece az sayıda çalışma olsa da bulgular anlamlı ilişkilere işaret etmektedir. Bu konuda en önemli sonuçlardan biri çocukluk döneminde depresyonu başlayan anneler ile depresyon yaşamamış annelerin kıyaslandığı bir çalışmadan gelmektedir (Silk ve ark., 2011). Çocukluk döneminden başlayan depresyonu olan annelerin, hiç depresyon yaşamamış annelere kıyasla, 3-9 yaş arası çocuklarının duygu ifadelerine daha az olumlu sosyalleştirme tepkileri ve daha fazla olumsuz sosyalleştirme tepkileri verdikleri ortaya konmuştur (Silk ve ark., 2011: 9). Diğer yandan, ebeveyn psikopatolojisi ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada kaygı belirtileri, madde kullanımı ve sınırda kişilik bozukluğu gibi sorunları olan annelerin köstekleyici tepkileri daha çok kullandığını ortaya konmuştur (Breaux ve ark., 2016: 740). Bu bulgular, ebeveynlerin esenlik durumları ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasında dikkate değer bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin aile yapısından etkilendiğini göstermektedir. YGB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin uyumu ile ebeveynlik yapma biçimleri arasındaki ilişkiye ekolojik bir perspektif sağlayan bir model kapsamında incelenmesi, mevcut çalışmanın alanyazına temel bir katkısı olarak değerlendirilmektedir.

1.4. AİLENİN YGB'YE UYUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İkili ABCX Stres Modeli'nde kriz döneminde birikmiş sorunlar, ailenin uyumsal kaynakları ve krize yönelik algı ve birlik faktörlerinin hepsinin krize ailenin uyumu ya da uyumsuzluğu etkilediği öne sürülür (Lavee ve ark., 1985: 812). Bu varsayımdan hareketle bu bölümde YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin krize uyumlarının (olumlu psikolojik esenlikleri) ve uyumsuzluklarının (olumsuz psikolojik esenlikleri), İkili ABCX Stres

Modeli'nde belirleyicileri olarak belirtilen ana yapıları (aA, bB, cC) için mevcut çalışma kapsamında önerilen temsili değişkenlere ilişkin görgül çalışma bulguları paylaşılacaktır.

1.4.1. Birikmiş Sorunlar (aA): YGB Belirti Yoğunluğu, Sosyo-Ekonomik Düzey, Damgalanma

İkili ABCX Stres Modeli bireylerin krize uyumunda kriz durumuyla ilgili olan veya olmayan birikmiş sorunların etkili olduğunu öne sürer (Lavee ve ark., 1985: 812). Mevcut çalışma kapsamında birikmiş sorunlar, bireysel (çocuğun YGB belirtilerinin yoğunluğu göstergesi) ve toplumsal (sosyo-ekonomik düzey, damgalanma algısı) düzeylerde temsili değişkenler ile ele alınacak ve ilgili alanyazın bulguları paylaşılacaktır.

1.4.1.1. YGB Belirti Yoğunluğu

Mevcut çalışmada ailenin yaşadığı temel kriz çocuğun YGB tanısı alması ve uyumu ise sonrasında yaşadığı bir sürecin sonucu elde ettiği psikolojik esenlik olarak belirlenmiştir. İkili ABCX Stres Modeli'nin kavramsal çerçevesi incelendiğinde, kriz ve uyum arasındaki temel aracının birikmiş sorunlar olduğu görülmektedir (Lavee ve ark., 1985). Çocuğun YGB belirtilerinin ağırlığı, birey düzeyinde ve YGB'yi doğrudan niteleyen temel bir sorundur ve ebeveynlerin psikolojik esenliği üzerinde etkili faktörlerden biridir. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin dayanıklılıklarında etkili olan faktörlere yönelik sistematik bir derleme çalışması YGB belirti yoğunluğunun önemini vurgulamıştır (Ilias ve ark., 2018: 8). Belirtilerin ağırlığı çocuğun problemleri davranışlarını arttırabilmekte (Weiss ve ark., 2012: 267; Pozo ve ark., 2014: 448) bu durum da ebeveynin psikolojik esenliğini olumsuz yönde etkileyerek (Rivard, Terroux, Parent-Boursier ve Mercier, 2014: 1615-1616; Hastings ve Johnson, 2001: 333; Ingersoll ve Hambrick, 2011: 341; Lyons, Leon, Phelps ve Dunleavy, 2010: 520-521; Weiss ve ark., 2012: 268) ebeveynlik tecrübesini zorlaştırabilmektedir.

Belirti yoğunluğu ile yakın ilişkiler gösteren çocuğun davranış problemleri (Weiss ve ark., 2012: 267; Pozo ve ark., 2014: 448) de ebeveyn esenliğine etkisine açıklık getiren bir diğer kavramdır. YGB tanılı çocukların davranış problemleri, belirti yoğunluğu ile benzer biçimde, yoğunlukla annelerden oluşan ebeveynlerinin aile uyumu ile negatif ve stres düzeyi ile pozitif yönde ilişkiler göstermektedir (Manning ve ark., 2011: 327-328). Bir diğer çalışmada YGB tanılı bebeğin davranışsal ve duygusal problemlerinin,

annelerin bildirdikleri bireysel stres düzeyini ve yanı sıra hem anne hem de babaların bildirdikleri aile stres düzeyini anlamlı ve pozitif şekilde yordadığı bulunmuştur (Herring ve ark., 2006: 879). YGB tanılı çocukların annelerinin stres düzeyi üzerindeki en açıklayıcı etkilere sahip olan değişkenlerden biri çocuğun dışsallaştırma problemleri olarak bildirilmektedir (McStay, Trembath ve Dissanayake, 2014: 3108-3109). Bu bulgular, YGB tanılı çocuğun belirti yoğunluğunun temel göstergesi olan davranış ve duygu sorunlarının, ebeveynin psiko-sosyal uyumunda önemli birer belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

Alanyazında mevcut olan pek çok çalışmanın hem korelasyon analizleri hem de hiyerarşik regresyon analizleri sonuçlarına göre ebeveynlerin stres düzeyleri ile çocuğun YGB belirti yoğunluğu arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler mevcuttur (Rivard ve ark., 2014: 1615-1616; Hastings ve Johnson, 2001: 333; Ingersoll ve Hambrick, 2011: 341; Lyons ve ark., 2010: 520-521). YGB tanılı 6-21 yaş arası çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliklerini inceleyen bir çalışmada ebeveynlerin psikolojik kabul ve güçlenme (*empowerment*) gibi olumlu psikolojik esenlikleri ile çocuktaki problem davranışları arasında negatif yönde bir korelasyon olduğunu, regresyon analizleri ile de ebeveynin stres düzeyi üzerinde en anlamlı etkiyi gösteren faktörün çocuktaki davranış problemleri olduğunu göstermiştir (Weiss ve ark., 2012: 268). İspanya'da YGB tanılı çocukların anne ve babalarının psikolojik esenliklerini inceleyen bir çalışmada belirti yoğunluğunun annelerin psikolojik esenliği ile negatif yönde korelasyon gösterirken babalarda ilişkili olmadığı ortaya konmuştur (Pozo ve ark., 2014: 448). Hollanda'da yaklaşık 6,5 ila 18 yaş arasındaki YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stres düzeylerinin ele alan araştırmacılar çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve dışsallaştırma davranış problemleri ile pozitif korelasyonlar gösterdiğini bildirmişlerdir (McStay ve ark., 2013: 507). Hiyerarşik regresyon analizleri sonucunda ise, YGB belirti yoğunluğunun ebeveyn stresi üzerinde anlamlı etkisi olduğunu ancak çocuk hayat kalitesi analize alındığında bu etkinin artık anlamlı olmadığı görülmektedir (McStay ve ark., 2013: 507). Benzer nitelikteki sonuçlar ebeveynlerin depresyon belirtilerini ele alarak olumsuz psikolojik esenliğini inceleyen çalışmalardan da gelmiştir. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin depresyon düzeyleri ile çocuktaki belirti yoğunluğu pozitif yönde ilişkilidir (Benson, 2006: 689). YGB tanılı çocukların ebeveynleri ile yürütülen boylamsal desenli bir çalışmada, çocukları daha küçükken ebeveynlerin stres düzeyini

yordayan değişkenin belirti yoğunluğu iken yaklaşık 9-10 ay sonraki ikinci aşamada ebeveynin stres düzeyini en başarılı şekilde yordayan değişkenin artık davranış problemleri olduğu belirtilmiştir (Osborne ve Reed, 2009: 62). Alanyazında özetlenmiş olan bu bulgular, çocuktaki YGB belirtileri yoğunluğunun ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki olumsuz etkisini vurgulamakta olduğundan mevcut araştırmanın çerçevesinde de ele alınması uygun görülmüştür.

1.4.1.2. Sosyo-Ekonomik Düzey

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi krize uyumunda (Greeff ve van der Walt, 2010: 351) ve ebeveynlerin dayanıklılık düzeylerinde (Ilias ve ark., 2018: 8) önemli etkilere sahiptir. YGB tanılı 6-21 yaş arası çocukların ebeveynlerinin genel stres düzeylerinin sosyo-ekonomik düzeyleri ile negatif yönde korelasyon gösterdiğini belirtilmektedir (Weiss ve ark., 2012: 267). Ailelerin YGB'ye uyumunu İkili ABCX Stres Modeli kapsamında okul çağındaki çocukların (6-12 yaş arası) ebeveynleri ile inceleyen bir çalışmada ebeveynin sosyo-ekonomik düzey algısının stres düzeyleri üzerinde olumsuz yönde önemli etkileri olduğu sonucu belirtilmektedir (Manning ve ark., 2011: 328).

Sosyo-ekonomik düzeyin etkileri sadece ebeveynin psikolojik esenliği ile sınırlı kalmamakta, ebeveynlik davranışları ve tutumları ile de ilişkili olmaktadır. Olumlu ebeveynlik davranışlarını sosyo-ekonomik faktörler kapsamında boylamsal bir desenle değerlendiren araştırmacılar 3-15 yaş arası çocukların anneleri ile çalışmış ve önemli bulgulara ışık tutmuştur (Azad, Blacher ve Marcoulides, 2014). Eğitim düzeyi daha yüksek olan annelerin çalışmanın başlangıç aşamasında bildirdikleri olumlu ebeveynlik puanları daha yüksektir (Azad ve ark., 2014: 512). Boylamsal etkiler incelendiğinde ise aile geliri daha fazla olan annelerin ise zaman içinde olumlu ebeveynlik düzeylerinde daha fazla artış görülmüştür (Azad ve ark., 2014: 512).

Ekonomik zorluklar ve yaşam zorluklarının ebeveynlik davranışları üzerindeki etkilerinin Meksika Amerikalı (MA) ve Avrupa Amerikalı (AA) ebeveynleri kıyaslayarak incelendiği bir başka çalışma ise her iki gruptaki ebeveynler için belli başlı ortak sonuçları rapor ederek sosyo-ekonomik düzeyin önemini vurgulamıştır (Behnke ve ark., 2008). Bu çalışmada yaşam stresi algılarının her iki etnik gruptaki anne için de kabullenici şefkat (*nurturing acceptance*) düzeyleri ile negatif, tutarsız disiplin (*inconsistent discipline*)

düzeyleleri ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Behnke ve ark., 2008: 1051). Annelerin ekonomik zorluklara yönelik değerlendirmeleri iki etnik grup arasında farklı yönde ancak yine de olumsuz türden ebeveynlik davranışları ile ilişkili bulunmuştur. Ekonomik zorluk düzeyleri AA annelerin düşmanca kontrol (*hostile control*) düzeyleri negatif yönde, MA annelerin ise düzensiz disiplin düzeyleri ile pozitif yönde ilişki göstermiştir (Behnke ve ark., 2008: 1051).

1.4.1.3. Damgalanma ve YGB Kapsamındaki Etkileri

Toplumsal etkileşimlerde bazı bireyler, diğer bazı bireylerin sahip olduğu kalıp yargıya, önyargıya göre değerlendirilmekte ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Tüm bu kalıp yargı inanışlarını, önyargı değerlendirmelerini ve ayrımcılık davranışlarını kapsayan (Corrigan ve Watson, 2000: 38; Dovidio, Major ve Crocker, 2000: 4) ve kültür tarafından şekillendirilen bir sosyal yapı olarak ele alınan *damgalama* bireyin belli alanlarda barındırdığı farklılıkları üzerinden değersizleştirilmesini ifade etmektedir (Dovidio ve ark., 2000: 3). Damgalamada hem davranışsal yönüyle ayrımcılık sürecinin hem de duygusal yönüyle önyargıların ve bilişsel yönüyle kalıp yargıların beraber rol oynadığı öne sürülmektedir (Goffman, 1963; akt., Broady, Stoyles ve Morse, 2017: 225; Corrigan ve Watson, 2002: 38; Dovidio ve ark., 2000: 3). Sosyal bir yapı olan damgalamada iki taraf mevcuttur. Damgalayanlar için damgalanan bireyler insan dışı ve kişisiz bir tehdit gibi algılanabilir (Dovidio ve ark., 2000: 1-4). Yanı sıra damgalayanlar açısından damgalama; dönemsel ve bağlamsal faktörlere göre işlerliğinde değişiklik gösterebilir (Dovidio ve ark., 2000: 3-4). Damgalanan bireyler ise, kendi ait oldukları gruba yönelik olarak maruz kaldıkları damganın gruplar arasındaki ilişkilere ve duygusal esenliklerine olumsuz yansımalarının etkilerini yaşarlar.

Damgalama, ortaya çıktığı koşullar ve bireydeki etkileri açısından incelenmektedir. Erken dönem alan yazında, bireyin küçük görülmesi, aşağılanması veya kabul görmemesinden temellenerek karşılaştığı ayrımcılıklar *dayatılan damga* (*enacted stigma*) olarak ele alınırken, bireyin dayatılan damgaya maruz kalma korkusu ve bu değersiz kimliğe sahip olmanın verdiği utanç ise *hissedilen damga* (*felt stigma*) olarak tanımlanır (Scambler ve Hopkins, 1986: 33). Daha yakın zamana ait çalışmalarda da benzer anlamı içeren tanımlara rastlanmaktadır. Belirli bir grubun, toplumun olumsuz bilgi ve inanışları aracılığıyla olumsuz duygusal tepkiler ve ayrımcılık davranışlarına

maruz kalması *toplumsal damga* olarak tanımlanmaktadır (Corrigan ve Watson, 2002: 37-38). Toplumsal damganın birey tarafından kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılık düzeyinde içselleştirilmesi ile *öz-damgalamaya* ya da *içselleştirilmiş damgaya* (*self-stigma* veya *internalized stigma*) dönüşebileceği varsayılmaktadır (Corrigan ve Watson, 2002: 38). Adı anılan dört damga türü (dayatılan, hissedilen, toplumsal, içselleştirilmiş) bireyin bizzat kendisinin belirli bir özelliğine (ör. kadın olması, farklı bir etnik kökene sahip olması, tıbbi bir tanısının olması gibi) dayanarak damgalanmasını kapsamaktadır. Bunun ötesinde, bireyde damgalanmaya neden olacak özellikler bulunmasa bile damgalanmış bir kişiye olan yakınlığı nedeniyle *ikincil damgalanmaya* (*courtesy stigma*) maruz kalması da söz konusu olabilmektedir (Goffman, 1963; akt., Broady ve ark., 2017: 225).

YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin karşılaştığı zorluklar sadece YGB'nin belirtileri olan problem davranışlar ile sınırlı olmakla kalmayıp toplumun YGB tanılı çocuklara ilişkin yoğun olumsuz algılarından da kaynaklanabilmektedir. Daha önce anılan YGB belirtileri kapsamındaki davranışlar toplum içinde YGB tanılı çocukların ve ebeveynlerinin çeşitli damgalanmalara maruz kalmasına neden olabilmektedir. YGB tanılı çocukların ebeveynleri okulda, diğer kamusal ve toplumsal alanlarda ve hatta aileleri ve arkadaşları arasında sıklıkla ikincil damgalanmaya maruz kaldıklarını ve bu süreçte bilgi eksikliği, yargılanma, dışlanma ve destek eksikliği gibi unsurların etkili olduğunu belirtmektedirler (Broady ve ark., 2017: 227-229). Ebeveynler sosyal anlamda kısıtlanma, düşmanca bakışlar ve kaba yorumlara maruz bırakılarak dayatılan damgalarla karşılaştıklarını bildirmektedir (Gray, 2002: 740-741). Maruz kalınan damgalanmaların YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin hayatında olumsuz etkileri olduğu ortaya konmuştur. Yanı sıra ebeveynlerin öz-damgalama düzeyleri ile öznel esenlikleri arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır (Werner ve Schulman, 2013: 4110).

Daha önce anılan YGB belirtileri kapsamındaki davranışlar toplum içinde YGB tanılı çocukların damgalanmalara maruz kalmasına neden olabilmektedir. Örneğin, bir blog yazısında Endow (bt) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki liselerde silahlı saldırılarla ilgili ulusal basına yansıyan haberlerde fail azınlık ırka aitse bu katliamın bir terör eylemi olarak adlandırılırken, fail beyaz ise öğrencide psikolojik rahatsızlık veya otizm olabileceğinden şüphelenildiğini aktarmaktadır. Damgalamalar önyargı gibi

bilişsel kısayolların sonucu oluşan değersizleştirme değerlendirmeleridir, dolayısıyla damgalayan bireyleri damgaladıkları bireyler hakkında yanılığa götürmeleri muhtemeldir. Nitekim otizm ve şiddet sergilemenin ilişki olduğuna yönelik algıya dair çalışmalar derlendiğinde sonuçlar karışık bir örüntü gösterse de şiddet ile otizm ilişkisinin bütün YGB tanılı bireylere genelleştirilemeyeceği vurgulanmaktadır (Del Pozzo, Roché ve Silverstein, 2018: 58).

YGB tanılı çocuklara ilişkin olumsuz algılar toplumsal etkileşimde oldukça yoğun biçimde mevcuttur. Deneysel bir çalışmada, dört farklı açıklama koşulundan birine maruz bırakılan (çocuğun davranışlarına yönelik açıklama yapılmayan grup, YGB hakkında nöropsikolojik bilgilendirme verilen grup, YGB hakkında genel açıklama verilen grup, karma bilgi verilen grup) yetişkinlere normal veya normal dışı davranış gösteren bir erkek çocuğa ilişkin video izletilir ve yetişkinlerin tutumları ölçülür (Iobst ve ark., 2009: 403). Genel bulgular, yetişkinlerin YGB tanısı bulunmayan çocuklara karşı daha olumlu bir tutum içinde olduklarını göstermektedir (Iobst ve ark., 2009: 405). Yanı sıra, kadın katılımcıların, Videoda izledikleri çocuğun normal gelişim göstermesi ya da YGB tanısının olmasından bağımsız olarak, erkek katılımcılara kıyasla YGB tanılı çocuklara daha olumlu tutumlar içinde oldukları gözlenmiştir (Iobst ve ark., 2009: 405). Katılımcılara videoda izledikleri çocuğun durumuyla ilgili bilgi verilmesinin tutumları üzerinde etkileri incelendiğinde ise, koşulların tutumları etkilediği görülmüştür. Buna göre, çocuğun davranışları ile ilgili genel bir açıklama ya da nöropsikolojik yaklaşımlı açıklama alanların, hiçbir bilgi almayan katılımcıların tutumlarına kıyasla daha olumlu olduğu bulunmuştur (Iobst ve ark., 2009: 405-406). Türkiye’de düzenlenen bir çalışmada ise, otizm ve DEHB tanılı olan çocuklara yönelik yetişkin algılarında benzer olumsuzluklar belirlenmiştir. Araştırmaya katılan yetişkinlerin çoğunluğunun (anne-babalar ve öğretmenler) YGB tanılı bir çocuk söz konusu olduğunda; çocuklarının sıra arkadaşı olmasından rahatsızlık duyacaklarını, başka okullarda okutulması gerektiğini ve sınıf düzenini bozacağını düşündükleri belirlenmiştir (Karabekiroğlu ve ark., 2009: 83). Ancak söz konusu DEHB tanılı çocuklar olduğunda aynı katılımcılar bu çocukların sınıf düzenini bozabileceğini düşünmekle beraber, bu çocukların kendi çocuklarına sıra arkadaşı olmalarından rahatsızlık duymayacaklarını ve çocuklarıyla farklı sınıfta okumaları gerektiğini düşünmediklerini bildirmişlerdir (Karabekiroğlu ve ark., 2009: 82). Bu araştırmaların

sonuçları, YGB tanılı çocuklara yönelik olumsuz bir toplumsal tutum olduğunu, YGB tanılı bireylerin çocukluk dönemindeki diğer bozukluk gruplarından (örn. DEHB) daha fazla toplumsal damgaya maruz kalabileceğine işaret etmekle birlikte, yetişkinlerin otizmle ilgili bildirdiği olumsuz tutumların değiştirilmesinde YGB hakkında kısa açıklamaların etkili çıktılar doğurabilme potansiyelini göstermesi açısından önemlidir. YGB tanılı çocuklar için belirlenen olumsuz toplumsal damgalamaya benzer biçimde ebeveynlerinin de damgalanma deneyimleri yaşadıklarını ortaya koyan bir alanyazın mevcuttur. YGB tanılı çocukların ebeveynleri ikincil damgalamaya maruz kalan bir gruptur. YGB tanılı çocukların ebeveynleri okulda, toplumsal alanda, aileleri ve arkadaşları arasında sıklıkla ikincil damgalanmaya maruz kaldıklarını ve bu damgalarda toplumun bilgi eksikliği, yargılanma, dışlanma ve destek eksikliği gibi unsurların etkili olduğunu belirtmektedirler (Broady ve ark., 2017: 227-229). Nitekim Gray (2002: 737), ebeveynlerin deneyimlediği ikincil damgalanmanın sadece YGB tanılı çocukları yanlarındayken *dayatılan damgaya maruz kalmaktan* farklı şekilde gelişebileceğini belirtir. Buna göre ebeveynler çocukları yanlarında değilken bile, engelli bir çocuğun ebeveyni olarak bilinen kimliklerine yönelik bir *hissedilen damga* da tecrübe edebilirler (Gray, 2002: 737).

Ebeveynlerin damgalanmasında çocukların damgalanmasıyla benzer bir takım ortak noktaların varlığı mevcuttur. Örneğin Gray (1993) erken dönemde yürüttüğü niteliksel çalışmada, YGB tanılı çocukları olan anne ve babalarla yaptığı görüşmelerin notlarını sunarak ebeveynlerin damgalanma tecrübelerini yansıtmıştır. Bu çalışmada ebeveynler damgalanma sürecinde çocuk ile ilgili bazı özelliklerin rolünü vurgular. Çocuğun ve ebeveynin damgalanmasındaki en önemli sebep olarak YGB tanılı çocukların fiziksel görünümünün normal gelişim gösteren çocuklarınkine benzer nitelikte olması gösterilmektedir (Gray, 1993: 111; Gray, 2002: 742-743). Toplumsal etkileşim içeren pek çok durumda yer alan ebeveynler, YGB tanılı fakat normal görünümlü çocukları davranış problemleri sergilediğinde, daha fazla olumsuz toplumsal bir bakış açısına maruz kalabildiklerini düşünmektedir (Gray, 1993: 111; Gray, 2002: 742-743). Ebeveynler özellikle toplumsal alanlarda çocuklarının öfkeli davranış problemleri ile ilgili sorun yaşadıklarını, bazen bu toplumsal etkileşimlerde ebeveynliklerine yönelik eleştirilere maruz kaldıklarını da bildirmişlerdir (Gray, 1993: 109-110). Bunun yanında çocuklarındaki problem davranışları daha fazla düzeyde olan ebeveynlerin algıladıkları

damga düzeyi de yüksek bulunmuştur (Gray, 1993: 116). Çocuğun yaşı da damgalanma algısında önemli rol oynamaktadır. Özellikle 12 yaşından küçük çocukların ebeveynlerinin algıladığı damga daha yüksek düzeydedir (Gray, 1993: 117). Çocuğun yaşı ilerledikçe çocuğun toplum içinde sergilediği problem davranışlarla daha iyi baş edebilme becerileri geliştirmeleri ebeveynlerin damga algılarındaki azalmayla ilişkili görülmektedir (Gray, 1993: 117). Yanı sıra, üniversite öğrencileri ile örtük ölçüm kullanılarak yürütülen bir çalışmada, katılımcıların YGB tanılı çocukları olan bir anneye yönelik değerlendirmelerinin, astımı olan çocuğu olan bir anneye kıyasla, daha az olumlu olduğu ortaya konmuştur (Thibodeau ve Finley, 2017: 846). Ebeveynin yaşadığı toplumsal sıkıntılar ve algıladığı damgalanma düzeyi çocuk ile ilgili faktörlerin yanı sıra kişisel bazı özelliklerinden de etkilenmektedir. Algıladıkları damga düzeyleri ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Annelerin YGB tanılı çocukla ilgili tüm sorumluluğu alan taraf olduğu, YGB ile ilgili kendilerini suçlarken babaların ise hem daha az damgalanma algıladıkları hem de YGB'yi çevresel faktörlere atfedebildikleri gözlenmektedir (Gray, 1993: 114-115).

Damgalanma, ebeveynin yaşamına yayılan bir etkiye sahiptir. Nitekim damgalanma algısı ebeveynin ebeveynliği de dâhil pek çok kişisel veya yakın sosyal ilişki alanlarında olası sıkıntılara yol açabilmektedir. YGB tanılı çocukların ebeveynleri ile görüşme notlarında ebeveynlerin çevrelerinden zihinsel sorunları varmışçasına tepkilerle karşılaştıklarını bildirmektedirler (Gray, 1993: 109). Ebeveynler özellikle toplumsal alanda yüksek düzeyde damga algıladıklarını ve çocuk yetiştirme becerilerinin eleştirildiğini düşündüklerini belirtmektedirler (Gray, 2002: 739-740). Algılarının yanında, düşmanca bakışlara ve kaba yorumlara maruz kalma şeklinde dayatılan damgalarla veya ayrımcı davranışlarla karşılaşabilmektedirler (Gray, 2002: 741). Ebeveynler toplumsal alanda yaşadıkları sorunların yanında geniş ailelerinde de sorunlarla karşılaşabilmekte, kimi zaman geniş aile üyelerinin de tanıyı kabullenmekte zorlandıklarını ve çocuktaki YGB'den utanabildiklerini belirtmektedirler (Gray, 1993: 109-113). Bunların yanı sıra ebeveynler sosyal anlamda kısıtlandıklarını bildirerek (Gray, 1993: 109; Gray, 2002: 740-741), YGB tanılı çocukları ile baş edebilen geniş aileleri ile birkaç arkadaşları ya da YGB tanılı çocuğu bulunan diğer aileler dışında sosyal aktivitelere katılmadıklarını (Gray, 1993: 109) aktarmışlardır.

Görüldüğü gibi, YGB tanılı çocukların ebeveynlerine toplum tarafından belli bir damga dayatılmaktadır. Araştırmalar toplumsal damganın kaynaklarının çocuğun tanısına bağlı değiştirilemeyen birtakım özellikleri (örn. çocuğun normal görüntüsü) olduğu gibi, değişime açık (örn. çocuğun yaşı) özelliklerinin de olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, damgalamanın asıl kaynağı ise toplumun YGB tanısına dair eksik veya hatalı bilgileri gibi görünmektedir. Kaynak her ne olursa olsun araştırmalar, damgalamanın ebeveynin YGB tanılı çocuğu ile sosyal yaşamlarında zorluklara neden olduğunu ve ebeveynlerin damganın bu olumsuz etkilerinin farkında olduklarını göstermektedir.

1.4.1.3.1.1. Damgalanma ve YGB Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Krize Uyumu

Ebeveynlerin maruz kaldıkları tanı temelli damgalanma hem aile yaşantılarında hem de ebeveynlerin psikolojik esenlikleri üzerinde oldukça temel bir olumsuz etki kaynağı olabilmektedir. Kinneer, Link, Ballan ve Fischbach (2016: 945-946) YGB tanılı çocukların ebeveynleri ile yürüttükleri çalışmalarında, aileler için zorluk yaratması muhtemel bir grup kalıpyargı ve damgalama algıları ile ilgili bir öncelik belirlenmesini amaçlamıştır. Ebeveynlerden YGB tanılı bir çocuğun yetişkin birey olarak bağımsız yaşayabilmesine yönelik kalıpyargılar, YGB ile ilgili özelliklere yönelik toplumun kalıpyargılar ve damgalanma ile ilgili algılarının yaşamlarında ne derece zorluğa neden olduğunu bildirmeleri istenmiştir. Araştırmanın bulguları YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin hayatlarını büyük ölçüde zorlaştıran faktörlerin en başında; YGB'ye yönelik olumsuz kalıpyargılar veya akran dışlanmasını değil, çocuklarının otizmle ilgili davranışlarına yönelik damgaları belirttiklerini ortaya koymuştur (Kinneer ve ark., 2016: 950). Damgalanmanın aile yaşantısındaki benzer türden zorluklar gelişimsel bozukluğa sahip çocuğu olan ebeveynin kişisel uyumunda da gözlenebilmektedir. Nitekim, gelişimsel bozukluğa sahip çocukların ebeveynlerinin öz-damgalama düzeyleri ile öznel esenlikleri arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır (Werner ve Schulman, 2013: 4110). YGB ve Down Sendromu gibi gelişimsel bozuklukları olan çocukların ebeveynlerinin algıladıkları damga düzeyi ile depresyon düzeyleri arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur (Cantwell, Muldoon ve Gallagher, 2015: 952). Hong Kong'da YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin ikincil damga ve öz-damga algıları ile psikolojik

esenlikleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirtilmiştir (Mak ve Kwok, 2010: 2049). Yanı sıra ebeveynlerin toplumsal damga ve ikincil damga algıları depresyon ve kaygı düzeyleri ile pozitif ilişki içindedir (Chan ve Lam, 2017: 988).

Diğer gelişimsel bozukluklarla kıyaslandığında YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin damgalanmadan daha fazla etkilenmesi önemli bir vurgudur. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin içselleştirilmiş damga düzeyi diğer gelişimsel bozukluk tanılı çocukların ebeveynlerinkinden daha yüksek düzeydedir (Werner ve Schulman, 2015: 277). Çeşitli düzeylerde zihinsel geriliği ve ek olarak YGB tanısı bulunan çocukların ebeveynleri ile yapılan öz-damga algısına yönelik bir çalışmada, en yüksek düzeyde öz-damgalama bildiren ebeveynlerin her iki tanısı bulunan çocukların ebeveynleri olduğunu ortaya konmuştur (Mak ve Cheung, 2008: 537). Hafif, orta ya da ileri düzeyde zihinsel gerilik tanısı olan çocukların ebeveynlerinin öz-damga algılarının ise birbirinden farklılaşmadığı görülmektedir (Mak ve Cheung, 2008: 537). Tanı ile öz-damga düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerinde ortak etkileri YGB tanılı çocukların ebeveynleri için mevcutken diğer tanılı çocukların ebeveynlerinde bulgulanmamaktadır. Diğer bir deyişle, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinde öz-damga düzeyleri arttıkça öznel esenlik düzeylerinin azaldığı gözlenmiştir (Werner ve Schulman, 2013: 4110) ancak bu anlamlı sonuç gelişim geriliği ya da fiziksel engeli bulunan çocukların ebeveynleri için gözlemlenmemektedir (Werner ve Schulman, 2013: 4110).

Anne ve babaların damga algılarında ve deneyimlerinde farklılaşabilecekleri de alanyazında ortaya konan bir durumdur. Anneler babalara kıyasla daha yüksek düzeyde damga algıladıklarını (Gray, 2002: 743) ve bu damgaların kendilerinde daha fazla stres yarattığını bildirmektedirler (Gray, 2002: 744). Annelerin çocuk bakımında ve toplumsal etkileşimlerde daha fazla rol oynuyor olmasının algıladıkları damga düzeyinin de daha fazla olmasıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Gray, 2002: 743). Ancak bir diğer çalışmada ebeveynin bakım verme süresi ile öz-damga algısı arasında anlamlı bir ilişki saptanamaması (Mak ve Cheung, 2008: 537) ebeveyn cinsiyetine dair bulguların annelerin çocuk bakımında daha fazla zaman harcamasından kaynaklı olduğuna yönelik tahminlerin bu denli net olmadığını da göstermektedir.

1.4.2. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB)

Ailenin uyumsal kaynakları, zaten var olan ya da strese neden olan durum karşısında geliştirilmiş ve güçlendirilmiş kaynaklar olarak ifade edilir. Bu uyumsal kaynaklar ailedeki birikmiş sorunlar (aA) ile krize yönelik algı ve birlik (cC) boyutları arasında aracı bir roledirler (Lavee ve ark., 1985: 812). Ailenin uyumsal kaynakları bireysel kaynaklar, aile sistemi kaynakları ve sosyal destek olarak üç alt başlıkta incelenebilir (Lavee ve ark., 1985: 812-813). Bu başlığa altındaki bölümlerde sırasıyla bahsi geçen her üç uyumsal kaynağın YGB tanımlı çocukların ebeveynlerinin olumlu ve olumsuz esenlikleri üzerindeki etkilerine dair bulgular paylaşılacaktır.

1.4.2.1. Bireysel Kaynaklar

Bireysel kaynaklar, aile üyelerinin kişisel özellikleri olarak tanımlanmıştır (Lavee ve ark., 1985: 813). Alanyazında İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında ele alınması önerilen bireysel kaynaklar arasında; bireyin öz-güveni ile içsel ve dışsal kontrol odağı gibi farklı pek çok değişkenlerin yer aldığı görülebilir (derleme için bkz. McStay ve ark., 2014: 3103-3104). Mevcut çalışmanın kavramsal çerçevesinde ise; ebeveynlerin bireysel kaynağı olarak son yıllarda pozitif psikoloji alanında yetişkinler için önemli bir esenlik kaynağı olarak önerilen bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeylerinin değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

1.4.2.1.1. Ebeveynlikte Bilinçli Farkındalık

Bilinçli farkındalık (*mindfulness*) Budizm geleneklerine dayanan (Brown ve Ryan, 2003: 822; Kabat-Zinn, 2013: lxi) ve bireylerin esenlik düzeyleri ile yakından ilişkili bir kavramdır. Hakkında son yirmi yıl içinde oluşmuş alanyazında bilinçli farkındalık; kişilik özelliği olarak ya da çeşitli (ve oldukça kısa süreli) müdahalelerin etkisine açık bir beceri olarak iki şekilde ele alınır. Böylece bilinçli farkındalık, bireyin andaki amacına yargılamadan odaklanarak geliştirdiği bir tür dikkat olarak tanımlanmaktadır (Kabat-Zinn, 2013: xxxv, lx; Kabat-Zinn, 2003: 145). Bu ikinci fikre göre; alanyazın bilinçli bir dikkatin ve farkındalığın geliştirilmesi fikriyle hareket eden (Brown ve Ryan, 2003: 822) ve müdahale sonrası bireyde yaşanan farklılıkların incelendiği bir grup alanyazın bulgusu bulunmaktadır. Nitekim, bireylerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile depresyon ve kaygı düzeyleri arasında olumsuz bir ilişki bulunur (Brown ve Ryan, 2003: 829-832). Kişilik özelliği olarak bilinçli farkındalık düzeyinin

ergenlik döneminde de depresyon, kaygı stres düzeyleri ile içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri ile negatif yönde ilişkili olduğu ve koruyucu olabileceği ortaya konmuştur (Pepping, Duvenage, Cronin ve Lyons, 2016: 304). Bunun yanında, bilinçli farkındalık müdahaleleri ise bireylerin depresyon, psikolojik stres, duruma ve kişiliğe bağlı kaygı düzeylerini düşürmektedir (Shapiro, Schwartz ve Bonner, 1998: 588). Kaygı bozukluğu ve depresyon gibi belirtileri olan yetişkinlere yönelik bilinçli farkındalık temelli stresi azaltma müdahaleleri hem kısa dönemde hem de uzun dönemde olumlu sonuçlarla ilişkilidir (Miller, Fletcher ve Kabat-Zinn, 1995: 194). Hoffman, Sawyer, Witt ve Oh'nun (2010: 180) meta-analiz çalışması kaygı ve depresyon problemleri yaşayan klinik örneklemelere yapılan bilinçli farkındalık temelli müdahalelerin olumlu sonuçlarını doğrular niteliktedir. Bu bulgular kapsamında, bireylerin psikolojik esenlik durumlarındaki olumsuzluklar söz konusu olduğunda, ister bir kişilik özelliği olarak isterse bilişsel bir beceri olarak ele alınsın, bilinçli farkındalık kavramı olumlu sonuçların ortaya çıkmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilinçli farkındalık ebeveynlerin bilinçli farkındalık düzeyleri incelenerek ya da *bilinçli farkındalıklı ebeveynlik* çatısı altında da incelenmektedir (örn., Duncan, Coastworth ve Greenberg, 2009a). Kişilik özelliği olarak ele alındığında ebeveyn bilinçli farkındalık düzeyi ile ebeveynin stres düzeyi arasında negatif yönde (Corthorn ve Milicic, 2016: 1678), uyumsal ebeveynlik stilleri arasında ise olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur (Gouveia, Carona, Canavarró ve Moreira, 2016). Bilinçli farkındalıklı ebeveynlik çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkiye yönelik 5 temel ögeyi barındıran bir kavramdır. Bu ilişkide *pür dikkat dinleme*, kendini ve çocuğu *yargılamadan kabullenme*, kendine ve çocuğa yönelik bir *duygu farkındalığı*, ebeveynlik ilişkisinde *kendini düzenleyebilme* ile kendine ve çocuğa yönelik *şefkat* öğelerine vurgu yapılmaktadır (Duncan ve ark., 2009a: 258).

Bilinçli farkındalığın YGB kapsamında incelenmesine yönelik araştırmaların yayınlanması ile beraber, alanyazında yakın zamanda gözlenir hale gelmiştir. Bu konuya odaklanan araştırmacılar hem YGB tanılı çocuğa hem de ebeveynine yönelik bilinçli farkındalık düzeylerini incelemekte, müdahaleleri yürütmekte ve oldukça verimli olabilecek sonuçlar ortaya koymaktadır. YGB tanılı çocukların annelerinin gerek kişilik özelliği olarak ele alınan bilinçli farkındalık düzeyi (Conner ve White, 2014: 620) gerek bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri (Beer, Ward ve Moar, 2013: 109) ile ebeveynin bildirdiği stres ve depresyon düzeyleri arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmaktadır.

Görülebileceği gibi YGB tanılı gruplardan elde edilen farkındalık ve esenlik göstergelerine dair ilişkilerin niteliği, diğer gruplardaki ebeveyn ve yetişkinlerin katılımıyla elde edilen sonuçlarla uyumludur.

Oldukça yakın zamanda ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri bilinçli farkındalıklı ebeveynlik kapsamında incelenmeye başlamıştır. Normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiler boylamsal bir desenle incelenmiştir (McKee, Parent, Zachary ve Forehand, 2018). Bu çalışmada yüksek düzeydeki bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin yine yüksek düzeyde destekleyici sosyalleştirme tepkileri ve daha düşük düzeyde köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile ilişkisi ortaya konmuştur (McKee ve ark., 2018: 759). Üstelik bu ilişki 4 ay sonra yapılan değerlendirmede de mevcuttur; ebeveynlerin birinci aşamadaki bilinçli ebeveynlik düzeyleri, ilk aşamadaki ilişkilere benzer şekilde, ikinci aşamadaki destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif ve yine ikinci aşamadaki köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile negatif yönde ilişki içindedir (McKee ve ark., 2018: 579). Bu bulgular, bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki güncel ve uzun süreli olumlu yöndeki etkilerine ışık tutarak önemli bir bireysel kaynak olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırmanın sunduğu bulguların desteğiyle, bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki önemli etkisi mevcut araştırma kapsamında da ele alınmıştır.

1.4.2.2. Aile Sistemi Kaynakları

İkili ABCX Stres Modeli bireyin kendisiyle ilgili kaynakların yanında ailenin sisteminden gelen kaynakları da çerçevesine dâhil eder ve kriz sonucunda ailenin uyumunda etkili olacağını öne sürer (Lavee ve ark., 1985: 812-813). Modelin tavsiye ettiği aile sistemi kaynakları arasında aile iletişimi de yer alır (Olson ve McCubbin, 1982; Olson ve ark., 1983: akt. Lavee ve ark., 1985: 813). Ailenin duygusal bağlamı ise ebeveynin esenliği (Baker, Heller ve Henker, 2000) ve duygu sosyalleştirme tepkileri (Rea ve Shaffer, 2016) kapsamında anlamlı bulgularla ilişkili olduğundan mevcut çalışmanın kapsamında ele alınacaktır.

1.4.2.2.1.1. Aile İçi İletişim

Ebeveynlik davranışları ebeveynle ilgili bireysel faktörlerden etkilendiği kadar diğer ebeveynle ve de ailenin yapısıyla ilgili faktörlerden de etkilendiğinden ebeveynin uyumunu aile sistemindeki sosyal ilişkileri kapsayacak biçimde ele almak faydalı ve

gerekli görünmektedir. Gülerce (2007: 35) aile içi iletişim alt boyutunu “*evlilik ve aile sistemi içindeki iletişimin açık seçikliği, bireylerin kendini açma ve rahatlıkla ifade edebilme davranışları, anlatılan mesajlarla anlaşılmanın tutarlılığı*” göstergeleri ile tanımlar. Sistem bu göstergeleri ne kadar başarılı şekilde gerçekleştirirse iletişimin işlevselliği de artar ve bu da doğrusal şekilde sistemin genel uyumunu etkiler.

Alan yazında ailelerin iletişim stilleri ile ebeveynlik çıktıları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar önemli bulgulara ışık tutmaktadır. Örneğin, nörogelişimsel bozukluk kapsamında tanıları olan çocukların annelerinin ailelerindeki iletişim ve problem çözmeye yönelik değerlendirmeleri ile depresyon ve stres düzeyleri arasında olumsuz bir ilişki ortaya konmaktadır (Leone, Dorstyn ve Ward, 2016: 602). Benzer şekilde bir başka çalışmada YGB tanılı 3-16 yaş arası çocukların ebeveynlerinin stres düzeyleri ile ailedeki iletişim düzeyi arasında negatif yönde ilişkiler belirtilmiştir (McStay ve ark., 2014: 3108). Bu bulgular, mevcut araştırmanın örneklemini olan YGB tanılı çocukların ebeveynleri için ailedeki iletişime yönelik değerlendirmelerin de incelenmesinin önemini gösterir niteliktedir.

Bilindiği kadarıyla alanyazında ailenin iletişimi ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin ilişkisine yönelik bir çalışma bulunmamaktadır. Yakın kavramların ele alındığı Çin’de yürütülen bir çalışmada orta çocukluk dönemindeki çocuklar ve ebeveynleri ile çocuk-ebeveyn iletişimi ve çocuğun algıladığı ebeveyn sıcaklığı incelenmiştir (Ying, Yan, Shen, Jia ve Lin, 2019). Bu çalışmada elde edilen bulgular ebeveynlerin çocuklarıyla aralarındaki iletişime yönelik bildirimleri ile çocukların ebeveyn sıcaklığına yönelik bildirimleri arasında önemli ilişkiler olduğunu göstermiştir (Ying ve ark., 2019: 145). Buna göre, ebeveynlerin açık iletişim, karşılıklı birbirini anlayabilme, tartışmaların çözülebilmesi alt ölçeklerinde yaptıkları yüksek bildirimler çocukların bildirdiği yüksek düzeyde ebeveyn sıcaklığı ile ilişkili bulunmuştur (Ying ve ark., 2019: 145). Mevcut bulgularının el verdiği ölçüde ve modelinde önerdiği şekilde, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin ailedeki iletişim ifadesi ile ilişkili olabileceği dolaylı olarak yordanabilir. Bu nedenle, ailedeki iletişimin krize uyum üzerindeki işlevselliği bu çalışma kapsamında değerlendirmeye uygun görülmüştür.

1.4.2.2.1.2. Ailenin Duygusal Bağlamı

Ailenin duygusal bağlamı, evlilik ve aile sistemindeki duygusal iklimi ifade eder (Gülerce, 2007: 36). Aile içindeki iletişime benzer biçimde uyuma doğrusal bir etkisi söz konusu olan bu alt boyutta bildirilen yüksek puanlar; ortamın destekleyici olduğu, sevgi ve huzur içerdiği şeklinde yorumlanır. Ailenin olumlu duygusal bağlamı ailenin genel uyumuna olumlu katkıda bulunur (Gülerce, 2007: 36).

Okul çağındaki çocukların ebeveynlerinin duygusal bağlamları (eleştirelilikleri ve duygusal aşırı-karışmaları) ile duygu sosyalleştirme tepkilerini ele alan bir çalışmada ebeveynlerin çocuk hakkındaki olumsuz değerlendirmeleri eleştirelilik (*criticism*), ebeveynin çocuğuna yönelik fedakârca ve koruyucu davranışları duygusal aşırı-karışma (*emotional over-involvement*) şeklinde kodlanarak incelemeler yürütülmüştür (Rea ve Shaffer, 2016: 3753). Bu çalışmanın sonuçları iki boyutla da ebeveynlerin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bildirmezken köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin duygusal aşırı-karışma ile negatif, eleştirelilik ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Rea ve Shaffer, 2016: 3756).

Okul öncesi ve okul dönemindeki davranış problemlili çocukların annelerinin duygusal iklimini yine benzer şekilde eleştirelilik ve duygusal aşırı-karışma boyutlarında ele alan başka bir çalışmada eleştirelilik düzeyi ile ebeveynlik bilişleri ve ebeveynin psikolojik esenliği arasında önemli ilişkiler gözlenmiştir (Baker ve ark., 2000). Bulgular annelerin eleştirelilik düzeyleri ile psikopatolojik belirtileri arasında pozitif, ebeveyn yeterliği arasında negatif yönde korelasyonlar olduğunu göstermiştir (Baker ve ark., 2000: 911). Ebeveynlerin aile bağlamında tecrübe ettikleri duyguların ifadesi bir grup etken tarafından belirlenebilmektedir. Bu etkenlerden biri; çocuğun yaşıdır. Çocuğun ilerleyen yaşı ile birlikte aile ikliminin bir göstergesi olan ebeveyn duygularının da süreğen olmasa da değişim gösterebileceğine yönelik bulgular (Barry ve Kochanska, 2010: 11) ailede duygusal iklimin zamanla değişebileceğine işaret etmektedir. Buna göre, annelerin belirttiği sevgi ve keyif gibi duyguların çocukları 3.5 yaşları civarındayken azaldığı; babalarda ise bu düşüşün 4.5 yaş civarına denk geldiği gözlenmiştir. Ancak 67 ay (5 yaş 7 ay) civarında bu duyguların tecrübe edilme sıklığında hem anneler hem de babalarda yeniden artış bildirilmektedir (Barry ve Kochanska, 2010: 11). Aynı çalışmada ailenin duygusal iklimi çocuklar açısından da incelenmiş; çocukların keyif duygusunu

anne ve babalarına eşit derecede gösterdikleri, ancak sevgi ve öfke duygularını annelerine daha fazla belirttikleri ortaya konmuştur (Barry ve Kochanska, 2010: 12).

Görüldüğü gibi ebeveynlerin ifade ettikleri duygular ailedeki diğer üyelere ait farklı faktörlerden de etkilenmektedir. Örneğin, anneler, kendilerine değil de babalarına daha fazla sevgi gösteren çocuklarına daha fazla sevgi ifadesinde bulunmuşlardır. Babalarda ise, evliliklerindeki mutlulukları ile çocuklarına yönelik sevgi ifadeleri arasında olumlu bir ilişki ortaya konmuştur (Barry ve Kochanska, 2010: 14). Hem anne hem de babalar, kendisine ya da partnerlerine öfke ifade eden çocuklarına daha fazla öfke göstermiştir. Çocuklar ise, sadece kendisine daha fazla öfke ifade eden ebeveynlerine daha fazla öfke ifadesinde bulunmuştur (Barry ve Kochanska, 2010: 14). Özetle olumlu duygular kendilerine ifade edilmese de anneler çocuklarına olumlu duygular gösterebilmekte iken öfke gibi bir olumsuz duyguda hem aktör hem de partner etkisi devreye girmektedir. Çocukları ya kendilerine ya da partnerlerine öfke ifade ediyorsa, ebeveynler de çocuklarına daha fazla öfke ifade etmektedirler. Ancak çocukların öfke ifadelerinde sadece aktör etkisini görmek mümkündür; eğer anneleri ya da babaları doğrudan çocuğa öfke ifade ediyorsa, çocuk da o ebeveyne öfke ifade etmektedir.

Dolayısıyla, özellikle ebeveynler için tüm aile üyelerinin duygusal etkileşimlerinin önemi belirgin bir hal almakta, kendi duygusal ifadelerini ve esenliklerini de etkilemektedir. Alan yazındaki bulgular ışığında, duygu ifadeleri üzerindeki yoğun vurgusu nedeniyle ailenin duygusal ikliminin çalışma kapsamına dâhil edilmesi planlanmıştır.

1.4.2.3. Sosyal Destek

İkili ABCX Stres Modeli'nde ailenin bir diğer sistemsel uyum kaynağının sosyal destek olduğu belirtilmektedir. YGB tanımlı çocukların ebeveynlerinin psikolojik uyumları ele alındığında İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde en sıklıkla incelenen koruyucu değişkenlerden birinin sosyal destek olduğu görülmektedir. Modelin de önerdiği şekilde, ebeveynin sosyal destek algısı arttıkça, aile krize daha iyi uyum sağlamaktadır (Greeff ve van der Walt, 2010: 351).

Sosyal destek olumlu yönde uyuma katkı ve stresin etkilerine tampon sağlayan, bireylerin güvenebilecekleri, değer ve ilgi gördüklerine inandıkları diğerlerinin varlığı olarak tanımlanabilir (Sarason, Levine, Basham ve Sarason, 1983: 127). Alanyazında sıklıkla incelenen sosyal destek kaynakları eş, aile, arkadaşlar ve profesyonellerdir. (örn., White ve Hastings, 2004).

Alanyazında YGB tanılı çocuğun ebeveynlerinin sosyal destek düzeyleri ile olumlu ve olumsuz yöndeki psikolojik esenlikleri sıklıkla incelenmiştir. Bulgular sosyal desteğin psikolojik esenlik üzerinde pozitif yönde etkilerine işaret etmektedir. Diğer yandan, sosyal destek strese karşı önemli bir tampon olarak da görev almaktadır. Olumsuz psikolojik esenliğin bir faktörü olan stres düzeyi ile sosyal destek arasında negatif yönde ilişkiler pek çok kez ortaya konmuştur (bkz. White ve Hastings, 2004: 186).

Sosyal destek algısının oluşturduğu pozitif etkiler gelişimsel bozukluğu olan çocukların ebeveynleri ve özellikle YGB tanılı çocukların ebeveynleri için de oldukça değerlidir. Nitekim, olumlu psikolojik esenlik faktörlerinden biri olarak değerlendirilebilen yaşam doyumu ile YGB tanılı çocukların ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Lu ve ark., 2018: 1184). YGB ve Down Sendromu tanılı çocuklarının ebeveynlerinin depresif belirtileri ve sosyal destek düzeyleri arasında negatif yönde korelasyonlar mevcuttur (Cantwell ve ark., 2015: 952). DEHB, kaygı bozukluğu, davranış problemleri ve YGB gibi çeşitli tanıları olan çocukların ebeveynleri ile Ürdün'de yürütülen bir çalışmada ebeveynlerin sosyal destek algıları ile stres düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki ortaya konmuştur (O'leimat, Alhussami ve Rayan, 2019: 28). Weiss ve arkadaşları (2013: 1313) 4-41 yaş arasındaki YGB tanılı bireylerin anneleriyle yürüttükleri çalışmalarında sosyal destek düzeyi ile ailenin stres düzeyi arasında negatif; ailenin dayanıklılık düzeyi arasında pozitif yönde korelasyonlar bildirmişlerdir. YGB tanılı çocukların anne ve babalarının eşlerinden aldıkları sosyal destek düzeyi, stres düzeyleri üzerinde negatif yönde etkilidir (Ekas ve ark., 2010: 1279; McStay ve ark., 2014: 3108). Annelerin arkadaşlarından ve ailelerinden gördükleri sosyal destek düzeyi, olumsuz duygulanımları, ebeveynlik stresleri (Ekas ve ark., 2010: 1279) ve depresif belirtileri ile negatif (Ekas ve ark., 2016: 18), psikolojik esenlikleri ile pozitif yönde korelasyonlar göstermektedir (Ekas ve ark., 2010: 1279; Mak ve Kwok, 2010: 2049). Ailelerin uyumu ele alındığında ise YGB tanılı

çocukların ailelerinden düşük düzeyde uyum rapor edenlerin yüksek düzeyde uyum rapor edenlere kıyasla daha fazla sosyal destek aldıklarını bildirdikleri görülmüştür (Altiere ve von Kluge, 2009: 88). Sosyal desteğin olumlu psikolojik esenlik üzerindeki etkisine bulgu sunan bir diğer çalışma Türkiye’de çeşitli gelişimsel yetersizliği bulunan (YGB, zihinsel yetersizlik ve diğer gelişimsel bozukluklar) okul öncesi dönemdeki çocukların ebeveynleri ile yürütülmüştür (Çattık ve Aksoy, 2018). Bu çalışmada da ebeveynlerin yaşam doyumları ile algıladıkları sosyal destek arasındaki pozitif yöndeki ilişki ortaya konmuştur (Çattık ve Aksoy, 2018: 69). Hastings ve Johnson (2001: 333) YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerini inceledikleri çalışmalarının regresyon analizleri sonucunda ebeveynin ve ailenin stres düzeyini yordayan en etkili değişkenler arasında resmi olmayan sosyal destek düzeyini bildirmektedirler.

1.4.3. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC)

İkili ABCX Stres Modeli’nde yer alan ve krize uyuma etki eden üç çatı faktörden biri olan algı ve birlik; ailenin mevcut şartlara genel yönelimini değerlendirmek amacıyla ele alınır. Lavee ve ark. (1985: 813) algı alt başlığını kriz durumuna yönelik anlama ve kabullenme ile ilişkilendirmektedirler. Dolayısıyla, aile kriz durumuna neden olan etkeni nasıl algılar ise ona göre bir uyumsal yol belirler. Birlik ise ailenin hem iç hem de dış çevresindeki faktörlerden etkilenebilen ve karşılığında da ailenin krize verdiği anlamı etkileyen bir diğer faktör olarak tanımlanır (McCubbin ve Patterson, 1983a, 1983b; akt. Lavee ve ark., 1985: 813). Bu bölümde ele alınan alt başlıklarda sırasıyla ebeveynlerin YGB ile ilişkili algılarının ve ailelerinin birlik düzeylerinin psikolojik esenlikleri üzerindeki etkilere odaklı araştırma bulguları sunulacak ve araştırmacıların açıklamalarına değinilecektir.

1.4.3.1. Ebeveynlerin YGB’ye Yönelik Algıları

İkili ABCX Stres Modeli kapsamında ailelerin yaşadıkları kriz durumlarına uyumlarını yordayan önemli etmenlerden biri olarak ailenin bu duruma yönelik algıları ifade edilir. Ebeveynler YGB’yi; gizemli ya da geçici bir durum olarak ele alabilmekte veya YGB’yi; hayat boyu etkileri süren, çocukları için önemli etkileri olan bir rahatsızlık olarak veya çaba harcandığında değiştirilebilir olarak algılayabilmektedirler (Reyes ve ark., 2018: 45).

Weiner'ın (1980: 186-194) Atıf Modeli'ne göre, herhangi bir sorunun odağına, süreğenliğine ve kontrolüne yönelik değerlendirmeler o soruna yönelik davranışı belirlemektedir (186-194). Örneğin, ihtiyacı olan birine yardım etme davranışının incelendiği bir deneysel çalışmada içsel odaktan kaynaklanan ve kişinin kontrol edebileceğinin düşünüldüğü durumlarda katılımcıların yardım etme davranışı en düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir (Weiner, 1980: 189). Bireyler bu durumda, yardım ihtiyacının kişinin kendisine bağlı olan ve üstelik kontrol edebileceği sebeplerle ilişkili olduğunu düşünerek en az yardım etme düzeyini göstermişlerdir (Weiner, 1980: 189). Buna benzer etkileri YGB tanılı çocukların ebeveynlerinde de gözlemlemek mümkündür. Evans, Nelson, Porter, Nelson ve Hart (2012: 344) ebeveynlerin kontrol odağı (*locus of control*) algılarının ebeveynlik davranışları ve tutumları ile ilişkili olabileceğini öne sürerek, içsel kontrol odağı bulunan ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını doğuştan gelen sebeplere daha çok bağlayarak davranışı değiştirmede kendi etkilerini azımsayabilirken dışsal kontrol odağı olan ebeveynler ise çocuğun davranışını dışsal sebeplere atfederek bunları değiştirmek konusunda daha güçlü hissedebileceğini belirtmişlerdir.

Ebeveynlik üzerinde atıfların etkilerine geçmeden önce YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin atıflarını etkileyen bir grup etkenden de bahsedilmelidir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin atıfları incelendiğinde, ebeveynlerin YGB'nin sebeplerine yönelik algılarında doğum sonrası bazı etkenlere maruz kalma ile ilgili değerlendirme yapma ihtimallerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu ve bu durumun da genetik bir nedeni belirtme ihtimallerini azalttığı bildirilmiştir (Zuckerman, Lindly ve Sinche, 2016: 7). Oysa ki, YGB tanılı ebeveynler genel olarak incelendiğinde ebeveynlerin en çok atfı genetik nedenler üzerine yaptıkları bildirilmektedir (Zuckerman ve ark., 2016: 7). YGB'nin nedenleri, ilerleyişi ve kontrole yönelik algıların nitel yöntemle incelendiği bir çalışmada; bir grup annenin YGB'nin nedenini tamamen dışsal faktörlere, çok az bir kısmının kendine bağlı faktörlere atfettiği ve çoğunluğun ise YGB'nin kaynağına yönelik herhangi bir sebep atfı yapmadığı ortaya konmuştur (Dale, Jahoda ve Knott, 2006: 471-2). Aynı çalışmada annelerin çoğunluğu YGB'nin ilerleyişi bakımından karmaşık görüşler bildirmiş, çocuklarının gelişim göstermeye devam ettiğini ancak YGB tanılarının yok olmayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir (Dale ve ark., 2006: 473). Annelerin yine büyük çoğunluğu durum üzerinde kontrolleri olabileceğini,

çocuklarına yardımcı olmak konusunda kendilerini sorumlu hissettiklerini ifade ederlerken azınlık bir grup anne ise kendilerinin çocuklarına nasıl yardım edebileceğinden emin olmadıkları için bu işi meslek çalışanlarına bırakmanın daha uygun olduğunu bildirmişlerdir (Dale ve ark., 2006: 474).

Ebeveynlerinin çocuğun sergilediği “alışılmışın dışında özellikli” davranışları nasıl algıladığı ve değerlendirdiğinin, psikolojik esenlikleri üzerinde de etkili olduğu bildirilmiştir (örn., Ferrer ve ark., 2016: 881; Costa, Steffgen ve Ferring, 2017: 67). Ebeveynlerin atıflarına yönelik bulgular çoğunlukla zihinsel engel tanısı olan çocukların ebeveynleri ile yürütölen çalışmalardan gelmektedir. Dempsey ve Keen (2008: 50) engelli bireylerin ailelerine yönelik hizmetleri içeren çalışmaları değerlendirdikleri ve bir model önerdikleri derleme çalışmalarında ebeveynin denetim odağı algılarını modelin ortasına yerleştirerek aracı rolüne vurgu yapmışlar ve ebeveyn ve çocuk ile ilgili çıktılarda etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Görgöl çalışma bulguları da bu öneriyi destekler niteliktedir. Alanyazındaki pek çok çalışma ebeveynlerin çocuklarındaki engel durumuna yönelik algıları ile olumlu ve olumsuz psikolojik esenlikleri arasındaki önemli ilişkilere ışık tutmaktadır. İspanya’da zihinsel yetersizliği bulunan bireylerin aile üyelerinin engelin hayatlarına kattıklarına yönelik olumlu algıları ve hayat kaliteleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, pozitif algıların hayat kaliteleri ile pozitif yönde ilişki gösterdiği ortaya konmuştur (Ferrer ve ark., 2016: 881). Rose ve arkadaşları (2016) ise zihinsel yetersizlik, YGB gibi pek çok gelişimsel bozukluk tanılı 4-27 yaş arası çocukların annelerinin algıları ile stres düzeyleri arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışma yürütmüştür. Bulgular, çocuğun davranış problemlerinin ebeveyn-çocuk ilişkisinde olumsuz sonuçlar doğuracağına, sorunların daha uzun süreceğine ve ebeveyn için olumsuz duygusal sonuçlarla ilişkili olacağına inanan annelerin stres düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (Rose ve ark, 2016: 698). Costa ve arkadaşları (2017) 9 yaş civarındaki YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenlikleri ve stres düzeylerinin çevresel (çocuğun YGB tanısı bulunması ve çocuğun olumsuz tavırları [*negativity*]) ve bireysel (çocuğun zorlayıcı davranışlarına yönelik ebeveynin algıları) etmenler kapsamında ele aldıkları çalışmalarında ebeveynin çocuktaki değişken duygulanım/olumsuzluk düzeyine yönelik algılarının ebeveynin esenliği üzerinde negatif, stres düzeyi üzerinde ise pozitif yönde etkisi olduğu ortaya konmuştur (Costa ve ark., 2017: 67). YGB tanısına ilişkin olumlu ebeveyn değerlendirmeleri

ebeveynlerin olumlu psikolojik esenlikleri ile de ilişkilidir. Araştırmalara göre ebeveynlerin YGB tanısının hayatlarına katkılarını olumlu olarak değerlendirmeleri, hem annelerin depresyon (Hastings ve ark., 2005: 640; Leone ve ark., 2016: 602) ve stres düzeyleri (Leone ve ark., 2016: 602) hem de babaların depresyon ve stres düzeyleri (Hastings ve ark., 2005: 640) ile olumsuz ilişkiler göstermektedir. Bir diğer araştırmada ise, gelişim geriliği, zihinsel yetersizlik, YGB, davranış problemleri ve fiziksel yetersizlik gibi tanıları olan çocukların ebeveynlerinin bu engellere yönelik nedensel atıfların nitelikleri ile stres düzeyleri arasındaki ilişkiler karşılaştırılmıştır (McLeod ve DiSabatino, 2019). Ebeveynlerin algıları ile stres düzeyi arasında düşük düzeyde ilişki bulunmakla birlikte; çocuğunun durumunu gizemli bulan ve sebebini çevresel faktörlere atfeden ebeveynlerin stres düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. (McLeod ve DiSabatino, 2019: 47). Bu çalışma bulguları bir arada değerlendirildiğinde, ebeveynin olumlu ve olumsuz psikolojik esenliği söz konusu olduğunda en önemli etkiyi gösteren faktörlerden birinin ebeveynin çocuğuna yönelik değerlendirmeleri önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer bir ilişkinin ebeveynlerin çocuklarının YGB özelliklerinin kontrol edilebilirliğine yönelik algılarında için de gözlenmesi beklenebilir.

Ebeveynlerin engelin hayatlarına kattıklarına yönelik değerlendirmelerinin yanında Wiener'in modeli çerçevesinde ele alabileceğimiz şekilde ebeveyn kontrole dair atıflarını inceleyen çalışmaların psikolojik esenlik üzerinde etkili olduğunu ortaya konmaktadır. Örneğin, Lloyd ve Hastings (2009: 109) zihinsel yetersizlik tanısı olan 3-19 yaş arası çocukların annelerinin çocuk- ve ebeveyn-kaynaklı denetim odağı düzeyleri ile stres düzeyleri arasında pozitif yönde korelasyonlar olduğunu ortaya koymuştur. Kısaca, çocuklarının davranış problemlerinin sebeplerini çocukları ve kendileri ile söz konusu olunca dışsal kaynaklara atıflayan ebeveynlerin stres düzeyleri de yükselmektedir. Benzer şekilde, dışsal denetim odağı daha yüksek düzeyde olan ebeveynler daha yüksek düzeyde stres düzeyi bildirmektedir (Lloyd ve Hastings, 2009: 109; Waite ve ark., 2017: 418). Hafif ya da orta düzeyde zihinsel yetersizlik tanıları bulunan 5-22 yaş arası çocukların ebeveynlerinden içsel denetim odağı daha yüksek olan ebeveynlerin, dışsal denetim odağı daha yüksek olanlara kıyasla, dayanıklılık düzeyleri anlamlı şekilde yüksektir (Rajan ve ark., 2018: 302). Diğer bir deyişle, çocuklarının engeli ile ilgili içsel atıflar yapıp durum üzerinde daha fazla kontrole sahip olduklarını

düşünen ebeveynler, dışsal atıf yaparak kontrollerinin olmadığını düşünen ebeveynlere kıyasla, daha dayanıklıdırlar.

Zihinsel yetersizlik tanısı bulunan çocukların ebeveynleri ile yürütülen ebeveynlik algılarına yönelik çalışmaların benzerleri YGB tanılı çocukların ebeveynleri ile de yürütülmüştür. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin dayanıklılıklarında etkili olan faktörlere yönelik sistematik bir derleme çalışması ebeveynin YGB'ye yönelik algılarının ebeveynlerin stres düzeyini etkilediğini vurgulamaktadır (Ilias ve ark., 2018: 8). YGB tanılı 3-20 yaş arası çocukların ebeveynlerinin çocuklarının davranış problemlerine yönelik odak, süreçlilik ve kontrol algılarını değerlendiren bir görgül çalışmanın sonuçları ebeveynlerin algıları ile bildirdikleri ebeveynlik yükü arasında önemli ilişkilere işaret etmiştir. Buna göre, ebeveynin çocuk-kaynaklı içsel denetim odağı ve süreçlilik algıları arttıkça bildirdikleri ebeveynlik yükü de artmaktadır (Hartley, Schaidle ve Burnson, 2013: 656). Ebeveyn-kaynaklı algılardan ise kontrol düzeyi ile ebeveynlik yükü arasında negatif yönde bir ilişki gözlenmiştir (Hartley ve ark., 2013: 656). Ebeveyn-kaynaklı süreçlilik algısı ile ebeveynlik yükü arasında pozitif yönde korelasyon gözlenmiştir (Hartley ve ark., 2013: 656). Dolayısıyla, ebeveynin çocuktaki YGB ilişkili davranış özelliklerinin sürekli olduğunu ve devam etmekte olan bu davranış özellikleri üzerinde kendisinin de kontrolünün olduğunu düşünmesi algıladığı ebeveynlik yükünün de artması ile ilişkilidir. Özetle tüm bu çalışmaların bulguları, ebeveynlerin çocuklarının sergilediği zorlayıcı davranışları; çocukla ilgili içsel sebeplere daha fazla atfettikleri, daha sabit veya süreçlilik olarak algıladıkları ve kendi kontrol düzeylerinin -özellikle düşük SED'deki ebeveynlerde belirginleşen biçimde- az olduğunu düşündükleri sürece hem esenlikleri (ör. stres, dayanıklılık) hem de ebeveynlikle ilgili bildirdikleri sorunların (ör. ebeveynin yükü) arttığı yönündedir. Ebeveynlik çerçevesinde ele alındığında ise, kimi çalışmalar ebeveynin çocuğa yönelik algıları ile ebeveynlik davranışları arasında anlamlı ilişki olmadığını ortaya koysa da (Evans ve ark., 2012: 361) tersi yönde bulgular paylaşan çalışmalar da mevcuttur. Çocukların görevlere karşı ilgili ya da ilgisiz davranışları konusunda eğitildiği erken dönem bir deneysel çalışmada ise çocuğun davranışlarıyla yetişkinin denetim odağının yetişkinin çocuğa yönelik ses tonunda etkili olduğunu ortaya koymuştur (Bugental, Caporael ve Shennum, 1980). Bu çalışmanın sonucuna göre, özellikle ilgisiz çocuk davranışları ile denetim odağı algısı düşük olan yetişkinlerin yer aldığı koşullarda yetişkinler sadece görev bilgilerinin yer aldığı nötr konuşmalarda bile

daha baskılı bir ton kullanmışlardır (Bugental ve ark., 1980: 526). Kısıtlı bir alanyazından elde edilen bulgular, ebeveynlerin çocuklarına yönelik atıflarının ebeveynlik davranışları üzerinde etkili olabildiğini işaret etmektedir. Bu kapsamında, YGB'ye yönelik algıların incelenmesi hem ebeveynlerin psikolojik esenlikleri üzerinde anlamlı etkileri olduğu hem de ebeveynlik davranışlarını (duygu sosyalleştirme tepkilerini) şekillendirebileceği için de önemli bir nokta olarak görünmektedir.

1.4.3.2. Ailenin Birlik Düzeyi

Ailenin birliği evlilik ve aile sistemindeki üyelerin birbirine yakınlığı, ailenin bütünlüğü, beraberlik ve kaynaşma düzeyi ile ilişkilidir (Gülerce, 2007: 35). Birlik boyutu aynı zamanda sistem içindeki kişilerarası sınırları ve sistemin dış çevre ile olan sınırını da ele alır. Ailenin birlik düzeyinin çok yüksek (sıkı veya iç içe geçmiş) ya da çok düşük (gevşek) olması aile sisteminin genel uyumuna olumsuz yönde katkı eder (Gülerce, 2007: 35).

Aile birliği yönünden YGB tanılı çocukların ailelerini diğer aileler ile kıyaslayan çalışmalar karma sonuçları ortaya koymaktadır. Tayvan'da 3-15 yaş arası YGB tanılı çocukların anneleri normal gelişim gösteren çocukların annelerine kıyasla daha az düzeyde aile birliği bildirirken babalar arasında bu yönde herhangi anlamlı bir fark gözlenmemiştir (Gau ve ark., 2012: 266). Buna karşın, YGB tanılı çocukların aileleri ile normal gelişim gösteren (Altiere ve von Kluge, 2009: 87-89; Sanders ve Morgan, 1997: 28) ve diğer türden gelişimsel bozuklukları olan (Sanders ve Morgan, 1997: 28) çocukların aile üyelerinin kaynaşma düzeylerinin benzerlik gösterdiği yönündeki bulgular da alanyazında yer almaktadır.

Normal gelişim göstermeyen çocukların anne ve babalarında bildirilen yüksek stres ve depresyon düzeylerinin, aile sistemindeki işlevsiz ilişkilerle ilişkisi son yıllarda ele alınan bir konu haline almıştır. Öyle ki, normal gelişim göstermeyen çocuklar ve ebeveynleri ile yapılan çalışmalar, görece az da olsa, aile birliği ve ebeveynlerin psikolojik esenlikleri arasında dikkat edilmesi gereken sonuçları ortaya koymaktadır. İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde ele alınan biçimiyle ailenin birlik düzeyi, ebeveynin olumlu yöndeki psikolojik esenliği için koruyucu, olumsuz yöndeki psikolojik esenliği için risk oluşturucu bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısıyla ele alındığında, annelerin aile bütünlüğüne yönelik bildirimleri ile depresyon düzeyleri

arasında negatif yöndeki ilişkilere dair bulgular hem çeşitli nörogelişimsel bozuklukları olan çocukların anneleri (Leone ve ark., 2016: 602) hem de YGB tanılı çocukların anneleri (Ekas ve ark., 2016: 18) ile yürütülen çalışmalarda tekrarlanmaktadır. Benzer nitelikteki ilişkiler ebeveynlerin stres düzeyleri için de geçerlidir. Down Sendromu, motor gerilikler ya da gelişimsel gerilikler gibi tanıları olan ergenlerin ebeveynlerinin bildirdikleri birlik düzeyleri ile anne ve babanın stres düzeyleri arasında negatif yönde ilişkiler ortaya konmuştur (Mitchell, Szczerepa ve Hauser-Cram, 2016: 261). YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin katıldığı bir araştırmada ise annenin ve babanın stres düzeyleri ile, bildirdikleri aile birlik düzeyleri arasında negatif; ailenin yaşam kalitesi arasında ise pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (McStay ve ark., 2014: 3108). Aynı çalışmada ailenin birlik düzeyi, annenin ve babanın bildirdiği stresin en kuvvetli yordayıcıları arasında yer almaktadır (McStay ve ark., 2014: 3109). Bu bulgular ışığında, ilişkilerin yönü ile ilgili farklı yaklaşımların beklentileri değişebilmekle beraber, en temel anlamda aile birliğinin ebeveynlerin olumlu psikolojik esenlikleri ile pozitif ve olumsuz psikolojik esenlikleri ile negatif yöndeki ilişkiler gösterdiği söylenebilir.

Ailenin birlik düzeyi aile üyelerinin bireysel uyumu üzerindeki doğrudan etkilerinin yanı sıra, kendisini öncülleyen daha geniş sosyal ilişkilerden etkilenen özelliği ile de YGB tanılı ebeveynlerin psikolojik esenliği üzerinde aracı bir işlev gösterebilmektedir. Annelerin bildirdiği arkadaş ve aile desteği ile depresif belirtileri arasında aile birliğinin aracı rolünün ele alındığı bir araştırmada, bu modelin Latin annelerin verileri için uyumlu (Ekas ve ark., 2016: 19) olduğu gösterilmiştir. Araştırmada Latin olan ve olmayan gruptaki anneler için de geçerli olan birtakım sonuçlar da mevcuttur. Buna göre, her iki gruptaki annelerin olumsuz psikolojik esenlikleri üzerinde aile birliğinin önemli etkileri mevcuttur. Annelerin aile birliğine yönelik bildirimleri, eş/partner desteği aracı rolde olduğunda bildirdikleri depresif belirtilerin sıklığı (Ekas ve ark., 2016: 19) üzerinde etkili bulunmuştur. Diğer yandan annelerin olumlu psikolojik esenlik özellikleri arasında sayılabilecek olan optimizm ve anlam bulma düzeyleri ile depresif belirtileri arasındaki ilişkide aile birliğinin aracı rolü bulunmaktadır (Ekas ve ark., 2016: 18). Bu ve benzeri çalışma bulguları YGB tanılı çocukların annelerinde, aile birlik düzeyinin hem olumlu (optimizm ve anlam bulma) hem de olumsuz (depresif belirtiler) esenlikle ilişkili olduğuna ve aileden daha geniş bir sosyal ağ içindeki ilişkilerin niteliği ile esenlik arasındaki ilişkilerde işlev gösterebildiğine dikkat çekmektedir.

1.5. MEVCUT ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Mevcut çalışmanın temel amacı YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin krize uyumlarını (olumlu ve olumsuz yöndeki psikolojik esenliklerini) ve duygu sosyalleştirme mesajlarını incelemek, bu kabramlar üzerinde etkisi olan uyumsal faktörleri İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde ele almaktır. Çalışmanın temel bakış açısı, YGB tanılı çocukla hayata ailenin uyum sürecindeki temel göstergelerin; ebeveynin uyumuna ve ebeveynin uyumunun ise ebeveynlik tarzına etkisini anlamak yönündedir. Ebeveynin uyumunun; ailenin mevcut YGB tanısına ek diğer sorunları, başa çıkma kaynakları ve kriz durumuna yönelik algıları temelinde nasıl etkileneceği bu çalışmanın ilk grup hipotezlerini oluşturacaktır. Ebeveynin krize uyumu, alanyazındaki çalışmalardan farklı olarak, mevcut çalışmada hem pozitif hem de negatif yönleri ile temsil edilecektir. Önceki çalışmalarda, psikolojik sağlıklarında birtakım bozulmalar yaşayan ebeveynlerin olumlu yöndeki duygu sosyalleştirme tepkilerini daha az, olumsuz yöndeki duygu sosyalleştirme tepkilerini ise daha fazla düzeyde kullandıkları ortaya konmuştur (Silk ve ark., 2011: 9; Breaux ve ark., 2016: 740). Mevcut çalışmanın ikinci grup hipotez ve sorusu ile bu türden bir ilişkinin YGB tanılı ebeveyn gruplarında geçerli olup olmadığını sınamak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, YGB tanılı çocukların ailelerinin algıladığı toplumsal damgalamanın; ebeveynlerin bireysel uyumları ve ebeveynin çocuğa ilettiği duygu temelli mesajlara etkilerine özel biçimde odaklanmak planlanmıştır. YGB tanılı çocukların aileleriyle düzenlenen araştırmalar incelendiğinde, toplumsal damgalama çalışmalarının temel ilişkisel düzeyde bilgi içerdiği görülmektedir. Çin’de YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin katıldığı ilişkisel desenli bir çalışmanın bulgusu; toplumsal ve ikincil damgalanmanın ebeveynlerin bildirdikleri bakımverme yükleri ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koyar (Chan ve Lam, 2017: 988). Buradan hareketle, araştırmacılar, ebeveynin damgalanma algısının ebeveynlik tecrübesinde olumsuz çıktılarla da ilişkili olabileceği yönünde bir çıkarım yapmışlardır. Mevcut çalışmada, ilk defa, ebeveynlikleri damgalanan ebeveynin doğrudan ve olumlu ve olumsuz yöndeki uyum göstergeleri aracılığıyla ise dolaylı yoldan çocuğun olumsuz duygusal tepkilerine özel bir ebeveynlik uygulaması olan duygu sosyalleştirme mesajlarını nasıl etkilediği ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu ilişkisel çerçevede, ailenin uyumsal

kaynakları ile YGB'ye yönelik bireysel algıların olası katkılarına dair bir inceleme de planlanmaktadır.

Mevcut çalışmada, YGB tanılı çocukların her iki cinsiyetteki ebeveyninin bildirimlerinden yararlanılması planlanmıştır. Alanyazında ulaşılan araştırmalar dâhilinde, ebeveynlerin cinsiyetinin hem psikolojik esenliklerine hem de duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik ayrı ayrı etkilerini inceleyen çalışmaların varlığı bilinmektedir. Daha önceki bölümlerde de özetlenen bulgulara kısaca tekrar bakacak olursak birtakım çalışma bulgular annelerin stres düzeyinin babalara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermiştir (Dabrowska ve Pisula, 2010: 275; García-López, Sarriá ve Pozo, 2016: 13; Davis ve Carter, 2008: 1284). Bunun yanında anne ve babanın psikolojik esenliklerinin birbiri ile yakından ilişki göstermesi ve babanın depresyon düzeyinin annenin stres düzeyinden etkilenmesi (Hastings ve ark., 2005: 639) aile içi ilişkilere ışık tutan bir bulgudur. Duygu sosyalleştirme tepkileri açısından incelendiğinde ise farklı cinsiyetten ebeveynin, özellikle çocuğun ilerleyen yaşıyla birlikte, farklılaşan duygu sosyalleştirme seyirleri izlediği görülebilir. Örneğin, çocuğun yaşı arttıkça, olumsuz bir duygu olan üzüntü ifadesine babaların verdikleri küçümseme tepkisi azalırken anneninkinin ise arttığı ortaya konmuştur (Cassano ve ark., 2007: 220). Üstelik hem okul öncesi (Denham ve ark., 2010: 37; Blandon, 2015: 440; McElwain ve ark., 2007: 1412) hem de orta çocukluk (Cassano ve ark., 2007: 220-224) dönemindeki çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkileri incelendiğinde annelerin babalara kıyasla destekleyici tepkileri daha fazla kullandıkları, babaların ise köstekleyici tepkileri daha fazla kullandıkları ortaya konmuştur. Tüm bu ilişki ve öngörülerden hareketle, mevcut çalışmada, YGB tanılı çocuğu olan babalar ve annelerin duygu sosyalleştirme mesajlarına bir kriz durumu olan YGB tanısına uyumlarının, bireysel, ailevi ve toplumsal düzeylerde temsil edilen bağlamsal bir model kapsamında incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

1.5.1. Mevcut Çalışmanın Kavramsal Çerçevesi

YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin yaşamlarındaki strese uyumunun, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerine etkilerini ele alırken; öncelikle strese uyumun yapısını anlamada katkısı olabileceği öngörülen İkili ABCX Stres Modeli'nin temel varsayımları sınanmıştır. İkili ABCX Stres Modeli; önerdiği dört ana yapının

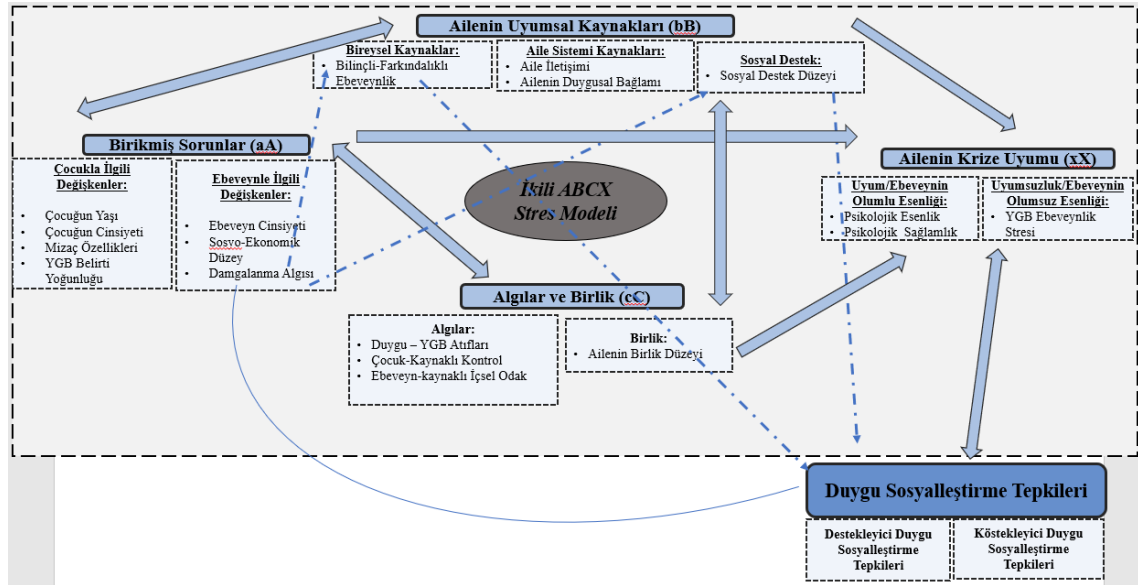
(birikmiş sorunlar, ailenin uyumsal kaynakları, algı ve birlik, ailenin krize uyumu) kendi aralarında etkileşim gösterdiğini ve diğer üç yapının da ailenin krize uyumunu belirleyici rolleri olduğunu öne sürer (Lavee ve ark., 1985: 812). Anılan kavramsal model çerçevesinde belirtilen dört önemli yapı; bu çalışmanın amacı doğrultusunda ve ilgili alanyazın çerçevesinde belirlenen göstergeleri ile temsil edilmiştir. YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri ise destekleyici ve köstekleyici nitelikteki göstergeleri ile ele alınacaktır. Mevcut çalışmada İkili ABCX Stres Modeli yapıları ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasında öngörülen ilişkilere yönelik kavramsal çerçeve ve göstergeleri Şekil 3'teki gibidir.

Bu çalışmanın hipotezlerinden bir kısmı İkili ABCX Stres Modeli'nin temel varsayımları çerçevesinde türetilmiştir. Mevcut çalışma kapsamında, *çocuk ile ilgili* (cinsiyet, yaş, mizaç özellikleri, YGB belirti yoğunluğu) ve *ebeveyn ile ilgili* (cinsiyet, SED, algılanan damga düzeyi) etkenler İkili ABCX Stres Modeli'nin “Birikmiş Sorunlar (aA)” yapısı altında incelenecektir. Modeldeki ikinci temel yapısı olan “Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB)”nı temsil eden üç alt boyut sırasıyla; *ebeveynlerin bireysel kaynakları* (bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi), *aile sistemi kaynakları* (ailenin iletişimi ve duygusal bağlamı) ve *sosyal destek algıları* (sosyal destek düzeyi) göstergelerinden oluşmaktadır. Modelin önerdiği diğer ana yapı olan “Ailenin Krize Yönelik Algıları ve Birliği (cC)” kapsamında ise ebeveynin *YGB'ye yönelik algıları* (duygu ifadelerinin YGB'ye atfı, çocuk-kaynaklı kontrol, ebeveyn-kaynaklı odak) ve *ailenin birliğine yönelik ebeveyn değerlendirmeleri* ele alınacaktır. Bu 3 çatı faktörün dördüncü yapı olan “Ailenin Krize Uyumu (xX)” üzerindeki etkileri değerlendirilirken *ebeveynlerin olumlu ve olumsuz yöndeki psikolojik esenlik* (psikolojik sağlamlık, psikolojik esenlik, YGB ebeveynlik stresi) göstergeleri kullanılacaktır (bkz. Şekil 3).

1.6. MEVCUT ÇALIŞMANIN HİPOTEZLERİ VE ARAŞTIRMA SORULARI

Bu çalışmada YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik inceleme yürütülürken İkili ABCX Stres Modeli'nin sunduğu kapsamlı çerçeveden faydalanılmıştır. Başlangıç olarak İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği temel varsayımlarından türetilen hipotezler, sonrasında ise modelin temel göstergeleri ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilere, son

olarak ise ebeveynlerin damgalanma algıları ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilere odaklanan hipotezler ve araştırma soruları sunulmuştur.

Şekil 3. Mevcut çalışmanın kavramsal çerçevesi ve göstergeleri

1.6.1. İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Hipotezler

İkili ABCX Stres Modeli'nin temel varsayımları ilgili alanyazındaki geçmiş çalışmalarda sıkça sınanarak elde edilen bulgular ile desteklenmiştir. Modelin dört yapısının her birini temsil eden göstergelerin kendi içindeki ilişkileri ele alan pek çok bulgudan görece küçük ama ilginç bir bölümü ise; modelin “birikmiş sorunlar” yapısını oluşturan çocuk ile ilgili sorunlar ve ebeveynle ilgili sorunlar alanları arasındaki ilişkilere yöneliktir. Birikmiş sorunların çocuk ile alanının kendi içindeki anlamlı ilişkilerden; çocuğun YGB ile ilişkili davranış sorunları ile zorlayıcı mizaç özellikleri arasındaki pozitif yönlü ilişkiler (De Pauw ve ark., 2011: 205), yanı sıra çocuğun yaşı arttıkça bildirilen belirti ağırlığının da azaldığı (Pozo ve ark., 2014: 448) yönünde bulgular örnek gösterilebilir. Ebeveyne bağlı birikmiş sorunların kendi aralarındaki ilişkilerine dair araştırmalar ise; örneğin, ebeveynin cinsiyetinin algılanan damgalama düzeyinde farklar oluşturabildiğini; annelerin babalara kıyasla daha yüksek düzeyde damgalanma bildirdikleri (Gray, 2002: 743) yönündedir. Birikmiş sorunların çocuğa ve ebeveyne bağlı olan alanlarının kendi içindeki ilişkilerine dair az sayıdaki bulguya örnek vermek gerekirse, örneğin, çocuğun problem davranışları (Gray, 1993: 116) ve YGB belirtilerinin yoğunluğu (Chan ve Lam, 2016: 110) arttıkça ebeveynlerin algıladıkları damgalanma

düzeiyi de artabilmektedir. Yanı sıra, 12 yaşından küçük çocukların ebeveynlerinin algıladığı damga daha küçük çocuğu olanlardan daha yüksek düzeydedir (Gray, 1993: 117). Ayrıca, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin ekonomik baskı bildirimleri ile maruz kaldıkları ayrımcılık düzeyleri arasında da pozitif yönde korelasyonlara dair bulgular da mevcuttur (Chan ve Lam, 2016: 110). Bu örnek bulgulardan ve modelin önerisinden hareketle öncelikle İkili ABCX Stres Modeli'nin dört ana yapısının kendi içlerinde gösterdikleri ilişkilere yönelik hipotez grubunun sınanması amaçlanmıştır.

H1: İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği dört yapının (aA, bB, cC ve xX) temsili göstergelerinin kendi içlerinde anlamlı korelasyonlar göstermesi beklenmektedir.

H1a: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; çocukla ilgili (çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve mizaç özellikleri) ve ebeveynle ilgili (ebeveyn cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyi ve damgalanma algısı) göstergeleri kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

H1b: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklar yapısını (bB) temsil eden; bireysel kaynaklar (bilinçli farkındalıklı ebeveynlik), aile sistemi kaynakları (ailenin iletişim düzeyi ve duygusal bağlamı) ve sosyal destek düzeyleri göstergeleri kendi içlerinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

H1c: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin krize yönelik algıları ve birliğini (cC) temsil eden; YGB'ye yönelik ebeveyn-kaynaklı odak, çocuk-kaynaklı kontrol algıları, duygu ifadelerine yönelik YGB atıfları ve ailenin birlik düzeyi) göstergeleri kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

H1d: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumunu (xX) temsil eden; ebeveynlerin olumlu (psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş) ve olumsuz psikolojik esenlik (stres) göstergeleri kendi içlerinde negatif yönde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

İlgili alanyazında İkili ABCX Stres Modeli'nin dört yapısı (birikmiş sorunlar: aA; ailenin uyumsal kaynakları: bB; krize yönelik algılarla ailenin birlik: cC ve ailenin krize uyumu: xX) arasında önerilen ilişkileri destekleyici bulgulara sıklıkla rastlanmaktadır. YGB tanılı çocukların ailelerinin katıldığı araştırmalar incelendiğinde; genellikle modelin kriz sonrası birikmiş sorunlar boyutunu oluşturan (aA) yapılarını temsil eden göstergeler ile ailenin uyumsal kaynakları ve algı-birlik (bB ve cC) yapılarını temsil eden göstergeler arasında öngördüğu çift yönlü ilişkilerin sınanıldığı söylenebilir. Örneğin bir çalışmada, YGB tanılı çocukların belirti yoğunluğu ile ebeveynlerinin sosyal destek bildirimini

arasında negatif yönde korelasyon olduğu bildirilmektedir (Ingersoll ve Hambrick, 2011: 341). Yanı sıra, damgalanmaya maruz kalan YGB ve Down Sendromu tanılı çocukların ebeveyninin sosyal destek algısı arttıkça damgalanma düzeyi anlamlı düzeyde azalmaktadır (Cantwel ve ark., 2015: 952). Ebeveynin bilinçli farkındalık düzeyi ile ikincil damgalanma algısı arasındaki negatif yöndeki korelasyonlar (Chan ve Lam, 2017: 988); damgalanma söz konusu olduğunda ebeveynin bilinçli farkındalığının da koruyucu rolü olabileceğine bir işarettir. Ailenin birlik düzeyi ise YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin öz-damga algıları ile negatif yönde ilişki göstermiştir (Zhou, Wang ve Yi, 2018: 262). Yine aile birliği ile çocuğun yaşı arasında anlamlı ilişkilere rastlanmakta; büyük yaştaki engelli çocukların ebeveynleri, daha küçük yaştaki engelli çocukların ebeveynlerinkine kıyasla daha yüksek düzeyde aile birliği bildirmektedir (Iacolino ve ark., 2016: 47). Çocuğun YGB belirti yoğunluk düzeyi ise ebeveynin çocuğun YGB ilişkili davranışları kontrol edebileceğine dair beklentileri ile negatif yönde korelasyon göstermiştir (Hartley ve ark., 2013: 656). Ebeveynlerin çocuk-kaynaklı içsel denetim odağı, süreğenlik ve kontrol algı düzeyleri ile çocuğun davranış problemlerinin yoğunluğu arasında anlamlı ilişkiler bulunmakta; yanı sıra ebeveynin çocuk-kaynaklı içsel denetim odağı ve süreğenlik algıları arttıkça bildirdiği ebeveynlik yükü de artmaktadır (Hartley ve ark., 2013: 656). YGB belirtileri orta veya ağır düzeyde olması ile çocuklarının annelerinin YGB durumuyla ilgili değişiklik yaratabileceklerine ilişkin inançları arasında olumsuz yönde bir ilişki saptanmıştır (Reyes ve ark., 2018: 45). Ebeveynin YGB'ye ilişkin algılarının psikolojik esenlikleri üzerindeki etkilerinin, çocuğun YGB tanısının etkilerinden bile fazla olabildiğine dair bulgular mevcuttur (Costa ve ark., 2017: 68).

Lavee ve arkadaşları (1985: 812) İkili ABCX Stres Modeli kapsamında bir sonuç olarak ele aldıkları ailenin krize uyumunda (xX); birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılarla ailenin birlik düzeyinin (cC) önemli etkileri olduğunu öne sürmektedir (Lavee ve ark., 1985: 812). Ebeveynlerin esenliğinin belirleyicilerini sınamaya yönelik varsayımları içeren araştırmalar, modelin önermeleriyle bir hayli uyumlu bulgulara ulaşmaktadır. YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin olumlu ve olumsuz esenlik göstergeleri ile çocukların belirtilerinin yoğunluğu (Benson, 2006: 689; Chan ve Lam, 2016: 110); çocuğun mizaç alt boyutlarından ritmiklik düzeyi (Konstantareas ve Papageorgiou, 2006: 600);

ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeyi (Greeff ve van der Walt, 2010: 351; Weiss ve ark., 2012: 267; Chan ve Lam, 2016: 110); damgalanma algıları (Werner ve Schulman, 2013: 4110; Cantwell ve ark., 2015: 952; Chan ve Lam, 2016: 110); bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri (Corthorn ve Milicic, 2016: 1678); ailenin iletişime yönelik bildirimleri (Leone ve ark., 2016: 602; McStay ve ark., 2014: 3108); ailenin duygusal bağlamı (Baker ve ark., 2000: 911); ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri (White ve Hastings, 2004: 186); ebeveynlerin YGB'ye yönelik algıları (Ferrer ve ark., 2016: 881; Lloyd ve Hastings, 2009: 109); ailenin birlik düzeyi (Leone ve ark., 2016: 602; Ekas ve ark., 2016: 18) gibi modelin üç yapısının alanyazında öne çıkan göstergeleri arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur.

Alanyazındaki pek çok bulgu anne ve babaların ebeveynlik tecrübelerinin farklılığına işaret etmektedir. Mevcut çalışmanın odaklandığı özel öneklem olan YGB tanımlı çocukların ebeveynlerinin tecrübelerinin de normal gruba temel yönlerden benzer biçimde anne ve babalar arasında farklılık gösterdiği de görülmektedir. Bu özel gruptaki anne ve babaların; sosyal destek algılarında (bB) (Altiere ve von Kluge, 2009: 87), YGB'ye yönelik algılarında (cC) (Hastings ve ark., 2005: 639) ve stres düzeylerinde (xX) (Dabrowska ve Pisula, 2010: 275; García-López ve ark., 2016: 13; Davis ve Carter, 2008: 1284) anlamlı farklar gözlenmiştir. Çocuklarının temel yaşam düzenlemelerini üstlenen ebeveyn olan anneler, babalara kıyasla, hem kriz anlarında daha fazla sosyal destek gördüklerini hem de genel olarak arkadaşlarından ve ailelerinden daha fazla sosyal destek aldıklarını belirtmektedirler (Altiere ve von Kluge, 2009: 87). Bu bulgulardan yola çıkarak mevcut araştırmada, İkili ABCX Stres Modeli'nin temel varsayımlarının sınındığı bu bölümde bB, cC ve xX düzeylerindeki bazı göstergelerde de ebeveynin cinsiyetine (aA- ebeveyne bağlı birikmiş sorunlar) yönelik farklar gözleneceği öne sürülmektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak; öncelikle İkili ABCX Stres Modeli'nde önerildiği biçimde üç temel yapının (birikmiş sorunlar: aA; ailenin uyumsal kaynakları: bB; algılar ve birlik: cC) kendi aralarındaki çift yönlü ilişkilere ve sonrasında bu üç yapının ailenin krize uyumuna (ailenin uyumu: xX) etkisini sınınamaya yönelik hipotezler türetilmiştir.

H2: İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği dört yapının (aA, bB, cC ve xX) temsili göstergelerinin kendi aralarında anlamlı ilişkiler göstermesi beklenmektedir.

H2a: Anneler, babalara kıyasla, İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynakları (bB; sosyal destek), krize yönelik (cC; YGB'ye yönelik) algılarında ve ailenin krize uyumu (xX; sağlamlık, iyi oluş ve stres) gösterge düzeylerinde farklılaşacaktır.

H2b: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algular ile ailenin birliği (cC) göstergeleri kendi aralarında anlamlı ilişkiler gösterecektir.

H2c: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algular ile ailenin birliği (cC) göstergeleri ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

H2d: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunları (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) aracılığı ile ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

H2e: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunları (aA), krize yönelik algular ile ailenin birliği (cC) aracılığı ile ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

1.6.2. İkili ABCX Stres Modeli'nin Yapılarının Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Üzerindeki Doğrudan Etkilerine Yönelik Hipotezler

Eisenberg ve arkadaşları (1998b: 320) ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin ebeveynle ilgili birtakım özelliklerden etkilenebildiğini öne sürmüşlerdir. Bu kapsamda ulaşılabilen alanyazındaki bulgulara dayanarak ebeveynin psikolojik esenliğinin bu faktörler arasında yer alabileceğini söylemek mümkündür. Araştırmacılar, çocukluk döneminde başlayan depresyonu olan annelerin, hiç depresyon yaşamamış annelere kıyasla, çocuklarının duygu ifadelerine daha az destekleyici ve daha fazla köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri verdiklerini (Silk ve ark., 2011: 9); yanı sıra kaygı belirtileri, madde kullanımı ve sınırda kişilik bozukluğu gibi psikopatolojik sorunları olduğu belirtilen annelerin yine köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini daha fazla kullandıklarını ortaya koymuştur. Bu çalışma kapsamında da, ebeveynlerin olumlu ve olumsuz yöndeki psikolojik esenliklerinin, destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinin yordanmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

H3: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumu (xX), ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

H3a: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin olumlu uyumunu (xX) temsil eden ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve psikolojik iyi oluşları, ebeveynin destekleyici duygu

sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H3b: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin olumsuz uyumunu (xX) temsil eden stres, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

Mevcut çalışma kapsamında, İkili ABCX Stres Modeli'nin krize ailenin uyumu etkilediğini öne sürdüğü 3 yapının (aA, bB ve cC) alanyazın ışığında belirlenen göstergelerinin; ebeveynlerin destekleyici ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine doğrudan etkileri de ele alınmıştır. Ebeveynin psikolojik esenliği gibi uyuma dönük özelliklerinin yanı sıra, ebeveyn cinsiyeti, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, damgalanma (aA), bilinçli farkındalık, ailenin duygusal bağlamı, sosyal destek (bB) ve ailenin birliği (cC) gibi farklı düzeylerdeki diğer bazı göstergelerin de alanyazında duygu sosyalleştirme tepkileri ile ilişkileri mevcuttur. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri, ebeveynin cinsiyetine (aA) bağlı olarak farklılaşmaktadır. Ebeveynler oransal olarak destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini destekleyici tepkilerine kıyasla daha fazla sergilediklerini bildirmekle birlikte (McElwain ve ark., 2007: 412; Nelson ve ark., 2009: 675), annelerin babalara kıyasla çocuklarına olumsuz duyguları için daha fazla destekleyici ve daha az destekleyici mesajlar ilettikleri gerek okul dönemi (Cassano ve ark., 2007: 220-224) gerekse ergenlik dönemindeki (Klimes-Dougan ve ark., 2007: 332-335) çocukların ebeveynleri ile yürütülen çalışmalardan elde edilen ortak bir bulgudur. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin (aA) etkilerini ele alan çalışmalarda ise; kız çocuklarının üzüntü duygusuna düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelmeyen ebeveynlerin destekleyici sosyalleştirme tepkileri verirken (örn., Cassano ve ark., 2007: 226), düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ebeveynlerin ise daha fazla düzeyde kızlarının üzüntüsünü görmezden geldiği ve erkek çocuklarına verdikleri destekleği kız çocuklarına vermedikleri (Chaplin ve ark., 2010: 18) bulguları duygu sosyalleştirmede SED'in önemine dikkat çekmektedir. YGB tanılı çocukların annelerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin, normal gelişim gösteren çocukların annelerinkine kıyasla daha fazla düzeyde destekleyici ve daha az düzeyde destekleyici olması (Bougher-Muckian ve ark., 2016: 1588) bulgularında yola çıkarak, YGB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin duygu sosyalleştirmede hassas olma eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür. Ebeveynlerin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkileri

sınayan bir çalışmaya rastlanmasa da damgalanma algısının düşük düzeyde ebeveyn sıcaklığı ile ilişkili olduğu yönündeki bulgular (Nahctigall, Tschann, Quiroga, Pitcher ve Becker, 1997: 86) mevcut araştırmanın ebeveynlik uygulamaları yapısı ile de ilişki gösterebileceğine işaret etmektedir. Yanı sıra bilinçli farkındalığı (bB) yüksek ebeveynlik ise ebeveynin hem güncel hem de son 4 aylık zaman dilimi için bildirdiği destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif, köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile ise negatif yönde korelasyonlar göstermektedir (McKee ve ark., 2018: 579). Ailenin duygusal bağlamının (bB) olumsuz niteliği (örneğin, eleştirelilik) ise; ebeveynin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif yönde, ailenin duygusal bağlamın olumlu niteliği ise (örneğin, duygusal aşırı karışma) negatif yönde ilişkiler göstermiştir (Rea ve Shaffer, 2006: 3756). Bilindiği kadarıyla ebeveynlerin sosyal destek düzeyleri ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiler alanyazında araştırılmamış olmasına rağmen ebeveynin sosyal destek bildirimi ile olumlu yöndeki ebeveynlik uygulamaları (disiplin sağlama, kural koyma, sıcaklık gibi) ile pozitif ve olumsuz yöndeki ebeveynlik uygulamaları (düşmanca tavır gibi) negatif yönde ilişkiler bildirilmesi (Lippold, Glatz, Fosco ve Feinberg, 2018: 440) bu çalışmada incelenen kavramlar arasında da ilişki olabileceğine dayanak sağlar niteliktedir. Ayrıca, sosyal destek düzeyi ebeveynin çocuğuna duyarlılığı ile de pozitif yönde ilişki göstermiştir (Respler-Herman, Mowder, Yasik ve Shamah, 2012: 194). Alanyazında aile içi iletişim (bB) ve aile birliği (cC) gibi göstergelerin ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerini doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmasa da ebeveynlikle ilişkili diğer yakın kavramlara yönelik bulgulara dayanarak öngörüler yapmak mümkündür. Örneğin, ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimin işlevselliği daha yüksek düzeyde ebeveyn sıcaklığı ile ilişkilidir (Ying ve ark., 2019: 145). Ebeveynlerin çocuklarına yönelik algıları ile ebeveyn sıcaklığı arasındaki ilişkilere ışık tutan bir çalışmanın bulguları da (Gurdal, Lansford ve Sorbring, 2016: 1207) ebeveynin YGB'yle ilişkili algılarının duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Aile birliğine kavramsal benzerliği yüksek olan anne-çocuk ilişki memnuniyetini ele alan oldukça yeni bir çalışmada, çocukları ile ilişkilerinden memnun olmayan annelerin çocuklarının mutluluk ifadelerine daha az destekleyici tepkiler verdikleri bildirilmiştir (Root ve Rasmussen, 2017: 11).

H4: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; ebeveynle ilgili (ebeveyn cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyi ve damgalanma algısı) göstergeleri, ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

H4a: Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveyn cinsiyetine bağlı olarak fark gözlenecek; anneler babalara kıyasla daha fazla destekleyici duygu sosyalleştirme ve daha az köstekleyici duygu mesajları iletecektir.

H4b: Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden sosyo-ekonomik düzey (SED) etki edecek; SED ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H4c: Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma etki edecek; damga algısı ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

H5: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklar yapısını (bB) temsil eden; bireysel kaynaklardan bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, aile sistemi kaynaklarından ailenin iletişim düzeyi, ailenin olumlu duygusal bağlamı ve sosyal destek düzeyleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H6: İkili ABCX Stres Modeli'nin krize yönelik algılar ile ailenin birliğini (cC) temsil eden göstergelerden aile birliği, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri, ebeveynle ilgili diğer belli başlı faktörlerden ve yanı sıra çocuğun cinsiyeti, yaşı, mizaç özellikleri ve gelişimsel düzeyi gibi özelliklerinden etkilenmektedir (Eisenberg ve ark., 1998b: 320). Örneğin, normal gelişim gösteren çocuğun yaşının ebeveynlerin sosyalleştirme tepkilerinin miktarını ve niteliğini belirleyebilen bir faktör olduğuna yönelik kanıtlar bulunmaktadır (Klimes-Dougan ve ark., 2007). Üzüntü duygusunu ifade eden kız çocukları, erkek çocuklarına

kıyasla, yaşı daha büyük olan çocuklar ise küçük olanlara kıyasla daha fazla düzeyde desteklenmekte (Cassano ve ark., 2007: 226, 220). Bilindiği kadarı ile, çocuğun YGB belirti yoğunluğu ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkileri doğrudan inceleyen bir rastlanamasa da; yakın ilişkili ebeveynlik yapılarını inceleyen çalışmalardan bu ilişki için destek almak mümkün olabilir. Bunlardan biri olan Hong Kong'da YGB tanılı çocukların ebeveynleriyle yürütülen bir çalışma sonucunda çocuğun belirti yoğunluğunun ebeveynlerin sert disiplin kullanımları ile pozitif yönde ilişkiler gösterdiği ortaya konmuştur (Chan ve Lam, 2016: 110). Avustralya'da düzenlenen bir diğer çalışmada ise, YGB dışında tanıları olan çocukların sergilediği belirtilerin annenin sıcaklığı ile anlamlı ilişki göstermediği ortaya konmuştur (Pasalich, Dadds ve Hawes, 2014: 627). Dolayısıyla, çocuğun belirti yoğunluğunun birtakım ebeveynlik uygulamalarıyla ilişkili olabileceği yönündeki bulgular ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde de etkili olabileceğine işaret etmektedir. Diğer yandan, çocuğun olumsuz duygulanımı ile ebeveynin kullandığı köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında gözlenen pozitif korelasyonlar (Eisenberg ve Fabes, 1994: 150) ise çocuğun mizaç özelliklerinin ebeveynin tepkilerindeki önemine işaret etmektedir. Türkiye'de düzenlenen bir çalışmada ise, okul öncesi çağıdaki çocukların annelerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin çocuğun ifade ettiği duyguya bağlı olarak değişebildiği; üzüntü ve öfke duyguları karşısında tepkilerin farklılaştığı gösterilmektedir (Corapci, Aksan ve Yagmurlu, 2012). Annelerin çocuklarının sergilediği öfke duygusuna kıyasla, üzüntü duygusunu daha fazla cesaretlendirdikleri bulunmuştur (Corapci ve ark., 2012: 110).

H7: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; çocukla ilgili (çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, mizaç özellikleri ve çocuğun YGB belirti yoğunluğu) göstergeleri, ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

H7a: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden çocukla ilgili göstergelerden çocuğun yaşı, çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve zorlayıcı mizaç özellikleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

H7b: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden çocuğun cinsiyeti ile ilgili olarak; ebeveynler erkek çocuklarına kız çocuklara kıyasla

daha az destekleyici duygu sosyalleştirme ve daha fazla köstekleyici duygu mesajları iletacaktır.

1.6.2.1. İkili ABCX Stres Modeli'ndeki Birikmiş Sorunlardan (aA)

Damgalanma ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerde Krize Uyumun (xX) Aracı Rolüne İlişkin Hipotezler

İkili ABCX Stres Modeli, ailenin krize uyumunun öncelikle birikmiş birtakım sorunlarca şekillenebildiği öne sürülmektedir (Lavee ve ark., 1985: 812-813). Mevcut araştırmada ele alınan ailenin krize uyumuna yakın bir kavram olan ebeveyn depresyon belirtileri ise alanyazındaki çeşitli araştırmalarca ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri ile ilişkili bulunmuştur (örn., Silk ve ark., 2011: 9). Mevcut araştırmanın özel olarak inceleme konusu YGB tanılı bir çocuğu olan ebeveynlerin toplumdan algıladığı damgalanmanın, duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerini ele almak ve bu ilişkide rol oynayabilecek krize uyum değişkenlerinin aracı rolünü belirlemektir.

Bilindiği kadarıyla alanyazında ebeveynlerin damgalanma algıları ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir çalışma mevcut değildir. Bununla birlikte alanyazın, damgalanma algısının ebeveynlik biliş ve davranışlarını etkilediğine dair kısıtlı sayıda da olsa güçlü bulgular sunmaktadır. Bu yöndeki bulgulardan biri San Francisco'da donör tohumlama yöntemi ile çocuk sahibi olan ailelerle yapılan öncül bir çalışmadan gelmektedir. Bu çalışmanın bulguları damgalanma algıları yüksek olan babaların çocuklarına karşı sıcaklık düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur (Nachtigall, Tschann, Quiroga, Pitcher ve Becker, 1997: 86). Diğer yandan Çin'de düzenlenen yakın tarihli bir çalışmada, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin toplumsal ve ikincil damgalanma algıları ile bakımverme yükleri arasındaki pozitif yönlü ilişkiler (Chan ve Lam, 2017: 988), damgalanma algısının ebeveynlik tecrübeleri üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerine ışık tutmaktadır. Bunların yanındaki diğer bulgular, yaşadıkları ayrımcılık tecrübelerinin YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin daha olumsuz duygusal tepkiler verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Çin'de yapılan bir diğer çalışmada YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin ayrımcılığa maruz kalma düzeyleri ile çocuklarına daha fazla öfke ile yaklaşımları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Chan ve Lam, 2016: 110).

H8: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiye ebeveynin krize uyumu (xX) aracılık edecektir.

H8a: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

H8b: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin krize uyumunu (xX) temsil eden; ebeveynlerin olumlu (psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş) göstergeleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H8c: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin krize uyumunu (xX) temsil eden; ebeveynlerin olumsuz psikolojik esenlik (stres) göstergesi, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

H8d: İkili ABCX Stres Modeli'nin sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı, ailenin krize uyumunu (xX) temsil eden; ebeveynlerin olumlu (psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş) göstergelerine negatif yönde, ebeveynlerin olumsuz psikolojik esenlik (YGB ebeveynlik stresi) göstergesine ise pozitif yönde etki edecektir.

1.6.2.2. İkili ABCX Stres Modeli'ndeki Birikmiş Sorunlardan (aA)

Damgalanma ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki

İlişkilerde Ailenin Uyumsal Kaynaklarından (bB) Bilinçli

Farkındalıklı Ebeveynliğin ve Sosyal Destek Algısının Aracı Rollerine İlişkin Hipotezler

İlgili alanyazın damgalanma algısının bireyler ve gruplarda olumsuz psiko-sosyal ve toplumsal sonuçlarına işaret etmekte; damgalanma algısı karşısında bilinçli farkındalık ve sosyal destek faktörlerinin koruyucu rolde olabileceğine dair bulgular sunmaktadır. Örneğin, Hong Kong'da yürütülen bir çalışmada, psikolojik rahatsızlıkları olan bireylerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile damgalanma içerik ve süreçleri arasında negatif, damgalanma dirençleri (damgadan etkilenmemeye yönelik direnç; Ritscher ve ark., 2003:

36) arasında ise pozitif yönde ilişkiler saptanmıştır (Chan, Lee ve Mak, 2018: 1437). Ebeveynlikle ilgili sonuçlar da benzer niteliktedir. Örneğin, ebeveynin bilinçli farkındalık düzeyi ile ikincil damgalanma algısı arasındaki negatif yöndeki ilişki (Chan ve Lam, 2017: 988), damgalanma söz konusu olduğunda bilinçli farkındalığın ebeveyn için de koruyucu görevde olabileceğini göstermektedir. Bunun yanında, bilinçli farkındalık ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasında da alanyazında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Yakın zamanlı boylamsal desenli çalışmalarında McKee ve arkadaşları (2018: 579), yüksek düzeyde bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini arttırdığı, köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini ise azalttığını, üstelik bu etkilerin 4 aylık süreç için de gözlendiğini ortaya koymuşlardır. Bu bulgulardan hareketle, damgalanma algılayan YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin, bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri yükseldikçe daha olumlu duygu sosyalleştirme tepkileri verdikleri, bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri azaldıkça daha olumsuz duygu sosyalleştirme tepkileri verdiklerine yönelik bir çıkarım yapılmıştır.

H9: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiye ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) bilinçli farkındalıklı ebeveynlik aracılık edecektir.

H9a: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H9b: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı, ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) bilinçli farkındalıklı ebeveynliğe negatif yönde etki edecektir.

Diğer yandan, ebeveynin sosyal destek algısı damgalanmaya karşı da koruyucu bir etken olabilmektedir. YGB ve Down Sendromu tanılı çocukların ebeveynlerinin algıladığı damgalanma düzeyi ile sosyal destek düzeyi arasında negatif yönde korelasyonlar mevcuttur (Cantwel ve ark., 2015: 952). Her ne kadar sosyal destek algısı ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkileri doğrudan inceleyen bir araştırmaya rastlanmasa da; Amerika'da kırsal kesimlerde yaşayan erken ergenlik dönemindeki çocukların ebeveynleri ile yapılan boylamsal desenli bir çalışma sosyal destek ile ebeveynlik arasındaki ilişkilere ışık tutar niteliktedir. Bu çalışmanın bulguları,

ebeveynlerin çalışmanın birinci aşamasındaki sosyal destek bildirimlerinin hem birinci hem de ikinci aşamadaki disiplin sağlama, kural koyma ve sıcaklık gibi olumlu ebeveynlik uygulamaları ile pozitif, düşmanca tavır gibi olumsuz ebeveynlik uygulamaları ile negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Lippold, Gltaz, Fosco ve Feinberg, 2018: 440). Gelişimsel geriliği olan çocukların ebeveynleri ile normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin sosyal destek bildirimleri ile ebeveynlik uygulamalarının kıyaslandığı bir diğer çalışmada ise, her iki gruptaki annelerin ailelerinden algıladıkları destek ile çocuklarına yönelik sıcaklıkları arasında benzer ve pozitif yönde ilişkiler görülmüştür (Su, Cuskelly, Gilmore ve Sullivan, 2017: 1178). Bu bulgular ışığında damgalanma algılayan YGB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları yükseldikçe, olumlu duygu sosyalleştirme tepkilerinin artacağı ve sosyal destek algıları azaldıkça ise olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerinin artacağına yönelik bir çıkarım yapılmıştır.

H10: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiye ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) sosyal destek algısı aracılık edecektir.

H10a: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) sosyal destek algısı, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

H10b: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı, ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) sosyal destek algısına negatif yönde etki edecektir.

1.6.3. Aracı İlişkilerde Ebeveynlerde Cinsiyet Farklarına Yönelik Araştırma Sorusu

Son olarak, duygu sosyalleştirmeleri üzerinde İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde etkileri önerilen sistemleri sınamak amacıyla yürütülen aracı ilişkilere yönelik analizlerde de; ebeveynlerin cinsiyete bağlı olarak bir fark görülüp görülmeyeceğine yönelik bir soru oluşturulmuştur.

A.S.1: Mevcut araştırmada Hipotez 8, Hipotez 9 ve Hipotez 10 kapsamındaki aracı ilişkiler anne ve babalarda farklı şekillerde gelişecek midir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde ele alınan değişkenler üzerinden olumlu ve olumsuz yöndeki psikolojik esenliklerinin incelenmesi ve psikolojik esenliklerinin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçtan hareketle oluşturulan çerçevede ulaşılan katılımcılar, kullanılan ölçme araçları ve işlem bu bölümde sırasıyla ele alınmaktadır.

2.1. KATILIMCILAR

Bu amaçla, 3-18 yaş arası YGB tanılı çocuğu bulunan anne veya babaların katılması hedeflenmiştir. Bursa'da ve diğer illerde (örneğin, Yalova, Çanakkale; bkz. Tablo 2) çeşitli illerde özel eğitim ve rehabilitasyon kurumları ve derneklerle iletişime geçilerek katılımcılara ulaşılması planlanmıştır. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından YGB tanılı rapor verilen öğrencilerin anne ve babaları ile iletişime geçilerek araştırmaya gönüllü katılımları istenmiştir. Çalışmanın katılım kriteri olarak; Rehberlik ve Araştırma Merkezleri tarafından verilen raporlarında YGB kapsamında tanıları bulunan veya bu tanıya eşlik eden sadece Dil ve Konuşma Güçlüğü tanısı da belirtilen çocukların anne ve babası olmak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında YGB yanında ek tanı olmamasına dikkat edilmesinin temeli hiperaktivite gibi ek problemlerin ebeveynlerin stres düzeyleri üzerinde oldukça fazla etkisinin olduğunu gösteren bulgulara dayanmaktadır (McStay ve ark., 2013: 506). Ancak diğer yandan YGB tanısı bulunan çocukların çoğunun RAM raporlarında Dil ve Konuşma Güçlüğü'nün sıklıkla -ve genelde eğitim amaçlı- geçmstuesi durumunda örneklem sayısının azalmaması için bu ek tanı kabul edilmiştir.

Mevcut tez araştırması kapsamında YGB tanılı 315 çocuğun anne veya babasına (630 veli) ulaşılmıştır. Bu velilerden 278'inin anketi doldurulmuş bir şekilde dönmüştür. Dönen anketlerden bir kısmı çocuğun tanı ve/ya yaş kriterlerine uymaması ve ölçeklerde %30'dan fazla sayıda boş soru bırakılması sebepleriyle veri setinden çıkarılmıştır. Veri kaybı oranı %30'dan az olan ölçekler için anne ve baba alt örneklemelerinde ayrı olarak ortalama ile değiştirme yolu izlenerek kayıp verilerle baş edilmiştir. Bu şekilde geriye kalan veri setinde 182 katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların 117'si kadın, 65'i

erkektir. Veri setinde 42 çiftin verisi yer almaktadır, kalan 98 ebeveynin eşlerinin anketleri veri setinde bulunmamaktadır. Bir başka deyişle, 140 ayrı çocuğa yönelik bildirimler veri setinde yer almıştır.

Tablo 1. Ebeveyn ve Çocuğa Yönelik Temel Demografik Bilgiler. Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Min.	Max.	Ortalama	Standart Sapma
E. Yaş	135	28,00	57,00	39,11	5,96
E. Evl. Sür. (Yıl)	111	5,00	30,00	13,15	5,50
Ç. Yaş (Ay)	140	38,00	214,00	97,92	40,95
Ç. Tanı Yaşı (Ay)	137	10,00	96,00	35,75	12,17
Ç. Eğit. Sür. (Ay)	119	6,00	192,00	57,15	38,27
Ç. Fonks. Kaybı (%)	140	20,00	93,00	53,45	18,66

Not: E. Yaş: Ebeveyn Yaşı, E. Evl. Sür. (Yıl): Yıl Bazından Ebeveynin Evlilik Süresi, Ç. Yaş (Ay): Ay Bazında Çocuğun Yaşı, Ç. Tanı Yaşı (Ay): Ay Bazında Çocuğun Tanının Konulduğu Yaş, Ç. Eğit. Sür (Ay): Ay Bazında Çocuğun Eğitim Süresi, Ç. Fonks. Kaybı (%): Yüzdeler Olarak Çocuğun Sağlık Raporunda Belirtilen Fonksiyon Kaybı Düzeyi.

Erkek ve kadın katılımcıların eşlerinin anketlerinin veri setinde yer alması ya da almaması durumuna bakıldığında, 42 babanın eşinin verisi sette yer alırken 23 babanın eşinin verisi sette yer almamıştır. Anne örnekleminde ise 42 annenin eşinin verisi sette yer alırken 75 annenin eşinin verisi sette yer almamıştır. 42 çift aynı çocuk ile ilgili bildirimde bulunduğu ve babaların verisi annelere kıyasla daha az sayıda olduğundan eşinin verisi sette bulunan annelerin verilerinin analizlerden çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu kararlar, veri seti farklı çocuklara yönelik bildirimde bulunan toplamda 140 katılımcıdan ve 75 anne (%53,6) ile 65 babadan (%46,4) oluşmuştur. Katılımcıların demografik bilgilerine ve ölçeklerde elde edilen puanlara Tablo 1, 2 ve 3'ten ulaşılabilir.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmada İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği çerçevede yer alan değişkenlere yönelik kapsamlı bir değerlendirme yürütülmüştür. Mevcut araştırmada kullanılan demografik bilgi formu ve yanı sıra modelin temel boyutlarını temsil eden değişkenlere yönelik ölçüm araçları başlıklar altına ayrılarak tanıtılmış ve araçlara yönelik psikometrik özellikler raporlanmıştır.

Tablo 2. Ebeveyn ve Çocuğa Yönelik Demografik Bilgilerine Yönelik Yüzdeler Dilimler

	N	Alt Gruplar	Alt Grup N	%			
E. Medeni Durumu	139	Evli	132	94,5			
		Bekar	4	2,9			
		Diğer	3	2,1			
E. Eğitim Durumu	136	İlk Okul Mezunu	24	17,1			
		Orta Okul Mezunu	13	9,3			
		Lise Mezunu	43	30,7			
		İki Yıllık Yüksek Okul Mezunu	17	12,1			
		Üniversite Mezunu	35	25			
		Diğer	4	2,9			
E. Çalışma Durumu	139	Evet	77	55,0			
		Hayır	61	43,6			
		Diğer	1	0,7			
İl/Ülke	140	Avusturya	1	0,7			
		Balıkesir	1	0,7			
		Bursa	111	79,3			
		Çanakkale	2	1,4			
		Eskişehir	1	0,7			
		Manisa	1	0,7			
		Yalova	19	13,6			
Ailenin Gelir-Gider Farkı	137	1000 TL ve altı	48	34,3			
		1001 TL – 1500 TL arası	25	17,9			
		1501 TL – 2500 TL arası	27	19,3			
		2501 TL – 3500 TL arası	17	12,1			
		3500 TL – 4500 TL arası	8	5,7			
		4500 TL ve üstü	12	8,6			
E. SED	138	En alt SED (1 ve 2)	17	12,1			
		Orta SED (3 ve 4)	83	59,3			
		Orta-Üst SED (5)	31	22,1			
		Üst SED (6 ve 7)	8	5,0			
Ç. Cinsiyet	140	Erkek	117	83,6			
		Kız	23	16,4			
Ç. Kardeş Sayısı	136	Kardeşi yok	39	27,9			
		1	67	47,9			
		2	21	15,0			
		3-5 kardeş	9	6,4			
Ç. Tanı	131	Yaygın Gelişimsel Bozukluk	24	17,1			
		Hafif Düzeyde Otizm S.Bozuk.	12	8,6			
		Orta Düzeyde Otizm S.Bozuk.	9	6,4			
		Ağır Düzeyde Otizm S.Bozuk.	5	3,6			
		Otizm	26	18,6			
		Atipik Otizm	50	35,7			
		Asperger Sendromu	2	1,4			
		Başka Türü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk	3	2,1			
		Ç. Ek Tanı	140	Var	Dil ve Konuşma Güçlüğü	6	5
			Kalp Hastalığı		1		0,7
		Yok		134		95,7	

Tablo 3. Çalışma Ölçeklerine Yönelik Bilgiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Değişken Adı	Madde Sayısı	Olası Min.-Max. Değerler	Ort.	SS	Cronbach Alfa Değeri
Birikmiş Sorunlar (aA)	Ebeveyn Damgalanma Algısı	5	1-4	2.30	.77	.87
	Çocuk Sebatkâr Mizacı	7	1-6	3.07	.89	.70
	Çocuk Tepkisel Mizacı	9	1-6	3.11	.94	.77
	Çocuk Ritmik Mizacı	7	1-6	3.99	.72	.54
Ailenin Uyuşsal Kaynakları (bB)	Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik	13	0-3	1.85	.42	.77
	Aile İletişimi	6	1-5	3.90	.92	.80
	Aile Duygusal Bağlamı	3	1-5	3.79	1.07	.65
	Sosyal Destek Düzeyi	18	1-4	3.04	.82	.97
Algular ve Birlik (cC)	Duygu-YGB Atıfları	2	1-5	3.85	1.03	.81
	Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısı	3	1-5	3.52	.79	.76
	Ebeveyn-Kaynaklı Odak Algısı	3	1-5	2.89	.67	.50
	Aile Birlik Düzeyi	7	1-5	3.83	.86	.94
Kriz Uyum (xX)	Psikolojik Esenlik	8	1-7	5.13	1.19	.89
	Psikolojik Sağlık	6	1-5	3.31	.76	.83
	YGB Ebeveynlik Stresi	12	0-5	1.69	1.01	.90
	Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri	36	1-5	3.80	.65	.95
	Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri	34	1-5	2.26	.56	.89

2.2.1. Birikmiş Sorunlar (aA) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler

İkili ABCX Stres Modeli'nin çerçevesinde önerilen bir yapı olan birikmiş sorunları ele almak amacıyla; *çocukla ilgili (yaş, cinsiyet, YGB belirti yoğunluğu ve mizaç)* ve *ebeveynle ilgili (cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve damgalanma algısı)* sorun alanları belirlenerek dört temel ölçüm aracı tanıtılmıştır.

Demografik Bilgi Formu. Tez çalışmasının demografik bilgi formunda katılımcılara ve YGB tanılı çocuklarına yönelik demografik bilgiler sorulmuştur. Ebeveyn katılımcının cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, çalışma durumu ve mesleği, yaşadığı il, algıladığı sosyo-ekonomik düzeyin yanı sıra, YGB tanılı çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, YGB tanılama yaşı sorularına cevap vermeleri istenmiştir. Aynı çocuğun anne ve babasını eşleyebilmek için ebeveynlerden çocuğun tam adının baş harfleri ile kısaltılmış halini belirtmeleri istenmiştir.

YGB belirti yoğunluğunu tespit etmek için ebeveyne iki temel soru sorulmuştur. Ebeveynlerden Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) tarafından çocukları için verilen raporda yer alan tam tanı ve sağlık raporunda belirtilen fonksiyon kaybı oranını

belirtmeleri istenmiştir. Üçüncü bir soruda ise; eğer varsa çocuğun ek tanısına yönelik bilgi de kontrol amaçlı sorulmuştur.

Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği mevcut çalışma çerçevesine YGB tanımlı çocukların temel mizaç özelliklerinin uyum ve ebeveynlik üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Prior, Sanson ve Oberklaid tarafından 1989’da geliştirilen ölçek 6’lı Likert tipi ile değerlendirilen 30 maddeden oluşur. Ölçeğin Tepkisellik, Sebatarlık, Sıcakkanlılık-Utangaçlık ve Ritmiklik olarak adlandırılan 4 alt boyutu vardır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Yagmurlu ve Sanson (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarlar, iç güvenilirlik katsayılarının Tepkisellik için .77, Sıcakkanlılık için .80, Sebatarlık için .76 ve Ritmiklik için .48 düzeyinde olduğunu belirtmişlerdir (Yagmurlu ve Sanson, 2009: 80). Yagmurlu ve Altan (2010: 283) da çalışmalarında ölçeği incelemişler ve alt ölçeklerin güvenilirliğinin Tepkisellik için .69, Sıcakkanlılık için .75, Sebatarlık için .75 ve Ritmiklik için .63 düzeyinde olduğunu belirtmişlerdir. Mevcut çalışmanın amacı kapsamında ise Tepkisellik (9 madde – örnek madde, “Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldeğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.”), Sebatarlık (7 madde – örnek madde, “Çocuğum, yeni bir işe geçmeden önce başlamış olduğı işini tamamlamayı sever.”) ve Ritmiklik (7 madde – örnek madde, “Hafta sonu ve tatillerde, çocuğum her sabah aynı saatte uyanır.”) alt boyutları (toplam 23 madde) kullanılacaktır. Yapılan analizler sonucunda; tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri .68, sırasıyla tepkisellik, sebatarlık ve ritmiklik alt boyutları için .77, .70 ve .54 değerinde olduğı görülmüştür.

Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damga Ölçeği (RHİDÖ) ebeveynin algıladığı damgalanma düzeyini ölçmek için kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal formu Ritsher, Otilingam ve Grajales (2003) tarafından geliştirilmiş, Türkçe’ye ise Ersoy ve Varan (2007) tarafından uyarlanmıştır. Tüm ölçek 29 maddeden oluşmakta ve 4’lü Likert tipi ile değerlendirilmektedir (Ersoy ve Varan, 2007: 165). Ölçeğin Yabancılaşma, Kalıp Yargıların Onaylanması, Algılanan Ayrımcılık, Sosyal Geri Çekilme ve Damgalanmaya Karşı Direnç alt ölçekleri bulunur (Ersoy ve Varan, 2007: 167). Orijinal ölçeğin alt ölçeklerinin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları .58 ile .80 arasındadır ve yazarlar ölçeğin yapı geçerliğinin uygun düzeyde olduğunu rapor etmişlerdir (Ritsher ve ark., 2003: 40-41). Ölçeğin Türkçe uyarlamasının alt ölçeklerinin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları .63 ile .87 değerleri arasındadır (Ersoy ve Varan, 2007: 167). Tüm ölçeğin iç tutarlık

katsayısı ise .93'tür (Ersoy ve Varan, 2007: 168). Ölçeğin kriter geçerliği yeterli düzeydedir (Ersoy ve Varan, 2007: 168). Bu çalışmada ölçeğin sadece 5 maddeden oluşan Algılanan Ayrımcılık (Cronbach alfa iç tutarlık değeri .87; Ersoy ve Varan, 2007: 167) alt boyutu kullanılarak ebeveynlerin algıladıkları damga düzeyi incelenmiştir. Mevcut araştırmada alt ölçeğin Cronbach alfa değeri .87 düzeyindedir.

2.2.2. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler

İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği ailenin uyumsal kaynaklarını (bireysel, aile sistemi ve sosyal destek) değerlendirmek amacıyla üç ölçüm aracından yararlanılmıştır. Bireysel uyumsal kaynak alanında ele alınan tek değişken olan bilinçli farkındalıklı ebeveynlik: *Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği* aracılığıyla değerlendirilmiştir. Yanı sıra, aile kaynakları alanında ele alınan sistem değişkenlerinden iletişim düzeyi ve duygusal bağlam: *Aile Yapısını Değerlendirme Ölçeği (AYDA)* ve sosyal destek kaynağı ise *Yenilenmiş Ana-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ)* ile değerlendirilmiştir. Bu bölümdeki dördüncü ölçek olan *Bilişsel ve Duygusal Bilinçlilik Ölçeğine (BDBÖ)*, ise Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği'nin geçerlik çalışması kapsamında yer verilmiştir.

Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği (BBFEÖ) [Bangor Mindful Parenting Scale]. Ön çalışma kapsamında uyarlaması yapılan ölçeklerden biri olan BBFEÖ Jones, Hastings, Totsika, Keane ve Rhule (2014) tarafından ve babalarının bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeylerini incelemek için geliştirilmiş olup YGB tanısı almış çocukların ebeveynleri de uygun şekilde işlediği ortaya konmuştur. Ölçek 15 maddeden ve Farkındalıkla Hareket Etme (örnek madde, "I rush through activities with my child without being really attentive to him/her" [Çocuğuma dikkat ayıramadan oradan oraya koştururum]), Tepkisel Olmama (örnek madde, "In difficult situations with my child I can pause without reacting straight away" [Çocuğumla yaşadığım zor durumlarda, hemen tepki vermeden önce düşünebiliyorum]), Yargılayıcı Olmama (örnek madde, "I tend to make judgments about whether I am being a good or a bad parent" [İyi bir ebeveyn olup olmadığım ile ilgili kendimi yargılarım]), Gözlemlene (örnek madde, ". I stay aware of my feelings towards my child" [Çocuğuma yönelik duygularımın farkında olurum]) ve Tanımlama (örnek madde, "I have trouble thinking of the right words to express how I

feel about my child” [Çocuğuma karşı nasıl hissettiğimi anlatmak için uygun kelimeleri zor bulurum]) şeklinde 5 alt ölçekten oluşmaktadır. Maddeler 4’lü Likert tipi ile değerlendirilir (0-hiç doğru değil, 3-her zaman doğru). 1., 6. ve 11. maddeler Farkındalıkla Hareket Etme, 2., 7. ve 12. maddeler Tepkisel Olmama, 3., 8. ve 13. maddeler Yargılayıcı Olmama, 4., 9. ve 14. maddeler Gözleme ve 5., 10. ve 15. maddeler Tanımlama alt ölçeklerini oluşturur. Ölçeğin 1., 3., 5., 6., 8., 11. ve 13. maddeleri ters kodlanır. Jones ve arkadaşları (2014: 175) ölçeğin başlangıç olarak iyi düzeyde geçerlik ve güvenirlik özellikleri gösterdiğini belirtmişlerdir. Ölçeğin tamamı için elde edilen Cronbach alfa güvenirlik katsayısı annelerde .79, babalarda .78 düzeyindedir. Yazarlar, ölçeğin diğer bilinçli farkındalık ölçekleri hem anneler hem de babalar için ile anlamlı korelasyonlar sağladığını belirtmişlerdir (Jones ve ark., 2014: 175). Ölçeğin Türkçe uyarlaması bu tez çalışmasının etik izni bulunan ön çalışması kapsamında yapılmıştır. YGB tanıli çocukların ebeveynleri ile çalışılmış ve verimli sonuçlar vermiş olan BBFEÖ’nün uyarlama çalışması kapsamında öncelikle ölçeğin orijinalini geliştiren araştırmacılardan uyarlama için izin alınmıştır. Ardından ölçek tez çalışmasının yürütücüsü, danışmanı ve bilinçli farkındalık alan yazını tanıyan bir psikolog tarafından ayrı ayrı Türkçe’ye çevrilmiştir. Sonrasında, bilinçli farkındalık alan yazını tanıyan ve bu konuda çalışmış olan farklı bir uzman tarafından 3 çeviri incelenmiş ve maddelerin Türkçe çevirileri kıyaslanmıştır. Kıyaslamayı yapan uzman 3 çeviri içinde her bir maddeyi gözden geçirdikten sonra en iyi ifade edilenlerden oluşan formu oluşturmuştur. Oluşturulan bu form tez yürütücüsü ve danışmanı tarafından incelenmiş, fikir birliğinde olunan maddeler korunmuş, fikir ayrılığı yaşanan maddeler ise üzerinde uzlaşılarak karara bağlanmıştır. Oluşturulan bu formun maddelerinin anlamlılığı ise özel bir özel eğitim ve rehabilitasyon kurumunda eğitim almakta olan bir erkek çocuk annesine uygulanarak sınanmıştır. Çalışmanın yürütüldüğü tarihte anne 27, çocuk ise 4 yaşındadır ve %40 oranında fonksiyon kaybı belirtilmiştir. Anne, 5,5 yıldır evli olduğunu, orta okul mezunu olduğunu, aylık gelirlerinin 2100 TL olduğunu belirtmiştir. Bu özellikli anne temsili bir katılımcı olarak kabul edilmiştir. Anneden Türkçe çevirisi yapılmış ölçek maddelerini ve yönergeyi dikkatlice okuması, anlaşılmayan ya da gücendirici/kırıcı bir ifade varsa belirtmesi istenmiştir. Anne, Türkçe’ye uyarlanma çalışması yürütülen BBFEÖ maddelerinin ifadeleri ile ilgili rahatsız edici bir kelimenin bulunmadığını belirtmiştir. Ek olarak, YGB tanısını topluma ifade

etmek ve açıklamakta ebeveynlerin zorluk yaşadığını ve bu durumu kapsayan bir maddeyi ölçeğe dâhil etmenin uygun olabileceğine dair düşüncesini paylaşmıştır. Bu düşüncenin çalışmanın yürütücüsü ve danışmanı tarafından değerlendirilmesinin ardından BBFEÖ'ye orijinalinden orijinal 15 maddeye farklı ek olarak 16. maddenin (“Çocuğumun rahatsızlığını toplum içinde açıklamakta ya da dile getirmekte zorlanırım.”) eklenmesine karar verilmiştir. Ön çalışma sürdürülerek, ölçeğin Türkçe formu 16 madde ile düzenlendikten sonra kâğıt-kalem formu ile Bursa ve Sivas illerinde, internet formu ile Türkiye'nin çeşitli illerinden sadece YGB tanısı bulunan 3-18 yaş arasındaki çocukların anne ve babalarından veri toplanmıştır. Bu yol ile toplamda 84 katılımcıya ulaşılmış, %30 üzerinde veri kaybı bulunan katılımcılar veri setinden çıkarıldıktan sonra 78 katılımcı ile analizler yürütülmüştür. 16 maddeden oluşan Türkçe formun güvenilirlik analizi yürütüldüğünde Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının .591 olduğu görülmüştür. Madde-Toplam Analizleri 3, 8 ve 13. maddelerin formdan çıkarılması ile ölçeğin güvenilirlik değerinin yükseleceğini gösterdiğinden bu maddeler çıkarılarak güvenilirlik analizi yürütüldüğünde 13 maddelik bu formun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısının .744 değerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Madde-Toplam Analizleri incelendiğinde geriye kalan maddelerden çıkarıldığı takdirde Cronbach alfa iç tutarlık düzeyini fazla şekilde yükselten bir madde bulunmadığından ölçeğin toplam 13 madde ile çalışma kapsamında kullanılmasına karar verilmiştir. 13 madde ile yürütülen (katılımcı başına 6 madde) faktör analizi varyansın %61.34'ünü açıklayan 4 faktörlü bir yapıyı ortaya koysa da çalışmada ölçeğin tek faktörlü bir yapı ile değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Toplamda 13 maddeden oluşan tüm ölçeğin ön çalışmada Cronbach alfa iç tutarlık değeri .74 düzeyindedir. Ölçeğin hem Bilişsel ve Duygusal Bilinçlilik Ölçeği'nini (BDBÖ) her 3 alt boyutu (Dikkat alt boyutu ile $r = .68, p < .01$, Farkındalık alt boyutu ile $r = .72, p < .01$, Kabul alt boyutu ile $r = .73, p < .01$ düzeyinde) ve de toplam puanı ($r = .80, p < .01$) ile hem de Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ) ile anlamlı korelasyonlar ($r = .53, p < .01$) göstermesi ölçeğin dış geçerliğinin olduğunu işaret etmektedir. Son hali ile Türkçe'ye uyarlanan ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyine işaret etmektedir. Ana çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri .77 düzeyindedir.

Bilişsel ve Duygusal Bilinçlilik Ölçeği (BDBÖ). Feldman, Hayes, Kumar, Greeson ve Laurenceau (2007) tarafından geliştirilen ölçek Dikkat, Şimdiki Ana Odaklanma,

Farkındalık ve Kabul şeklindeki dört alt ölçek ile toplamda 12 maddenin 4'lü Likert tipi derecelendirme ile bireylerin bilinçli farkındalık düzeylerini ölçmek amacı taşımaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Kapıkıran ve Türkdoğan (2009) tarafından yapılmıştır. Kapıkıran ve Türkdoğan (2009) ölçeğin Türkçe versiyonunda 11 maddenin üç alt ölçeğe ayrıldığını belirtmişlerdir. Alt ölçekler Dikkat (1., 6., 7., 11 ve 12. maddeler olmak üzere 5 madde), Farkındalık (5., 8. ve 9. maddeler olmak üzere 3 madde) ve Kabul (3., 4. ve 10. maddeler olmak üzere 3 madde) olarak belirlenmiş, alt ölçeklerin iç güvenilirlik katsayıları sırası ile .74, .54 ve .41 olarak ve toplamda .71 olarak raporlanmıştır. Ölçeğin 2 haftalık aralıkla uygulanmaya dayanan test-tekrar test güvenirligi .59'dur (Kapıkıran ve Türkdoğan, 2009). Dikkat alt ölçeği için "Benim için duygu ve düşüncelerimin farkında olmak kolaydır."; Farkındalık alt ölçeği için "Düşüncelerimi yargılamaksızın düşüncelerimin farkında olmaya çalışırım." ve Kabul alt ölçeği için ise "Değiştiremeyeceğim şeyleri kabul ederim." maddeleri örnek gösterilebilir. Bu çalışmada Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği'nin uyarlaması kapsamında kullanılan bu ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 değerindedir. Bu ölçek ön çalışmada BBFEÖ'nün Türkçe uyarlaması kapsamında kullanılmıştır. Ön çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değerleri tüm ölçek için .89, Dikkat, Farkındalık ve Kabul alt boyutları için ise sırasıyla .80, .79 ve .59 düzeylerindedir.

Aile Yapısını Değerlendirme Ölçeği (AYDA). Gülerce (2007: 44-45) tarafından geliştirilen ölçek 36 madde ve 10'lu Likert tipi ölçümle bireylerin ailelerini İletişim, Birlik, Yönetim, Yetkinlik, Duygusal Bağlam, Doyum ve Direnç olmak üzere 7 alt boyutta değerlendirmelerini sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında AYDA'nın İletişim ve Duygusal Bağlam alt ölçeklerinin kullanılmasına karar verilmiştir. İletişim alt ölçeğini 1.-9. maddeler (örnek madde, "Ailemizde her türlü konu ve fikir açıkça konuşulur.") ve Duygusal Bağlam alt ölçeğini 32.-36. maddeler (örnek madde, "Birbirimize yeterince sevgi ve şefkat gösteririz.") oluşturmaktadır. Gülerce (2007) ölçeğin yeterli düzeyde; değerlendiriciler arası geçerliğe, ölçüt ilintili geçerliğe, kurultu geçerliğine ve test-tekrar test güvenirligine, iç tutarlığa ve madde-toplam puan güvenirligine sahip olduğunu belirtmektedir. Maddeler 1-10 arası Likert tipi ile değerlendirilmektedir. Kodlama aşamasında bu değerler 1-5 arası düzeyde yeniden kodlanmaktadır. Mevcut araştırmada kullanılan 3 ve 8. sorular ters kodlanmıştır. Artan puanlar artan aile iletişimi ve duygusal bağlamına işaret eder. Bu tez çalışması kapsamında AYDA'nın İletişim (6 madde) ve

Duygusal Bağlam (3 madde) alt ölçeklerinden seçili maddelerin kullanılması uygun görülmüştür. Bu kararı verirken Yıldız Aslan (2017) tezinde ele alınan maddelerden yapıya en yüksek düzeyde katkı sağlayanlar seçilmiş, Duygusal Bağlam alt ölçeğinin 35. maddesindeki ifade yeniden düzenlenerek mevcut yapıda korunmuştur. Analizler, Chronbach Alpa katsayılarının 9 maddesiyle kullanılan tüm ölçek için .87, İletişim alt boyutu için .80 ve Duygusal Bağlam alt boyutu için .65 düzeyinde olduğunu göstermiştir.

Yenilenmiş Ana-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ). Kaner (2010: 19) tarafından geliştirilen ölçek “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi (YASDÖ-ASDD)” ve “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi (YASDÖ-ASDMD)” olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Örneklemi 125 adet engeli (zihinsel engel, otizm, Down sendromu ve bedensel yetersizlik gibi) bulunan ve 120 adet engeli bulunmayan çocukların anne ve babaları ile yürütülen psikometrik değerlendirme çalışmasında ölçeğin her iki kısmı için de Sosyal Birliktelik Desteği, Bilgi Desteği, Bakım Desteği ve Duygusal Destek faktörlerinin geçerli olduğu ortaya konmuştur (Kaner, 2010: 21). Bu faktörler hem YASDÖ-ASDD hem de YASDÖ-ASDMD kısımlarında kendi aralarında ve kısımlar arasında anlamlı korelasyonlar göstermiştir (Kaner, 2010: 22-23). Her iki kısım da Gözden Geçirilmiş Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile anlamlı korelasyonlar içindedir (Kaner, 2010: 23). Ölçeğin tümünün Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı YASDÖ-ASDD için .95, YASDÖ-ASDMD için .96 düzeyindedir, faktörlerin iç tutarlık katsayıları .83 ile .94 arasında değişmektedir (Kaner, 2010: 24). Bu çalışma kapsamında ebeveynin yakın toplumsal çevresinden aldığı sosyal destek düzeyini değerlendirmek için YASDÖ-ASDD kısımlarının Sosyal Birliktelik Desteği (örnek madde, “Kendim için hedefler/amaçlar oluşturmama yardım edecek birileri var.”) ve Duygusal Destek (örnek madde, “Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardım edeceğine inandığım birileri var.”) alt ölçeklerinin kullanılması uygun görülmüştür. Çalışmada tüm ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .97, Duygusal Destek alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .94 ve Sosyal Birliktelik Desteği alt boyutu Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .95 düzeyindedir.

2.2.3. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler

Ailenin YGB'ye yönelik algıları ve ailenin birlik düzeylerine dair veriler iki ölçme aracı ile toplanmıştır. Bu çalışma kapsamında geliştirilen bir ölçme aracı olan *Ebeveynin YGB'ye (Otizm) Yönelik Algıları* ile ailenin algıları ve geçerli ve güvenilirliği sınanmış bir ölçek olan *Kısa Aile İlişkileri Ölçeği (KAİÖ) – Birlik Alt Boyutu* ile ise ailenin birliğinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Ebeveynin YGB'ye (Otizm) Yönelik Algıları ile ilgili soru grubu oluşturulurken, Whittingham, Sofronoff, Sheffield ve Sanders'ın (2008) YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin atıflarına yönelik çalışmasından faydalanılmıştır. Weiner'in (1980) atıf modelinden hareket eden araştırmacılar; ebeveynlerin odak, süreğenlik ve kontrol atıflarını ele alarak çocukların olumlu, olumsuz ve YGB ilişkili davranışlarında en fazla anlamlı etkiyi çocuk-kaynaklı kontrol (çocuğun kendi davranışını kontrol edebilme derecesine yönelik algı) ile ebeveyn-kaynaklı içsel odak (çocuğun davranışına ebeveynin ne derecede sebep olmuş olabileceğine yönelik algı) faktörleri olarak adlandırdıkları iki temel algının açıkladığını belirtmişlerdir (Whittingham ve ark., 2008: 204). Aktarılan çalışma bulgularından yola çıkarak çocuk-kaynaklı kontrol ve ebeveyn-kaynaklı odak algısını değerlendirmek amacıyla 3'er adet ifade kullanılmıştır. Mevcut çalışmada, ebeveynlerin YGB tanılı çocuklarının olumlu, olumsuz ve YGB ilişkili davranışlarını ne derece kontrol edebilecekleri ve yanı sıra bu davranışlara ebeveynlerin ne derece sebep olmuş olabileceğine ilişkin algıları 5'li likert tipinde cevaplanmaları istenmiştir. Bunun yanında, çocuklarının ifade ettiği olumlu ve olumsuz duygu yoğunluğunu YGB'yle ne kadar ilişkili gördüklerine dair 2 ifade de kapsama eklenmiştir. Ailenin YGB'ye yönelik algıları Demografik Formu içinde ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda; ölçeğin Cronbach alfa değerleri sırasıyla çocuk-kaynaklı kontrol, ebeveyn-kaynaklı içsel odak ve duygu-YGB atıfları yapıları için .76, .50, .81 düzeyinde olduğu görülmüştür. Bunların içinden ebeveyn-kaynaklı içsel odak dışındaki yapıların geçerlik düzeyleri kabul edilir düzeyde görünmektedir.

Kısa Aile İlişkileri Ölçeği (KAİÖ) [Brief Family Relationship Scale] Birlik Alt Boyutu. Ölçek, Fok, Allen, Henry ve Team (2014: 2) tarafından, Moos ve Moos'un 1994'te geliştirdiği Family Environment Scale isimli ölçeği baz alınarak geliştirilmiştir. Ölçek,

Birlik, Tartışma ve İfade Edicilik olarak adlandırılan ve 5’li Likert tipi ile değerlendirilen toplam 7 maddeden oluşmaktadır (Fok ve ark., 2014: 3-4). Ölçeğin psikometrik özellikleri toplulukçu kültür özellikleri barındıran Alaska’da gençlerle yürütölen çalışma ile incelemiştir. Alt ölçeklerin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı sırası ile .83, .80, .65 ve ölçeğin tümü için .88 değerindedir (Fok ve ark., 2014: 3-4). Bu çalışma kapsamında 7 maddelik Birlik alt ölçeği kullanılacaktır. Ölçeğin uyarlanması için araştırmacılarından izin alınmıştır. Alt ölçeğin çevirisi üç uzman tarafından yapıldıktan sonra tez çalışmasının yürütücüsü ve danışmanı tarafından değerlendirilerek son formu oluşturulmuştur. Bu alt ölçeğin çalışma kapsamında yürütölen güvenilirlik değerlendirmesi sonucunda Cronbach alfa değeri .94 düzeyindedir. Ölçeğin dış geçerlik incelemesi AYDA’nın İletişim ve Duygusal Bağlam alt boyutları ile yürütölmüş olup korelasyon değerleri Tablo 4’te incelenebilir.

2.2.4. Ailenin Krize Uyumu (xX) Değişkenleri İçin Kullanılacak Ölçekler

İkili ABCX Stres Modeli çerçevesinde ailenin karşı karşıya kaldığı kriz durumunda temel çıktı olarak önerilen ailenin olumlu ve olumsuz yöndeki uyumu mevcut çalışmada YGB çerçevesinde incelenmiştir. Ailenin Kriz Durumuna Uyumu çalışmamızda hem olumlu hem de olumsuz uyum göstergeleri ile ele alınmaktadır. Olumlu yöndeki uyum göstergesi olarak belirlenen ebeveynin psikolojik esenliği: *Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ)* ve *Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ)* ile değerlendirilirken, olumsuz yöndeki uyum göstergesi olan stres düzeyi ise: *Otizm Ebeveynlik Stresi Ölçeği (OESÖ)* ile değerlendirilmiştir. Bu bölümde psikometrik özellikleri aktarılan dördüncü ölçek olan *Depresyon Anskiyete Stres Ölçeği (DASÖ)* ise *Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği* ile *Otizm Ebeveynlik Stresi Ölçeği*’nin uyarlaması kapsamında kullanılmıştır.

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ). Ölçek, Smith ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilmiş Doğan (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Kısa Sağlamlık Ölçeği, 6 maddenin 5’li Likert tipi derecelendirme ile psikolojik sağlamlıklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bireyin puanının artması psikolojik sağlamlığının da arttığı şeklinde yorumlanır. “Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.” maddesi örnek gösterilebilir. Ölçek iç güvenilirlik ve test-tekrar test güvenirliliği iyi düzeyde olarak rapor edilmiş olup (Smith ve ark., 2008: 197) Türk örneklemini ile kullanılmak için geçerli

ve güvenilirdir (Doğan, 2015: 95-98); iç güvenilirlik katsayısı Doğan (2015: 97) tarafından .83, Eroğlu ve arkadaşları (2015:144) tarafından .81 olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .83 düzeyinde ve oldukça yüksektir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ). Ön çalışmada ölçeklerin uyarlanması kullanılan bu ölçek daha sonra ana çalışmada “ailenin krize uyumu” başlığında olumlu psikolojik esenliği değerlendirmek için de kullanılacaktır. Ölçek Diener ve arkadaşları tarafından (2009) geliştirilmiştir. 8 maddeden oluşan ölçek 7’li Likert derecelendirmesi ile değerlendirilmektedir. Ölçek tek alt boyuttan oluşur. “Ben iyi bir insanım ve iyi bir hayat yaşıyorum.” örnek maddedir. Ölçeğin iç güvenilirlik katsayısı .86 olarak rapor edilmiştir (Diener ve ark., 2009: 257). Ölçeğin Türkçe uyarlaması Telef (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .80 ve test-tekrar test geçerliği .86 olarak rapor edilmiştir (Telef, 2013: 380). Ön çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .92 düzeyindedir. Ana çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 düzeyinde ve kabul edilir değerdedir.

Otizm Ebeveynlik Stresi Ölçeği (OESÖ) [Autism Parenting Stress Index]. Silva ve Schalock (2012) tarafından özellikle YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerini ölçmek için geliştirilen ölçek 5’li Likert tipi ile değerlendirilen 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin “Core Autism Behaviors” [Temel Otizm Davranışları] (1., 2., 11., 12. ve 13. maddeler olmak üzere 5 madde), “Co-Morbid Behaviors” [Eşlik Eden Otizm Davranışları] (3., 4., 5. ve 6. maddeler olmak üzere 4 madde) ve “Co-Morbid Physical Issues” [Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar] (7., 8., 9. ve 10. maddeler olmak üzere 4 madde) olmak üzere 3 alt boyutu vardır. Araştırmacılar, YGB tanılı çocukların ebeveynleri için ölçeğin tümünün iç tutarlığını .83, alt ölçeklerin iç güvenilirliğini ise sırasıyla .79, .76 ve .67 olarak rapor etmişlerdir (Silva ve Schalock, 2012: 568). Test-tekrar test geçerliği ise .88 olarak rapor edilen ölçeğin psikometrik özellikleri kabul edilebilir düzeydedir (Silva ve Schalock, 2012: 569). Ölçeğin uyarlama çalışması kapsamında öncelikle ölçeğin orijinalini geliştiren araştırmacılardan uyarlama çalışması için izin alınmıştır. Ardından ölçeğin orijinal maddeleri mevcut tez çalışmasının yürütücüsü ve danışmanı tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. İngilizce düzeyi uygun düzeyde bulunan bir uzman tarafından bu iki çeviri değerlendirilmiş ve içlerinden ifadesi daha iyi olan maddeler seçilmiştir. Uzmanın seçtiği maddeler tez yürütücüsü ve danışmanı tarafından tekrar gözden geçirildikten sonra ölçeğin son haline şekil verilmiştir. Son hali ile BBFEÖ’nün pilot

çalışmasının uygulandığı anneye pilot uygulama yapılmıştır. Anne, OESÖ'yü de dikkatlice okuyarak değerlendirmiştir. Anne, orijinalinde “Aggressive behavior (siblings, peers)” şeklinde olan, çevirisi “Saldırganca (agresif) davranışları (akranlarına, kardeşine)” şeklinde yapılan maddede geçen “Saldırganca” kelimesinin kırıcı olabileceğini belirtmiş, bunun yerine “agresif” ya da “sinirli” sözcüklerinin kırıcı algılanmadığını söylemiştir. Bu nedenle maddenin ifade ediliş şekli “Agresif...” olarak değiştirilmiştir. Gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra kâğıt-kalem formu ile Bursa ve Sivas illerinde, internet formu ile Türkiye'nin çeşitli illerinden sadece YGB tanısı bulunan 3-18 yaş arasındaki çocukların anne ve babalarından veri toplanmıştır. On üç maddeden oluşan formun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .858 değerindedir. Silva ve Schalock (2012) tarafından önerilen alt boyutların Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları incelendiğinde 1, 2, 11, 12 ve 13. maddelerden oluşan Temel Otizm Davranışları alt boyutunun .757 değerinde, 3, 4, 5 ve 6. maddelerden oluşan Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutunun .774 değerinde ve 7., 8., 9. ve 10. maddelerden oluşan Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutunun .701 değerinde olduğu görülmüştür. Tüm bunların içinden 6. maddenin çıkarılması ile Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutunun Cronbach alfa iç tutarlık değerinin .816 değerine yükseleceği sonucunun ortaya çıkması ile 6. maddenin ölçekten çıkarılarak 12 maddelik formun uyarlanması karar verilmiştir. Bu durumda tüm ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık değeri .851 olmuştur. Ölçeğin toplam puanı ile alt ölçeklerinin puanlarının diğer ölçeklerle korelasyonları incelendiğinde Depresyon Anskiyete ve Stres Ölçeği'nin (DASÖ) hem kendisi (Temel Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .35, p < .01$; Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .21, p = .07$; Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutu için $r = .24, p < .05$; tüm ölçek için $r = .34, p < .01$) hem de Depresyon (Temel Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .37, p < .01$; Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .18, p = .12$; Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutu için $r = .21, p = .06$; tüm ölçek için $r = .33, p < .01$) ve Stres (Temel Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .30, p < .01$; Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutu için $r = .22, p < .05$; Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutu için $r = .25, p < .05$; tüm ölçek için $r = .32, p < .01$) alt boyutları ile anlamlı ilişkiler gösterdiği ortaya konmuştur. Ancak PİOÖ ile anlamlı düzeyde korelasyonlar (Temel Otizm Davranışları alt boyutu için $r = -.12, p = .29$; Eşlik Eden Otizm Davranışları alt boyutu için $r = -.09, p = .41$; Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutu için $r = -.11, p = .32$; tüm ölçek için $r = -$

.14, $p = .23$) bulunmamıştır. Elde edilen anlamlı korelasyonlar OESÖ'nün dış geçerliğini yeterli düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Uyarlanan formu ile OESÖ'de alınan yüksek puanlar YGB tanımlı çocukların ebeveynlerinin yüksek düzeydeki streslerine işaret etmektedir. Ana çalışmada alt ölçeklerin ve toplam ölçeğin Cronbach alfa değerleri Temel Otizm Davranışları alt boyutu için .84, Eşlik Eden Otizm Davranışları alt ölçeği için .79, Eşlik Eden Fiziksel Sorunlar alt boyutu için .84 ve tüm ölçek için .90 düzeyindedir. Ölçeğin toplam puanının ortalaması "Ailenin Krize Uyumu" başlığı altında olumsuz yöndeki psikolojik esenliği değerlendirmek için kullanılmıştır.

Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASÖ). Lovibond ve Lovibond (1995a) tarafından geliştirilmiş olan ölçekte Depresyon, Anksiyete ve Stres olmak üzere 3 alt boyut bulunur. Her bir alt boyut 14 adet madde içerir, ölçekte toplamda 42 madde vardır. Bu tez kapsamında ölçeğin sadece Depresyon ve Stres alt boyutları Bangor Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynlik Ölçeği ile Otizm Ebeveynlik Stresi Ölçeği'nin uyarlaması kapsamında kullanılmıştır. Depresyon alt boyutunun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .94, Stres alt boyutunun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .93, 28 maddelik ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .96 değerindedir. Depresyon alt boyutu "Hiçbir beklentimin olmadığı hissine kapıldım." maddesi ile, Stres alt boyutu "Olaylara aşırı tepki vermeye meyilliyim." maddesi ile örneklenebilir. Maddeler 0 (hiçbir zaman) ve 3 (her zaman) arasında değişen 4'lü Likert tipi ile değerlendirilir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Akın ve Çetin (2007) tarafından yapılmıştır. Yazarlar, ölçeğin ayırt edici geçerliğinin olduğunu, iç tutarlık katsayısının tüm ölçek için .89, Depresyon için .90, Anksiyete için .92 ve Stres için .92; test-tekrar test puanını tüm ölçek için .99, her 3 alt ölçek için de .98 olarak rapor etmişlerdir (Akın ve Çetin, 2007: 256).

2.2.5. Duygu Sosyalleştirme Tepkileri İçin Kullanılacak Ölçek

Mevcut tez araştırmasının incelemesini yürüttüğü ana nokta ise ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin birtakım öncül faktörler bağlamında ne şekilde etkileneceğidir. İkili ABCX Stres Modeli kapsamının dışında ancak ilişkili olarak değerlendirilecek olan duygu sosyalleştirme tepkilerini ölçmek amacıyla *Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇODBEÖ)* kullanılmıştır. Bu bölümde ise ölçeğin tanıtılması ve psikometrik özelliklerinin raporlanması yer almaktadır.

Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği (ÇODBEÖ). Bu ölçek, çalışmanın bağımlı değişkeni olan ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerini incelemek amacıyla kullanılmıştır. Duygu sosyalleştirme çalışmalarında en çok kullanılan ölçeklerden biri Fabes ve arkadaşlarının (1990) geliştirdiği, okul öncesi dönem ya da orta çocukluk dönemindeki çocukların ebeveynlerinin öz-bildirimine dayanan "Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme" ölçeğidir. Bu ölçekte, ebeveynlere çocukların üzgün ya da kızgın hissettiği varsayımsal durumları anlatan 12 adet senaryo sunulur ve bu senaryolar karşısında destekleyici (problem-odaklı, duygu-odaklı ve duygu ifadesini cesaretlendirici tepkiler) ve köstekleyici olan tepkilere (küçümseyici, cezalandırıcı tepkiler ve stres tepkisi) denk gelen altı seçenek sunulur. Ebeveynler bu altı seçeneği 7'li Likert tipi ölçümle kullanım sıklıkları açısından değerlendirirler (Fabes ve ark., 2002). Örneğin, "Eğer çocuğum bisikletinden düşer, onu kırar ve sonra da üzülüp ağlarsa, ben;" senaryosu için değerlendirilen tepkilerden "Sakin kalırım ve endişelenmem." Stres tepkisini, "Çocuğumu rahatlatır ve kazasını unutmasını sağlamaya çalışırım." Duygu-odaklı tepkiyi, "Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim." Küçümseyici tepkiyi, "Çocuğuma bisikletin nasıl tamir edileceğini anlaması için yardımcı olurum." Problem-odaklı tepkiyi, "Çocuğuma böyle bir durumda ağlamanın doğal olduğunu söylerim." İfadeyi cesaretlendiren tepkiyi ve son olarak "Çocuğuma ağlamayı bırakmasını yoksa bisiklete binmesine izin vermeyeceğimi söylerim." Cezalandırıcı tepkiyi temsil etmektedir. Alt ölçeklerin madde dağılımları şu şekildedir: Problem-odaklı tepkiler için 1c, 2d, 3c, 4f, 5b, 6f, 7a, 8b, 9d, 10e, 11d ve 12a maddeleri ve seçenekleri; duygu-odaklı tepkiler için 1f, 2b, 3d, 4e, 5a, 6a, 7b, 8f, 9f, 10d, 11e, 12c maddeleri ve seçenekleri; ifadeyi cesaretlendiren tepkiler için 1e, 2e, 3e, 4b, 5f, 6e, 7f, 8a, 9a, 10c, 11f, 12b maddeleri ve seçenekleri; küçümseyici tepkiler için 1d, 2c, 3b, 4c, 5c, 6b, 7d, 8d, 9c, 10f, 11a, 12f maddeleri ve seçenekleri; cezalandırıcı tepkiler için 1b, 2f, 3f, 4a, 5d, 6d, 7e, 8e, 9e, 10b, 11c, 12e maddeleri ve seçenekleri ve son olarak stres tepkileri için 2a*, 3a, 5e, 6c, 7c*, 9b, 10a, 11b, 12d maddeleri ve seçenekleri kullanılır, * ile işaretlenmiş olan 2a ve 7c ters kodlanarak analize dâhil edilmektedir. Fabes ve arkadaşları (2002) ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğinin ve yapı geçerliğinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Türk örnekleminde duygu sosyalleştirme tepkilerini inceleyen Yagmurlu ve Altan (2010) ölçeğin çeviri-tekrar çevirisini yaparak anlam açısından kıyaslamışlar ve gerekli değişiklikleri düzenlemişlerdir. Altı ayrı tepkiyi destekleyici olan ve olmayan tepkiler olarak iki ana

sınıfta toplayarak değerlendirmelerini yapmışlardır, araştırmacılar bu iki yapıyı kullanımda ölçeklerin iç tutarlığının sırasıyla .84 ve .87 olduğunu belirtmişlerdir (Yagmurcu ve Altan, 2010: 282). Ölçeğin Türkçe formunda Likert değerlendirmesi 1 (hiç böyle yapmam) ile 5 (kesinlikle böyle yaparım) değerleri arasında yapılmaktadır. Mevcut çalışmada ölçek ebeveynlerin genel olarak destekleyici ve köstekleyici tepkilerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bunun için destekleyici ve köstekleyici tepkiler sınıfındaki tepkilerin ortalama değerleri ile analizler yürütülmüştür. Ana çalışmada Cronbach alfa iç tutatlık değerleri tüm ölçek için .90, destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri alt boyutu için .95 ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri alt boyutu için .89 düzeyindedir.

2.2.6. Katılıma Teşekkür İçin Kullanılacak Ölçek

Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2-Türkçe Versiyonu (GOBDÖ-2-TV). Bu ölçek, ana çalışmaya katılan ebeveynlere teşekkür etmek amacıyla çalışma çerçevesine eklenmiştir. Üç alt boyutu ve toplam 42 maddesi bulunan GOBDÖ-2-TV otizmlili bireyin otistik bozukluk davranışlarının derecesini değerlendirmek amacıyla otizmlili bireyi en az 2 hafta boyunca düzenli zaman geçirmiş bir birey tarafından tamamlanır (Diken, Ardıç ve Diken, 2011: 16). Stereotip Davranışlar (örnek madde, “Belirli yiyecekleri yer ve genellikle çoğu insanın yediği yiyecekleri yemeyi reddeder.”), İletişim (örnek madde, “Sözcük ya da sözcük öbeklerini [birkaç sözcük] defalarca tekrarlar.”) ve Sosyal Etkileşim (örnek madde, “Göz kontağından kaçınır; biri ona baktığında gözlerini başka tarafa çevirir.”) alt ölçekleri maddeleri 0 (hiç gözlenmedi) ve 3 (sıklıkla gözlendi) arasında değişen Likert tipi ölçüm yoluyla değerlendirilir. Eğer değerlendirilmeye tabii tutulan otizmlili bireyin konuşma ve sözel iletişim kurma becerisi yoksa bu birey İletişim alt ölçeği boş bırakılır ve genel değerlendirme 2 alt ölçek üzerinden değerlendirilir. Ölçek tamamlandıktan sonra, ölçeğin değerlendirilmesine ilişkin sertifikası olan bir uzman tarafından değerlendirilir. Bu tez çalışmasını yürütecek olan Psk. Elif Gizem Türsel, söz konusu ölçeğin değerlendirilmesi ile ilgili eğitime katılmış, ölçeğin değerlendirilmesi için yetkin olduğunu belirten sertifikayı edinmiştir. Bu değerlendirmede her bir alt ölçekten elde edilen ham puanlar her bir maddenin değerlendirmelerinin toplayarak elde edilir. Ardından, bu ham puanlar Diken ve arkadaşları (2011) tarafından sunulmuş olan standart puanlara ve yüzdelik dilimlere dönüştürülerek bireyin otistik davranışlarının yoğunluk düzeyi değerlendirilir. Orijinali

Gilliam tarafından 2005 yılında geliştirilmiş olan ölçeğin uyarlama çalışması ve psikometrik özellikleri Diken ve arkadaşları (2011: 25-26) tarafından rapor edilmiştir. Araştırmacılar, ölçeğin dil eşitliğinin Dil ve Konuşma Terapistliği, Özel Eğitim ve Psikoloji gibi alanlardan gelen uzmanların görüşleri alınarak sağlandığını belirtmektedirler. Ölçeğin madde ayırt edicilik değerinin .25-.27 arasında değiştiği, iç güvenirlik Cronbach alfa katsayılarının Sosyal Etkileşim alt ölçeği için .87, İletişim alt ölçeği için .81, Stereotip Davranışlar alt ölçeği için .82 ve toplam ölçek için .91 olduğunu rapor etmişlerdir. Tüm bu bulgular, GOBDÖ-2-TV'nin yeterli düzeyde psikometrik özelliklere sahip olduğunu ve otizmlili bireylerin otizm düzeylerinin değerlendirilmesine yardımcı bir ölçek olduğunu göstermektedir.

2.3. İŞLEM

Bu çalışmada 2019 yılının Haziran ve Temmuz aylarında YGB tanılı çocuğu olan ailelere amaçlı örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Bu kapsamda Bursa'da ve Türkiye'nin çeşitli illerinde (Yalova, Çanakkale, Eskişehir, Manisa, Balıkesir) kendi aracılıkları ile velilere ulaşmada destek veren 13 adet özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, 1 adet özel dil terapisi kliniği ve 3 adet dernek ile iletişime geçilmiştir. Çocukların seçiminde RAM raporları inceleyerek; YGB kapsamında ve ek olarak sadece Dil ve Konuşma Güçlüğü tanılı öğrenciler olması kriterleri sağlanmıştır. Araştırmacının velilerle yüz yüze görüşmesini uygun bulmayıp yine de çalışmaya destek vermek isteyen özel eğitim ve rehabilitasyon kurumları ise velilere çalışmanın amacı açıklamak ve anketlerin dağıtılması için bir meslek elemanı görevlendirmiştir. Gönüllü katılım şartını sağlayan anne ve babalara kapalı zarf içinde anket seti ve çalışmayla ilgili açıklamaların yer aldığı gönüllü katılım onam formu gönderilmiştir. Anne ve babalar anketleri doldurduktan sonra yine kapalı zarf içinde çocuklarının eğitim aldıkları kurumda öğretmenlerine ya da sekreterliğe teslim etmişlerdir. Daha sonra zarflar araştırmacı tarafından teslim alınmıştır.

Velilere çalışmaya katılmalarına bir teşekkür olarak YGB tanılı çocuklarının gelişimine yönelik GOBDÖ-2-TV değerlendirmesi ve raporlaması yapılabileceği bildirilmiştir. Anket uygulaması sonrasında araştırmacı; isteyen ailelerle bu değerlendirme raporunu paylaşmıştır.

3. BULGULAR

Mevcut tez araştırmasının kapsamında ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkileri İkili ABCX Stres Modeli çerçevesine yerleştirilerek incelenmesi amaçlanan değişkenlerin öncelikle kendi aralarındaki ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde sonuçları rapor edilecek olan ilk grup analizlerde İkili ABCX Stres Modeli yapılarının gösterge değişkenlerinin önce kendi içlerindeki ve ardından kendi aralarındaki ilişkileri sunulmuştur. Bu amaç doğrultusunda yürütülen korelasyon analizi sonuçları Tablo 4’te incelenebilir.

3.1. İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDAKİ ANALİZLER

Mevcut tez araştırmasının kapsamında ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkileri İkili ABCX Stres Modeli çerçevesine yerleştirilerek incelenmesi amaçlanan değişkenlerin öncelikle kendi aralarındaki ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde sonuçları rapor edilecek olan ilk grup analizlerde İkili ABCX Stres Modeli yapılarının gösterge değişkenlerinin önce kendi içlerindeki ve ardından kendi aralarındaki ilişkileri sunulmuştur. Bu amaç doğrultusunda yürütülen korelasyon analizi sonuçları Tablo 4’te incelenebilir.

3.1.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapıları Değişkenlerinin Kendi İçlerindeki İlişkilerine Dair Bulgular

H1: İkili ABCX Stres Modeli’nin önerdiği dört yapının (aA, bB, cC ve xX) temsili göstergelerinin kendi içlerinde anlamlı korelasyonlar göstermesi beklenmektedir.

Hipotezi sınamak için yürütülen basit korelasyon analizleri sonuçları hipotezi büyük oranda doğrulamıştır.

H1a: İkili ABCX Stres Modeli’nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; çocukla ilgili (çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve mizaç özellikleri) ve ebeveynle ilgili (ebeveyn cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyi ve damgalanma algısı) göstergeleri kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

Söz konusu hipotezi sınamak adına süregelen değişkenler (çocukla ilgili değişkenler: çocuğun yaşı, belirti yoğunluğu, sebatkar, tepkisel ve ritmik mizaç

özellikleri; ebeveynle ilgili değişkenler: sosyo-ekonomik düzey, damgalanma algısı) arasında basit korelasyon analizleri, kategorik değişkenler (çocuğun ve ebeveynin cinsiyetleri) arasında ise bağımsız gruplar t-testi analizleri kullanılmıştır.

Yürütülen basit korelasyon analizi sonuçları İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA) yapısının gösterge değişkenlerinin büyük çoğunluğunun kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre, çocuğun yaşı ile tepkisel mizaç düzeyi arasında negatif ($r = -.20, p < .05$), çocuğun yaşı ile belirti yoğunluğu arasında pozitif ($r = .25, p < .01$), çocuğun sebatkar mizaç düzeyi ile ritmik mizaç düzeyi arasında pozitif ($r = .42, p < .01$) ve ebeveynin algıladığı damgalanma düzeyi ile arasında negatif ($r = -.19, p < .05$) ve son olarak çocuğun ritmik mizaç düzeyi ile ebeveynin algıladığı damgalanma düzeyi arasında negatif yönde ilişkiler ($r = -.24, p < .01$) görülmektedir (bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Değişkenlere Yönelik Basit Korelasyon Analizi Sonuçları (N = 140)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	Des.	Kös.
Birlikte Sorunlar (aA)	1.Çocuk Yaş	-																		.10	-.03
	2.Çocuk Cinsiyet	.25**	-																	.05	.01
	3.Sebatkar Mizaç	-.04	.02	-																.15	-.14
	4.Tepkisel Mizaç	-.20*	-.01	-.02	-															-.13	.13
	5.Ritmik Mizaç	.04	-.03	.42**	-.13	-														.26**	-.30**
	6.Ç. Belirti Yoğ.	.25**	.17*	-.16	.09	-.15	-													.00	.11
	7.Eb. Cinsiyet	.04	.03	.03	-.11	.06	.01	-												.04	.07
	8.Ebeveyn SED	.05	.00	.05	-.07	.09	-.11	-.22**	-											.08	-.14
	9.E. Damgalanma	.12	.10	-.19*	.09	-.24**	.00	.21*	.03	-										-.16	.21*
Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB)	10. B-Farkında Ebeveynlik	.14	.12	.19*	-.22**	.32**	.00	-.06	.16	-.38**	-									.45**	-.39**
	11.Aile İletişimi	.21*	.12	.16	-.20*	.21*	-.03	-.04	.12	-.25**	.34**	-								.29**	-.15
	12.Aile Duy. Bağ.	.13	.08	.27**	-.21*	.20*	-.12	-.00	.06	-.21*	.35**	.82**	-							.27**	-.15
Algılar ve Birlik (cC)	13.Sos. D. Düzeyi	.03	.08	.10	-.23**	.21*	-.08	.06	.16	-.31**	.42**	.39**	.38**	-						.42**	-.20*
	14.Duygu-YGB Atf	.06	.12	-.01	.26**	-.14	.19*	-.01	-.02	.32**	-.23**	-.12	-.15	-.23**	-					-.15	.05
	15.Çocuk-Kaynaklı Kontrol	.15	-.11	.09	-.42**	.18*	-.17*	.13	.01	-.08	.22**	.05	.08	.11	-.21*	-				.12	-.01
Kırz Uyum (xX)	16.Ebeveyn-Kaynaklı Odak	-.08	-.14	-.11	.04	.04	-.14	.08	-.05	-.18*	.13	-.04	-.04	.09	-.19*	.05	-			.04	.02
	17.Ailenin Birliği	.10	-.04	.12	-.23**	.16	.01	-.21*	.19*	-.27**	.52**	.45**	.48**	.51**	-.15	.12	.08	-		.38**	-.33**
Kırz Uyum (xX)	18.Eb. Psikolojik Esenlik	.10	.10	.14	-.26**	.19*	-.08	-.14	.28**	-.23**	.51**	.33**	.35*	.61**	-.21*	.31**	.10	.48**	-	.39**	-.24**
	19.Eb. Psikolojik Sağlık	.04	-.01	.04	-.17*	.17*	-.16	-.18*	.21*	-.25**	.55**	.32**	.34**	.43**	-.28**	.21*	.14	.50**	.55**	.39**	-.38**
	20.Ebeveyn Otizm Stresi	-.16	.03	-.13	.34**	-.34**	-.05	-.05	.10	.44**	-.36**	-.19*	-.24**	-.36**	.29**	-.43**	.00	-.32**	-.35**	-.32**	-.29**

Çocuğun cinsiyetinin birikmiş sorunlar yapısının diğer gösterge değişkenleri üzerindeki farklarına yönelik bağımsız gruplar t-testi analizi sonuçları çocuğun cinsiyetinin yalnızca çocuğun yaşı ve belirti yoğunluğu düzeyi değişkenlerinde anlamlı bir farkla ilişkili olduğunu, diğer değişkenlerde anlamlı bir fark gözlenmediğini göstermiştir. Buna göre, kız çocuklarının yaşı (Ort = 120.52, SS = 46.65) erkek çocuklarına kıyasla (Ort = 93.49, SS = 38.41) daha fazladır, [$t(138) = -2.98, p < .01$] ve kız çocukların belirti yoğunluğu düzeyleri (Ort = 60.65, SS = 22.70) erkek çocuklarına kıyasla (Ort = 52.03, SS = 17.53) daha yüksektir [$t(138) = -2.05, p < .05$] (bkz. Tablo 5).

Ebeveyn cinsiyetinin modelin birikmiş sorunlar yapısının diğer gösterge değişkenleri üzerindeki farklarına yönelik bağımsız gruplar t-testi analizi sonuçları; sadece anne ve babaların sosyo-ekonomik düzey bildirimleri, damgalanma algıları, aile birliğine yönelik bildirimleri ve psikolojik sağlık bildirimleri göstergelerinde ebeveyn cinsiyetine bağlı anlamlı bir farklılaşma ortaya koymuştur. Analiz sonuçları; babaların sosyo-ekonomik düzey bildirimlerinin (Ort = 4.11, SS = 1.19) annelerinkine kıyasla (Ort = 3.57, SS = 1.18) daha yüksek olduğunu göstermiştir, $t(138) = 2.69, p < .01$. Damgalanma algıları incelendiğinde babaların (Ort = 2.13, SS = .75) annelere kıyasla (Ort = 2.46, SS = .76) daha düşük düzeyde damgalanma bildirdikleri görülmektedir, $t(138) = -2.56, p < .05$. Aile birliğini erkekler (Ort = 4.01, SS = .89) kadınlara göre (Ort = 3.66, SS = .80) daha yüksek düzeyde, $t(138) = 2.46, p < .05$ ve psikolojik sağlamlığı ise yine erkekler (Ort = 3.46, SS = .74) kadınlara göre (Ort = 3.19, SS = .77) daha yüksek düzeyde bildirmiştir, $t(138) = 2.13, p < .05$. (bkz. Tablo 6).

H1b: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklar yapısını (bB) temsil eden; bireysel kaynaklar (bilinçli farkındalıklı ebeveynlik), aile sistemi kaynakları (ailenin iletişim düzeyi ve duygusal bağlamı) ve sosyal destek düzeyleri göstergeleri kendi içlerinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

Bu hipotezi sınamaya yönelik basit korelasyon analizleri hipotezi destekler nitelikteki sonuçları ortaya koymuştur. Ebeveynin bilinçli farkındalık düzeyindeki artış aile iletişim düzeyindeki ($r = .34, p < .01$), ailenin duygusal bağlamındaki ($r = .35, p < .01$) ve sosyal destek düzeyinde ($r = .42, p < .01$) artış ile ilişkilidir. Ebeveynlerin bildirdikleri aile iletişim düzeyleri ile ailenin duygusal bağlamı ($r = .82, p < .01$) ve ebeveynin sosyal destek düzeyi ($r = .39, p < .01$) pozitif yönde ilişki göstermiştir. Son

olarak, ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin sosyal destek düzeyi ($r = .38, p < .01$) arasında da pozitif yönde ilişki mevcuttur (bkz. Tablo 4).

H1c: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin krize yönelik algıları ve birliğini (cC) temsil eden; YGB'ye yönelik ebeveyn-kaynaklı odak, çocuk-kaynaklı kontrol algıları, duygu ifadelerine yönelik YGB atıfları ve ailenin birlik düzeyi) göstergeleri kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

İkili ABCX Stres Modeli'nin krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısının gösterge değişkenleri arasındaki ilişkiler basit korelasyon analizi ile incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarının duygu ifadesi yoğunluğunu YGB'ye atıflama düzeyleri ile çocuk-kaynaklı kontrol ($r = -.21, p < .05$) ve ebeveyn-kaynaklı odak ($r = -.19, p < .05$) algıları arasında negatif yönde ilişkiler gözlenmiştir. Bunun yanında diğer korelasyonlar anlamlı düzeye ulaşamamıştır (bkz. Tablo 4).

H1d: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumunu (xX) temsil eden; ebeveynlerin olumlu (psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş) ve olumsuz psikolojik esenlik (stres) göstergeleri kendi içlerinde negatif yönde anlamlı ilişkiler gösterecektir.

İlgili basit korelasyon analizleri bu hipotezi doğrulamıştır. Ebeveynlerin bildirdiği psikolojik esenlik düzeyleri psikolojik sağlamlık düzeyleri ile pozitif ($r = .55, p < .01$), YGB ebeveynlik stresi düzeyleri ile negatif ($r = -.35, p < .01$) yönde ilişki içindedir. Yanı sıra, ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki mevcuttur ($r = -.32, p < .01$) (bkz. Tablo 4).

Basit korelasyon analizleri sonuçları ilk grup hipotezlerini büyük oranda doğrulayarak İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği biçimde yapıların gösterge değişkenlerinin kendi içlerinde anlamlı ilişkiler gösterdiğini ortaya koymuştur.

Tablo 5. Çocuk Cinsiyetine Bağlı Farkların İncelendiği Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonuçları

	Çocuk Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	df	p
Çocuk Yaş	Erkek	117	93,49	38,41	-2.98	138	.003
	Kız	23	120,52	46,65			
Ç. Belirti Yoğ.	Erkek	117	52,03	17,53	-2.05	138	.042
	Kız	23	60,65	22,70			
Sebatkârlık	Erkek	117	3,06	,91	-.21	138	.836
	Kız	23	3,10	,80			
Tepkisellik	Erkek	117	3,12	,92	.14	138	.888
	Kız	23	3,09	1,05			
Ritmiklik	Erkek	117	4,00	,70	.38	138	.708
	Kız	23	3,94	,86			
Eb. SED	Erkek	117	3,82	1,21	-.03	138	.973
	Kız	23	3,83	1,23			
Eb. Damgalama	Erkek	117	2,27	,77	-1.19	138	.236
	Kız	23	2,48	,74			
Eb. B-F	Erkek	117	1,83	,41	-1.39	138	.166
	Kız	23	1,96	,45			
Aile İletişim	Erkek	117	3,85	,93	-1.37	138	.172
	Kız	23	4,14	,85			
Aile Duy. Bağlam	Erkek	117	3,75	1,09	-.91	138	.367
	Kız	23	3,97	,92			
Sosyal Destek	Erkek	117	3,00	,81	-.99	138	.326
	Kız	23	3,19	,85			
Duy-YGB Atf	Erkek	117	3,79	1,03	-1.46	138	.148
	Kız	23	4,13	,99			
Ç-K Kontrol	Erkek	117	3,56	,79	1.33	138	.187
	Kız	23	3,32	,78			
E-K Odak	Erkek	117	2,93	,68	1.65	138	.102
	Kız	23	2,68	,62			
Aile Birlik	Erkek	117	3,84	,85	.46	138	.649
	Kız	23	3,75	,93			
Psi. Esenlik	Erkek	117	5,08	1,16	-1.14	138	.255
	Kız	23	5,38	1,31			
Psi. Sağlamlık	Erkek	117	3,32	,75	.09	138	.929
	Kız	23	3,30	,84			
YGB Eb. Stres	Erkek	117	1,68	1,02	-.34	138	.735
	Kız	23	1,76	1,02			
Destekleyici DST	Erkek	117	3,79	,64	-.57	138	.573
	Kız	23	3,87	,72			
Köstekleyici DST	Erkek	117	2,26	,49	-.07	138	.942
	Kız	23	2,27	,86			

Tablo 6. Ebeveyn Cinsiyetine Bağlı Farkların İncelendiği Bağımsız Gruplar T-Testi Analizi Sonuçları

	Ebeveyn Cinsiyeti	N	Ort.	SS	t	df	p
Çocuk Yaş	Erkek	65	96,12	42,77	-.48	138	.629
	Kadın	75	99,49	39,52			
Ç. Belirti Yoğ.	Erkek	65	53,32	17,35	-.08	138	.941
	Kadın	75	53,56	19,84			
Sebatkârlık	Erkek	65	3,04	,87	-.34	138	.738
	Kadın	75	3,09	,91			
Tepkisellik	Erkek	65	3,22	,93	1.27	138	.208
	Kadın	75	3,02	,94			
Ritmiklik	Erkek	65	3,95	,68	-.68	138	.496
	Kadın	75	4,03	,76			
Eb. SED	Erkek	65	4,11	1,19	2.69	138	.008
	Kadın	75	3,57	1,18			
Eb. Damgalama	Erkek	65	2,13	,75	-2.56	138	.011
	Kadın	75	2,46	,76			
Eb. B-F	Erkek	65	1,88	,45	.71	138	.477
	Kadın	75	1,83	,39			
Aile İletişim	Erkek	65	3,93	,97	.44	138	.664
	Kadın	75	3,86	,89			
Aile Duy. Bağlam	Erkek	65	3,79	1,14	.03	138	.980
	Kadın	75	3,79	1,01			
Sosyal Destek	Erkek	65	2,98	,85	-.70	138	.486
	Kadın	75	3,08	,79			
Duy-YGB Atf	Erkek	65	3,85	1,04	.08	138	.937
	Kadın	75	3,84	1,02			
Ç-K Kontrol	Erkek	65	3,41	,807	-1.59	138	.115
	Kadın	75	3,62	,77			
E-K Odak	Erkek	65	2,84	,65	-.91	138	.366
	Kadın	75	2,94	,69			
Aile Birlik	Erkek	65	4,01	,89	2.46	138	.015
	Kadın	75	3,66	,80			
Psi. Esenlik	Erkek	65	5,30	1,05	1.62	138	.107
	Kadın	75	4,98	1,28			
Psi. Sağlamlık	Erkek	65	3,46	,74	2.13	138	.035
	Kadın	75	3,19	,77			
YGB Eb. Stres	Erkek	65	1,75	1,01	.61	138	.546
	Kadın	75	1,64	1,02			
Destekleyici DST	Erkek	65	3,77	,67	-.50	138	.618
	Kadın	75	3,83	,63			
Köstekleyici DST	Erkek	65	2,22	,56	-.77	138	.444
	Kadın	75	2,30	,56			

3.1.2. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi Aralarındaki İlişkilerine Dair Bulgular

Mevcut tez çalışmasının İkili ABCX Stres Modeli'ne yönelik ikinci grup analizlerde modelin önerdiği yapıları temsil eden değişkenler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

H2: İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği dört yapının (aA, bB, cC ve xX) temsili göstergelerinin kendi aralarında anlamlı ilişkiler göstermesi beklenmektedir.

H2a: Anneler, babalara kıyasla, İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynakları (bB; sosyal destek), krize yönelik (cC; YGB'ye yönelik) algılarında ve ailenin krize uyumu (xX; sağlamlık, iyi oluş ve stres) gösterge düzeylerinde farklılaşacaktır.

Anneler ve babalar arasındaki farkları incelemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi analizi yürütülmüştür. Analiz sonuçları anne ve babalar arasında ailenin uyumsal kaynakları (bB) yapısının gösterge değişkenleri açısından anlamlı bir fark olmadığını, krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısında yalnızca aile birliğine yönelik değerlendirmelerde ve krize uyum (xX) yapısında yalnızca psikolojik sağlamlık düzeylerinde farklılaştıklarını ortaya koymuştur. Sonuçlara göre, babaların aile birliğine yönelik değerlendirmeleri (Ort. = 4.01, SS = .89) annelere kıyasla (Ort. = 3.66, SS = .80) daha yüksek düzeydedir, $t(138) = 2.46, p = .015$. Babaların psikolojik sağlamlık düzeyleri (Ort. = 3.46, SS = .74) annelere kıyasla (Ort. = 3.19, SS = .77) daha yüksektir, $t(138) = 2.13, p = .035$ (bkz. Tablo 6).

H2b: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ile ailenin birliği (cC) göstergeleri kendi aralarında anlamlı ilişkiler gösterecektir.

Yürütülen basit korelasyon analizi sonucunda yapıların gösterge değişkenlerinin büyük çoğunluğunun aralarında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu görülmüştür. Çocuğun yaşı ile ailenin iletişimi arasında pozitif ($r = .21, p < .05$), çocuğun sebatkar mizaç düzeyi ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ($r = .19, p < .05$) ile ailenin duygusal bağlamı ($r = .27, p < .01$) arasında pozitif, çocuğun tepkisel mizaç düzeyi ile tüm bB gösterge değişkenleri arasında negatif [bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ($r = -.22, p < .001$), ailenin

iletişim düzeyi ($r = -.20, p < .05$), ailenin duygusal bağlamı ($r = -.21, p < .05$), sosyal destek düzeyi ($r = -.23, p < .001$), duyguları YGB'ye atıflama ile pozitif ($r = .26, p < .001$), çocuk-kaynaklı kontrol algısı ile negatif ($r = -.42, p < .005$), ailenin birlik düzeyi ile negatif ($r = -.23, p < .001$), çocuğun ritmik mizaç düzeyi ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ($r = .32, p < .05$), ailenin iletişim düzeyi ($r = .21, p < .05$), ailenin duygusal bağlamı ($r = .20, p < .05$) sosyal destek düzeyi ($r = .21, p < .05$) ve çocuk-kaynaklı kontrol algısı ($r = .18, p < .05$) arasında pozitif, çocuğun belirti yoğunluğu düzeyi ile duyguların YGB'ye atıflanması arasında pozitif ($r = .19, p < .05$), çocuk-kaynaklı kontrol algısı arasında negatif ($r = -.17, p < .05$), sosyo-ekonomik düzey ile aile birliği arasında pozitif ($r = .19, p < .05$), ebeveynin damgalanma düzeyi ile duyguların YGB'ye atıflanması arasında negatif ($r = .32, p < .001$), bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ($r = -.37, p < .01$), ailenin iletişim düzeyi ($r = -.25, p < .01$), ailenin duygusal bağlamı ($r = -.21, p < .05$), sosyal destek düzeyi ($r = -.31, p < .01$), ebeveyn-kaynaklı odak algısı ($r = -.18, p < .05$) ve ailenin birlik düzeyi ($r = -.27, p < .01$) arasında pozitif yönde ilişkiler mevcuttur (bkz. Tablo 4).

H2c: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algular ile ailenin birliği (cC) göstergeleri ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği yapıların krize uyum değişkenleri üzerindeki etkilerine yönelik basit korelasyon analizi sonucu hipotezi doğrulamıştır. Krize uyum göstergelerinden ebeveynlerin psikolojik esenlik düzeyleri çocuğun tepkisel mizacı ($r = -.26, p < .001$), ebeveynin damgalanma algısı ($r = -.23, p < .01$), duyguların YGB'ye atıflanması ($r = -.21, p < .05$) ile negatif; çocuğun ritmik mizaç düzeyi ($r = .19, p < .05$), sosyo-ekonomik düzey ($r = .28, p < .001$), bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ($r = .51, p < .01$), ailenin iletişim düzeyi ($r = .33, p < .01$), ailenin duygusal bağlamı ($r = .35, p < .01$), sosyal destek düzeyi ($r = .61, p < .01$), çocuk-kaynaklı kontrol algısı ($r = .31, p < .001$) ve ailenin birlik düzeyi ($r = .48, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkiler göstermiştir (bkz. Tablo 4).

Krize uyum göstergelerinden diğeri olan ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri çocuğun tepkisel mizacı ($r = -.17, p < .05$), ebeveynin damgalanma algısı ($r = -.25, p < .01$), duyguların YGB'ye atıflanması ($r = -.28, p < .01$) ile negatif; çocuğun

ritmik mizaç düzeyi ($r = .17, p < .05$), sosyo-ekonomik düzey ($r = .21, p < .05$), bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ($r = .55, p < .01$), ailenin iletişim düzeyi ($r = .32, p < .01$), ailenin duygusal bağlamı ($r = .34, p < .01$), sosyal destek düzeyi ($r = .43, p < .01$), çocuk-kaynaklı kontrol algısı ($r = .21, p < .05$) ve ailenin birlik düzeyi ($r = .50, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkiler göstermiştir (bkz. Tablo 4).

Krize uyumsuzluk göstergesi olan YGB ebeveynlik stresi ise çocuğun tepkisel mizacı ($r = .34, p < .01$), ebeveynin damgalanma algısı ($r = .44, p < .01$), duyguların YGB'ye atıflanması ($r = .29, p < .01$) ile pozitif; çocuğun ritmik mizaç düzeyi ($r = -.34, p < .01$), bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ($r = -.36, p < .01$), ailenin iletişim düzeyi ($r = -.19, p < .05$), ailenin duygusal bağlamı ($r = -.24, p < .01$), sosyal destek düzeyi ($r = -.36, p < .01$), çocuk-kaynaklı kontrol algısı ($r = -.43, p < .01$) ve ailenin birlik düzeyi ($r = -.32, p < .01$) ile negatif yönde ilişkiler göstermiştir.

3.1.3. İkili ABCX Stres Modeli Uyum Değişkenlerinde Aracılık İlişkileri

İkili ABCX Stres Modeli birikmiş sorunlar (aA) değişkenlerinin ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapıları aracılığıyla krize uyum (xX) yapısını etkilediğini belirtmektedir. Tez araştırmasının modelle ilgili hipotezlerinin son kısmında bu aracı ilişkiler sınanmıştır. Bu amaçla SPSS Programı'nın eklentisi olarak çalışan Process programının 4. modeli kullanılarak aracı ilişkilere yönelik analizler yürütülmüştür. Aracı ilişkilere yönelik analizlerde 4 ön şartın sağlanması gerekmektedir (Preacher ve Hayes, 2008: 880). İlk olarak, aracı değişken için yapılan regresyon analizinde bağımsız değişken bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde yordamalıdır ($X \rightarrow Y$). Sonrasında bağımsız değişken ile aracı değişken arasında anlamlı bir ilişki söz konusu olmalıdır ($X \rightarrow M$). Devamında bağımsız değişken ile bağımlı değişkenin eş zamanlı olarak regresyon analizi sonucunda aracı değişken/değişkenler bağımlı değişkeni yordaması beklenmektedir ($M \rightarrow Y$). Son olarak ise bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında ilk adımda ortaya çıkan ilişki anlamlılığını yitirmeli ya da anlamlılık düzeyi azalmalıdır ($X - Y$). Son kriter için bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki anlamlı ilişki ortadan kalkarsa “tam aracı”, daha önceki anlamlılık düzeyi düştüğünde ise “kısmi aracı” etkisinden bahsedilmektedir.

Bu kısımda, İkili ABCX Stres Modeli'nin önerdiği aracı ilişkiler ele alınmış, öncelikle ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve sonrasında krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısının sonuçları rapor edilmiştir.

3.1.3.1. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB)

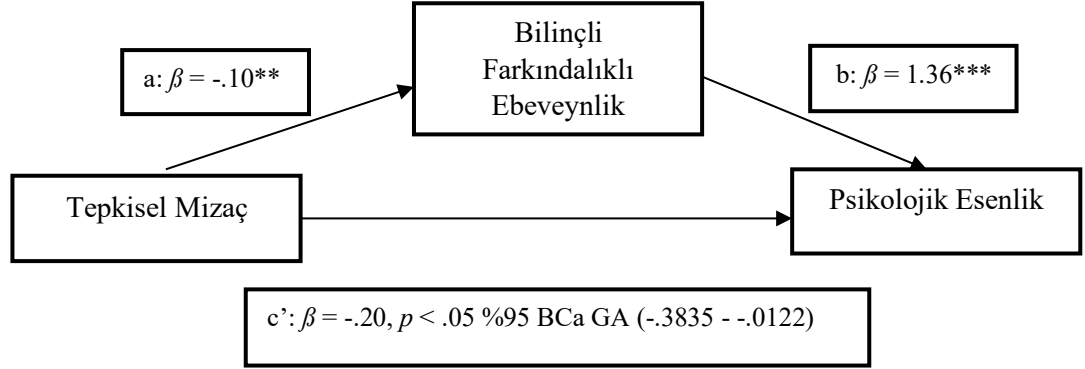
H2d: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunları (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) aracılığı ile ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

Bu hipotezi sınamak amacıyla SPSS Process eklentisinin 4. modeli kullanılarak birikmiş sorunlar (aA) gösterge değişkenleri ile ailenin krize uyumu (xX) gösterge değişkenleri arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynaklarının (bB) aracı rolü sırasıyla incelenmiştir. İlerleyen kısımlarda anlamlı düzeydeki aracı ilişkiler ele alınacaktır.

Elde edilen sonuçlar birikmiş sorunlar (aA) değişkenlerinden tepkisel çocuk mizacı, ritmik çocuk mizacı ve ebeveynin damgalanma algısı ile krize uyum değişkenlerinden psikolojik esenlik arasındaki ilişkilerde bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, aile iletişim ve sosyal destek düzeylerinin anlamlı aracı rolü olduğunu göstermiştir.

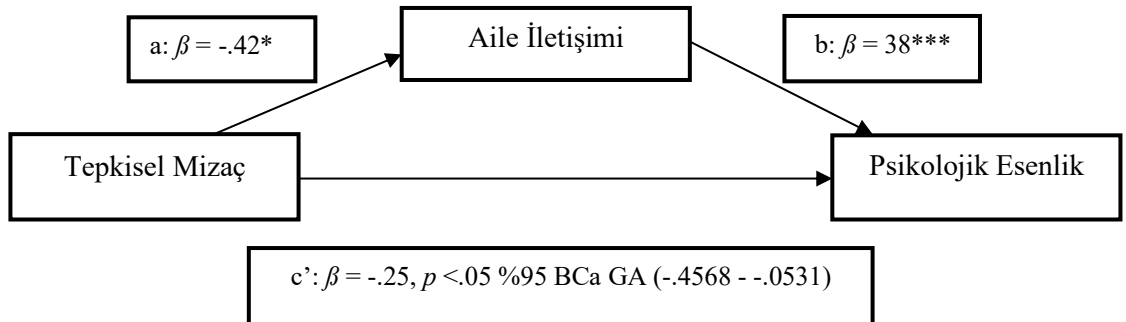
Çocuğun tepkisel mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$], tepkisel mizaç ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 6.97, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.10, t(138) = -2.64, p < .01$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik esenlik arasında [$\beta = 1.36, t(137) = 6.45, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel mizaç ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 27.31, p < .001, R^2 = .29$]. Toplam etkiyi gösteren analizlerin sonucuna göre tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkinin anlamını korumaya devam ettiği ancak etki düzeyinin azaldığı görülmektedir [$\beta = -.20, t(137) = -2.11, p < .05$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında kısmi aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi

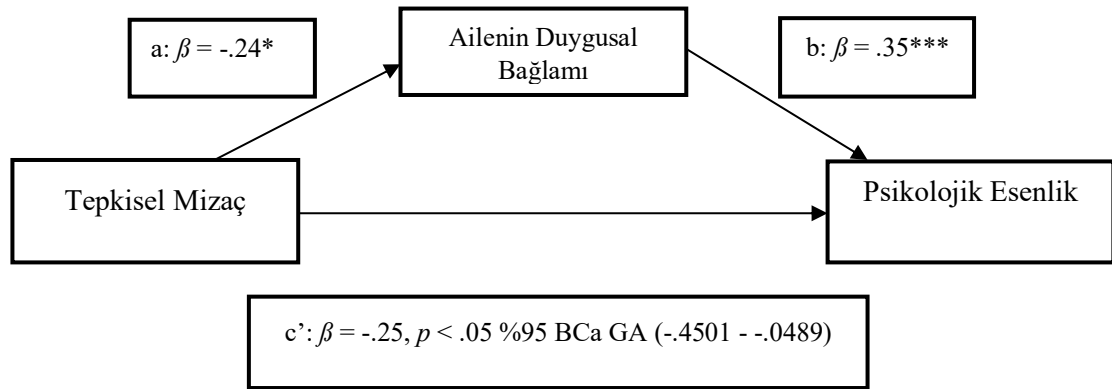
Çocuğun tepkisel mizacı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı roldedir. Analiz sonuçları çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.02, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.42, t(138) = -2.45, p < .05$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .38, t(137) = 3.62, p < .001$] ve çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 12.04, p < .001, R^2 = .15$]. Toplam etki incelendiğinde çocuğun tepkisel mizacının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki etkisinin anlamlılığını koruduğu gözlenmiştir [$\beta = -.26, t(137) = -2.50, p < .05$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Kısmi Aracı Etkisi

Çocuğun tepkisel mizacı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı da kısmi aracı roledir. Analiz sonuçları çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.10, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.24, t(138) = -2.47, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .35, t(137) = 3.89, p < .001$] ve çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin duygusal bağlamının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 13.09, p < .001, R^2 = .16$]. Toplam etki incelendiğinde çocuğun tepkisel mizacının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki etkisinin anlamlılığını koruduğu gözlenmiştir [$\beta = -.25, t(137) = -2.46, p < .05$]. Bu bulgu ışığında ailenin duygusal bağlamının tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 6).

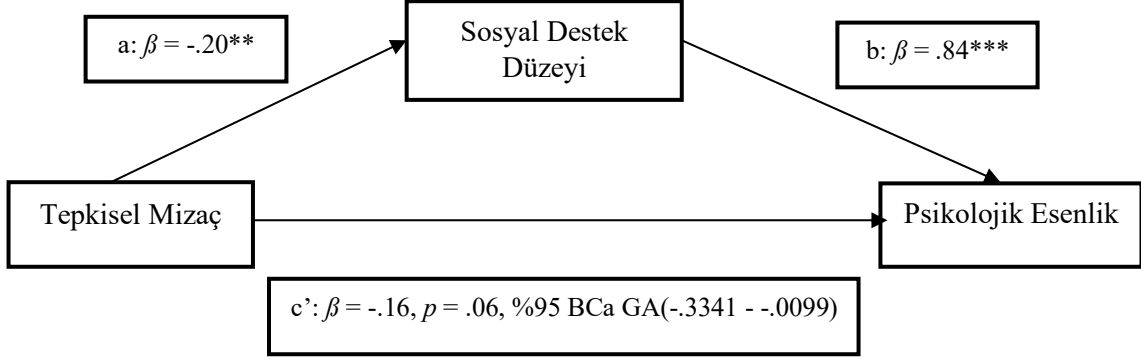
Şekil 6. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

Aynı bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak tepkisel mizaç ile sosyal destek arasında [$F(1,138) = 7.59, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.20, t(138) = -2.76, p < .01$], sosyal destek ile psikolojik esenlik arasında [$\beta = .84, t(137) = 8.48, p < .001$] ve tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel mizaç ile sosyal destek düzeyinin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 43.61, p < .001, R^2 = .40$]. Toplam modelde tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişki anlamlı

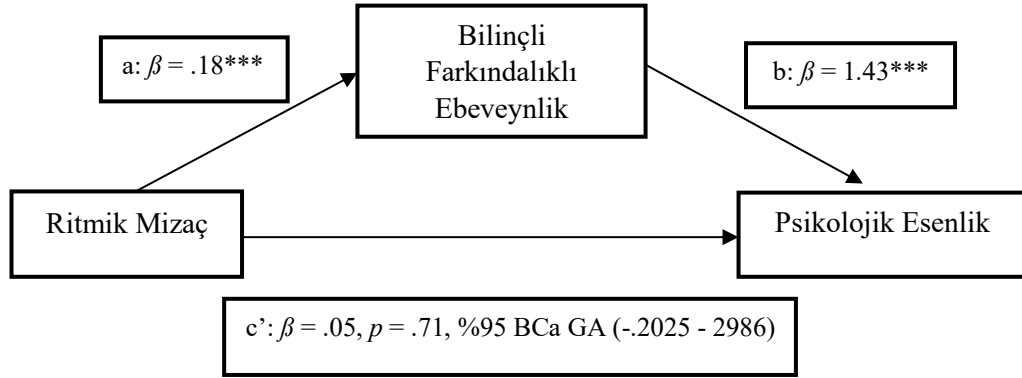
değildir [$\beta = -.16$, $t(137) = -1.86$, $p = .06$]. Bu sonuç sosyal destek düzeyinin tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 7).

Şekil 7. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

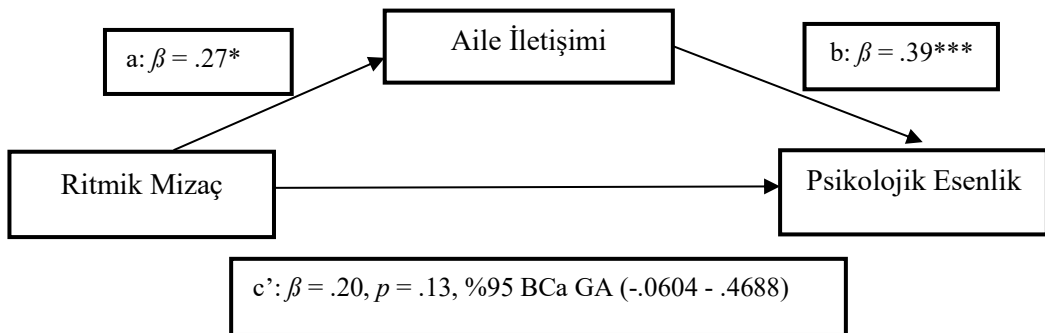
Çocuğun ritmik mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, ritmik mizaç ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 5.13$, $p < .05$, $R^2 = .04$; $\beta = .31$, $t(138) = 2.27$, $p < .05$], ritmik mizaç ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 15.58$, $p < .001$, $R^2 = .10$; $\beta = .18$, $t(138) = 3.95$, $p < .001$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik esenlik arasında [$\beta = 1.43$, $t(137) = 6.49$, $p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 24.40$, $p < .001$, $R^2 = .26$], yanı sıra, bu modelde ritmik mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmektedir [$\beta = .05$, $t(137) = .38$, $p = .71$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 8).

Şekil 8. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

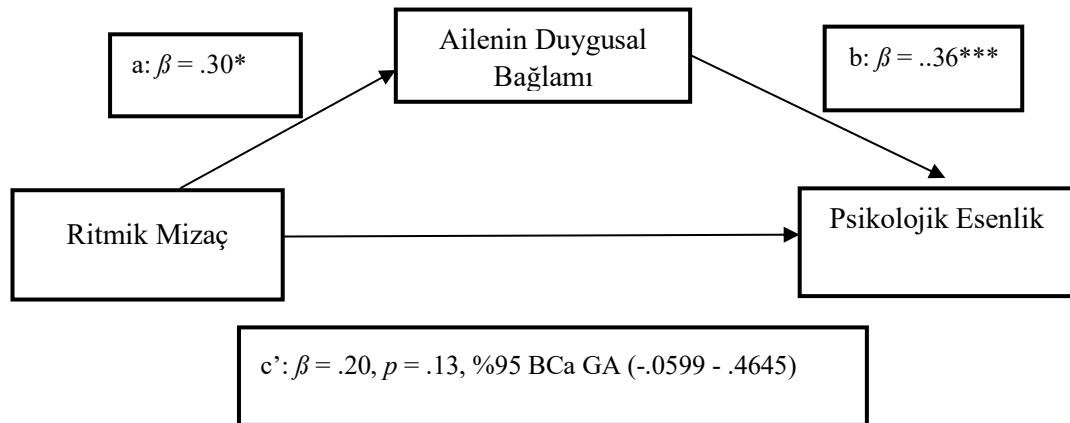
Çocuğun ritmik mizacı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçları çocuğun ritmik mizacı ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.41, p < .05, R^2 = .04; \beta = .27, t(138) = 2.53, p < .05$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .39, t(137) = 3.75, p < .001$] ve çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 5.13, p < .05, R^2 = .04; \beta = .31, t(138) = 2.27, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Çocuğun ritmik mizacı ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 9.85, p < .001, R^2 = .13$]. Toplam etki incelendiğinde çocuğun ritmik mizacının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = .20, t(137) = 1.53, p = .13$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin ritmik çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 9).

Şekil 9. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi

Çocuğun ritmik mizacı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçları çocuğun ritmik mizacı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 5.84, p < .05, R^2 = .04; \beta = .30, t(138) = 2.42, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .36, t(137) = 4.03, p < .001$] ve çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 5.13, p < .05, R^2 = .04; \beta = .31, t(138) = 2.27, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Çocuğun ritmik mizacı ile ailenin duygusal bağlamının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 10.97, p < .001, R^2 = .14$]. Toplam etki incelendiğinde çocuğun ritmik mizacının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = .20, t(137) = 1.53, p = .13$]. Bu bulgu ışığında duygusal bağlamının ritmik çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 10).

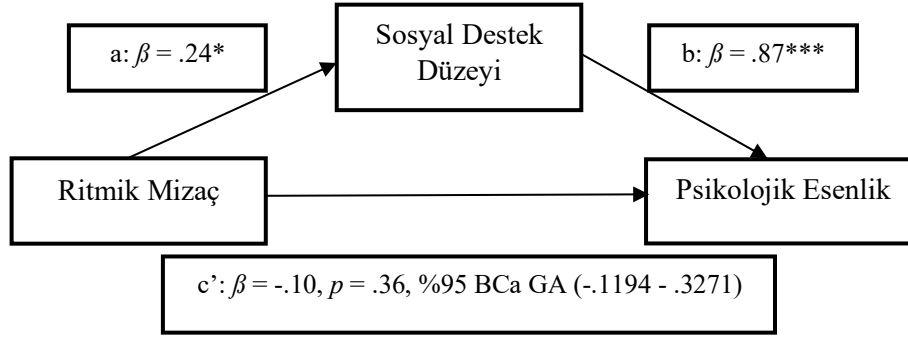
Şekil 10. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi

Ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak ritmik mizaç ile sosyal destek arasında [$F(1,138) = 6.40, p < .05, R^2 = .04; \beta = .24, t(138) = 2.53, p < .05$], sosyal destek ile psikolojik esenlik arasında [$\beta = .87, t(137) = 8.67, p < .001$] ve ritmik mizaç ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 5.13, p < .05, R^2 = .04; \beta = .31, t(138) = 2.27, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik mizaç ile sosyal destek düzeyinin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 41.52, p < .001, R^2 = .38$]. Toplam modelde ritmik mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişki anlamlı değildir [$\beta = -.10, t(137) = .92, p = .36$]. Bu sonuç sosyal destek düzeyinin ritmik

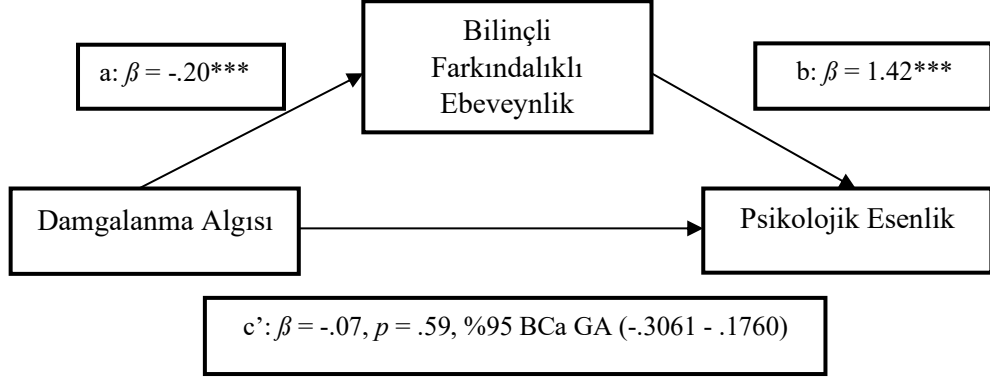
çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 11).

Şekil 11. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

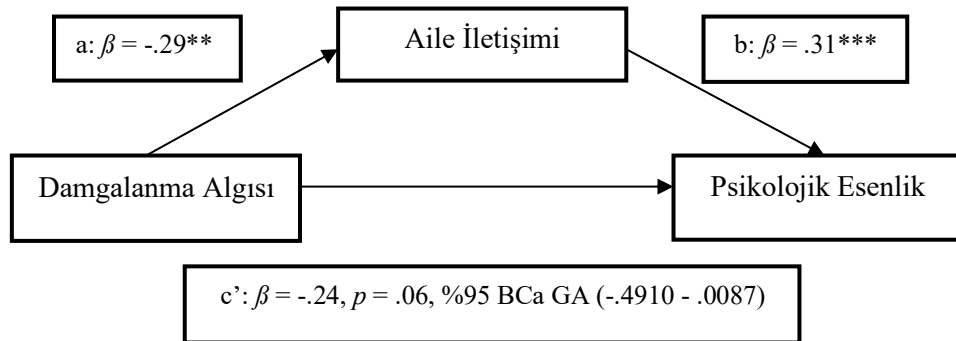
Psikolojik esenlik üzerindeki aracı ilişkiler bağlamında son olarak ebeveynin damgalanma algısı ele alınmıştır. Ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, damgalanma ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .01$], damgalanma ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 22.80, p < .001, R^2 = .14; \beta = -.20, t(138) = -4.77, p < .001$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik esenlik arasında [$\beta = 1.42, t(137) = 6.26, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi incelendiğinde anlamlı bir etki görülmektedir [$F(2,137) = 24.50, p < .001, R^2 = .26$]. Toplam etkide damgalanma ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = -.07, t(137) = -.53, p = .59$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin damgalanma algısı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

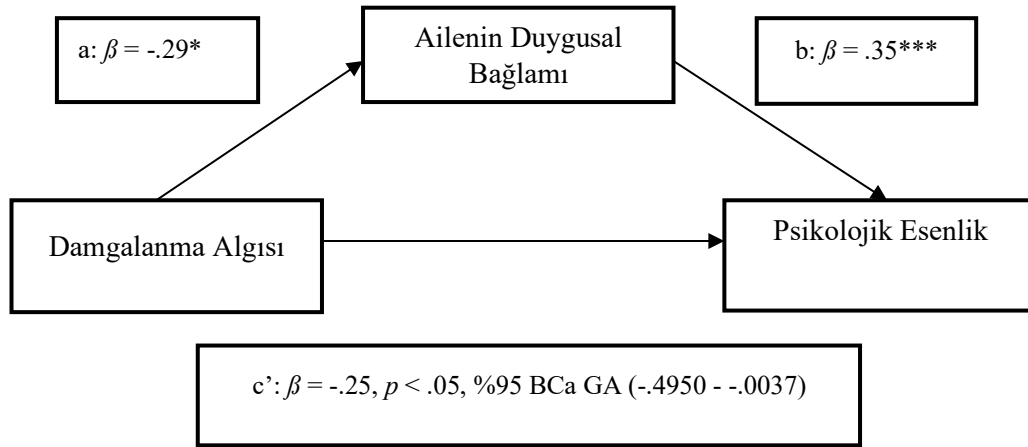
Damgalanma ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre damgalanma ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 8.88, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.29, t(138) = -2.98, p < .01$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .38, t(137) = 3.59, p < .001$] ve damgalanma ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 10.58, p < .001, R^2 = .13$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanma algısının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = -.24, t(137) = -1.91, p = .06$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 13).

Şekil 13. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi

Damgalanma ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre damgalanma ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.47, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.29, t(138) = -2.54, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .35, t(137) = 3.93, p < .001$] ve damgalanma ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma ile ailenin duygusal bağlamının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 11.94, p < .001, R^2 = .15$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanma algısının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki anlamlı etkisini koruduğu görölmektedir [$\beta = -.25, t(137) = -2.01, p < .05$]. Damgalanma algısının anlamlı etkisi devam etse de aracı modelin ağıkladığı varyansın daha fazla olması ışığında ailenin duygusal bağlamının ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 14).

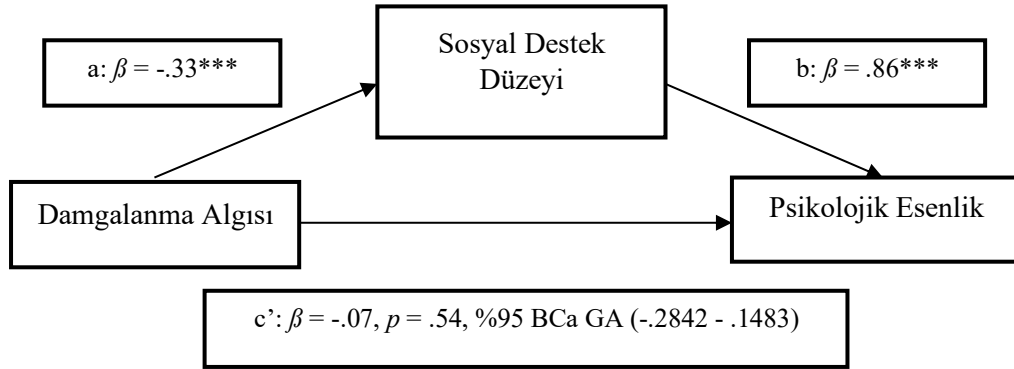
Şekil 14. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

Damgalanma algısı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön Şartların sağlandığı; damgalanma ile sosyal destek arasında [$F(1,138) = 14.60, p < .001, R^2 = .10; \beta = -.33, t(138) = -3.82, p < .001$], sosyal destek ile psikolojik esenlik arasında [$\beta = .86, t(137) = 8.41, p < .001$] ve damgalanma ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .01$] anlamlı ilişkilerin mevcut olduğu görölmüştür. Damgalanma algısı ile sosyal destek düzeyinin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 41.15, p < .001, R^2 = .38$]. Toplam modelde damgalanma algısı ile

psikolojik esenlik arasındaki ilişki anlamlı değildir [$\beta = -.07, t(137) = -.62, p = .54$]. Bu sonuç sosyal destek düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 15).

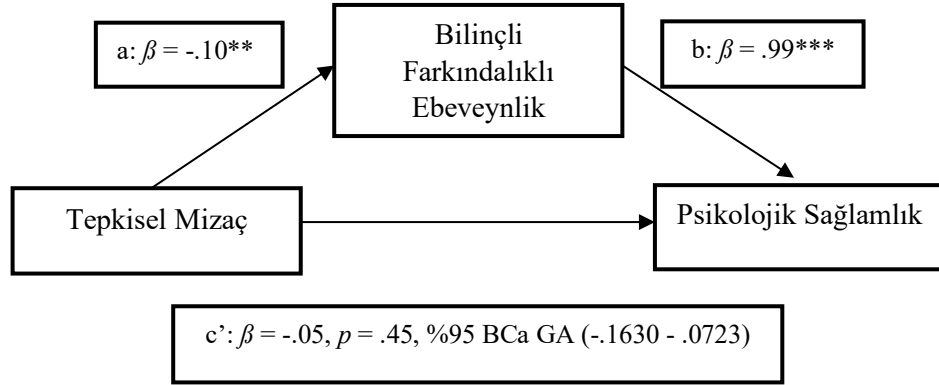
Şekil 15. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

Ailenin krize uyumu (xX) göstergelerinden bir diğeri olan psikolojik sağlık ele alındığında; çocuğun mizacı (sebatkar mizacı hariç) ve ebeveynin damgalanma algısı ile ailenin uyumsal kaynakları (bB) göstergelerinin anlamlı aracı ilişkiler sergiledikleri görülmüştür.

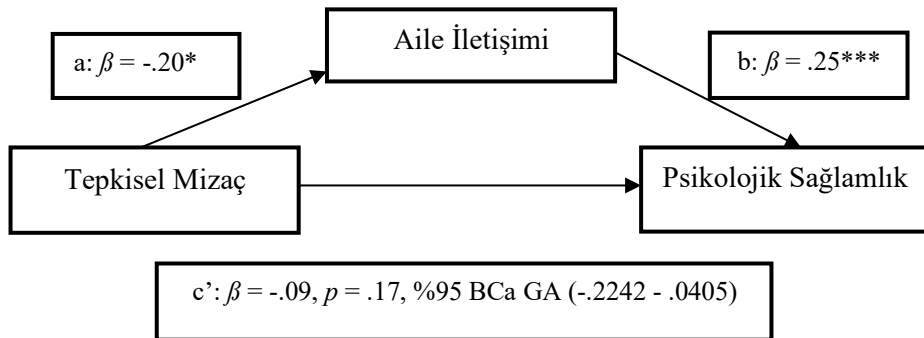
Ebeveynin psikolojik sağlık düzeyi ile çocuğun tepkisel mizacı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlık arasında [$F(1,138) = 4.28, p < .05, R^2 = .03; \beta = -.14, t(138) = -2.07, p < .05$], tepkisel çocuk mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 6.97, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.10, t(138) = -2.64, p < .01$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik sağlık arasında [$\beta = .99, t(137) = 7.36, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel çocuk mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik sağlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 30.04, p < .001, R^2 = .30$], tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = -.05, t(137) = -.76, p = .45$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 16).

Şekil 16. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

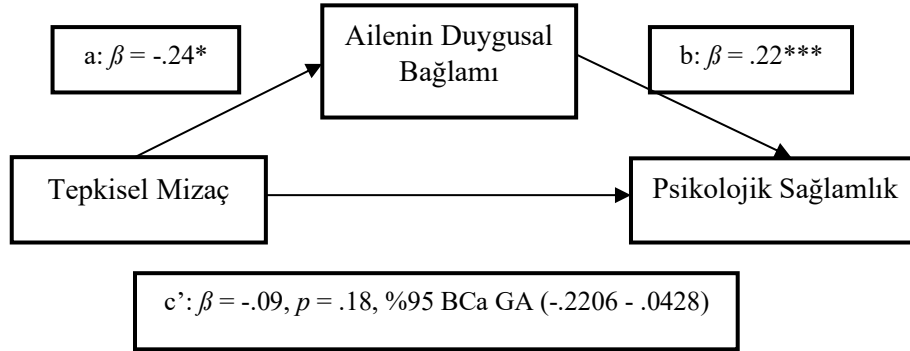
Tepkisel çocuk mizacı ve ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre tepkisel çocuk mizacı ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.02, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.20, t(138) = -2.45, p < .05$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$\beta = .25, t(137) = 3.61, p < .001$] ve tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 4.28, p < .05, R^2 = .03; \beta = -.14, t(138) = -2.07, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel çocuk mizacı ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 8.85, p < .001, R^2 = .11$]. Toplam etki incelendiğinde tepkisel mizacın ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = -.09, t(137) = -1.37, p = .17$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin çocuktaki tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 17).

Şekil 17. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişimini Tam Aracı Etkisi

Çocuktaki tepkisel mizaç düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında ailenin duygusal bağlamının aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak tepkisel mizaç ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.10, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.24, t(138) = -2.47, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasında [$\beta = .22, t(137) = 3.82, p < .001$] ve çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 4.28, p < .05, R^2 = .03; \beta = -.14, t(138) = -2.07, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamının psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 9.65, p < .001, R^2 = .12$]. Toplam modelde tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki anlamlı değildir [$\beta = -.09, t(137) = -1.34, p = .18$]. Bu sonuç ailenin duygusal bağlamının çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 18).

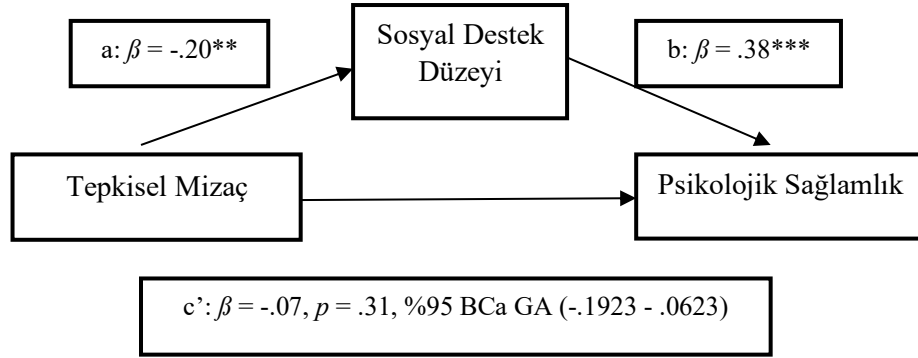
Şekil 18. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi

Çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak tepkisel mizaç ile sosyal destek arasında [$F(1,138) = 7.59, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.20, t(138) = -2.76, p < .01$], sosyal destek ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .38, t(137) = 5.19, p < .001$] ve tepkisel mizaç ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.28, p < .05, R^2 = .03; \beta = -.14, t(138) = -2.07, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel mizaç ile sosyal destek düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 16.01, p < .001, R^2 = .19$]. Ancak sosyal destek düzeyinin de etkisinin dahil edildiği toplam modelde tepkisel mizaç ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki anlamlılığını yitirmiştir [$\beta = -.07, t(137) = -1.01, p = .31$]. Bu sonuç sosyal destek

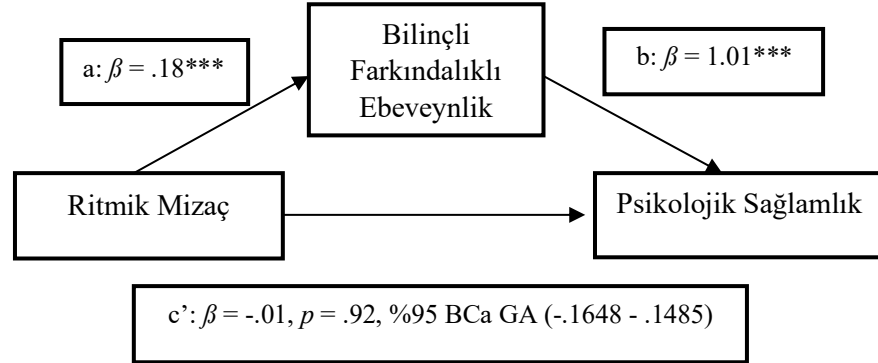
düzeının çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 19).

Şekil 19. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

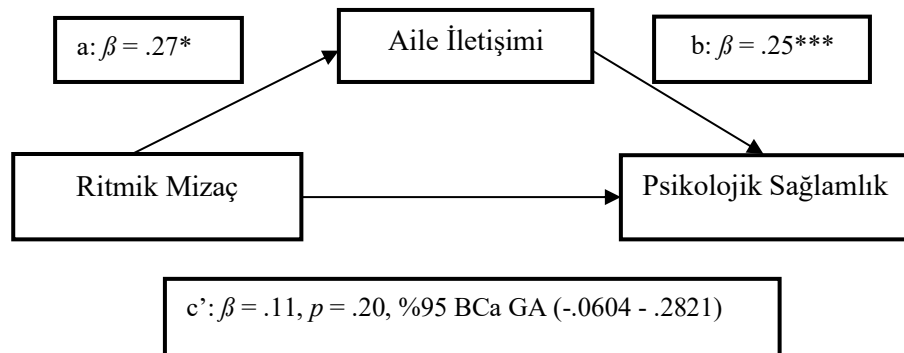
Ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile çocuğun ritmik mizacı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön Şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, ritmik çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.01, p < .05, R^2 = .03; \beta = .18, t(138) = 2.00, p < .01$], ritmik çocuk mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 15.58, p < .001, R^2 = .10; \beta = .18, t(138) = 3.95, p < .001$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = 1.01, t(137) = 7.33, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik sağlamlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 29.63, p < .001, R^2 = .30$], ritmik çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin artık anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = -.01, t(137) = -.10, p = .92$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 20).

Şekil 20. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi

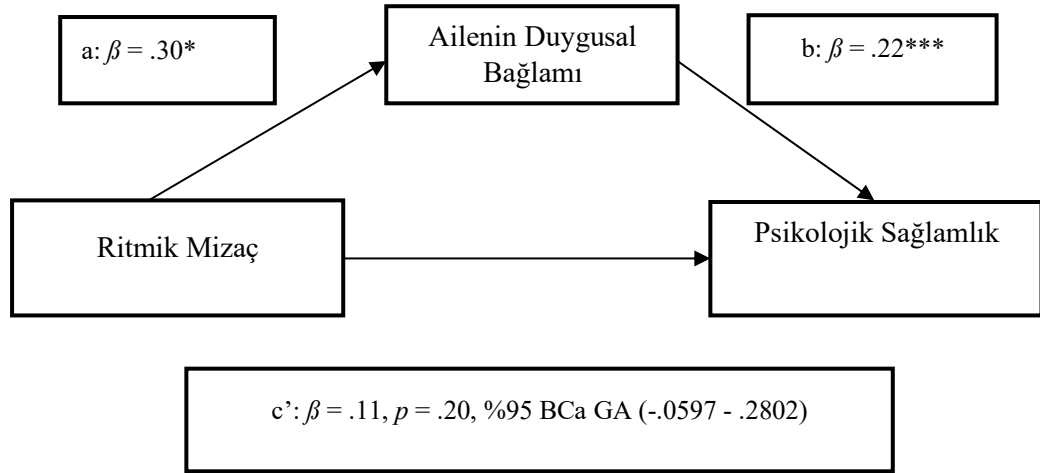
Ritmik çocuk mizacı ve ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ritmik çocuk mizacı ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.41, p < .05, R^2 = .04; \beta = .27, t(138) = 2.53, p < .05$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$\beta = .25, t(137) = 3.62, p < .001$] ve ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 4.01, p < .05, R^2 = .03; \beta = .18, t(138) = 2.00, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 8.72, p < .001, R^2 = .11$]. Toplam etki incelendiğinde ritmik mizacın ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = .11, t(137) = 1.28, p = .20$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin çocuktaki ritmik mizaç düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 21).

Şekil 21. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Tam Aracı Etkisi

Ritmik çocuk mizacı ve ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ritmik çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 5.84, p < .05, R^2 = .04; \beta = .30, t(138) = 2.42, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$\beta = .22, t(137) = 3.84, p < .001$] ve ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 4.01, p < .05, R^2 = .03; \beta = .18, t(138) = 2.00, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamının ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 9.57, p < .001, R^2 = .12$]. Toplam etki incelendiğinde ritmik mizacın ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = .11, t(137) = 1.28, p = .20$]. Bu bulgu ışığında ailenin duygusal bağlamının çocuktaki ritmik mizaç düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 22).

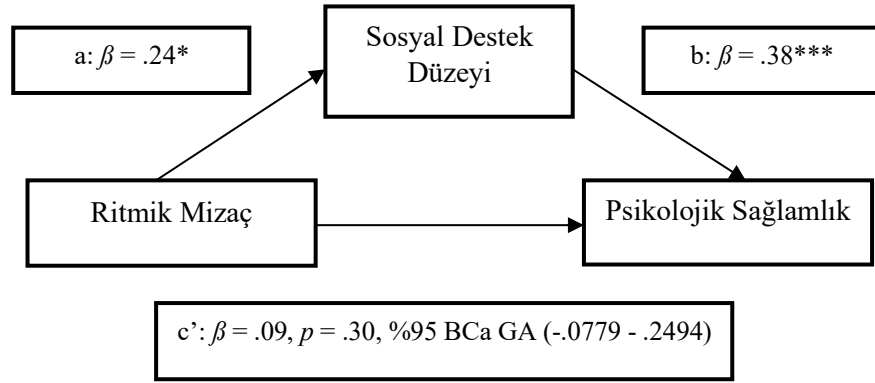
Şekil 22. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Tam Aracı Etkisi

Çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak ritmik mizaç ile sosyal destek arasında [$F(1,138) = 6.40, p < .05, R^2 = .04; \beta = .24, t(138) = 2.53, p < .05$], sosyal destek ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .38, t(137) = 5.23, p < .001$] ve ritmik mizaç ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.01, p < .05, R^2 = .03; \beta = .18, t(138) = 2.00, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik mizaç ile sosyal destek düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 16.04, p$

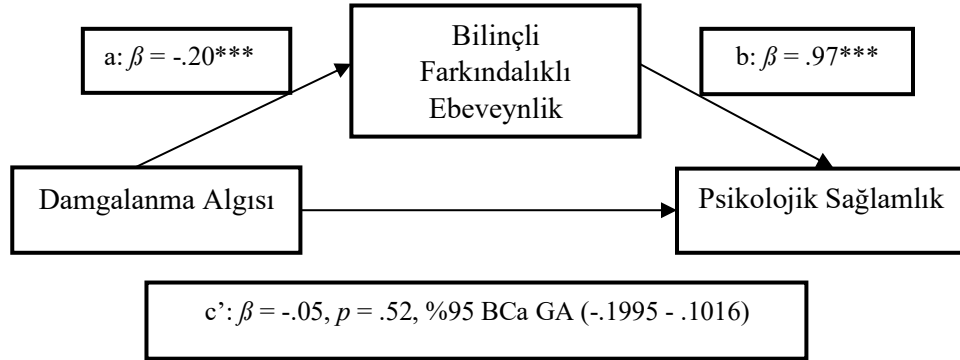
< .001, $R^2 = .19$]. Ancak sosyal destek düzeyinin de etkisinin dahil edildiği toplam modelde ritmik mizaç ile psikolojik sağlık arasındaki ilişki anlamlılığını yitirmiştir [$\beta = .09$, $t(137) = 1.04$, $p = .30$]. Bu sonuç sosyal destek düzeyinin çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 23).

Şekil 23. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

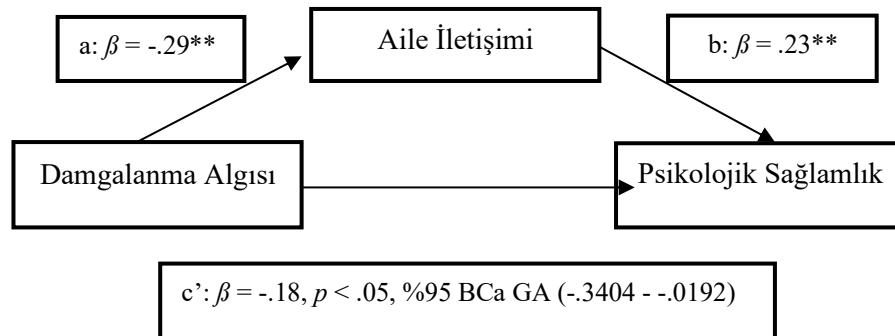
Ebeveynin psikolojik sağlık düzeyi ile damgalanma algısı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, damgalanma algısı ile psikolojik sağlık arasında [$F(1,138) = 9.15$, $p < .01$, $R^2 = .07$; $\beta = -.24$, $t(138) = -3.02$, $p < .01$], damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasında [$F(1,138) = 22.80$, $p < .001$, $R^2 = .14$; $\beta = -.20$, $t(138) = -4.77$, $p < .001$] ve son olarak bilinçli farkındalıklı ebeveynlikle psikolojik sağlık arasında [$\beta = .97$, $t(137) = 6.90$, $p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin psikolojik sağlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 29.92$, $p < .001$, $R^2 = .30$], damgalanmanın psikolojik sağlık üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = -.05$, $t(137) = -.64$, $p = .52$]. Bu bulgu bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin damgalanma algısı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 24).

Şekil 24. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

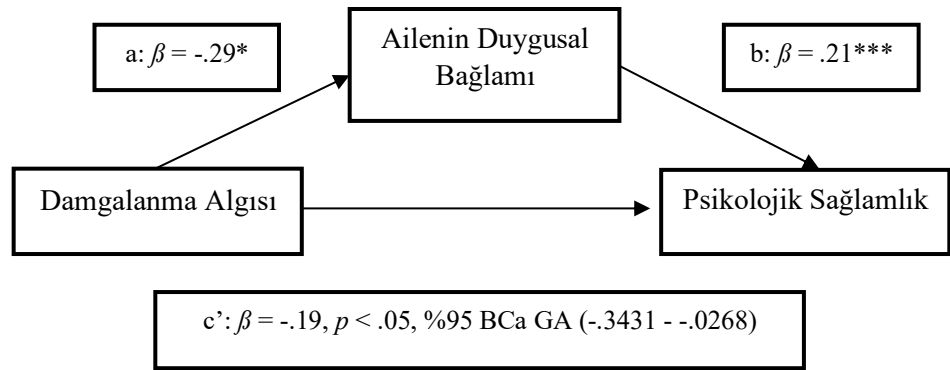
Damgalanma algısı ve ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ailenin iletişim düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ebeveynin damgalanma algısı ile ailenin iletişim düzeyi arasında [$F(1,138) = 8.88, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.29, t(138) = -2.98, p < .01$], ailenin iletişim düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$\beta = .23, t(137) = 3.35, p < .01$] ve damgalanma düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.25, t(138) = -3.02, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma algısı ile ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 10.53, p < .001, R^2 = .13$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanmanın ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki anlamlı devam ettiği ancak tek başına gösterdiği etki büyüklüğünün azaldığı görülmektedir [$\beta = -.18, t(137) = -2.21, p < .05$]. Bu bulgu ışığında ailenin iletişim düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 25).

Şekil 25. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile İletişiminin Kısmi Aracı Etkisi

Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında ailenin duygusal bağlamının aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak damgalanma ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.47, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.29, t(138) = -2.54, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasında [$\beta = .21, t(137) = 3.65, p < .001$] ve damgalanma ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.25, t(138) = -3.02, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ailenin duygusal bağlamının psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 11.66, p < .001, R^2 = .15$]. Toplam modelde damgalanma ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = -.19, t(137) = -2.31, p < .05$]. Damgalanma algısının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki etki büyüklüğü sosyal destek düzeyinin aracılığı devreye girince azalmış, açıkladığı varyans ise artmıştır. Bu sonuçlar ailenin duygusal bağlamının ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 26).

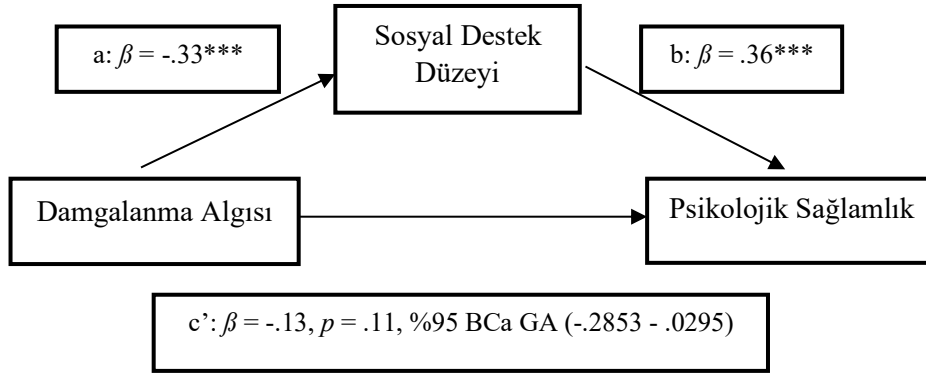
Şekil 26. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

Damgalanma ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile sosyal destek düzeyi arasında [$F(1,138) = 14.60, p < .001, R^2 = .10; \beta = -.33, t(138) = -3.82, p < .001$], sosyal destek ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .36, t(137) = 4.83, p < .001$] ve damgalanma ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.24, t(138) = -3.02, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma algısı ile sosyal destek düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 16.96, p < .001, R^2 = .20$]. Ancak sosyal

destek düzeyinin de etkisinin dahil edildiği toplam modelde damgalanma algısı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki anlamlılığını yitirmiştir [$\beta = -.13$, $t(137) = -1.61$, $p = .11$]. Bu sonuç sosyal destek düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 27).

Şekil 27. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Tam Aracı Etkisi

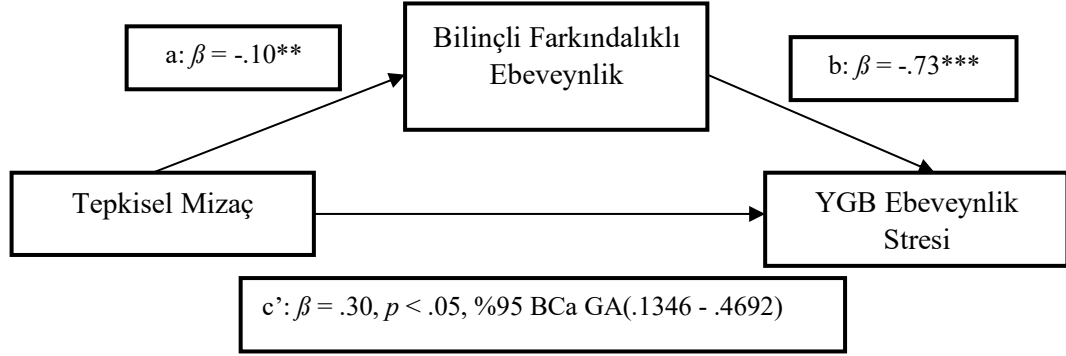

Ailenin krize olumsuz uyumunu temsil eden YGB ebeveynlik stresi ile tepkisel çocuk mizacı, ritmik çocuk mizacı ve ebeveyn damgalanma algısı arasındaki ilişkilerde bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, ailenin duygusal bağlamı ile sosyal destek düzeyi aracı rol gösterirken aile iletişimine yönelik incelemelerde böyle bir sonuca rastlanmamıştır.

Çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 18.57$, $p < .001$, $R^2 = .12$; $\beta = .37$, $t(138) = 4.31$, $p < .001$] bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlamıştır. Çocuğun tepkisel mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.97$, $p < .01$, $R^2 = .05$; $\beta = -.10$, $t(138) = -2.64$, $p < .01$], ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = -.73$, $t(137) = -3.83$, $p < .001$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre çocuğun tepkisel mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 17.53$, $p < .001$, $R^2 = .20$]. Bu modelde tepkisel çocuk mizacı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = .30$, $t(137) = 3.57$, $p < .001$ GA .1346 - .4692]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle

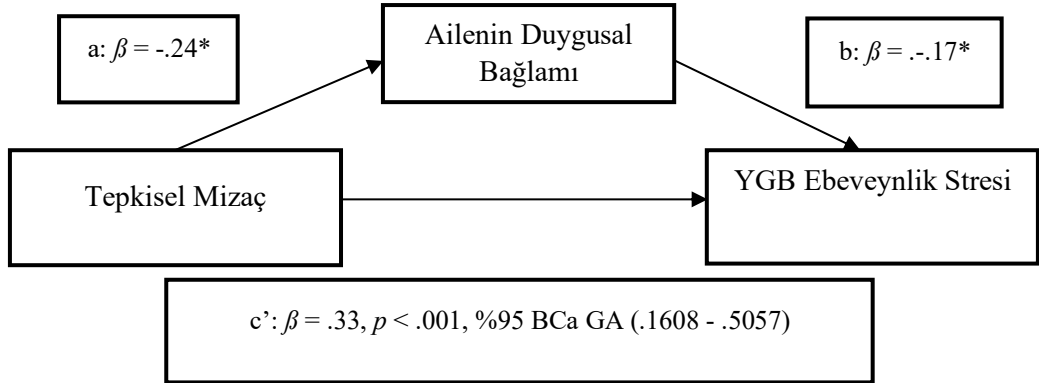
birlikte açıklanan varyansın artması ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 28).

Şekil 28. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi

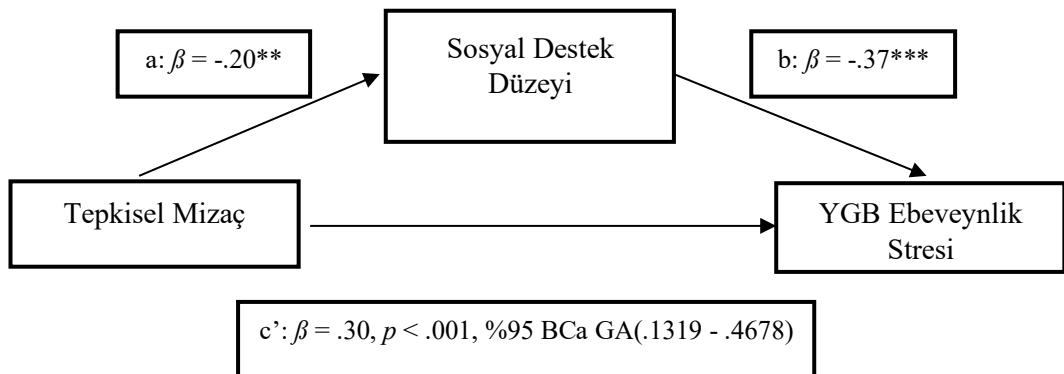
Tepkisel çocuk mizacı ve ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre tepkisel çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.10, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.24, t(138) = -2.47, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$\beta = -.17, t(137) = -2.21, p < .05$] ve tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$F(1,138) = 18.57, p < .001, R^2 = .12; \beta = .37, t(138) = 4.31, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamının YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 11.99, p < .001, R^2 = .15$]. Toplam etki incelendiğinde tepkisel mizacın YGB ebeveynlik stresi üzerindeki anlamlı etkisini koruduğu görülmektedir [$\beta = .33, t(137) = 3.82, p < .001$]. Bu bulgu ışığında ailenin duygusal bağlamının çocuktaki tepkisel mizaç düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 29).

Şekil 29. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

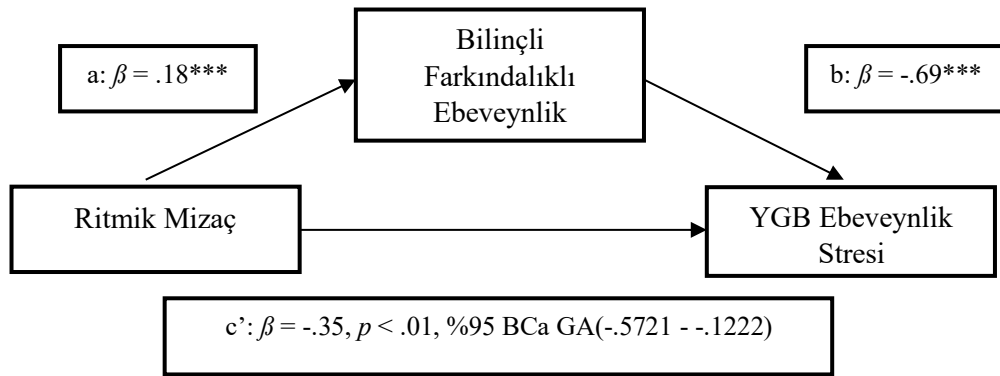
Aynı bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 18.57, p < .001, R^2 = .12; \beta = .37, t(138) = 4.31, p < .001$] bu sefer sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Aracı ilişkilerin ön şartları sağlanmıştır. Tepkisel çocuk mizacı ile sosyal destek düzeyi arasında [$F(1,138) = 7.59, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.20, t(138) = -2.76, p < .01$] ve sosyal destek düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.37, t(137) = -3.77, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (tepkisel çocuk mizacı) ve aracı değişkenin (sosyal destek düzeyi) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 17.28, p < .001, R^2 = .20$]. Bu modelde tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = .30, t(137) = -3.53, p < .001$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında ebeveynin sosyal destek düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 30).

Şekil 30. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi

Çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 17.78, p < .001, R^2 = .11; \beta = -.47, t(138) = -4.22, p < .001$] bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. SPSS Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlamıştır. Çocuğun ritmik mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 15.58, p < .001, R^2 = .10; \beta = .18, t(138) = 3.95, p < .001$], ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = -.69, t(137) = -3.46, p < .001$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre çocuğun ritmik mizacı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 15.57, p < .001, R^2 = .19$]. Bu modelde ritmik çocuk mizacı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = -.35, t(137) = -3.05, p < .01$ GA - .5721 - -.1222]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıklanan varyansın artması ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 31).

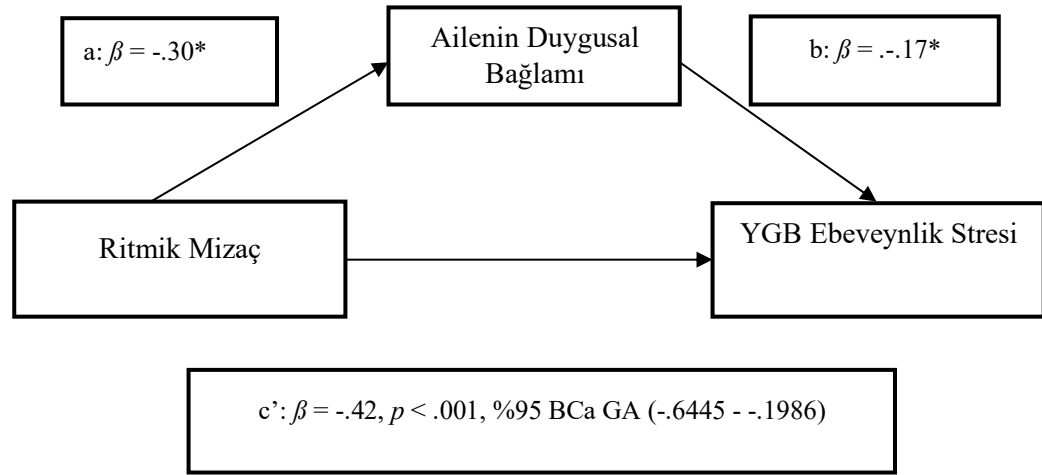
Şekil 31. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi

Ritmik çocuk mizacı ve ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ritmik çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 5.84, p < .05, R^2 = .04; \beta = .30, t(138) = 2.42, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$\beta = -.17, t(137) = -2.24, p < .05$] ve ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$F(1,138) = 17.78, p < .001, R^2 = .11; \beta = -.47, t(138) = -4.22, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile ailenin duygusal bağlamının YGB ebeveynlik stresi

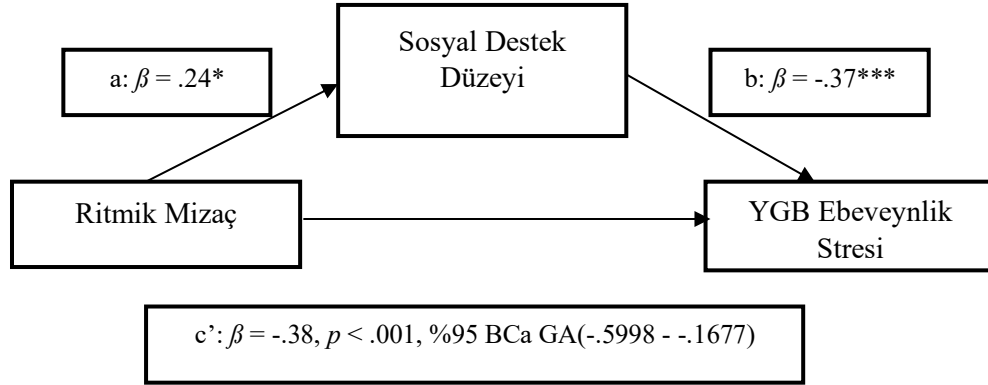
üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 11.66, p < .001, R^2 = .15$]. Toplam etki incelendiğinde ritmik mizacın YGB ebeveynlik stresi üzerindeki anlamlı etkisini koruduğu görülmektedir [$\beta = -.42, t(137) = -3.74, p < .001$]. Bu bulgu ışığında ailenin duygusal bağlamının çocuktaki ritmik mizaç düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 32).

Şekil 32. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

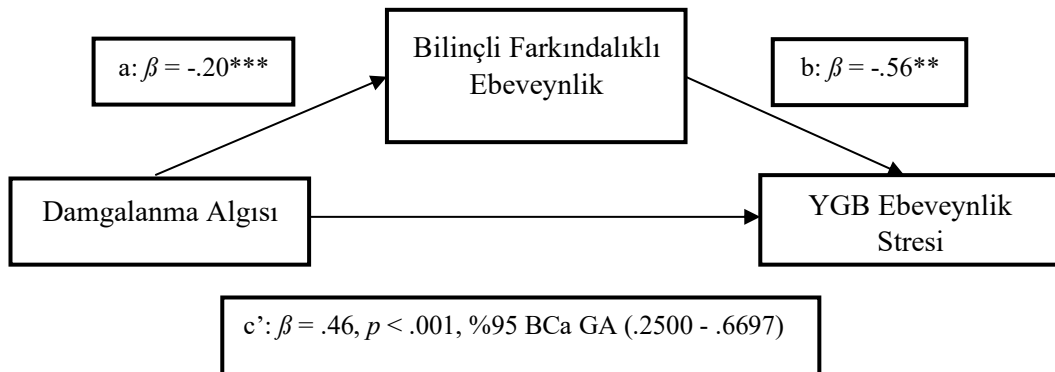
Ritmik mizaç ve ebeveynlik stresi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 17.78, p < .001, R^2 = .11; \beta = -.47, t(138) = -4.22, p < .001$] sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Aracı ilişkilerin sınanması için ön şartların sağlandığı görülmüştür. Buna göre, ritmik çocuk mizacı ile sosyal destek düzeyi arasında [$F(1,138) = 6.40, p < .05, R^2 = .04; \beta = .24, t(138) = 2.56, p < .05$] ve sosyal destek düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.37, t(137) = -3.85, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (ritmik çocuk mizacı) ve aracı değişkenin (sosyal destek düzeyi) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 17.20, p < .001, R^2 = .20$]. Bu modelde ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = -.38, t(137) = -3.51, p < .001$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında ebeveynin sosyal destek düzeyinin ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 33).

Şekil 33. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi

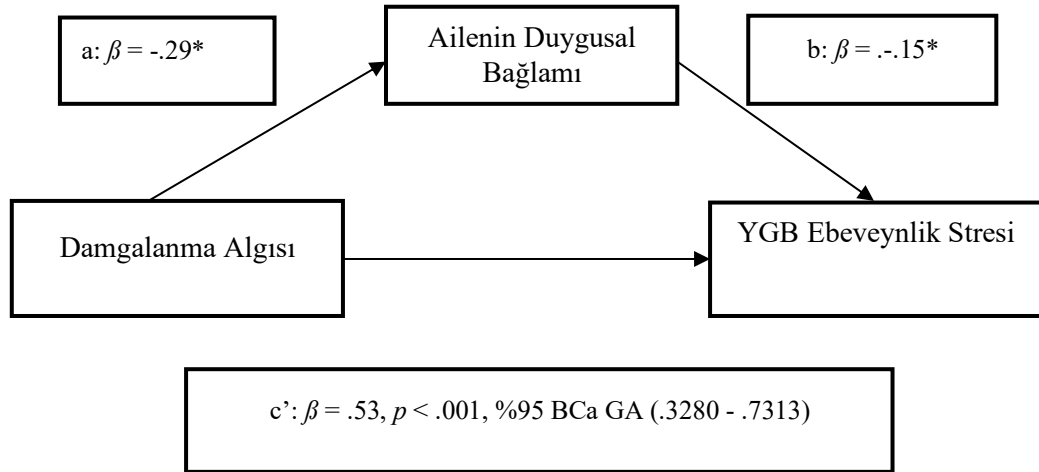
Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 32.34, p < .001, R^2 = .18; \beta = .57, t(138) = 5.69, p < .001$] bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. SPSS Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlanmıştır. Damgalanma ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 22.80, p < .001, R^2 = .14; \beta = -.20, t(138) = -4.77, p < .001$], ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = -.56, t(137) = -2.83, p < .01$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 21.01, p < .001, R^2 = .24$]. Bu modelde damgalanma algısı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = .46, t(137) = 4.33, p < .001$]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıklanan varyansın artması ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 34).

Şekil 34. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Kısmi Aracı Etkisi

Ebeveynin damgalanma algısı ve ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki ilişkide ailenin duygusal bağlamı aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre damgalanma algısı ile ailenin duygusal bağlamı arasında [$F(1,138) = 6.47, p < .05, R^2 = .04; \beta = -.29, t(138) = -2.54, p < .05$], ailenin duygusal bağlamı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$\beta = -.15, t(137) = -2.02, p < .05$] ve damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi arasında [$F(1,138) = 32.34, p < .001, R^2 = .19; \beta = .57, t(138) = 5.69, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma algısı ile ailenin duygusal bağlamının YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 18.56 p < .001, R^2 = .21$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanmanın YGB ebeveynlik stresi üzerindeki anlamlı etkisini koruduğu görülmektedir [$\beta = .53, t(137) = 5.19, p < .001$]. Bu bulgu ışığında ailenin duygusal ebeveynin damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 35).

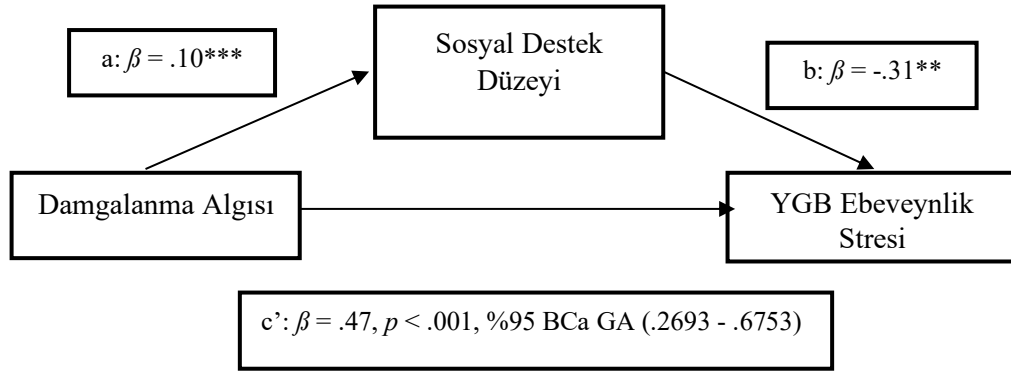
Şekil 35. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Ailenin Duygusal Bağlamının Kısmi Aracı Etkisi

Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 32.34, p < .001, R^2 = .19; \beta = .57, t(138) = 5.69, p < .001$] bu sefer sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ön şartlar sağlanmıştır: Damgalanma ile sosyal destek düzeyi arasında [$F(1,138) = 14.60, p < .001, R^2 = .10; \beta = -.33, t(138) = -3.82, p < .001$] ve sosyal destek düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.31, t(137) = -3.17, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (damgalanma) ve aracı değişkenin (sosyal destek düzeyi) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 22.27, p < .001, R^2 = .25$]. Bu modelde damgalanma algısı ile YGB

ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = .47, t(137) = 4.60, p < .001$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında ebeveynin sosyal destek düzeyinin ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 36).

Şekil 36. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Sosyal Destek Düzeyinin Kısmi Aracı Etkisi

Birikmiş sorunlar (aA) yapısının diğer göstergeleri olan çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun sebatkar mizacı, çocuğun YGB belirti yoğunluğu, ebeveynin cinsiyeti ve ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri ile krize uyum (xX) değişkenleri arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynaklarının (bB) aracı rolüne yönelik analizlerde aracılık ilişkilerine yönelik ön şartlar karşılanmamıştır.

3.1.3.2. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC)

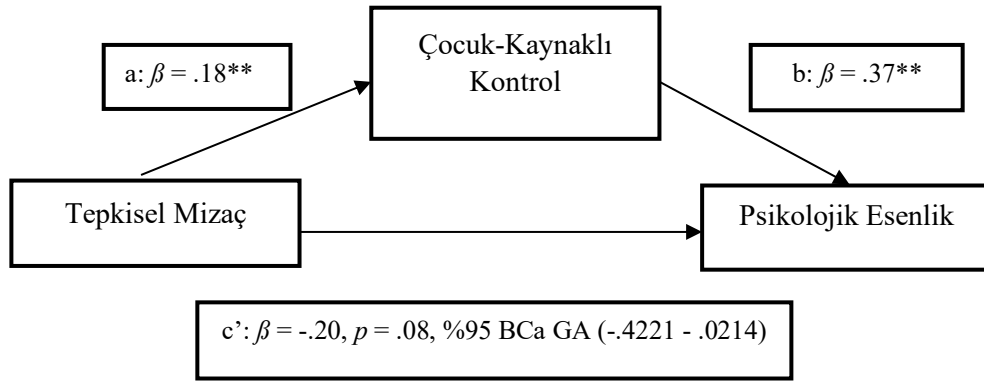
H2e: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunları (aA), krize yönelik algılar ile ailenin birliği (cC) aracılığı ile ailenin krize uyumuna (xX) etki edecektir.

İlgili hipotezi sınamak için SPSS Process eklentisinin 4.modeli kullanılarak aracı ilişkilere yönelik analizler yürütülmüştür. Bu bölümde anlamlı düzeyde ilişkiler gösteren aracı ilişkiler rapor edilmiştir.

Çocuğun tepkisel mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik

arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$], tepkisel mizaç çocuk-kaynaklı kontrol algısı arasında [$F(1,138) = 29.52, p < .001, R^2 = .18; \beta = -.36, t(138) = -5.43, p < .01$] ve son olarak çocuk-kaynaklı kontrol algısı ile psikolojik esenlik arasında [$\beta = .37, t(137) = 2.77, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel mizaç ile çocuk-kaynaklı kontrol algısının psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 9.10, p < .001, R^2 = .12$]. Toplam etkiyi gösteren analizlerin sonucuna göre tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkinin anlamını yitirdiği görülmektedir [$\beta = -.20, t(137) = -1.79, p = .08$]. Bu bulgu çocuk-kaynaklı kontrol algısının tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 37).

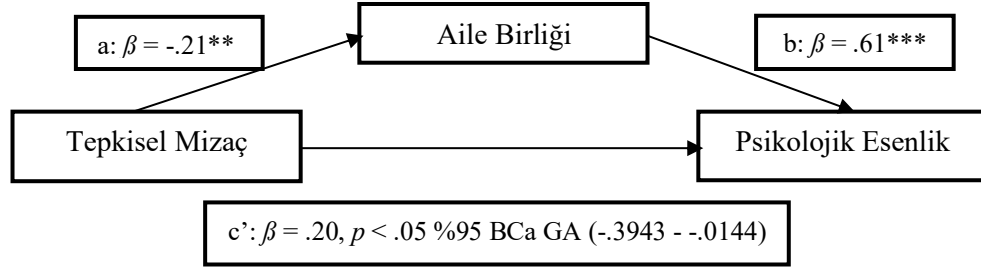
Şekil 37. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi

Çocuğun tepkisel mizacı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin birlik düzeyi aracı roldedir. Analiz sonuçları çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 7.36, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.21, t(138) = -2.71, p < .01$], ailenin birlik düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .61, t(137) = 5.84, p < .001$] ve çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 10.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.33, t(138) = -3.17, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Çocuğun tepkisel mizacı ile ailenin birlik düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 23.30, p < .001, R^2 = .25$]. Toplam etki incelendiğinde çocuğun tepkisel mizacının ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki etkisinin anlamlılığını koruduğu gözlenmiştir [$\beta = -.20, t(137) = -2.13, p < .05$]. Aracı değişken dahil olduğunda bağımsız değişken (tepkisel çocuk mizacı) ile bağımlı değişken (ebeveynin psikolojik esenlik düzeyi) arasındaki ilişki anlamlılığını

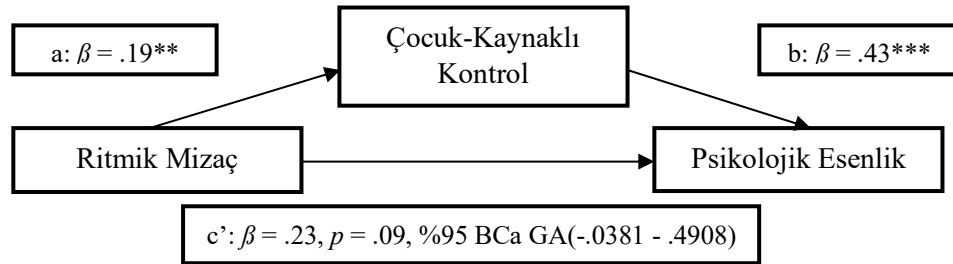
devam ettirse de aracı modelle açıklanan varyansın artması ve bağımsız değişkenin etki büyüklüğünün azalması bulguları ışığında ailenin birlik düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide kısmi aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 38).

Şekil 38. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi

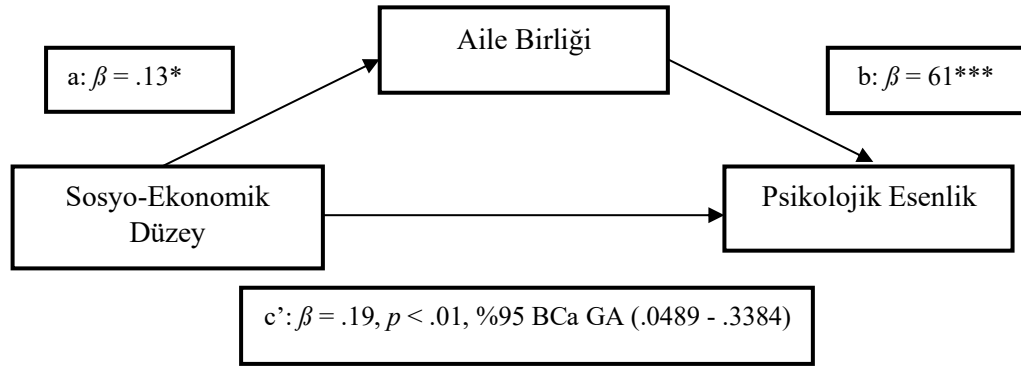
Çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,138) = 5.13, p < .05, R^2 = .04; \beta = .31, t(138) = 2.27, p < .05$] ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının aracı rolü incelendiğinde aracı ilişki analizi için ön şartların sağlandığı görülmüştür: Çocuğun ritmik mizacı ile ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı arasında [$F(1,138) = 4.54, p < .05, R^2 = .04; \beta = .19, t(138) = 2.13, p < .01$] ve ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı ile psikolojik esenlik düzeyi arasında [$\beta = .43, t(137) = 3.51, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 8.92, p < .001, R^2 = .12$]. Toplam modelde ritmik mizaç ile psikolojik esenlik arasındaki ilişki artık anlamlı değildir [$\beta = .23, t(137) = 1.69, p = .09$]. Bu sonuç ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının çocuktaki ritmik mizaç düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenlik düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 39).

Şekil 39. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide ailenin birlik düzeyinin aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, sosyo-ekonomik düzey ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 11.73, p < .001, R^2 = .09; \beta = .28, t(138) = 3.42, p < .001$], sosyo-ekonomik düzey ile aile birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 5.02, p < .05, R^2 = .04, \beta = .13, t(138) = 2.42, p < .05$] ve son olarak ailenin birlik düzeyi ile ebeveynlikle psikolojik esenlik arasında [$\beta = .61, t(137) = 5.93, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ile aile birliğinin psikolojik esenlik üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 24.90, p < .001, R^2 = .27$]. Toplam etkinin ele alındığı analiz sonucu sosyo-ekonomik düzey ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkinin anlamlılığını koruduğunu [$\beta = .19, t(137) = 2.65, p < .01$] gösterse de bağımlı değişken üzerindeki etki değerinin azalması ve aracı modelin açıkladığı varyansın daha yüksek olması bulguları ailenin birlik düzeyinin ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında kısmi aracı rolde olduğunu işaret etmiştir (bkz. Şekil 40).

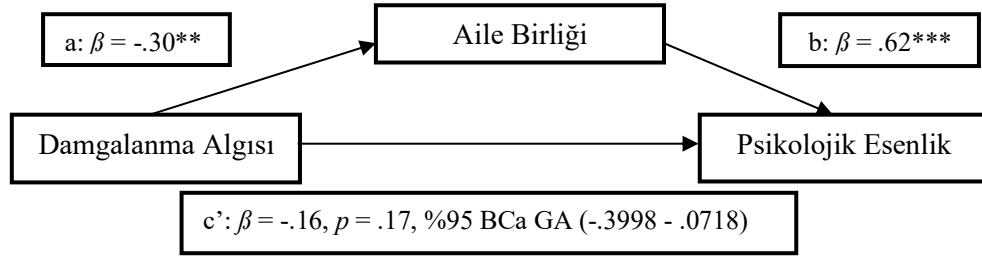
Şekil 40. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi

Ebeveynin damgalanma algısı ve ebeveynin psikolojik esenliği arasındaki ilişkide ailenin birlik düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ebeveynin damgalanma ile ailenin birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 11.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.30, t(138) = -3.32, p < .01$], ailenin birlik düzeyi ile ebeveynin psikolojik esenliği arasında [$\beta = .62, t(137) = 5.81, p < .001$] ve ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenliği arasında [$F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma ile ailenin birlik düzeyinin ebeveynin psikolojik esenliği üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 21.59, p < .001, R^2 = .24$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanma algısının ebeveynin psikolojik esenliği

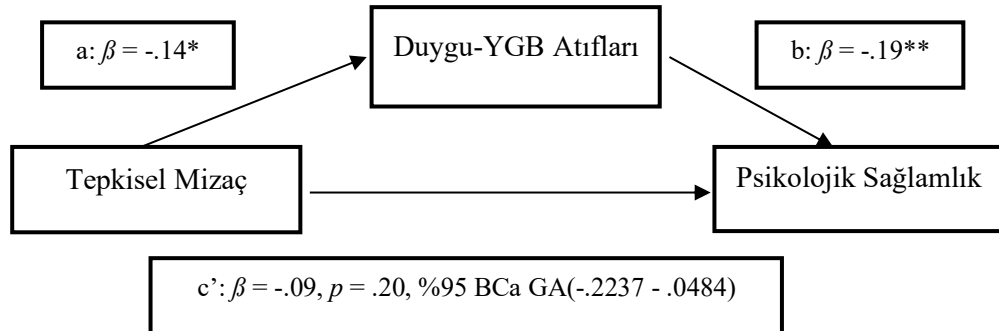
üzerindeki anlamlı etkisini yitirdiği görülmektedir [$\beta = -.16$, $t(137) = -1.38$, $p = .17$]. Bu bulgu ışığında ailenin birlik düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 41).

Şekil 41. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi

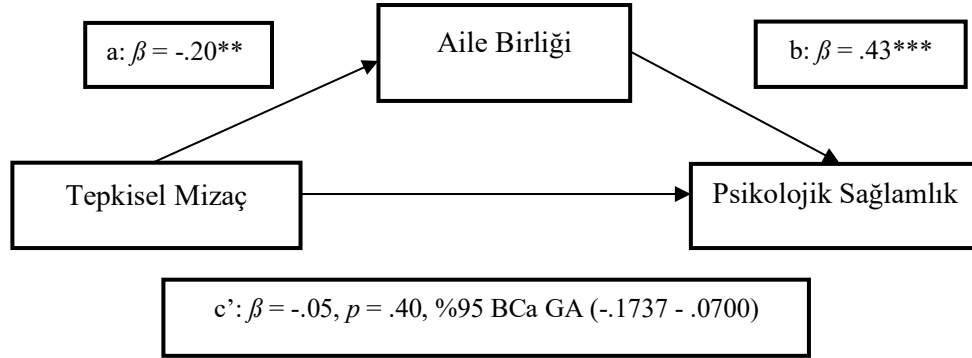
Tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ebeveynin çocuğun duygu ifade yoğunluğunu YGB'ye atflama düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak tepkisel mizaç ile YGB-duygu atflama düzeyi arasında [$F(1,138) = 4.28$, $p < .05$, $R^2 = .03$; $\beta = -.14$, $t(138) = -2.07$, $p < .05$], YGB-duygu atflama düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = -.19$, $t(137) = -3.00$, $p < .01$] ve tepkisel mizaç ile psikolojik esenlik arasında [$F(1,138) = 5.13$, $p < .05$, $R^2 = .04$; $\beta = .31$, $t(138) = 2.27$, $p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel mizaç ile YGB-duygu atflama düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 6.75$, $p < .01$, $R^2 = .09$]. Toplam modelde tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişki anlamlı değildir [$\beta = -.09$, $t(137) = -1.27$, $p = .20$]. Bu sonuç ebeveynin çocuktaki duygu yoğunluğunu YGB'ye atflama düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 42).

Şekil 42. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki Duygu-YGB Atıflarının Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile çocuğun tepkisel mizacı arasındaki ilişkide aile birliğinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.28, p < .05, R^2 = .03; \beta = -.14, t(138) = -2.07, p < .05$], tepkisel çocuk mizacı ile aile birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 7.36, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.20, t(138) = -2.71, p < .01$] ve son olarak aile birlik düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .43, t(137) = 6.45, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Tepkisel çocuk mizacı ile aile birliğinin psikolojik sağlamlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 23.57, p < .001, R^2 = .27$], tepkisel çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = -.05, t(137) = -.84, p = .40$]. Bu bulgu ailenin birlik düzeyinin ebeveynliğin tepkisel çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 43).

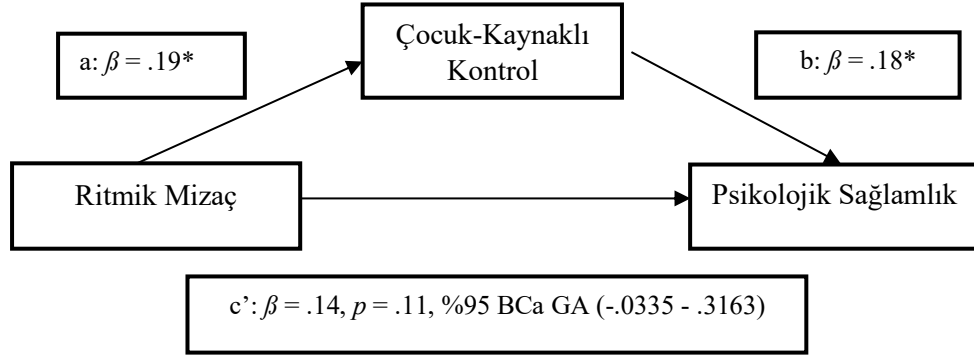
Şekil 43. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile çocuğun ritmik mizacı arasındaki ilişkide ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, ritmik çocuk mizacı ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.01, p < .05, R^2 = .03; \beta = .18, t(138) = 2.00, p < .01$], ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı arasında [$F(1,138) = 4.54, p < .05, R^2 = .03; \beta = .19, t(138) = 2.13, p < .05$] ve son olarak ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .18, t(137) = 2.24, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının psikolojik sağlamlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 4.57, p < .05, R^2 = .25$], ritmik çocuk mizacı ile psikolojik

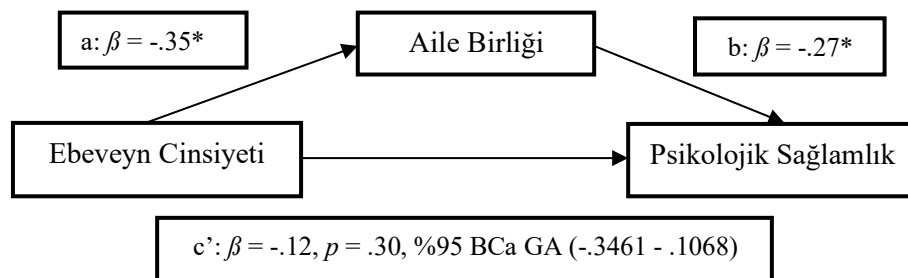
sağlamlık arasındaki ilişkinin artık anlamlı olmadığı görülmüştür [$\beta = .14$, $t(137) = 1.60$, $p = .11$]. Bu bulgu ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısının ritmik çocuk mizacı ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında tam aracı rolde olduğunu göstermiştir (bkz. Şekil 44).

Şekil 44. Ritmik Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Tam Aracı Etkisi

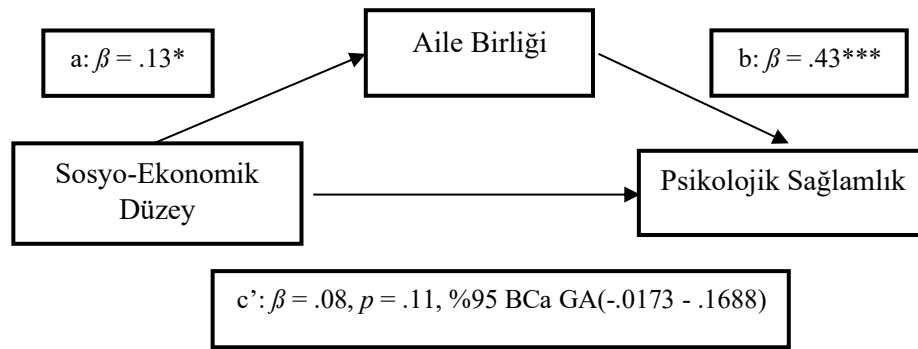
Ebeveynin cinsiyeti ile psikolojik sağlamlık düzeyi arasında ailenin birlik düzeyi aracı rol oynamaktadır. Aracı ilişki için ön şartların sağlandığı analiz sonuçlarına göre ebeveyn cinsiyeti ile aile birliği arasında [$F(1,138) = 6.04$, $p < .05$, $R^2 = .04$; $\beta = -.35$, $t(138) = -2.46$, $p < .05$], aile birliği ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasında [$\beta = .43$, $t(137) = 6.46$, $p < .001$] ve ebeveyn cinsiyeti ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 4.52$, $p < .05$, $R^2 = .03$; $\beta = -.27$, $t(138) = -2.13$, $p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ebeveyn cinsiyeti ile aile birliğinin bağımlı değişken olan psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeyde iken [$F(2,137) = 23.82$, $p < .001$, $R^2 = .26$] ebeveyn cinsiyetinin etkisinin anlamlılığını yitirdiği görülmektedir [$\beta = -.12$, $t(137) = 6.46$, $p = .30$]. Bu bulgular ışığında ailenin birlik düzeyinin ebeveyn cinsiyeti ile psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide tam aracı rol üstlendiği ortaya konulmuştur (bkz. Şekil 45).

Şekil 45. Ebeveyn Cinsiyeti ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında aile birlik düzeyinin aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkilere yönelik ön şartların sağlanarak sosyo-ekonomik düzey ile aile birliği arasında [$F(1,138) = 5.02, p < .05, R^2 = .04; \beta = .13, t(138) = 2.24, p < .05$], aile birliği ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = .43, t(137) = 6.44, p < .001$] ve sosyo-ekonomik düzey ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 6.36, p < .05, R^2 = .04; \beta = .13, t(138) = 2.52, p < .05$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Sosyo-ekonomik düzey ile aile birliği düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır [$F(2,137) = 24.82, p < .001, R^2 = .27$]. Ancak aile birliği düzeyinin de etkisinin dahil edildiği toplam modelde sosyo-ekonomik düzey ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki anlamlılığını yitirmiştir [$\beta = .08, t(137) = 1.61, p = .11$]. Bu sonuç aile birliği düzeyinin ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 46).

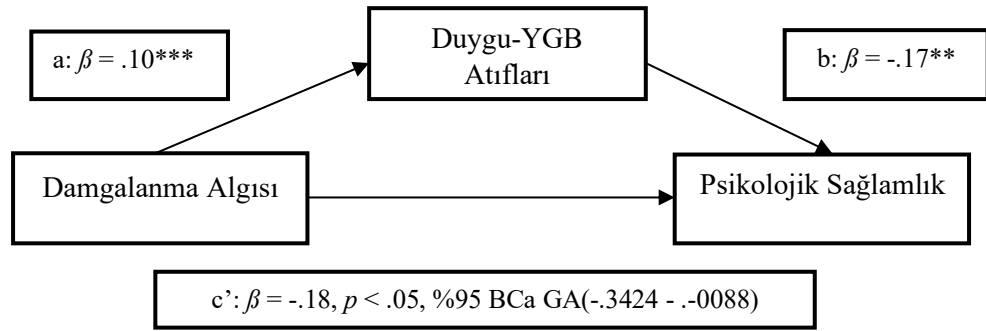
Şekil 46. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile damgalanma algısı arasındaki ilişkide ebeveynin çocuktaki duygu ifadesi yoğunluğunu YGB'ye atıflama düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçları aracı ilişki için ön şartların sağlandığını göstermiştir. Buna göre, damgalanma algısı ile psikolojik sağlamlık arasında [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.25, t(138) = -3.02, p < .01$], damgalanma algısı ile YGB-duygu atıfları arasında [$F(1,138) = 15.88, p < .001, R^2 = .32; \beta = .10, t(138) = 3.99, p < .001$] ve son YGB-duygu atıfları ile psikolojik sağlamlık arasında [$\beta = -.17, t(137) = -2.63, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma ile YGB-duygu atıflama düzeyinin psikolojik sağlamlık üzerindeki anlamlı düzeydeki toplam etkisi incelendiğinde [$F(2,137) = 8.22, p < .001, R^2 = .11$], damgalanmanın psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisinin anlamlılığını koruduğu

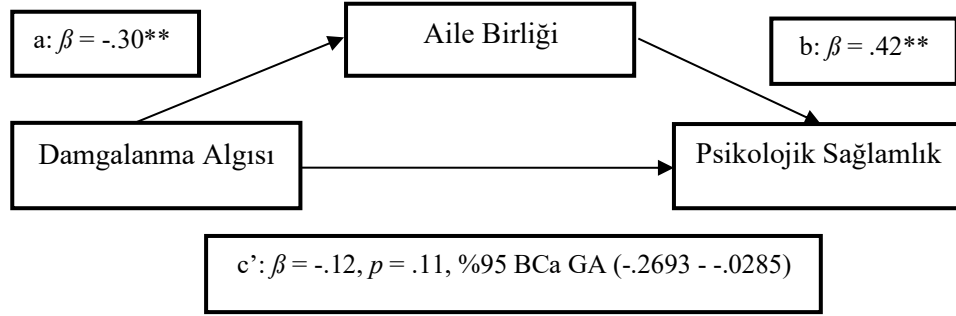
görülmüştür [$\beta = -.18, t(137) = -2.08, p < .05$]. Aracı modelde damgalanma algısının psikolojik sağlık üzerindeki etki değerinin azalması ve aracı modelin açıkladığı varyansın artması yönündeki bulgular ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile psikolojik sağlık düzeyi arasındaki ilişkide çocuğunun duygu yoğunluğunu YGB'ye atfetme düzeyinin kısmi aracı rol üstlendiğini göstermiştir (bkz. Şekil 47).

Şekil 47. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi

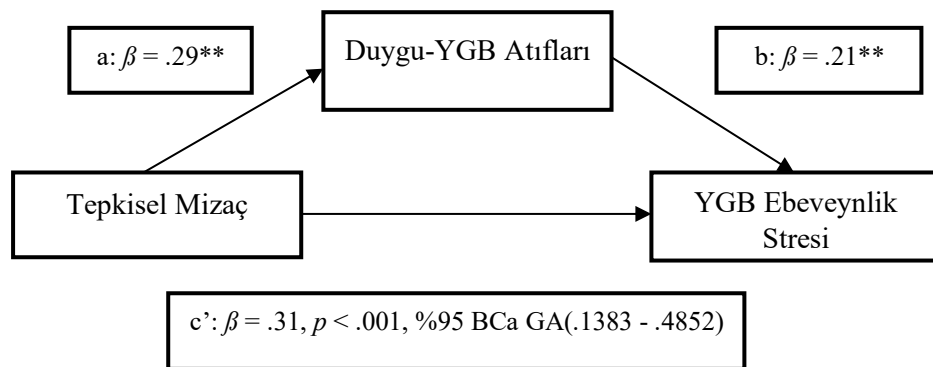
Ebeveynin damgalanma algısı ve psikolojik sağlamlığı arasındaki ilişkide ailenin birlik düzeyi aracı rol oynamaktadır. Analiz sonuçlarına göre ebeveynin damgalanma algısı ile ailenin birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 11.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.30, t(138) = -3.32, p < .01$], ailenin birlik düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$\beta = .42, t(137) = 6.16, p < .001$] ve damgalanma düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlığı arasında [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.25, t(138) = -3.02, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Damgalanma algısı ile ailenin birlik düzeyinin ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 24.80, p < .001, R^2 = .27$]. Toplam etki incelendiğinde damgalanmanın ebeveynin psikolojik sağlamlığı üzerindeki tek başına etkisinin artık anlamlı olmadığı görülmektedir [$\beta = -.12, t(137) = -1.60, p = .11$]. Bu bulgu ışığında ailenin birlik düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkide tam aracı rolde olduğu ortaya konmuştur (bkz. Şekil 48).

Şekil 48. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Ebeveynin Psikolojik Sağlamlığı Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Tam Aracı Etkisi

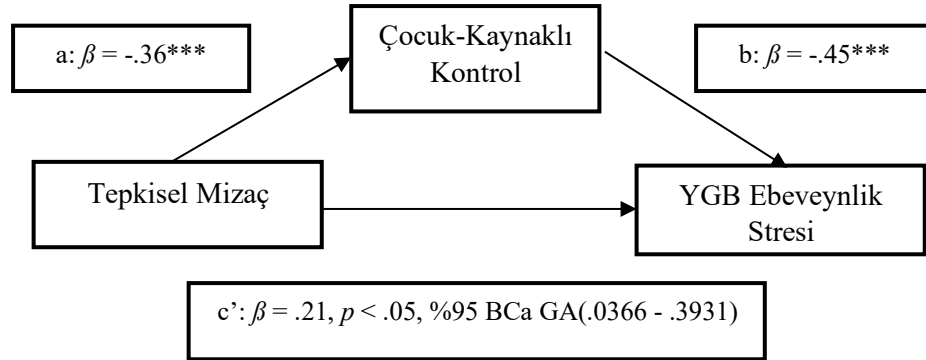
Çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 18.57, p < .001, R^2 = .12; \beta = .37, t(138) = 4.31, p < .001$] çocuğunun duygu ifadelerindeki yoğunluğunu YGB'ye atılma düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlanmıştır. Çocuğun tepkisel mizacı ile Duygu-YGB atılma düzeyi arasında [$F(1,138) = 10.03, p < .01, R^2 = .07; \beta = .29, t(138) = 3.17, p < .01$] ve Duygu-YGB atılma düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = .21, t(137) = 2.68, p < .01$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre çocuğun tepkisel mizacı ile Duygu-YGB atıflarının YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 13.29, p < .001, R^2 = .16$]. Bu modelde tepkisel çocuk mizacı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = .31, t(137) = 3.55, p < .001$]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıklanan varyansın artması ile ebeveynin çocuğun duygu yoğunluğunu YGB'ye atılma düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 49).

Şekil 49. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi

Aynı bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 18.57, p < .001, R^2 = .12; \beta = .37, t(138) = 4.31, p < .001$] bu ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ön şartlar sağlanmıştır: Tepkisel çocuk mizacı ile çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyi arasında [$F(1,138) = 29.52, p < .001, R^2 = .18; \beta = -.36, t(138) = -5.43, p < .001$] ve çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.45, t(137) = -4.18, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (tepkisel çocuk mizacı) ve aracı değişkenin (çocuk-kaynaklı kontrol algısı) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 19.12, p < .001, R^2 = .22$]. Bu modelde tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = .21, t(137) = 2.38, p < .05$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında ebeveynin çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 50).

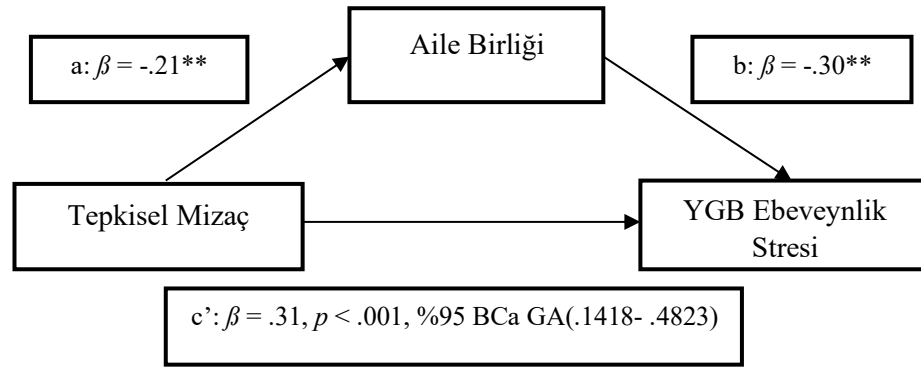
Şekil 50. Tepkisel Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Kısmi Aracı Etkisi

Çocuğun tepkisel mizacı ile ebeveynin YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 18.57, p < .001, R^2 = .12; \beta = .37, t(138) = 4.31, p < .001$] aile birliği düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. SPSS Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlanmıştır. Çocuğun tepkisel mizacı ile aile birliği düzeyi arasında [$F(1,138) = 7.36, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.21, t(138) = -2.71, p < .01$], ve aile birliği düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = -.30, t(137) = -3.14, p < .01$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre çocuğun tepkisel

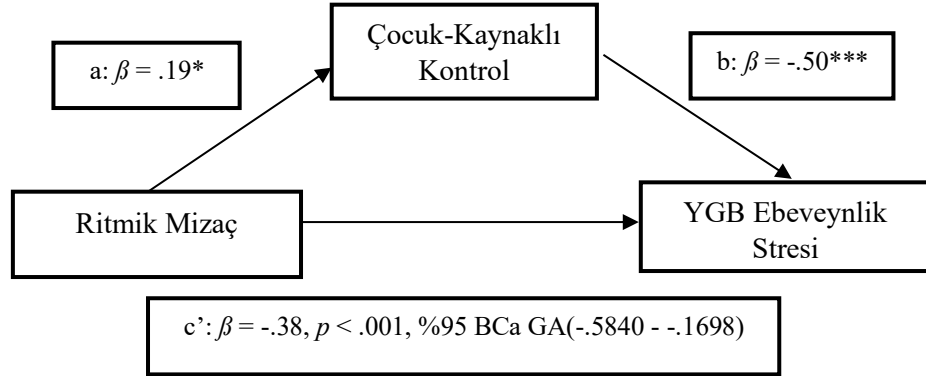
mizacı ile aile birliğinin YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 14.82, p < .001, R^2 = .18$]. Bu modelde tepkisel çocuk mizacı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = .31, t(137) = 3.62, p < .001$]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıklanan varyansın artması ile aile birliği düzeyinin tepkisel çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 51).

Şekil 51. Tepkisel Çocuk Mizacı ile Ebeveynin Psikolojik Esenliği Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi

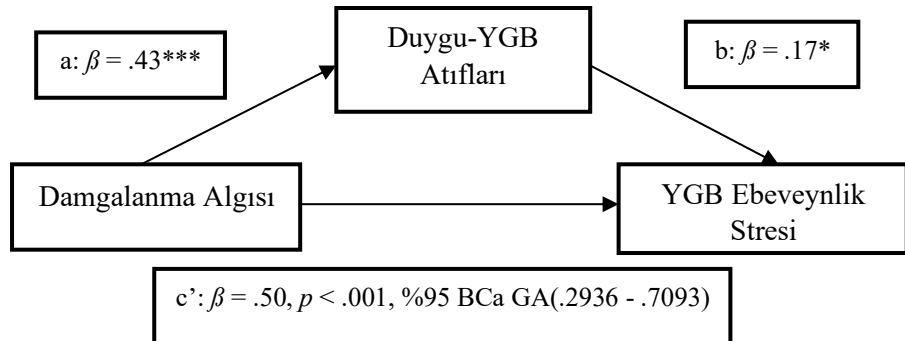
Çocuğun ritmik mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 17.78, p < .001, R^2 = .11; \beta = -.47, t(138) = -4.22, p < .001$] bu sefer çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ön şartlar sağlanmıştır: Ritmik çocuk mizacı ile çocuk-kaynaklı kontrol algısı arasında [$F(1,138) = 4.54, p < .05, R^2 = .03; \beta = .19, t(138) = 2.13, p < .05$] ve çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.50, t(137) = -5.11, p < .001$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (ritmik çocuk mizacı) ve aracı değişkenin (çocuk-kaynaklı kontrol algısı) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 23.58, p < .001, R^2 = .27$]. Bu modelde ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = -.38, t(137) = -3.60, p < .001$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında çocuk-kaynaklı kontrol algısı düzeyinin ritmik çocuk mizacı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 52).

Şekil 52. Ritmik Çocuk Mizacı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Çocuk-Kaynaklı Kontrol Algısının Kısmi Aracı Etkisi

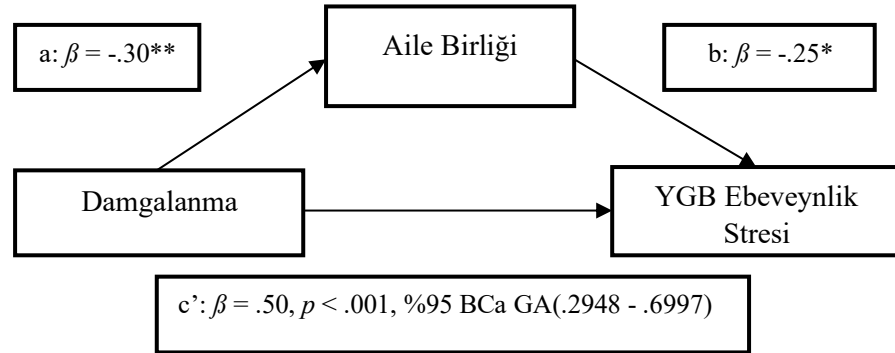
Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile YGB'ye bağlı stres düzeyi arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 32.34, p < .001, R^2 = .19; \beta = .57, t(138) = 5.69, p < .001$] ebeveynin çocuktaki duygu ifadesi yoğunluğunu YGB'ye atfetme düzeyinin aracı rol üstlendiği ortaya koymuştur. SPSS Process eklentisi ile yürütülen aracı ilişki analizi ön koşulları sağlanmıştır. Damgalanma ile Duygu-YGB atıflama düzeyi arasında [$F(1,138) = 15.88, p < .001, R^2 = .10; \beta = .43, t(138) = 3.99, p < .001$] ve Duygu-YGB atıflama düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyleri arasında [$\beta = .17, t(137) = 2.12, p < .05$] da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Analiz sonuçlarına göre damgalanma algısı ile Duygu-YGB atıflama düzeyinin YGB ebeveynlik stresi üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,137) = 18.83, p < .001, R^2 = .22$]. Bu modelde damgalanma algısı YGB ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi sürdürmüştür [$\beta = .50, t(137) = 4.77, p < .001$]. Ancak hem bu etkinin değerinin azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıklanan varyansın artması ile çocuğun duygu ifadelerinin YGB'ye atılanması düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi arasında kısmi aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 53).

Şekil 53. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Duygu-YGB Atıflarının Kısmi Aracı Etkisi

Aynı bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,138) = 32.34, p < .001, R^2 = .19; \beta = .57, t(138) = 5.69, p < .001$] bu sefer aile birlik düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ön şartlar sağlanmıştır: Damgalanma ile aile birlik düzeyi arasında [$F(1,138) = 11.06, p < .01, R^2 = .07; \beta = -.30, t(138) = -3.32, p < .01$] ve aile birlik düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$\beta = -.25, t(137) = -2.72, p < .01$] anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bağımsız değişken (damgalanma) ve aracı değişkenin (aile birlik düzeyi) bağımlı değişken (YGB ebeveynlik stresi) üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır [$F(2,137) = 20.62, p < .001, R^2 = .23$]. Bu modelde damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişki anlamlılığını sürdürmüştür [$\beta = .50, t(137) = 4.86, p < .001$]. Hem bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerindeki etki büyüklüğünün azalması hem de aracı değişkenle birlikte açıkladığı varyans değerinin artması sonuçlarına bakıldığında aile birlik düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide kısmi aracı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Şekil 54).

Şekil 54. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile YGB Ebeveynlik Stresi Arasındaki İlişkide Aile Birliğinin Kısmi Aracı Etkisi

Birikmiş sorunlar (aA) yapısının diğer göstergeleri olan çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun sebatkar mizacı, çocuğun YGB belirti yoğunluğu, ebeveynin cinsiyeti ve ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri ile krize uyum (xX) değişkenleri arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynaklarının (bB) aracı rolüne yönelik analizlerde aracılık ilişkilerine yönelik ön şartlar karşılanmamıştır.

3.2. DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ KAPSAMINDAKİ ANALİZLER

Mevcut tez çalışmasının araştırma odaklarından biri ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerini etkileyen faktörleri İkili ABCX Stres Modeli kapsamında ele

olarak bireyselden toplumsala ilerleyen düzeylerde ele almaktır. İlerleyen bölümlerde İkili ABCX Stres Modeli yapılarının ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri ile ilişkileri bildirilmiştir.

3.2.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Etkilerine Dair Bulgular

H3: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumu (xX), ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

H3a. İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin olumlu uyumunu (xX) temsil eden ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve psikolojik esenlikleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

Basit korelasyon analizi sonuçları hipotezi doğrularak ebeveynlerin psikolojik esenlik ve psikolojik sağlamlık düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif [sırasıyla, $r = .39, p < .001$ ve $r = .39, p < .001$]; köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif [sırasıyla, $r = -.24, p < .001$ ve $r = -.39, p < .001$] yönde ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur (bkz. Tablo 4).

H3b. İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin olumsuz uyumunu (xX) temsil eden stres, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

Basit korelasyon analizleri sonuçlarına göre bu hipotez de doğrulanmıştır. Ebeveyn YGB stresi düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif ($r = -.29, p < .001$) ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif ($r = .22, p < .001$) yönde korelasyonlar gözlenmiştir (bkz. Tablo 4).

H4: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; ebeveynle ilgili (ebeveyn cinsiyeti, sosyo-ekonomik düzeyi ve damgalanma algısı) göstergeleri, ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

D4a. Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveyn cinsiyetine bağlı olarak fark gözlenecek; anneler babalara kıyasla daha fazla destekleyici duygu sosyalleştirme ve daha az köstekleyici duygu mesajları iletacaktır.

Ebeveyn cinsiyetinin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki farkı incelemek amacıyla yürütülen bağımsız gruplar t-testi analizi anne ve babaların destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığını ortaya koyarak ilgili hipotezi yanlışlamıştır (bkz. Tablo 6).

H4b. Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden sosyo-ekonomik düzey (SED) etki edecek; SED ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA) göstergelerinden biri olarak ele alınan sosyo-ekonomik düzeye yönelik hipotez doğrulanamamış, basit korelasyon analizleri sonucuna göre sosyo-ekonomik düzey ile destekleyici ($r = .08$, $p = .36$) ve köstekleyici ($r = -.14$, $p = .10$) duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı ilişki gözlenmemiştir (bkz. Tablo 4).

H4c. Ebeveynlerin kullandıkları destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma etki edecek; damga algısı ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

Damgalanma algısına yönelik hipotez için yürütülen basit korelasyon analizi sonuçlarına göre hipotez kısmen doğrulanabilmiştir. Buna göre, ebeveynlerin damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmezken ($r = -.16$, $p = .06$) köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif yönde ilişki gözlenmiştir ($r = .21$, $p < .05$) (bkz. Tablo 4).

H5: İkili ABCX Stres Modeli'nin ailenin uyumsal kaynaklar yapısını (bB) temsil eden; bireysel kaynaklardan bilinçli farkındalıklı ebeveynlik, aile sistemi kaynaklarından ailenin iletişim düzeyi, ailenin olumlu duygusal bağlamı ve sosyal destek düzeyleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

Basit korelasyon analizleri hipotezi kısmen doğrulamıştır. Destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ($r = .45, p < .001$), ailenin iletişim düzeyi ($r = .33, p < .001$) ve sosyal destek düzeyi ($r = .42, p < .001$) arasında anlamlı ve pozitif yönde korelasyonlar gözlenmiştir. Köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri incelendiğinde, bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ($r = -.39, p < .001$) ve sosyal destek ($r = -.20, p < .05$) düzeyleri ile negatif yönde ilişki gösterdiği ortaya konmuştur (bkz. Tablo 4).

H6: İkili ABCX Stres Modeli'nin krize yönelik algılar ile ailenin birliğini (cC) temsil eden göstergelerden aile birliği, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise negatif yönde etki edecektir.

Basit korelasyon analizlerinin sonucu bu hipotezi doğrularak aile birliği düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif ($r = -.38, p < .001$), köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif ($r = -.33, p < .001$) yönde ilişkileri ortaya koymuştur (bkz. Tablo 4).

H7: İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden; çocukla ilgili (çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, mizaç özellikleri ve çocuğun YGB belirti yoğunluğu) göstergeleri, ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkilerine etki edecektir.

H7a. İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden çocukla ilgili göstergelerden çocuğun yaşı, çocuğun YGB belirti yoğunluğu ve zorlayıcı mizaç özellikleri, ebeveynin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine negatif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine ise pozitif yönde etki edecektir.

Basit korelasyon analizleri sonucu bu hipotez büyük oranda yanlışlanmıştır. Çocukla ilgili birikmiş sorunlardan sadece ritmik mizaç özelliği destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif ($r = .26, p < .001$) ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile negatif ($r = -.30, p < .001$) yönde anlamlı ilişki göstermiştir (bkz. Tablo 4).

H7b. İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden çocuğun cinsiyeti ile ilgili olarak; ebeveynler erkek çocuklarına kız çocuklara

kıyasla daha az destekleyici duygu sosyalleştirme ve daha fazla köstekleyici duygu mesajları iletecektir.

Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde çocuk cinsiyetinin farkını incelemek amacıyla yürütülen bağımsız gruplar t-testi analizinin sonucu bu hipotezi yanlışlayarak kız ve erkek çocukların destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri açısından anlamlı bir fark sergilemediğini ortaya koymuştur (bkz. Tablo 5).

3.2.2. İkili ABCX Stres Modeli ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasında Aracılık Modellerine Dair Bulgular

Mevcut çalışmanın önemli araştırma amaçlarından biri ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkilerinin etkilendiği faktörleri geniş bir kavramsal çerçeve içinde ele aldıktan sonra aracı ilişkileri belirlemektir. Bu amaçla YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin İkili ABCX Stres Modeli yapılarının aracı etkilerine yönelik analizler yürütülmüştür. İlerleyen bölümlerde bu aracı ilişki analizlerine yönelik bulgular rapor edilmiştir.

3.2.2.1. Damgalanma Algısı ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki Özel İlişkilere Dair Bulgular

Mevcut tez çalışmasının önemli araştırma odaklarından biri de daha toplumsal düzeyde ele alabileceğimiz damgalanma algısının ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerini İkili ABCX Stres Modeli kapsamında sistemli biçimde ele almaktır. İlerleyen bölümlerde damgalanma algısının duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkisinde sırasıyla krize uyum (xX), ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ile sosyal destek düzeyinin aracı etkileri incelenerek rapor edilmiştir.

3.2.2.1.1.1. Krize Uyumun Aracı Etkilerine Dair Bulgular

H8. İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar yapısını (aA) temsil eden ebeveynle ilgili göstergelerden damgalanma algısı ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiye ebeveynin krize uyumu (xX) aracılık edecektir.

Bu hipotezi test etmek için SPSS Process uzantısının 4. modeli kullanarak aracı ilişkilere yönelik analizler yürütülmüştür. Bu amaçla, damgalanma algısı bağımsız

değişken olarak değerlendirilirken destekleyici ve köstekleyici tepkileri ayrı analizlerde bağımlı değişken olarak ele alınmışlardır. Krize uyumun aracı rolünü incelemek için krize uyumun göstergeleri olan ebeveynlerin psikolojik esenlik, psikolojik sağlamlık ve YGB ebeveynlik stresi düzeyleri ayrı analizlerde aracı değişkenler olarak incelenmişlerdir. Analizlerde alt hipotezler de ele alınarak aracı rollere ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

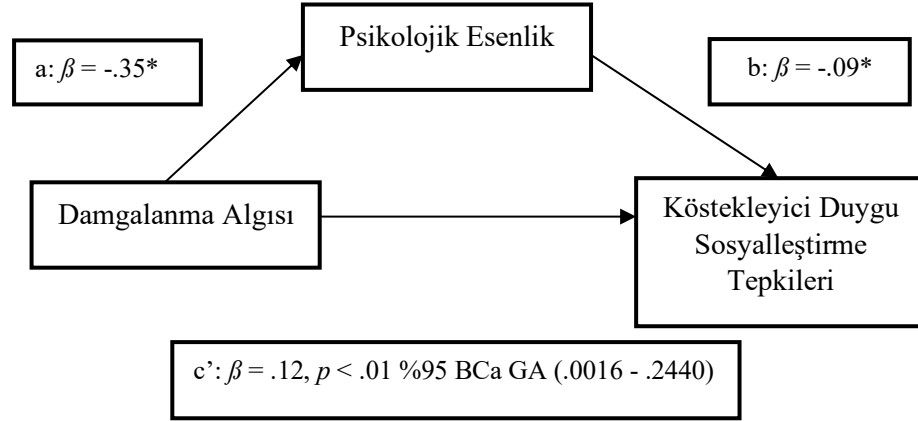
İlk grupta ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında krize uyum (xX) gösterge değişkenlerinin aracı rollerini incelemek amacıyla Process eklentisi ile 4. modeli kullanarak analizler yürütülmüştür. Ancak bu analiz sonucunda bağımsız değişken olan damgalanma algısı düzeyi ile bağımlı değişken olan destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında $[F(1,138) = 3.46, p = .07, R^2 = .02; \beta = -.13, t(138) = -1.86, p = .07]$ anlamlı bir ilişki gözlenmemesi aracı ilişkiler için ön şartlar sağlanamamıştır. Bu nedenle damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide aracı değişkenlere yönelik analiz yürütülememiştir.

Köstekleyici tepkilere yönelik inceleme yürütüldüğünde ise ebeveynin damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki gözlenerek $[F(1,138) = 6.62, p < .05, R^2 = .05; \beta = .16, t(138) = 2.57, p < .05]$ aracı ilişki için ön şartlardan birinin sağlandığı görülmüştür. Bunun üzerine xX gösterge değişkenlerinin aracı rollerine yönelik incelemeler yürütülmüştür. Bu iki değişken arasındaki ilişkide ebeveynin psikolojik esenlik ve psikolojik sağlamlık değişkenlerinin aracı modellerinin etkileri anlamlı düzeyde iken YGB ebeveynlik stresi için anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir.

Analiz sonuçlarına göre damgalanma algısı ile psikolojik esenlik arasında $[F(1,138) = 7.63, p < .01, R^2 = .05; \beta = -.35, t(138) = -2.76, p < .05]$ ve psikolojik esenlik ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında $[\beta = -.09, t(137) = -2.37, p < .05]$ negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu görülmektedir. Damgalanma algısı ile psikolojik esenliğin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlıdır $[F(2,137) = 6.22, p < .01, R^2 = .08.]$. Bunun yanında toplam etki modelinde damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişki pozitif yöndeki anlamlılığını korumuştur $[\beta = .12, t(137) = 2.00, p < .05]$. Ancak aracı ilişki modelinde açıklanan toplam varyansın daha yüksek olması ve damgalanma algısının etki büyüklüğünün azalması sonuçları psikolojik esenliğin damgalanma algısı

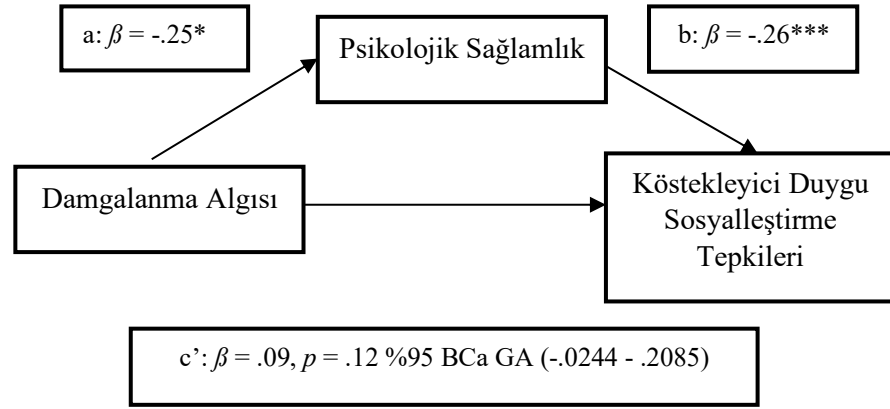
ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında kısmi aracı rolü olduğunu göstermektedir (bkz. Şekil 55).

Şekil 55. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Esenliğin Kısmi Aracı Etkisi

Damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı düzeydeki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı etkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda damgalanma algısı ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir [$F(1,138) = 9.15, p < .01, R^2 = .06; \beta = -.25, t(138) = -3.02, p < .05$]. Psikolojik sağlamlık ve damgalanma algısının köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkileri anlamlıdır [$F(2,137) = 13.22, p < .001, R^2 = .16$]. Psikolojik sağlamlık ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı [$\beta = -.26, t(137) = -4.36, p < .001$] iken toplam modelde damgalanma ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişki artık anlamsızdır [$\beta = .09, t(137) = 1.56, p = .12$]. Bu bulgular ışığında damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyinin tam aracı rol oynadığı ortaya konulmuştur (bkz. Şekil 56).

Şekil 56. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi

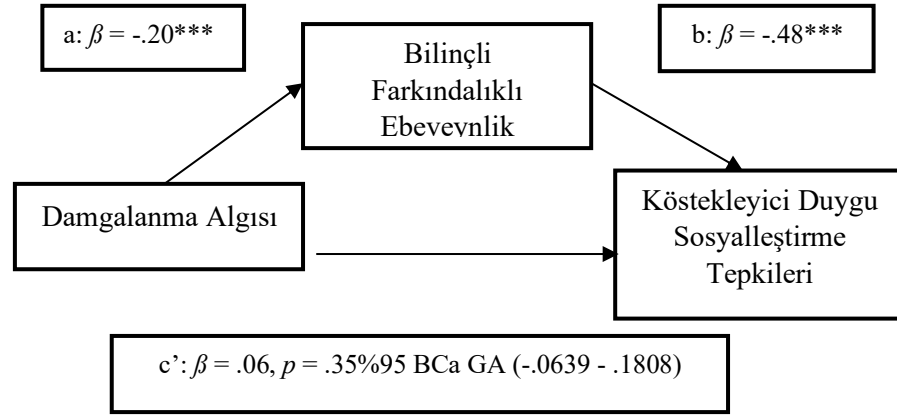
Damgalanma ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide YGB ebeveynlik stresinin aracı rolünü incelemek için yürütülen analiz sonucunda YGB ebeveynlik stresi ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmediğinden [$\beta = .09$, $t(137) = 1.75$, $p = .08$] ilgili hipotez yanlışlanmıştır.

3.2.2.1.1.2. Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Aracı Etkilerine Dair Bulgular

Damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynakları (bB) gösterge değişkenlerinden bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rolünü incelemek için Process eklentisi ile 4. model kullanılarak analiz yürütülmüştür. Daha önce de anıldığı üzere damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığından [$\beta = -.13$, $t(138) = -1.86$, $p = .07$] ilgili aracı ilişki hipotezi yanlışlanmıştır. Destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik aracı ilişki analizi incelenemese de damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin aracı rolü incelenebilmiştir. Yürütülen analiz sonucunda ebeveynin damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir [$F(1,138) = 22.80$, $p < .001$, $R^2 = .14$; $\beta = -.20$, $t(138) = -4.77$, $p < .001$]. Damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır [$F(1,138) = 6.62$, $p < .05$, $R^2 = .05$; $\beta = .16$, $t(138) = 2.57$, $p < .05$]. Damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi incelendiğinde modelin anlamlı olduğu

görülmüştür [$F(2,137) = 12.47, p < .001, R^2 = .15$]. Bu modelde, bilinçli farkındalık ebeveynlikle köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki [$\beta = -.48, t(137) = -4.19, p < .001$] mevcutken damgalanma algısının köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkisinin artık anlamlı olmadığı görülmektedir [$\beta = .06, t(137) = .95, p = .35$]. Bu bulgulara göre bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin ebeveynin damgalanma algısı ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlendiğini söylemek mümkündür (bkz. Şekil 57).

Şekil 57. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

3.2.2.1.1.3. Sosyal Destek Düzeyinin Aracı Etkilerine Dair Bulgular

Damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = -.13, t(138) = -1.86, p = .07$] ve sosyal destek düzeyi ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmediğinden [$\beta = -.10, t(137) = -1.66, p = .10$] aracılık ilişkisinin ön şartlarından birinin yerine getirilememesi sebebiyle ilgili hipotez yanlışlanmıştır.

3.3. DAMGALANMA ALGISI İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDAKİ ARACI İLİŞKİLERDE EBEVEYN CİNSİYETİNİN ROLÜ

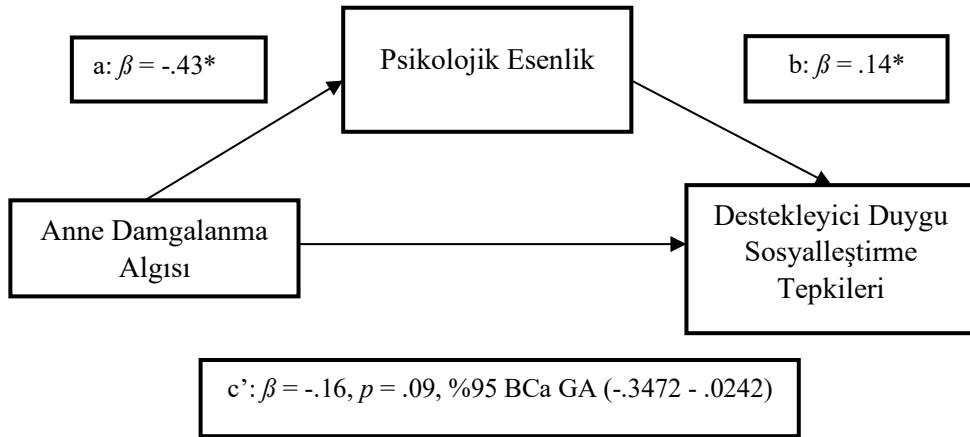
Tez çalışmasının araştırma sorusu kapsamında Hipotez 8, 9 ve 10'da ele alınan aracı ilişkilerin anne ve baba gruplarında farklı şekillerde gelişip gelişmediğine ilişkin incelemeler yapmak için öncelikle veri seti ebeveyn cinsiyetine göre bölünmüştür. Veri setinde eşlerinin anketlerinin bulunmadığı tekli babalardan oluşan 65 kişilik bir

örnekleme aracı ilişkiler babalar için sınındığında Hipotez 8, Hipotez 9 ve Hipotez10'un geçerli olmadığı görülmüştür.

Aynı yöntemle 75 katılımcıdan oluşan tekli anneler için sınamalar yürütüldüğünde ise Hipotez 8 ve 9'da ele alınan ilişkilerde anlamlı sonuçlara ulaşılırken Hipotez 10'un yanlışlandığı görülmüştür.

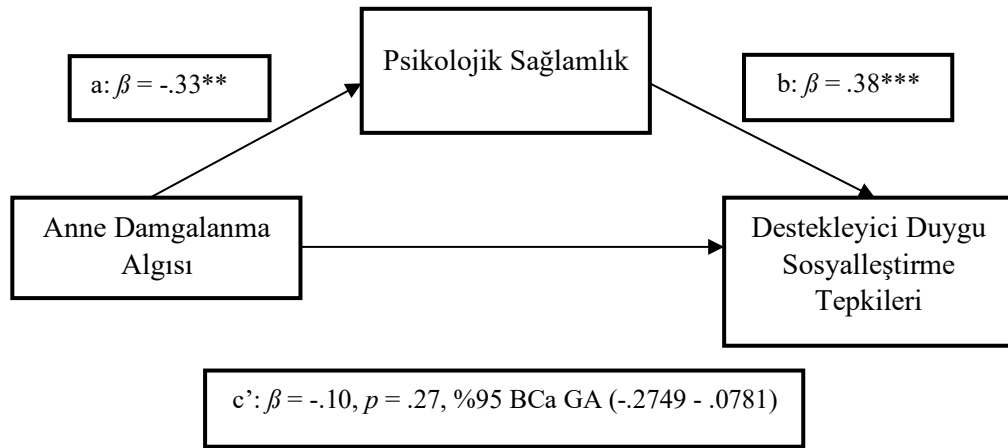
Annelerden oluşan alt örnekleme ebeveynin damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,73) = 5.67, p < .05, R^2 = .07; \beta = -.22, t(73) = -2.38, p < .05$] ebeveynin psikolojik esenliğinin rolü incelenmiştir. Aracı ilişkiler için ön şartlar sağlanmaktadır. Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile psikolojik esenliği arasında [$F(1,73) = 5.10, p < .05, R^2 = .07; \beta = -.43, t(73) = -2.26, p < .05$] ve ebeveynin psikolojik esenlik düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = .14, t(72) = 2.57, p < .05$] anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Annelerin damgalanma algısı ile psikolojik esenliğinin destekleyici sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 6.34, p < .01, R^2 = .15$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = -.16, t(72) = -1.73, p = .09$]. Bu sonuçlara göre annelerin psikolojik esenlik düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 58).

Şekil 58. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Esenliğin Tam Aracı Etkisi

Annelerin damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,73) = 5.67, p < .05, R^2 = .07; \beta = -.22, t(73) = -2.38, p < .05$] ebeveynin krize olumlu yöndeki uyumunu temsil eden diğer bir değişken olan psikolojik sağlamlığın aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkiler için ön şartlar sağlandığı görülmüştür. Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile psikolojik sağlamlık düzeyi arasında [$F(1,73) = 8.52, p < .01, R^2 = .10; \beta = -.33, t(73) = -2.92, p < .01$] ve ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = .38, t(72) = 4.34, p < .001$] anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Annelerin damgalanma algısı ile psikolojik sağlamlık düzeylerinin destekleyici sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 12.94, p < .001, R^2 = .26$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = -.10, t(72) = -1.11, p = .27$]. Bu sonuçlara göre annelerin psikolojik sağlamlık düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 59).

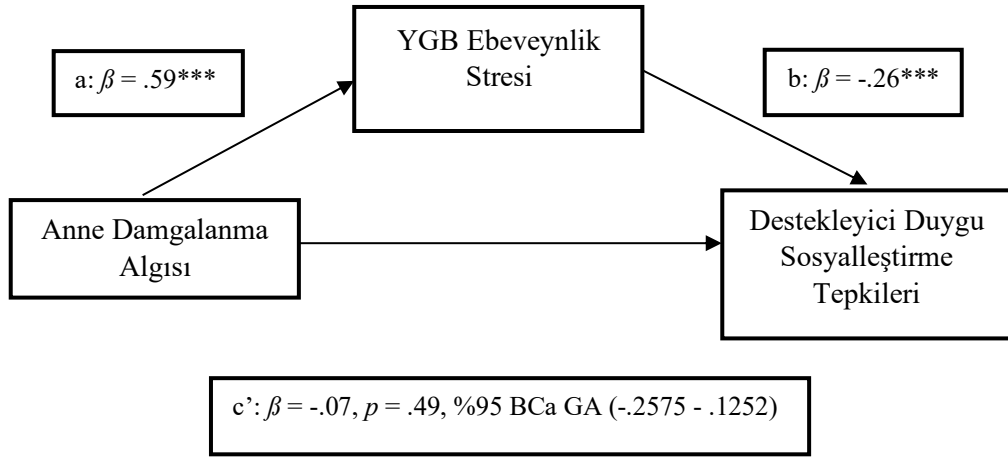
Şekil 59. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin krize uyumsuzluğunu temsil eden YGB ebeveynlik stresi düzeylerinin damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,73) = 5.67, p < .05, R^2 = .07; \beta = -.22, t(73) = -2.38, p < .05$] aracı rolü incelendiğinde damgalanma algısı düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$F(1,73) = 17.47, p < .001, R^2 = .19; \beta = .59, t(73) = 4.18, p < .001$] ve YGB ebeveynlik

stresi düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = -.26, t(72) = -3.71, p < .001$] anlamlı ilişkiler bulunarak aracı ilişkiler için ön şartların sağlandığı görülmüştür. Annelerin damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi düzeylerinin destekleyici sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 10.21, p < .001, R^2 = .22$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = -.07, t(72) = -.69, p = .49$]. Bu sonuçlara göre annelerin YGB ebeveynlik stresi düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 60).

Şekil 60. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide YGB Ebeveynlik Stresinin Tam Aracı Etkisi

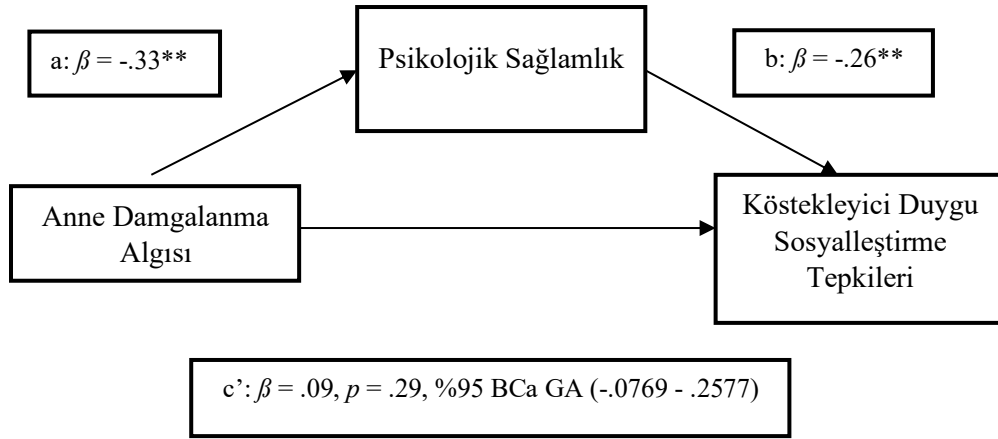

Bir sonraki analiz grubunda annelerin damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide krize olumlu ve olumsuz yöndeki uyum gösterge değişkenlerinin aracı rolleri ele alınmıştır. Bağımsız değişken olan damgalanma algısı ile bağımlı değişken olan destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişki anlamlı düzeydedir [$F(1,73) = 4.38, p < .05, R^2 = .06; \beta = .18, t(73) = 2.09, p < .05$]. Bu anlamlı ilişkide sırasıyla psikolojik esenlik, psikolojik sağlamlık ve YGB ebeveynlik stresinin aracı rolleri incelenmiştir.

Annelerin psikolojik esenlik düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişki anlamsız olduğundan [$\beta = -.09, t(72) = -1.86, p = .07$] annelerin damgalanma algısı düzeyleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide psikolojik esenliğin anlamlı düzeyde aracı rol oynamadığı görülmektedir.

Krize olumlu yöndeki uyumunu temsil eden diğer değişken olan psikolojik sağlamlığın aracı rolü incelendiğinde aracı ilişkiler için ön şartlar sağlandığı görülmüştür. Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile psikolojik sağlamlık düzeyi arasında [$F(1,73) = 8.52, p < .01, R^2 = .10; \beta = -.33, t(73) = -2.92, p < .01$] ve ebeveynin psikolojik sağlamlık düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = -.26, t(72) = -3.16, p < .01$] anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Annelerin damgalanma algısı ile psikolojik sağlamlık düzeylerinin destekleyici sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 7.45, p < .01, R^2 = .17$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = .09, t(72) = 1.08, p = .29$]. Bu sonuçlara göre annelerin psikolojik sağlamlık düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 61).

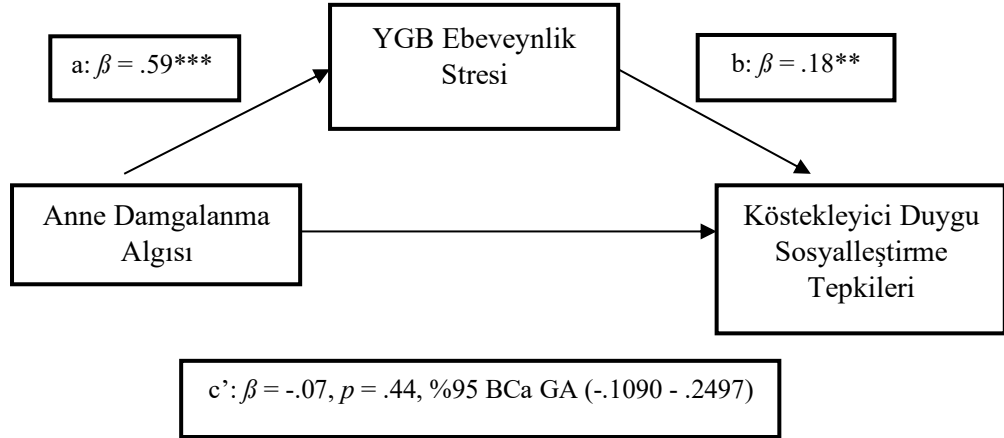
Şekil 61. Ebeveynin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlığın Tam Aracı Etkisi

Ebeveynin krize uyumsuzluğunu temsil eden YGB ebeveynlik stresi düzeylerinin damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki daha önce anılan anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,73) = 4.37, p < .05, R^2 = .06; \beta = .18, t(73) = 2.09, p < .05$] aracı rolü incelendiğinde damgalanma algısı düzeyi ile YGB ebeveynlik stresi düzeyi arasında [$F(1,73) = 17.47, p < .001, R^2 = .19; \beta = .59, t(73) = 4.18, p < .001$] ve YGB ebeveynlik stresi düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = .18, t(72) = 2.67, p < .01$] anlamlı ilişkiler bulunarak aracı ilişkiler için ön şartların sağlandığı görülmüştür. Annelerin damgalanma algısı ile YGB ebeveynlik stresi düzeylerinin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı

düzyededir [$F(2,72) = 5.95, p < .01, R^2 = .14$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = -.07, t(72) = .78, p = .44$]. Bu sonuçlara göre annelerin YGB ebeveynlik stresi düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 62).

Şekil 62. Annelerin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide YGB Ebeveynlik Stresinin Tam Aracı Etkisi

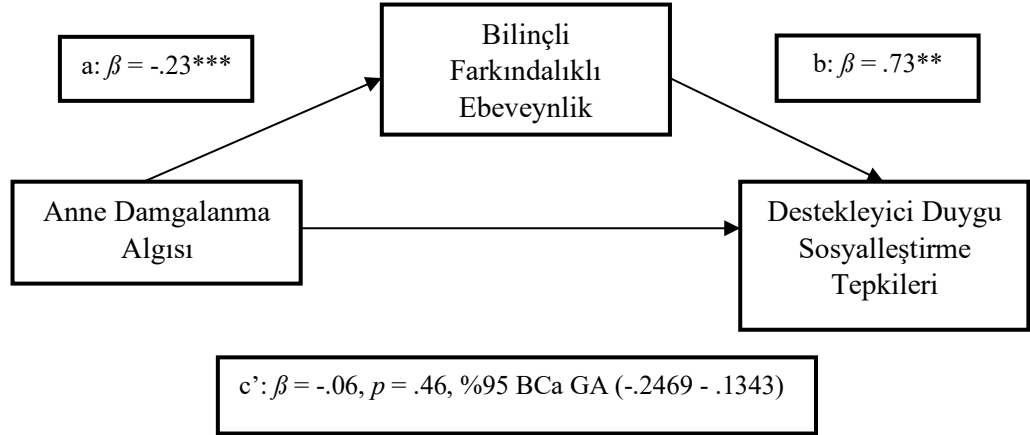

Bir sonraki aşamada annelerin damgalanma algısı ile destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide bB gösterge değişkenlerinden bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin aracı rolü ele alınmıştır.

Annelerin damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki anlamlı düzeydeki ilişkide [$F(1,73) = 5.67, p < .05, R^2 = .07; \beta = -.22, t(73) = -2.38, p < .05$] bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin aracı rolü incelendiğinde damgalanma algısı düzeyi ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında [$F(1,73) = 18.23, p < .001, R^2 = .20; \beta = -.23, t(73) = -4.27, p < .001$] ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = .73, t(72) = 3.89, p < .001$] anlamlı ilişkiler bulunarak aracı ilişkiler için ön şartların sağlandığı görülmüştür. Annelerin damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeylerinin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 10.95, p < .001, R^2 = .23$]. Bu toplam etki incelendiğinde annenin damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = -.06, t(72) = -.59, p = .46$]. Bu sonuçlara göre annelerin

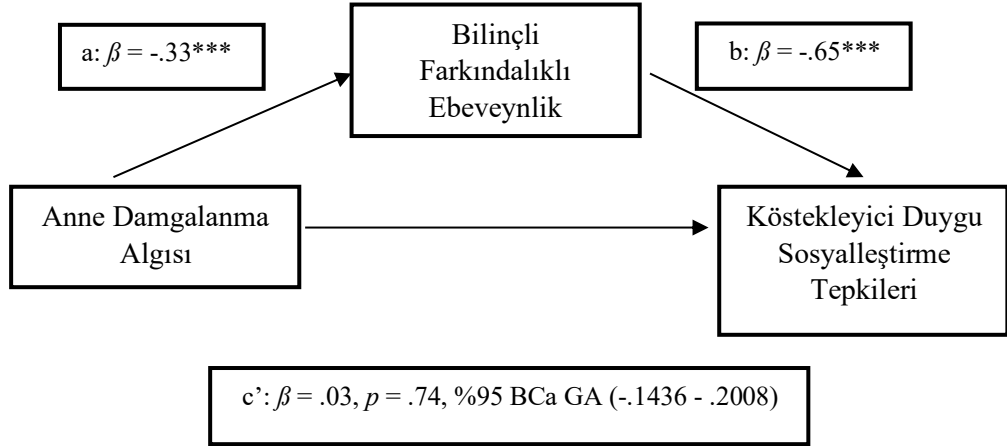
bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 63).

Şekil 63. Annelerin Damgalanma Algısı ile Destekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

Annelerin damgalanma algısı düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki anlamlı ilişkide [$F(1,73) = 4.38, p < .05, R^2 = .06; \beta = .18, t(73) = 2.09, p < .05$] bilinçli farkındalık ebeveynliğin aracı rolünün incelendiği analiz sonuçları aracı ilişkiler için gerekli olan ön şartların sağlandığını göstermiştir. Ebeveynin damgalanma algısı düzeyi ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi arasında [$F(1,73) = 18.23, p < .001, R^2 = .20; \beta = -.33, t(73) = -4.27, p < .001$] ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında [$\beta = -.65, t(72) = -3.82, p < .001$] anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Annelerin damgalanma algısı ile bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeylerinin destekleyici sosyalleştirme tepkileri üzerindeki toplam etkisi anlamlı düzeydedir [$F(2,72) = 9.89, p < .001, R^2 = .12$]. Bu toplam etki incelendiğinde anneni damgalanma algısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki anlamlı etkisinin kaybolduğu görülmüştür [$\beta = .03, t(72) = .33, p = .74$]. Bu sonuçlara göre annelerin bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyleri damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında tam aracı rol üstlenmektedir (bkz. Şekil 64).

Şekil 64. Annelerin Damgalanma Algısı ile Köstekleyici Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkide Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Tam Aracı Etkisi

Bir sonraki aşamada ise annelerin damgalanma algısı ile destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynakları (bB) gösterge değişkenlerinden sosyal destek düzeyinin aracı rolü incelenmiştir. Process eklentisi 4. modeli kullanarak yürütülen aracı ilişki analizi sonucunda sosyal destek düzeyi ile destekleyici [$\beta = .16, t(72) = 1.80, p = .08$] ve köstekleyici [$\beta = -.12, t(72) = -1.47, p = .15$] duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmemiştir. Aracı değişken olan sosyal destek düzeyi ile bağımlı değişkenler olan destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı ilişkiler olmaması durumunda aracı ilişkiler için ön şartlar sağlanamadığından annelerin damgalanma algıları düzeyleri ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide sosyal destek düzeyinin anlamlı bir aracı rol oynamadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

4.1. İKİLİ ABCX STRES MODELİ KAPSAMINDA BULGULANAN İLİŞKİLERİN TARTIŞILMASI

Bir çocuğun sosyal ilişkilerinde kendisine zorluk oluşturan özellikleri doğrultusunda davranışlar sergilemesi, sosyalleşme sürecinde kendi yaşatlarından beklenen normatif tepkileri vermemesi, toplumsal açıdan çocuğu ve ebeveyni etkiler. Bu etki aileden daha geniş sosyal çevrenin çocukların bir grup toplumsal normlara uyumunu hedefler. Diğerlerinden farklı özellikler gösteren, yaşatlarına benzemeyen çocuklar ise toplumda marjinal olarak konumlandırılabilir. Bu özel çocukların toplum içinde görülme sıklığı arttıkça, sosyalleşme süreçlerinin sağlıklı ilerlemesi için, sergiledikleri davranışlar ve bu davranışların aile üyeleri ve sosyal çevreleri gibi toplumun yapısını oluşturan gruplarca algılanması ve verdiği tepkiler arasındaki ilişkilerin incelenmesine dair ihtiyaç hissedilmeye başlar.

Böyle bir anlayış ile, ilişkisel, iletişimsel ve davranışlar birtakım zorlukları ile Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB), (DSM-5, APB, 2014: 25-26) gerek bu tanıyı almış olan çocukların (Dapretto ve ark., 2006: 3, Snow ve ark., 1987: 837; Berkovits ve ark., 2017: 76) gerekse aile üyelerinin (Karst ve Van Hecke, 2012: 267) sosyo-duygusal ve toplumsal alanda problemler yaşamasına yol açan bu nedenle de toplumsal bakış açısı ile ele alınabilecek özellikte bir tanıdır. Çocukluk döneminde tanılanan bir gelişimsel bozukluk olan YGB; ebeveynler ve tüm aile için stres veren bir olay niteliğindedir (Estes ve ark., 2009: 382, Dabrowska ve Pisula, 2010: 273; Bitsika ve Sharpley, 2004: 158; Olsson ve Hwang, 2001: 538; Hartley ve ark., 2012: 333). YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin sıklıkla bildirdikleri yüksek depresyon, kaygı ve stres düzeyleri ebeveynlerin psikolojik esenliğinin olumsuz yönde bir değişim tablosu sergilediğini göstermektedir. Halk sağlığı yönünden de kaygı verici sonuçları olan bu çalışmalar, bir diğer taraftan da, ailelerin YGB tanısına uyum sürecinin ard alanında yer alan bazı koruyucu ve/veya köstekleyici toplumsal faktöre ise ışık tutmuştur. Öte yandan YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliklerini ve muhtemel bir ebeveynlik çıktısı olan duygu sosyalleştirme tepkilerini, toplumsal sistemler üzerinden ele almak mevcut bilgilerimize kapsamlı bir kavrayış sağlayacaktır.

Gelişimsel psikoloji alanyazınında, çocukların ifade ettiği olumsuz duygulara ebeveynlerin verdikleri tepkiler olarak ele alınan duygu sosyalleştirme tepkileri (Fabes ve ark., 2002), çocuğun yaşı (Cassano ve ark., 2007: 220-223), cinsiyeti (Cassano ve ark., 2007: 226), mizaç özellikleri (Eisenberg ve Fabes, 1994: 150; Brajša-Žganec, 2014: 33), ebeveynin psikolojik sağlığı (Silk ve ark., 2011: 9), ebeveyn cinsiyeti (Cassano ve ark., 2007: 220-224) ve sosyo-ekonomik düzeyi (Chaplin ve ark., 2010: 18) gibi farklı düzeylerdeki faktörle ilişkili bir olgudur. Her ne kadar Eisenberg ve arkadaşları tarafından (1998b: 320) çocuk, ebeveyn ve kültürel faktörlerden etkilenen bir süreç modeli olarak çerçevelenmesine karşın, bilindiği kadarı ile duygu sosyalleştirme tepkilerinin henüz birey, aile ve toplum düzeylerinin bir arada ele alındığı bir yaklaşım ile değerlendirilmemiş olması dikkat çekicidir.

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, ulaşılabildiği kadarı ile, ülkemizde henüz çalışılmamış bir grup olan YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliğini bir sistem modeli kapsamında ele almak ve yapılacak ileriki çalışmalar için bir adım atmaktır. Bu çalışmanın ikinci amacı ise; YGB tanılı çocukların duygu sosyalleştirme tepkilerinin birey içi, aile içi ve toplumsal olgular ile muhtemel bağlantılarını inceleyerek alanyazında fark edilen bu eksikliği gidermektir. Çalışmanın temel hipotezleri oluşturulurken, ebeveynin strese bağlı bozulan psikolojik esenliğinin duygu sosyalleştirme tepkileri için önemli bir risk oluşturabileceğini öngören çalışmalar (Breux ve ark., 2016: 740; Hastings, 2003: 235; Silk ve ark., 2011: 9) da göz önünde bulundurulmuş ve psikoloji alanyazınında önemli birer yere sahip İkili ABCX Stres Modeli (Lavee ve ark., 1985: 812-813) ve duygu sosyalleştirme tepkilerine yönelik çerçevelerin (Eisenberg ve ark., 1998b: 320; Fabes ve ark., 2002) sundukları bakış açılarından yararlanılmıştır.

Bu bölümde ilk olarak, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin psikolojik esenliğine dair İkili ABCX Stres Modeli ve devamında ise İkili ABCX Stres Modeli yapılarının duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerine yönelik bulgular özetlenerek tartışılmaktadır. Takiben damgalanma ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilerde bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ve sosyal destek düzeyinin aracı rolleri ve son olarak ebeveyn cinsiyetine yönelik farkları betimleyen bulgular özetlenmiş ve alanyazındaki çalışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Bölüm, araştırmanın güçlü ve sınırlı yanlarına dair bir özet ve ileriki çalışmalara yönelik öneriler ile sonlanmıştır.

4.1.1. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi İçlerinde Bulguların İlişkilerin Tartışılması

Çalışmada, İkili ABCX Stres Modelinin önerdiği biçimde, ailenin krize yönelik olumlu ya da olumsuz yöndeki uyumlarının, birtakım faktörlerin de ışığında, kriz öncesi ve sonrası stres dönemlerini içeren bir süreç olarak ele alabileceği (Lavee ve ark., 1985: 812) fikrinden yola çıkarak, YGB tanısı bir kriz olarak değerlendirilmiştir. Modelde, kriz öncesinde stres yaratan durum (a), mevcut kaynaklar (b), stres yaratan duruma yönelik algıların (c) kriz (x) durumuyla birlikte kriz sonrası dönemindeki durumu da belirlediğini ve geçerliğini kriz sonrasında da koruyarak; birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsuz kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) adı altında krize uyuma (xX) etki edeceği (Lavee ve ark., 1985: 813) var sayılır. Yapılan korelasyonel analiz sonuçlarına göre bulgular, modelin de önerdiği şekilde, 4 yapının (aA, bB, cC, xX) hem kendi içlerindeki hem de kendi aralarındaki anlamlı ilişkileri işaret etmiştir. Devam eden bölümlerde sırasıyla model yapılarını oluşturan gösterge değişkenlerin kendi içlerindeki, kendi aralarındaki ve modeldeki aracı ilişkilerin varlığını destekleyen bulgular özetlenerek tartışılmıştır.

4.1.2. İkili ABCX Stres Modeli Yapılarının Kendi Aralarında Bulguların İlişkilerin Tartışılması

Yürütülen basit korelasyon analizleri İkili ABCX Stres Modeli'nin 4 yapısının (aA: birikmiş sorunlar, bB: ailenin uyumsuz kaynakları; cC: krize yönelik algılar ve birlik; xX: krize uyum) göstergelerinin kendi içindeki ve kendi aralarındaki ilişkilerin büyük bir kısmının anlamlı olduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 4). Rahat takip edilmesi amacıyla, hipotezler çerçevesinde beklendik ve ardından beklenmedik yöndeki bulgular sırasıyla özetlenerek ihtimal dâhilindeki sebepleri tartışılmıştır.

Öncelikle, İkili ABCX Stres Modeli'nin birikmiş sorunlar (aA) yapısı içinde incelediğimiz çocuğun yaşının; tepkisel mizaç düzeyi ile negatif, YGB belirti yoğunluğu ile pozitif yönde ilişkili olduğu, çocuğun sebatkâr mizaç düzeyinin; ritmik mizaç düzeyi ile pozitif, ebeveynin damgalanma algısı ile negatif yönde ilişkili olduğu ve son olarak çocuğun ritmik mizaç düzeyi ile ebeveynin damgalanma algısı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmiştir. Birikmiş sorunlar (aA) yapısı içinde yer alan cinsiyetin diğer göstergeler ile arasındaki ilişkileri anlamak amacıyla düzenlenen

bağımsız gruplar t-testi analizleri sonuçları; kız ve erkek çocukların yaş ve YGB belirti yoğunluğu düzeyi açısından farklılaşırken, anne ve babaların ise sosyo-ekonomik düzey ve damgalanma algısı açısından farklılaştıklarını göstermiştir (çocuk için bkz. Tablo 5; ebeveyn için bkz. Tablo 6). Modelin önerdiği ikinci yapı olan ailenin uyumsal kaynakları (bB) kapsamında ele alınan bilinçli farkındalıklı ebeveynlik (bireysel kaynak), aile iletişimi ve ailenin duygusal bağlamı (aile sistemi kaynakları) ve sosyal destek düzeyi (sosyal destek) değişkenlerinin hepsi kendi içlerinde beklendik yönde pozitif yönde ilişkiler göstermiştir. Modelin krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısı içindeki ilişkilere dair bulgular ise; ebeveynin çocuğundaki duygu ifadesi yoğunluğunu YGB'ye afetme düzeyi ile çocuğunun kendi davranışları üzerindeki kontrolü ve yanı sıra ebeveynin kendisinin de bu davranışlara sebep olduğuna yönelik algısı arasında negatif yönde ilişkilere işaret etmektedir. Bu bulgu, ebeveynin tutarlı inançlarının YGB'nin biyolojik temeline dair fikir çevresinde şekillendiğini göstermektedir. Modelin dördüncü yapısı olan krize uyum (xX) göstergelerinden psikolojik esenlik ve psikolojik sağlamlık arasında pozitif ve her ikisiyle ise YGB ebeveynlik stresi arasında ise negatif yönde anlamlı korelasyonlar mevcuttur. Bu bulgular, ebeveynlerin krize uyumunun üç göstergesinin beklendik yönde ilişkili olduğu ve tek bir "uyum" yapısını temsil etme potansiyelleri konusunda bilgi vermektedir.

İkili ABCX Stres Modeli'nin gösterge değişkenlerinden kendi içlerinde beklendik yönde ilişkilerin bazılarını gösteren ve bazılarını ise göstermeyen olmuştur. Birikmiş sorunlar (aA) yapısı içinde yer alan çocuğun YGB belirti yoğunluğuna dair bulgular beklenmedik yönde gelişmiştir. Bu bulgulardan biri, çocuğun yaşı ile YGB belirti yoğunluğunun pozitif yönlü ilişkisidir (bkz. Tablo 4). Diğer bir beklenmedik yöndeki bulgu, kız çocukların YGB belirti yoğunluğunun erkek çocuklardan daha fazla düzeyde olmasıdır (bkz. Tablo 5). Mevcut araştırmada çocuğun YGB belirti yoğunluğuna dair bilginin çocuğa yönelik en son düzenlenen sağlık raporunda belirtilen "fonksiyon kaybı" nı ifade ettiğine yeniden dikkat çekmek gerekir. YGB tanılı çocukların sağlık raporlarında fonksiyon kayıpları birtakım işitsel, konuşma, zihinsel vb. becerilerinin değerlendirildiği "Özür Oranı Cetveli" baz alınarak "özür oranları" ile belirtilir (Resmî Gazete, 30 Mart 2013 – Sayı 28603: 48-70). Bu bulgular, çocuğun yaşı arttıkça YGB belirti yoğunluğunun da arttığı ya da kız çocukların erkek çocuklarına kıyasla daha fazla YGB belirti yoğunluğu sergilediği şeklinde değerlendirilebilir ki bu sonuç alanyazına ters düşmektedir. Alternatif

bir değerlendirme ise; sağlık raporunda fonksiyon kaybı oranı söz konusu olduğunda yaşı daha büyük olan çocukların ve kız çocuklarının daha fazla fonksiyon kaybı ile değerlendirildikleri ve böylece daha yoğun biçimde eğitimden yararlanmalarının sağlandığı şeklindedir. Diğer yandan, önceki bulgulara göre; çocuğun problem davranışları (Gary, 1993: 116) ve belirti yoğunluğu (Chan ve Lam, 2016: 110) ebeveynin damgalanma algısı ile pozitif yönde ilişkiler içindeyken Türkiye’de YGB tanılı çocukların ebeveynleriyle yürütülen mevcut araştırmada bu ilişkiler anlamlı bulunmamıştır. Fonksiyon kaybı bilgisi ile değerlendirilen belirti yoğunluğunun beklendiği yönde sonuçlar sergilememesi, farklı sağlık kurumları ve çalışanları tarafından yürütülen değerlendirmelerin standart olmaması gibi araştırmacının kontrolü dışındaki diğer faktörler ile ilişkili olabilir. Krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısının göstere değişkenlerin arasında beklendiği yönde elde edilmeyen bulgular ele alındığında ise; kendi içlerinde pozitif yönde anlamlı ilişkiler sergileyen algıların (duygu-YGB atıfları, çocuk-kaynaklı kontrol, ebeveyn-kaynaklı odak) bu yapı içinde beraber ele alınması önerilen ailenin birlik düzeyi ile ilişkilerinin anlamlı olmamasıdır. Bu bulgu, mantıksal olarak uyuşmuyor gibi görünmekle beraber, kriz YGB gibi ailenin bir üyesinin özel bir durumu olduğunda; aile birliğinin ek bir bilgi veremediğini göstermektedir. YGB gibi özel bir krize yönelik algıların ailenin genel birliğinden değil de o krizin özel birtakım özelliklerine dair bir “fikir birliği” ile ilişkilerinin ele alınması ve belki de krize özel bir “fikir birliği” göstergesinin modele dâhil edilmesinin daha anlamlı olabileceğine işaret ediyor olabilir.

4.1.3. İkili ABCX Stres Modeli’ndeki Aracı İlişkilere Yönelik Bulguların Tartışılması

İkili ABCX Stres Modeli kapsamında ele alınan son grup hipotez ile; birikmiş sorunlar (aA) ile krize uyum (xX) yapıları arasındaki ilişkide ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapılarının anlamlı aracı rollerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Özet ile bulgular, mevcut araştırma kapsamında çocuğun tepkisel ve ritmik mizaç düzeyleri, ebeveynin damgalanma algısı (aA) ile krize uyum (xX) yapısını temsil eden üç göstergenin aralarındaki her bir ilişkiye; bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ve sosyal destek düzeylerinin (bB) aracılık ettiğini göstermiştir. Modelin birikmiş sorunlar (aA) ile krize uyum(xX) arasındaki ilişkide krize yönelik algılar ile birlik (cC) yapısının aracılığı ele alındığında ise; özellikle aile birlik düzeyinin (cC)

anlamli rolü görülmektedir. Aile birliğinin belirtilen ilişkideki aracılığının niteliği; çocuğun tepkisel mizacı, ebeveynin sosyo-ekonomik düzeyi ve damgalanma algısı (aA) ile krize uyum (psikolojik esenlik, psikolojik sağlamlık ve YGB stresi) (xX) göstergeleri arasındaki olumlu yöndeki ilişkilere kısmi veya tam aracı olarak katkı koyma yönündedir. Bu bulgular, aile birliğinin özellikle zorlu yaşam şartlarında ve zorlayıcı özellikte ve “özel” bir çocuğa sahip olduğunda karşı karşıya kaldığı durumda aile birliğinin ebeveynin psikolojik sağlığını tamponlayıcı rolünü sınamış ve doğrulamıştır. Aile birliğinin yanı sıra, ebeveynin sahip olduğu bilinçli farkındalıklı ebeveynlik gibi bireysel ve sosyal destek gibi sosyal kaynakları ise üstlendikleri aracı roller ile; zorlayıcı çocuk mizacı, ebeveynin YGB tanılı bir çocuğa sahip olması üzerinden damgalanması ve düşük sosyo-ekonomik düzeyin ebeveynin krize uyumundaki olumsuz etkilerinin oldukça ciddi bir kısmını azaltır görünmektedir. Bu sonuç, Ekas ve arkadaşları (2016: 18-19) tarafından yapılan çalışmada elde edilen, aile birliğinin aileden daha geniş bir sosyal ağ içindeki ilişkilerin niteliği ile ebeveynin hem pozitif uyumunu hem de negatif uyumun arasındaki ilişkilerde işlev gösterebildiğine dikkat çektiği bulgusunu destekler niteliktedir.

4.2. İKİLİ ABCX STRES MODELİ İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TARTIŞILMASI

Mevcut tez araştırmasının ikinci ana amacı olan; İkili ABCX Stres Modeli'nin dört ana yapısını (xX, aA, bB, cC) temsil eden göstergeler ile YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilerin ortaya konmasına yönelik bulgular sırayla özetlenmiş ve tartışılmıştır.

4.2.1. Krize Uyum (xX) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Her ne kadar, İkili ABCX Stres Modeli'nin tüm yapıları ile ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiler ele alınsa da mevcut çalışmanın özellikle ilgilendiği ilişki grubu; krize uyum (xX) yapısı ile destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki örüntüleri içermektedir. Bu özel ilginin nedeni, bu örüntülere dair elde edilecek bulguların; alanyazında YGB tanılı çocukların ebeveynlerinde uyumun göstergeleri olarak kabul gören psikolojik esenlik, sağlamlık veya stres düzeylerinin, aynı örnekleme çok daha nadir incelenen duygu sosyalleştirme

uygulamaları arasındaki ilişkilerin hangilerinin yordama gücünün daha yüksek olduğunun incelenmesini sağlayacak olmasıdır. Bulgular; YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin krize uyumunun olumlu (psikolojik esenlik ve psikolojik sağlamlık) ve olumsuz (YGB ebeveynlik stresi) yönlerini belirten göstergeler ile destekleyici ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında beklenen yönde ve anlamlı yönde ilişkileri ortaya koymuştur. Buna göre; olumlu uyum göstergeleri ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif, köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında negatif; olumsuz uyum göstergesi ise tam tersi yönde yani destekleyici tepkilerle negatif ve köstekleyici tepkilerle pozitif yönde ilişkiler mevcuttur. Alanyazında ebeveynin psikolojik esenlik niteliği ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkilere yönelik birebir incelemelere, bilgi dahilinde, rastlanmamış olsa da mevcut çalışmada ebeveynin psikolojik esenliğiyle duygu sosyalleştirme tepkileri arasında gözlenen ilişki ebeveynin psikolojik sağlığındaki bozulmalar ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkileri inceleyen öncül çalışma bulgularını (Breux ve ark., 2016: 740; Silk ve ark., 2011: 9) destekler niteliktedir. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışlarının niteliğinin ebeveynin duygusal sağlığı tarafından etkilendiği türden bir ilişki Gelişimsel Niş modelinin önemle ele aldığı bir önermedir. Gelişimsel Niş modeli açısından bu ilişkiye bakıldığında; ebeveynin psikolojik sağlığının yordayıcı gücü, çocuk ve ebeveyni saran ve sınırlayan daha geniş bir sosyal çevrenin ve çocuk yetiştirmeyle ilişkili kabul gören kültürel geleneklerin ebeveynin ebeveynliği üzerinde yarattığı algılar ve hislerin ilişkisinin bir yansımasıdır.

4.2.2. Birikmiş Sorunlar (aA) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Çalışma kapsamında, birikmiş sorunlar (aA) yapısının gösterge değişkenleri ile ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri arasında genel olarak anlamlı ilişkiler bulunmamıştır. Ancak, çocuğun ritmik mizacı ve ebeveynin damgalanma algısı (aA) ile köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur. Mizaçla ilgili farklı sınıflandırmalar incelendiğinde, çocuğun tepkisel mizacı ile olumsuz duygulanım ve sebatkâr mizaç ile ise çabalı kontrol kavramlarının pek çok açıdan benzeştikleri ve hatta birbiri yerine kullanıldıkları görülebilir. Ebeveynlerin duygu sosyalleştirme tepkileri, çocuğun mizaç özelliklerinden etkilenmektedir (bkz. Brajša-Žganec, 2014: 33; Yap ve ark., 2008: 694; Eisenberg ve ark., 2010: 28). Mevcut

çalışmada mizaç; üç boyutu ile ele alınmış fakat duygu sosyalleştirme tepkileri ile yalnızca mizaçın ritmiklik boyutu anlamlı ilişkiler göstermiştir. YGB tanılı çocukların duysal hassasiyetleri topluma uyumlu sosyal tepkiler vermekte onları farklılaştırıyor ve ebeveynlerinin ebeveynlik uygulamalarında çocuğun sebatkarlık ya da tepkisellik düzeyinden ritmiklik düzeyi ayırt edici etkiler gösteriyor gibi görünmektedir. Bu bulguyu YGB tanılı çocuklarda destekleyen, bilgi dâhilinde, herhangi benzer bir çalışmaya ulaşılamasa da elde edilen bu bulgu mevcut örnekte YGB tanılı çocukların ritmik mizaç özelliklerinin zorlayıcı duygusal tepkilerinin olumlu bir tavır ile sosyalleştirilmesini sağlayan ve aksi tavra karşı da onu koruyan bir faktör olabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmada ebeveynin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı ilişkiler mevcuttur. Alanyazında, bilindiği kadarıyla, birebir bu ilişkilere karşılık gelen bulgular mevcut olmamakla birlikte damgalanma algısının duygu ve şefkat ilişkisinin değerlendirildiği ebeveynlik boyutu olan sıcaklık ile ilişkisinin incelediği bir çalışmanın bulguları, donör tohumlama yöntemiyle çocuk sahibi olan babalardan damgalanma algısı yüksek düzeyde olanların çocuklarına karşı sıcaklık düzeylerinin düşük olduğu yönündedir (Nachtigall ve ark., 1997: 86) ve mevcut çalışmanın bulgusuna benzer nitelikli olarak düşünülebilir. Damgalanma algısı ile anlamlı yöndeki ilişki destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri için gözlenmemiştir. Bu durumda ortaya çıkan tabloda, çok sınırlı veri olmakla beraber, YGB tanılı çocuğun ebeveyninin toplum tarafından damgalandığına yönelik algısındaki artışın dikkatini çocuğunun olumsuz duygusal tepkilerine “otomatik” biçimde yönelttiği ve destekleyici duygu sosyalleştirme tepkilerini kullanmasına yol açan olası bir sosyal-bilişsel şemanın gelişmesine neden olduğu yönünde bir spekülasyon öne sürülebilir.

Birikmiş sorunlar (aA) ve ebeveynin duygu sosyalleştirmesi arasında ilişkiler kapsamında ebeveyn cinsiyeti ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile ilgili mevcut çalışmanın bulguları alanyazındaki diğer bulgulardan farklıdır. Alanyazındaki bulgular, sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak çocukların olumsuz duygularına verilen duygu sosyalleştirme tepkilerinin farklılaşabildiği (Chaplin ve ark., 2010: 17-18) ve annelerin babalara kıyasla daha fazla destekleyici tepkileri kullandıkları (Cassano ve ark., 2007: 220-224) yönündedir. Ancak anılan çalışmalar YGB tanılı çocukların ebeveynleriyle değil, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yürütülmüştür. Bilindiği

kadarıyla, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkilerinin aralarında çocuk cinsiyeti ve yaşı gibi “birikmiş sorunlar” çerçevesinde değerlendirilebilecek öncüllerine yönelik yürütülen yegâne çalışmada, Bougher-Muckian ve arkadaşları (2016) ebeveyn cinsiyetine yönelik bir kıyaslama yapmamışlardır. Mevcut araştırmada destekleyici ve köstekleyici tepkilerin ebeveyn cinsiyetine ve sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak farklılaşmaması; Mazzone ve Nader-Grosbois (2017: 1155)’in YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin çocuklarının olumsuz duygularına verdikleri tepkilerin daha ziyade kendi duygusal becerileri ve çocuklarının mizaç özellikleri tarafından belirlendiğine dair bulguları ile beraber değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

4.2.3. Ailenin Uyumsal Kaynakları (bB) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Mevcut çalışmada, İkili ABCX Stres Modeli’nin ailenin uyumsal kaynaklarını (bB) temsil eden göstergelerden bilinçli farkındalıklı ebeveynlik ve ebeveynin sosyal destek düzeyi; destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileriyle pozitif yönde ve köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileriyle ise negatif ve beklendik yönde ilişkiler göstermiştir. İlgili alanyazındaki bulgulara göre, ebeveynin bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyi destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif, köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile negatif yönde ilişkiler sergilemektedir (McKee ve ark. 2018: 579). Öte yandan bu çalışmada ailenin uyumsal kaynaklarının (bB) üçüncü bir göstergesi olarak ele alınan aile sistemi kaynaklarından aile iletişimi ve duygusal bağlamı ise yalnızca destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Mevcut çalışma, bilindiği kadarıyla, aile sistemi kaynakları göstergeleri olan- aile iletişimi ve duygusal bağlamın YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin duygu sosyalleştirme tepkileri kapsamında ele alan ilk incelenmedir. Bununla birlikte; bu ilişki grubunda sadece destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile arasındaki pozitif yönlü anlamlı ilişkinin gözlenmesinden yola çıkarak; aile üyeleri arasındaki iletişiminin ve ailenin duygusal bağlamının olumsuz nitelikteki duygu sosyalleştirme tepkileri üzerinde etkili olmayabileceği şeklinde yorumlanabilir. Sosyal destek düzeyi, aile iletişimi ve sosyalleştirme arasındaki anlamlı ilişkilere dair bu bulgular, ebeveynin çocuğuna yönelik duyarlılığının yakın çevresinden algıladığı sosyal desteğin arttırdığına dair bir diğer araştırma bulgusu (Respler-Herman ve ark., 2012: 194) ile birlikte değerlendirilebilir. Bu

bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynlerin sosyalleştirme davranışlarının daha kapsamlı çevresel etkilerin niteliğinden etkilenebileceğini; ebeveynin YGB tanıılı çocuğunun olumsuz duygu ifadelerini olumlu bir tavır ile ele almasında evlilik ve aile sistemi içinde kendisini “anlaşılmış hissetmesinin” ve eş, aile ve arkadaşlar gibi destekleyici kaynakların etkin birer faktör olabileceğini göstermektedir.

4.2.4. Krize Yönelik Algılar ve Birlik (cC) ile Duygu Sosyalleştirme Tepkileri Arasındaki İlişkilerin Tartışılması

Mevcut çalışma, YGB tanısı olan çocuğun ebeveyninin tanının gelişimsel doğasına ilişkin algılarının duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki etkilerini inceleyen ilk örneğidir. Ebeveyn inançları ve ebeveynliğin ilişkilendirildiği alan yazında; birebir hipotezimizi destekleyen bir ilişki ele alınmasa bile muadil kavramlara yönelik incelemeler bu çalışmadaki önermenin makul olduğu yönündedir. Buna göre, İsveçli anne ve babaların sıcaklık düzeyleriyle çocuklarının kendi davranışlarını yöneten bir birey (agency) olduğuna yönelik algılarını boylamsal desenle inceleyen bir çalışmada, birinci dalgadaki ebeveyn sıcaklığının ikinci dalgadaki ebeveyn algılarıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Gurdal ve ark., 2016: 1207). Ancak, bulgularımız ebeveynin çocuğun YGB tanısına yönelik algılar ile özel bir ebeveynlik uygulaması olan duygusal tepkiler arasındaki ilişkilerin anlamlı düzeye erişmediğini göstermektedir. Krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapısının bir diğer ana göstergesi olan aile birliği ise, keşfedici bir yaklaşımla önerilen hipotez çerçevesinde ele alınmış ve ebeveynlerin destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri ile pozitif ve köstekleyici tepkileri ile negatif yönde anlamlı ilişkiler sergilemiştir. Aile birliğinin ve yanı sıra ebeveyn-çocuk arasındaki iletişim ile ilişki memnuniyeti gibi birlik ile ilişkili kavramların; anne ve babaların tutarsız disiplin uygulamaları ile (Behnke ve ark., 2008: 1053) negatif yöndeki; ebeveyn sıcaklığı ilişkileri (Ying ve ark., 2019: 145) ve annelerin çocuklarının mutluluk ifadelerine destekleyici tepkileri (Root ve Rasmussen, 2017: 11) ile pozitif yönlü ilişkilerine dair bulgular mevcut araştırmada elde edilen bulgularla, uzaktan da olsa, benzerlik göstermektedir.

4.3. DAMGALANMA İLE DUYGU SOSYALLEŞTİRME TEPKİLERİ ARASINDA BULGULANAN İLİŞKİLERİN VE ARACI DEĞİŞKENLERİN TARTIŞILMASI

Mevcut araştırmada YGB tanılı ebeveynlerin ebeveynliklerine yönelik toplumsal damgalanma algıları ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide aracılık eden değişkenlerin saptanması da hedeflenmiştir. Çocuğun yürümeye başlama gibi gelişimsel bir mihenk taşının gerçekleştiği veya bir tanı aldığı değişim zamanlarında, toplumun diğer üyelerinin ebeveynin belirli davranış örüntülerinden oluşan ebeveynliğine dikkatini yöneltmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, ebeveynin ebeveynliğinin toplumun diğer üyelerince değerlendirmesi YGB tanılı çocuğa bağlı bir sonuçtan ziyade, ebeveynin psikolojik uyumuna ve ebeveynliğin niteliğine etki eden bir neden olarak incelemek istenmiştir.

4.3.1. Krize Uyum (xX) Göstergelerinin Aracı Rollerinin Tartışılması

Ebeveynin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide; krize uyum (xX) yapısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri için aracı rolü gözlenmemiştir. Ebeveynin damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkiye ise; krize uyumun olumlu iki göstergesi olan psikolojik esenlik ile psikolojik sağlamlık aracılık etmektedir. Buna göre, YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin damgalanma algısı ile olumsuz nitelikteki duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki pozitif yöndeki ilişkide ebeveynin krize olumlu uyumu özellikle de ebeveynin psikolojik sağlamlığı anlamlı ve koruyucu bir görev üstleniyor gibi görünmektedir. İkili ABCX Stres Modeli'ne göre, ebeveynin krize uyum göstergelerinin ebeveynin damgalanma algısının yanı sıra (Werner ve Schulman, 2013: 4110; Chan ve Lam, 2017: 988), duygu sosyalleştirme tepkileri (Silk ve ark., 2011: 9) ile ilişki yönündeki bulguları da ele alındığında, bu çalışmanın alan yazındaki mevcut ikili ilişkilere aracı bir ilişki alternatifi sunduğunu söylemek mümkündür.

4.3.2. Bilinçli Farkındalıklı Ebeveynliğin Aracı Rolünün Tartışılması

Ebeveynin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide; ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) ebeveynin bilinçli farkındalığının sadece destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri için aracı rolü gözlenmiştir. Damgalanma algısı ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında anlamlı bir ilişkiye ise

rastlanmamış, dolayısıyla üçüncü bir değişkenin rolünün sınanmasına dair bir analiz yürütülmemiştir. Bilinçli farkındalığın damgalanma ve köstekleyici ebeveynlik arasındaki aracılığına dair mevcut bulgular; YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin bilinçli farkındalıklı ebeveynliğin ile ikincil damgalanma düzeyleri (Chan ve Lam, 2017: 988) ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin köstekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri (McKee ve ark., 2017: 759) ile sergilediği negatif yöndeki ilişkilere dair alanyazın bulgularını destekler niteliktedir. Sonuç olarak, ebeveynliklerinin önyargılı biçimde değerlendirildiğini algılayan ebeveynlerin YGB tanılı çocuğun olumsuz duygularını köstekleyici tepki verme eğilimini, çocuğuyla ilişkilerinde ebeveynin andaki amacını yargılamadan odaklanarak geliştirdiği bir tür dikkatinin çocuğunun sergilediği olumsuz duygu tepkilerini de yargılamamasına neden olarak köstekleyici tepkilerindeki azalmaya sebep olduğunu göstermektedir.

4.3.3. Sosyal Destek Düzeyinin Aracı Rolünün Tartışılması

Ebeveynin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide; ailenin uyumsal kaynaklarından (bB) sosyal destek düzeyinin aracı rol oynamadığını göstermektedir. Önceki araştırmaların sonuçları itibariyle, YGB tanılı çocukların ebeveynlerinin ikincil damgalanma algıları ile sosyal destek türleri arasında gözlenen negatif yöndeki ilişkilere (Mak ve Kwok: 2010: 2049) rağmen, damgalanma ve köstekleyici duygu tepkileri arasında mevcut ilişkide sosyal desteğin değişim yaratabilecek bir potansiyel taşımadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla, sosyal destek YGB bağlantılı damgalanmanın etkisinden muzdarip olan ebeveynlerin olumlu ebeveynlikten uzaklaşarak çocuğun olumsuz duygu tepkilerini görmesini ve dolayısıyla onlara küçümseyici, cezalandırıcı ve stres içerikli tepkiler ile cevap verme eğilimini değiştirememektedir.

4.4. ARACI İLİŞKİLERDE EBEVEYN CİNSİYETİNİN OLUŞTURDUĞU FARKLARIN TARTIŞILMASI

Ebeveynlik alanyazınında, nerede ise alanyazının tamamının bilgi kaynağı olan annelerin yanı sıra, babaların da çocuk yetiştirmedeki rolünün anlaşılmasına son on yılda daha fazla önem verilmiştir. Mevcut araştırmada aracı ilişkilerin farklı cinsiyetten ebeveynler için sınanması bir araştırma sorusu kapsamında ele alınmış; hem anneler (N

= 75) hem de babalardan (N = 65) oluşan örneklemin tamamı (N = 140) için ele alınan aracı ilişkilerin bir defa da ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak da sınanmıştır. Bulgular, aracı ilişkilere dair tüm örneklem için mevcut bulguların çoğunluğunun; sadece anneler için geçerli olduğu ve babalar ile yürütülen analizlerde hiçbir aracı ilişkinin anlamlı düzeye ulaşmadığı yönündedir. Tüm örneklem grubunda ortaya çıkmayan bir grup aracı etki ise sadece anneler grubunda anlamlı biçimde ortaya çıkmıştır. Buna göre, duygu sosyalleştirme tepkilerinin çıktığı olarak ele alındığı ve mevcut çalışmanın tüm örnekleme yürütülen son grup hipotezlerinin anneler örneklemini ile tekrarlanan analizlerinin sonuçları; her üç krize uyum göstergesinin de annelerin damgalanma algıları ile destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri arasında etkin role sahip olduklarını göstermiştir. Bu bulgu, toplam örnekleme ebeveynin damgalanma algısı ile duygu sosyalleştirme tepkileri arasındaki ilişkide; krize uyum (xX) yapısının destekleyici duygu sosyalleştirme tepkileri için aracı rolünün anlamlı düzeye ulaşmadığı düşünüldüğünde önem taşımaktadır. Dolayısıyla, olumlu nitelikteki duygu sosyalleştirme tepkileri söz konusu olduğunda annelerin babalara göre bu türden bir sosyalleştirmeyi YGB tanılı çocuklarıyla daha fazla ve daha etkin kullanan bir grup olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların ifade ettikleri duygulara verilen tepkilerinde annelerin babalara kıyasla, çocuklarıyla duygular hakkında daha fazla konuştuğu (Fivush ve ark., 2000: 245) ve çocuklarının duygusal tepkileri karşısında daha fazla destekleyici tepkiler verdiği (Denham, Bassett ve Wyatt, 2010: 37; Bandon, 2015: 440; McElwain, Halberstadt ve Volling, 2007: 1412) bulgularından yola çıkarak, bulgularımızın normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ele alındığı mevcut alanyazını desteklediği söylenebilir.

4.5. GENEL TARTIŞMA VE SONUÇ

Sonuç olarak, tüm bulgular ışığında, 1) İkili ABCX Stres Modeli yapılarının genel olarak önerildiği biçimiyle kendi içlerinde ve aralarında önerilen doğrudan ve dolaylı ilişkilerin çoğu gözlenmiş, 2) İkili ABCX Stres Modeli yapılarının göstergeleri ile YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin duygu sosyalleştirme tepkileri arasında doğrudan ve aracı etkiler bulunmuş, 3) çocuğun tepkisel ve ritmik mizacının (aA), ebeveynin damgalanma algısının (aA) ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik düzeyinin (bB); hem krize uyum (xX) hem de duygu sosyalleştirme tepkileri üzerindeki önemli aracı etkileri saptanmış, 4) İkili ABCX Stres Modeli yapılarının göstergeleri ile YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin duygu

sosyalleştirme tepkileri arasında önerilen aracı ebeveynin cinsiyetinin rolü olduğu ve babalar için bu ilişkilerin geçerlenemediği ortaya konmuştur. Bu bağlamda; YGB tanılı çocuğu olan ebeveynin ebeveynliğe has olduğu varsayılan özelliklerinin üzerinde, çocuğun (mizacının), grubun (ailenin, sosyal desteğin) ve sosyal yapının (damgalamanın) etki gücünün bulunduğu görüşü deispatlanmaktadır.

Mevcut araştırmanın, güçlü yönleri ile alanyazına katkıları ve zayıf yönleri ise sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın en güçlü yanı; yoğun şekilde problem yaşayabilen bir ebeveyn grubu olan YGB tanılı çocukların ebeveynlerinde psikolojik esenliği ve duygu sosyalleştirme tepkilerinin öncüllerini bağlamsal bir sistem modeli ile çok katmanlı bir yapısal incelemeyle ele almasıdır. Bir diğer güçlü yanı, aynı çocuğun ebeveyni olmasalar da, hem anneler hem de babaları içermesi ve birbiriyle kıyaslama imkânına ulaşmış olmasıdır.

Çalışma kapsamında, Türkiye’de henüz kullanılmamış iki ölçüm aracının uyarlanma çalışması yapılmış, ülke alanyazınına bir katkıdır. Yanı sıra YGB tanılı çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik esenliği hem olumsuz hem de olumlu boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, ebeveynin hem olumlu hem de olumsuz yöndeki psikolojik esenliğinin yordandığı öncü değişkenler ve duygu sosyalleştirme tepkileri ile aralarındaki ilişkiye yönelik ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Yanı sıra bu çalışmada krizin başlangıcı olarak kabul edilen YGB tanısına ebeveynin uyumunu değerlendirmek için doğrudan YGB durumunda yaşanan ebeveynlik stresini değerlendiren bir ölçek kullanmak bu çalışmanın diğer bir güçlü yanıdır. Bu yöntemsel tercih ile ebeveynin yaşadığı genel stresin karıştırıcı etkileri dışlanmıştır. Mevcut çalışmada YGB tanılı çocuğun ebeveyninin esenliğinin ve duygu sosyalleştirme tepkilerinin ebeveyn içi süreçlerden çok, kapsamlı ilişkiler perspektifinden ilk kez değerlendirilmiş olması; ailenin YGB tanısına uyumu ve ebeveynlik tarzının ilişkisi hakkında detaylı bilgi edinmeyi mümkün kılmıştır. Bu ayrıntılı ilişkilere dair sonuç, ileriki dönemlerde YGB tanılı çocuğun aileleriyle ilişkili yeni çalışmaların yönünü belirlemede ve iyi ebeveynlikle ilgili müdahale programları oluşturmada etkili olabilecek niteliktedir.

Mevcut araştırmanın sınırlılıkları da bulunmaktadır. Ebeveynin YGB tanısına uyumunu ve ilişkili biçimde duygu sosyalleştirme tepkilerinin ilk kez çok katmanlı bir çerçeveden incelemesi, literatüre bir katkı ama diğer bir taraftan ise çalışmanın önemli

bir kısıtlılığdır. Bu ilişkileri beraber ele alan ve YGB tanılı çocukların ebeveynlerine yönelik çok sınırlı sayıda çalışmanın (Bougher-Muckian ve ark., 2016; Wilson ve ark., 2013) olmasının bir sonucu olarak, araştırma hipotezleri ve yanı sıra bulguların tartışılması çoğunlukla normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerini inceleyen çalışma bulgularından faydalanılarak oluşturulmuştur. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı, örneklem büyüklüğünün çok değişkenli bir yapıyı ele alan istatistiksel analize müsaade etmemesidir. Bu sınırlılığı oluşturan ilk sebep ek engel tanıları olan çocukların çalışmaya dâhil edilmemesi, ikinci sebep ise anketlere geri dönüşün az (1/3) ve veri kaybının ise yüksek (%40) düzeyde oluşudur. Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı, anket dağıtma işlemi sırasında okullarda babalara çoğunlukla yüz yüze ulaşamamadır. Bu durumun, babaların YGB tanılı çocuklarının eğitimi ile annelere kıyasla daha az ilgilenmeleriyle ilişkili olarak düşünülmektedir. Diğer yandan önemli bir kısıtlılık ise analizler yürütülürken gözlenmiştir. İkili ABCX Stres Modeli'nin çizdiği çerçevenin çeşitli türde analizler kullanılarak ayrıntılı biçimde incelenmesi özellikle YGB gibi özel örneklerle yürütülen çalışmaların sonuçlarının verimliliği açısından oldukça önemli bir noktadır. Bu çalışmada SPSS paketinin Process uzantısının 4. modeli kullanılarak yürütülen analizlerle incelenen aracı ilişki modellerini düzenleyici ilişkiler kapsamında incelemek de önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Özellikle İkili ABCX Stres Modeli yapılarından birikmiş sorunlar (aA), ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapıları arasındaki okların iki yönlü belirtilmesi birikmiş sorunlar (aA) ile ailenin krize uyumu (xX) yapıları arasındaki ilişkiyi ailenin uyumsal kaynakları (bB) ve krize yönelik algılar ve birlik (cC) yapılarının düzenleyebileceğine işaret etmektedir. Modelin bu şekilde bir düzenleyici ilişki analizi ile de incelenmesi alanyazın için önemli ve büyük bir katkı olacaktır. Çalışmanın son olarak anılacak önemli kısıtlılığı ise örneklem büyüklüğünü sağlayabilmek için YGB tanılı çocukların yaş aralığının oldukça geniş bir yelpazede (3 – 18 yaş arası) tutulmuş olmasıdır. Bu durum, normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle yürütülen çalışmalarda daha küçük yaş grupları için kullanılan ölçeklerin (Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği ile Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği) bu geniş yaş aralığı için kullanılması zorunluluğunu oluşturmuştur.

Gelecek çalışmalarda bu çalışmanın zayıf yönlerinden biri olan örneklemdeki babaların eksikliğinin giderilmesi önemlidir. Bu yaklaşım ile, hem popülasyonda görülme olasılığının artmasına bağlı olarak YGB tanılı çocukların yetiştirilmesine yönelik daha

ayrıntılı incelemeler hem de aracı ilişkilerdeki etkiler daha doğru şekilde analiz edilebilecektir. Yine gelecek çalışmalarda, YGB belirti yoğunluğunu değerlendirmek adına çocuğun davranış problemlerine ilişkin daha fazla özelliğini inceleyebilecek uzmanların da (ör. öğretmenler) ve ölçüm araçlarının işleme dahil edilmesi elzem görünmektedir. YGB de ebeveynlik alanında yapılacak ileriki çalışmalar, hem toplumsal damgalamanın ebeveyn üstündeki etkilerinin hem de damgalamanın nedenlerinin anlaşılabilir, yaşanan uyum sorunlarının çözüme kavuşturulabilmesinde önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABBEDUTO Leonard – Mailick Marsha SELTZER – Paul SHATTUCK – Marty Wyngaarden KRAUSS – Gael ORSMOND – Melissa M. MURPHY, “Psychological well-being and coping in mothers of youths with autism, down syndrome, or fragile X syndrome”, *American Journal on Mental Retardation*, 2004, 109(3), 237-254.
- ADAMS Susan – Janet KUEBLI – Patricia A. BOYLE – Robyn FIVUSH, “Gender differences in parent-child conversations about past emotions: A longitudinal investigation”, *Sex Roles*, 1995, 33(5-6), 309-323.
- AKIN Ahmet – Bayram ÇETİN, “Depresyon, Anksiyete Stres Ölçeği (DASÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması”, *Educational Sciences: Theory & Practice*, 2007, 7(1), 241-268.
- ALTIERE Matthew J. – VON KLUGE Silvia, “Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism”, *Journal of Child and Family Studies*, 2009, 18(1), 83-92.
- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ, *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı*, 5.b., Ankara: HYB Yayıncılık, 2014.
- AZAD Gazi – Jan BLACHER – George MARCOULIDES, “Longitudinal models of socio-economic status: Impact on positive parenting behaviors”, *International Journal of Behavioral Development*, 2014, 38(6), 509-517.
- BAIO, Jon – Lisa WIGGINS – Deborah L. CHRISTENSEN – Matthew J. MAENNER – Julie DANIELS – Zachary WARREN – Margaret KURZIUS-SPENCER – Walter ZAHORODNY – Cordelia ROBINSON ROSENBERG – Tiffany WHITE – Maureen S. DURKIN – Pamela IMM – Loizos NIKOLAOU – Marshalyne YEARGIN-ALLSOPP – Li-Ching LEE – Rebecca HARRINGTON – Maya LOPEZ – Robert T. FITZGERALD – Amy HEWITT – Sydney PETTYGROVE – John N. CONSTANTINO – Alison VEHORN – Josephine SHENOUDA – Jennifer HALL-LANDE – Kim VAN NAARDEN BRAUN – Nicole F. DOWLING, “Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years — autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2014”, *Prevention Morbidity and Mortality Weekly Report*, 2014, 63(6), 1-23.
- BAKER Bruce L. – Tracy L. HELLER – Barbara HENKER, “Expressed emotion, parenting stress, and adjustment in mothers of young children with behavior problems”, *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 2000, 41(7), 907-915.
- BARRY Robin A. – Grazyna KOCHANSKA, “A longitudinal investigation of the affective environment in families with young children: From infancy to early school age”, *Emotion*, 2010, 10(2), 237.

- BAYAT M, “Evidence of resilience in families of children with autism”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2007, 51(9), 702-714.
- BEE Helen – Denise BOYD, *Çocuk Gelişim Psikolojisi* (1. Basım). Kaknüs Yayınları: İstanbul, 2009.
- BEER Michelle – Lynn WARD – Kathryn MOAR, “The relationship between mindful parenting and distress in parents of children with an autism spectrum disorder”, *Mindfulness*, 2013, 4, 102-112.
- BEHNKE Andrew O. – Shelley M. MACDERMID – Scott T. COLTRANE – Ross D. PARKE – Sharon DUFFY – Keith F. WIDAMAN, “Family cohesion in the lives of Mexican American and European American parents”, *Journal of Marriage and Family*, 2008, 70(4), 1045-1059.
- BEKHET Abir K. – Denise M. MATEL-ANDERSON, “Risk and protective factors in the lives of caregivers of persons with autism: Caregivers’ perspectives”, *Perspectives in Psychiatric Care*, 2017, 53(3), 199-207.
- BENSON Paul R., “The impact of child symptom severity on depressed mood among parents of children with ASD: The mediating role of stress proliferation”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2006, 36(5), 685-695.
- BERARD Nathalie – Lynn LOUTZENHISER – Phillip R. SEVIGNY – Dennis P. ALFANO, “Executive function, social emotional learning, and social competence in school-aged boys with autism spectrum disorder”, *Canadian Journal of School Psychology*, 2017, 32(3-4), 265-281.
- BERKOVITS Lauren – Abbey EISENHOWER – Jan BLACHER, “Emotion regulation in young children with autism spectrum disorders”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2017, 47, 68-79.
- BITSIKA Vicki – Christopher F. SHARPLEY, “Stress, anxiety and depression among parents of children with Autism Spectrum Disorder”, *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 2004, 14(2), 151-161.
- BLANDON Alysia Y, “Mothers’ and fathers’ responses to children’s negative emotions: Family and physiological correlates”, *Family Relations*, 2015, 64, 431-445.
- BOUGHER-MUCKIAN Hilary R. – Amy E. ROOT – Christan Grygas COOGLE – Kimberly K. FLOYD, “The importance of emotions: The socialisation of emotions in parents of children with Autism Spectrum Disorder”, *Early Child Development and Care*, 2016, 186(10), 1584-1593.
- BRAJŠA-ŽGANEC Andreja, “Emotional life of the family: Parental meta-emotions, children's temperament and internalising and externalising problems”, *Društvena Istraživanja-Časopis Za Opća Društvena Pitanja*, 2014, 1, 25-45.

- BRAUNSTEIN Valerie L. – Nicole PENISTON – Andrea PERELMAN – Michael C. CASSANO, “The inclusion of fathers in investigations of autistic spectrum disorders”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2013, 7(7), 858-865.
- BREAUX Rosanna P – Elizabeth A. HARVEY – Claudia I. LUGO-CANDELAS, “The role of parent psychopathology in emotion socialization”, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2016, 44, 731-743.
- BRISCOE Ciara – Dale M. STACK – Daniel J. DICKSON – Lisa A. SERBIN, “Maternal emotion socialization mediates the relationship between maternal and adolescent negative emotionality”, *Journal of Youth and Adolescence*, 2019, 48(3), 495-509.
- BROADY Timothy R. – Gerard J. STOYLES – Corinne MORSE, “Understanding carers’ lived experience of stigma: the voice of families with a child on the autism spectrum”, *Health & Social Care in The Community*, 2017, 25(1), 224-233.
- BROWN Kirk Warren – Richard M. RYAN, “The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2003, 84(4), 822–848.
- BUGENTAL Daphne Blunt – Linnda CAPORAEL – William A. SHENUM, “Experimentally produced child uncontrollability: Effects on the potency of adult communication patterns”, *Child Development*, 1980, 51, 520-528.
- BURROWS Catherine A. – Lauren V. USHER – Caley B. SCHWARTZ – Peter C. MUNDY – Heather A. HENDERSON, “Supporting the spectrum hypothesis: self-reported temperament in children and adolescents with high functioning autism”, *Journal of autism and developmental disorders*, 2016, 46(4), 1184-1195.
- BYRNE Gary – Kiran M. SARMA – John HENDLER – Anthony O’CONNELL, “On the spectrum, off the beaten path. A qualitative study of Irish parents’ experiences of raising a child with autism spectrum conditions”, *British Journal of Learning Disabilities*, 2018, 46(3), 182-192.
- CANTWELL J. – O. MULDOON – S. GALLAGHER, “The influence of self-esteem and social support on the relationship between stigma and depressive symptomology in parents caring for children with intellectual disabilities”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2015, 59(10), 948-957.
- CASSANO Michael – Carisa PERRY-PARRISH – Janice ZEMAN, “Influence of gender on parental socialization of children’s sadness regulation”, *Social Development*, 2007, 16(2), 210-231.
- CHAN Kevin Ka Shing – Chun Bun LAM, “Parental maltreatment of children with autism spectrum disorder: A developmental-ecological analysis”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2016, 32, 106-114.

- CHAN Kevin Ka Shing – Chun Bun LAM, “Trait mindfulness attenuates the adverse psychological impact of stigma on parents of children with autism spectrum disorder”, *Mindfulness*, 2017, 8(4), 984-994.
- CHAPLIN Tara M. – James CASEY – Rajita SINHA – Linda C. MAYES, “Gender differences in caregiver emotion socialization of low-income toddlers”, *The role of gender in the socialization of emotion: Key concepts and critical issues. New Directions for Child and Adolescent Development*, 128 içinde (s. 11-27), San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- CLIFFORD Sally M. – Kristelle HUDRY – Mayada ELSABBAGH – Tony CHARMAN – Mark H. JOHNSON – THE BASIS TEAM, “Temperament in the first 2 years of life in infants at high-risk for autism spectrum disorders”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2013, 43(3), 673-686.
- CONNELL Arin M. – Sherryl H. GOODMAN, “The association between psychopathology in fathers versus mothers and children's internalizing and externalizing behavior problems: A meta-analysis”, *Psychological Bulletin*, 2002, 128(5), 746.
- CONNER Caitlin M. – Susan W. WHITE, “Stress in mothers of children with autism: Trait mindfulness as a protective factor”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2014, 8(6), 617-624.
- CORAPCI Feyaz – Nazan AKSAN – Bilge YAGMURLU, “Socialization of Turkish children's emotions: Do different emotions elicit different responses?”, *Global Studies of Childhood*, 2012, 2(2), 106-116.
- CORRIGAN Patrick W. – Amy C. WATSON, “The paradox of self-stigma and mental illness”, *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2002, 9(1), 35-53.
- CORTHORN Carolina – Neva MILICIC, “Mindfulness and parenting: A correlational study of non-meditating mothers of preschool children”, *Journal of Child and Family Studies*, 2016, 25(5), 1672-1683.
- COSTA Andreia P. – Georges STEFFGEN – Dieter FERRING, “Contributors to well-being and stress in parents of children with autism spectrum disorder”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2017, 37, 61-72.
- CRISS Michael M. – Amanda Sheffield MORRIS – Elisabeth PONCE-GARCIA – Lixian CUI – Jenifer S. SILK, “Pathways to adaptive emotion regulation among adolescents from low-income families”, *Family Relations*, 2016, 65(3), 517-529.
- ÇATTIK Melih – Veysel AKSOY, “Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 2018, 43(195), 65-77.
- DABROWSKA A. – E. PISULA, “Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2010, 54(3), 266-280.

- DALE Emily – Andrew JAHODA – Fiona KNOTT, “Mothers' attributions following their child's diagnosis of autistic spectrum disorder: Exploring links with maternal levels of stress, depression and expectations about their child's future”, *Autism*, 2006, 10(5), 463-479.
- DAPRETTO Mirella – Mari S. DAVIES – Jennifer H. PFEIFER – Ashley A. SCOTT – Marian SIGMAN – Susan Y. BOOKHEIMER – Marco IACOBONI, “Understanding emotions in others: mirror neuron dysfunction in children with autism spectrum disorders” *Nature Neuroscience*, 2006, 9(1).
- DAVIS Naomi Ornstein – Alice S. CARTER, “Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: Associations with child characteristics”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2008, 38(7), 1278-1291.
- DE PAUW Sarah S. – Ivan MERVIELDE – Karla G. VAN LEEUWEN – Barbara J. DE CLERCQ, “How temperament and personality contribute to the maladjustment of children with autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2011, 41(2), 196-212.
- DEL POZZO Jill – Mattheew W. ROCHÉ – Steven M. SILVERSTEIN, “Violent behavior in autism spectrum disorders: Who's at risk?”, *Aggression and Violent Behavior*, 2018, 39, 53-60.
- DEMPSEY Ian – Deb KEEN, “A review of processes and outcomes in family-centered services for children with a disability”, *Topics in Early Childhood Special Education*, 2008, 28(1), 42-52.
- DENHAM Susanne A. – Hideko H. BASSETT – Todd WYATT, “*The socialization of emotional competence*”, *Handbook of Socialization: Theory and Research*, 2007, 614-637.
- DENHAM Susanne A. – Hideko H. BASSETT – Todd WYATT, “Gender differences in the socialization of preschoolers' emotional competence”, *The role of gender in the socialization of emotion: Key concepts and critical issues. New Directions for Child and Adolescent Development*, 128 içinde (s. 29–49). San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- DENHAM Susanne A. – Kimberly A. BLAIR – Elizabeth DEMULDER – Jennifer LEVITAS – Katherine SAWYER – Sharon AUERBACH-MAJOR – Patrick QUEENAN, “Preschool emotional competence: Pathway to social competence?”, *Child Development*, 2003, 74(1), 238-256.
- DIENER Ed – Derrick WIRTZ – William TOV – Chu KIM-PRIETO – Dong-won CHOI – Shigehiro OISHI – Robert BISWAS-DIENER, “New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings”, *Social Indicators Research*, 97(2), 2010, 143-156.
- DİKEN İbrahim H. – Avşar ARDIÇ – Özlem DİKEN, “*Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği – 2- Türkçe Versiyonu Kullanım Kılavuzu*”, Türközü, Ankara: Eğiten Kitap, 2011.

- DOĞAN Tayfun, “Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması”, *The Journal of Happiness & Well-Being*, 2015, 3(1), 93-102.
- DOVIDIO John F. – Brenda MAJOR – Jennifer CROCKER, “Stigma: Introduction and overview”, *The Social Psychology of Stigma* içinde (s. 1-28). New York Londra: The Guilford Press, 2000.
- DUNCAN Larissa G. – J. Douglas COATSWORTH – Mark T. GREENBERG, “A model of mindful parenting: Implications for parent–child relationships and prevention research” *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2009a, 12(3), 255-270.
- EISENBERG Nancy – Richard A. FABES, “Mothers’ reactions to children’s negative emotions: Relations to children’s temperament and anger behavior”, *Merrill-Palmer Quarterly*, 1994, 40(1), 138-156.
- EISENBERG Nancy – Tracy L. SPINRAD – Amanda CUMBERLAND “The socialization of emotions: Reply to commentaries”, *Psychological Inquiry*, 1998b, 9(4), 317-333.
- EISENBERG Nancy – Tracy L. SPINRAD – Natalie D. EGGUM – Kassondra M. SILVA – Mark REISER – Claire HOFER – Cynthia L. SMITH – Bridget M. GAERTNER – Anne KUPFER – Tierney POP – Nicole MICHALIK, “Relations among maternal socialization, effortful control, and maladjustment in early childhood”, *Development and Psychopathology*, 2010, 22(3), 507-525.
- EKAS Naomi V. – Christine GHILAIN – Megan PRUITT – Seniz CELİMLİ – Anibal GUTIERREZ – Michael ALESSANDRI, “The role of family cohesion in the psychological adjustment of non-Hispanic White and Hispanic mothers of children with autism spectrum disorder”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2016, 21, 10-24.
- EKAS Naomi V. – Diane M. LICKENBROCK – Thomas L. WHITMAN, “Optimism, social support, and well-being in mothers of children with autism spectrum disorder”, *Journal Of Autism And Developmental Disorders*, 2010, 40(10), 1274-1284.
- ENDOW Judy “Autism and public perception”, <https://ollibeau.com/autism-and-public-perception/> adresinden 2018, Ekim 7 tarihinde alınmıştır.
- EROĞLU Yüksel – Neslihan ARICI ÖZCAN – Adem PEKER, “Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi”, *Sakarya University Journal of Education*, 2015, 5(3), 142-150.
- ERSOY Mehmet Akif – Azmi VARAN, “Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damgalanma Ölçeği Türkçe Formu’nun güvenilirlik ve geçerlik çalışması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2007, 18(2), 163-171.
- ESTES Annette – Jeffrey MUNSON – Geraldine DAWSON – Elizabeth KOEHLER – Xiao-Hua ZHOU – Robert ABBOTT, “Parenting stres and psychological

- functioning among mothers of preschool children with autism and developmental delay”, *Autism*, 2009, 13(4), 375-387.
- EVANS Cortney A. – Larry J. NELSON – Christin L. PORTER – David A. NELSON – Craig H. HART, “Understanding relations among children's shy and antisocial/aggressive behaviors and mothers' parenting: The role of maternal beliefs”, *Merrill-Palmer Quarterly*, 2012, 58(3), 341-374.
- FABES Richard A. – Nancy EISENBERG – J. BERNZWEIG, *Coping with Negative Emotions Scale (CCNES): Description and Scoring*. Tempe, Arizona State University. Yayınlanmamış taslak, 1990.
- FABES Richard A. – Richard E. POULIN – Nancy EISENBERG – Debra A. MADDEN-DERDICH, “The Coping with Children's Negative Emotions Scale (CCNES): Psychometric properties and relations with children's emotional competence”, *Marriage ve Family Review*, 2002, 34, 285-310.
- FELDMAN Greg – Adele HAYES – Sameet KUMAR – Jeff GREESON – Jean-Philippe LAURENCEAU, “Mindfulness and emotion regulation: The development and initial validation of the Cognitive and Affective Mindfulness Scale-Revised (CAMS-R)”, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 2007, 29(3), 177-190.
- FERRER Fina – Rosa VILASECA – Rosa Maria BERSABÉ, “The impact of demographic characteristics and the positive perceptions of parents on quality of life in families with a member with intellectual disability”, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 2016, 28(6), 871-888.
- FIVUSH Robyn – Melissa A. BROTMAN – Janine P. BUCKNER – Sherryl H. Goodman GOODMAN, “Gender differences in parent-child emotion narratives”, *Sex Roles*, 2000, 42, 233-253.
- FOK Carlotta Ching Ting – James ALLEN – David HENRY – PEOPLE AWAKENING TEAM, “The Brief Family Relationship Scale: A brief measure of the relationship dimension in family functioning”, *Assessment*, 2014, 21(1), 67-72.
- FOSCO Gregory M. – John H. GRYCH, “Capturing the family context of emotion regulation: A family systems model comparison approach”, *Journal of Family Issues*, 2012, 34(4), 557-578.
- GARCÍA-LÓPEZ Cristina – Encarnación SARRIÁ – Pilar POZO, “Multilevel approach to gender differences in adaptation in father-mother dyads parenting individuals with Autism Spectrum Disorder”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2016, 28, 7-16.
- GAU Susan Shur-Fen – Miao-Churn CHOU – Huey-Ling CHIANG – Ju-Chin LEE – Ching-Ching WONG – Wen-Jiun CHOU – Yu-Yu WU, “Parental adjustment, marital relationship, and family function in families of children with autism”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2012, 6(1), 263-270.
- GOTTMAN John M. – Lynn Fainsilber KATZ – Carole HOOVEN, “Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data”, *Journal of Family Psychology*, 1996, 10(3), 243-268.

- GOUVEIA M. J. – C. CARONA – M. C. CANAVARRO – H. MOREIRA, “Self-compassion and dispositional mindfulness are associated with parenting styles and parenting stress: The mediating role of mindful parenting”, *Mindfulness*, 2016, 7(3), 700-712.
- GRAY David E., “Perceptions of stigma: The parents of autistic children”, *Sociology of Health & Illness*, 1993, 15(1), 102-120.
- GRAY David E., “‘Everybody just freezes. Everybody is just embarrassed’: Felt and enacted stigma among parents of children with high functioning autism”, *Sociology of Health & Illness*, 2002, 24(6), 734-749.
- GREEFF Abraham P. – Kerry-Jan VAN DER WALT, “Resilience in families with an autistic child”, *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 2010, 45(3), 347-355.
- HAN Zhuo Rachel – Anne SHAFFER, “Maternal expressed emotion in relation to child behavior problems: Differential and mediating effects”, *Journal of Child and Family Studies*, 2014, 23(8), 1491-1500.
- HARTLEY Sigan L. – Emily M. SCHAILDLE – Cynthia F. BURNSON, “Parental attributions for the behavior problems of children and adolescents with autism spectrum disorders”, *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 2013, 34(9), 651-660.
- HARTLEY Sigan L. – Marsha Mailick SELTZER – Lara HEAD – Leonard ABBEDUTO, “Psychological well-being in fathers of adolescents and young adults with Down Syndrome, Fragile X syndrome, and autism”, *Family Relations*, 2012, 61(2), 327-342.
- HASTINGS Richard P., “Child behaviour problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2003, 47(4-5), 231-237.
- HASTINGS Richard P. – Emma JOHNSON, “Stress in UK families conducting intensive home-based behavioral intervention for their young child with autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2001, 31(3), 327-336.
- HASTINGS Richard P. – Hanna KOVSHOFF – Nicholas J. WARD – Francesca DEGLI ESPINOSA – Tony BROWN – Bob REMINGTON, “Systems analysis of stress and positive perceptions in mothers and fathers of pre-school children with autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2005, 35(5), 635-644.
- HAYES Stephanie A. – Shelley L. WATSON, “The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2013, 43(3), 629-642.
- HERRING S. – K. GRAY – J. TAFFE – B. TONGE – D. SWEENEY – S. EINFELD, “Behaviour and emotional problems in toddlers with pervasive developmental disorders and developmental delay: associations with parental mental health and family functioning”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2006, 50(12), 874-882.

- IACOLINO Calogero – Monica PELLERONE – Ugo PACE – Tiziana RAMACI – Vittorio CASTORINA, “Family functioning and disability: a study on Italian parents of disabled children”, *The European Proceedings of Social & Behavioral Sciences*, 2016, 8, 39-52.
- ILIAS Kartini – Kim CORNISH – Aretta S. KUMMAR – Miriam Sang-Ah PARK – Karen J. GOLDEN, “Parenting stress and resilience in parents of children with Autism Spectrum Disorder (ASD) in Southeast Asia: A systematic review”, *Frontiers in Psychology*, 2018, 9(280).
- INGERSOLL Brooke – David Z. HAMBRICK, “The relationship between the broader autism phenotype, child severity, and stress and depression in parents of children with autism spectrum disorders”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2011, 5(1), 337-344.
- IOBST Emily – Laura NABORS – Kim ROSENZWEIG – Laura SRIVORAKIAT – Rachel CHAMPLIN – Jonathan CAMPBELL – Matthew SEGALL, “Adults’ perceptions of a child with autism”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2009, 3, 401-408.
- GURDAL Sevtap – Jennifer E. LANSFORD – Emma Sorbring, “Parental perceptions of children’s agency: Parental warmth, school achievement and adjustment”, *Early Child Development and Care*, 2016, 186(8), 1203-1211.
- GÜLERCE Aydan, *Dönüşümsel Aile Modeli ve Türkiye’de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*, Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul, 2007.
- JONES Leah – Richard Patrick HASTINGS – Vasiliki TOTSİKA – Lisa KEANE – Neisha RHULE, “Child behavior problems and parental well-being in families of children with autism: The mediating role of mindfulness and acceptance”, *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 2014, 119(2), 171-185.
- KABAT-ZINN Jon, “Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future”, *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2003, 10(2), 144-156.
- KABT-ZINN Jon, *Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness*, 2. b., New York: Bantam Books, 2013.
- KAMIO Yoko – Reiko TAKEI – Andrew STICKLEY – Aya SAITO – Atsuko NAKAGAWA, “Impact of temperament and autistic traits on psychopathology in Japanese children: A nationwide cross-sectional study”, *Personality and Individual Differences*, 2018, 124, 1-7.
- KANER Sema, “Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeğinin psikometrik özellikleri”, *Eğitim ve Bilim*, 2010, 35(157). 15-29.
- KAPIKIRAN Şahin – Turgut TÜRKDOĞAN, “Bilişsel ve duygusal bilinçlilik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği (The validity and reliability for the scale of cognitive and affective mindfulness)”, Ulusal PDR Kongresi, Eylül, Adana, 2009.
- KARABEKİROĞLU Koray – Nursu ÇAKIN-MEMİK – Özlem OZCAN-OZEL – Fevziye TOROS – Didem ÖZTOP – Burcu OZBARAN – Ebru CENGEL-

- KULTUR – Seher AKBAS – Gökce Nur TAŞDEMİR – Muhammed AYZAZ – Cahide AYDIN – Tezan BİLDİK – Serpil ERERMİŞ – Ali Keman YAMAN, “DEHB ve otizm ile ilgili bilgi düzeyleri ve damgalama: Sınıf öğretmenleri ve anababalarla çok merkezli bir çalışma”, *Klinik Psikiyatri*, 2009, 12, 79-89.
- KARST Jeffrey S. – Amy Vaughan VAN HECKE, “Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation”, *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2012, 15(3), 247-277.
- KATZ Lynn Fainsilber – Ashley C. MALIKEN – Nicole M. STETTLER, “Parental meta-emotion philosophy: A review of research and theoretical framework”, *Child Development Perspectives*, 2012, 6(4), 417-422.
- KENNEDY ROOT Amy – Kenneth H. RUBIN, “Gender and parents’ reactions to children’s emotion during the preschool years”, *The role of gender in the socialization of emotion: Key concepts and critical issues. New Directions for Child and Adolescent Development*, 128 içinde (s. 51–64), San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- KING G. – L. ZWAIGENBAUM – A. BATES – D. BAXTER – P. ROSENBAUM, “Parent views of the positive contributions of elementary and high school-aged children with autism spectrum disorders and Down syndrome”, *Child: Care, Health and Development*, 2011, 38(6), 817-828.
- KINNEAR Sydney H. – Bruce G. LINK – Michelle S. BALLAN – Ruth L. FISCHBACH, “Understanding the experience of stigma for parents of children with autism spectrum disorder and the role stigma plays in families’ lives”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2016, 46(3), 942-953.
- KLEIN Melanie R. – Lyndsey MORAN – Rebecca CORTES – Maureen ZALEWSKI – Erika J. RUBERRY – Liliana J. LENGUA, “Temperament, mothers' reactions to children's emotional experiences, and emotion understanding predicting adjustment in preschool children”, *Social Development*, 2018, 27(2), 351-365.
- KLIMES-DOUGAN Bonnie – Ann E. BRAND – Carolyn ZAHN-WAXLER – Barbara USHER – Paul D. HASTINGS – Kimberly KENDZIORA – Rula B. GARSIDE, “Parental emotion socialization in adolescence: Differences in sex, age and problem status”, *Social Development*, 2007, 16(2), 326-342.
- KOEGEL Robert L. – Laura SCHREIBMAN – Lauren M. LOOS – Hanne DIRLICH-WILHELM – Glen DUNLAP – Frank R. ROBBINS – Anthony J. PLIENIS, “Consistent stress profiles in mothers of children with autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1992, 22(2), 205-216.
- KONSTANTAREAS M. Mary – Kelly STEWART, “Affect regulation and temperament in children with autism spectrum disorder”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2006, 36(2), 143-154.
- KONSTANTAREAS M. Mary – Vaya PAPAGEORGIU, “Effects of temperament, symptom severity and level of functioning on maternal stress in Greek children and youth with ASD”, *Autism*, 2006, 10(6), 593-607.

- KUHN Jennifer C. – Alice S. CARTER, “Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism”, *American Journal of Orthopsychiatry*, 2006, 76(4), 564-575.
- LANCASTER R. L. – K. BALLING – R. HASTINGS – T. J. LLOYD, “Attributions, criticism and warmth in mothers of children with intellectual disability and challenging behaviour: a pilot study”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2014, 58(11), 1060-1071.
- LAVEE Yoav – Hamilton I. MCCUBBIN – Joan M. PATTERSON, “The double ABCX model of family stress and adaptation: An empirical test by analysis of structural equations with latent variables”, *Journal of Marriage and Family*, 1985, 47(4), 811-825.
- LECAVALIER L. – S. LEONE – J. WILTZ, “The impact of behaviour problems on caregiver stress in young people with autism spectrum disorders”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2006, 50(3), 172-183.
- LEONE Elizabeth – Diana DORSTYN – Lynn WARD, “Defining resilience in families living with neurodevelopmental disorder: a preliminary examination of Walsh’s framework”, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 2016, 28(4), 595-608.
- LI Ishien – Ciwas PAWAN – Kathy STANSBURY, “Emerging effortful control in infancy and toddlerhood and maternal support: A child driven or parent driven model?” *Infant Behavior and Development*, 2014, 37(2), 216-224.
- LIPPOLD Melissa A. – Terese GLATZ – Gregory M. FOSCO – Mark E. FEINBERG, “Parental perceived control and social support: Linkages to change in parenting behaviors during early adolescence”, *Family Process*, 2018, 57(2), 432-447.
- LLOYD Tracey – Richard P. HASTINGS, “Parental locus of control and psychological well-being in mothers of children with intellectual disability”, *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 2009, 34(2), 104-115.
- LOVEJOY M. Christine – Patricia A. GRACZYK – Elizabeth O’HARE – George NEUMAN, “Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review”, *Clinical Psychology Review*, 2000, 20(5), 561-592.
- LOVIBOND P. F. – S. H. LOVIBOND, “The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scale (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories”, *Behavior Research and Therapy*, 1995a, 33(3), 335-343.
- LU Ming-Hui – Guang-Hai WANG – Hao LEI – Meng-Liang SHI – Rui ZHU – Fan JIANG, “Social support as mediator and moderator of the relationship between parenting stress and life satisfaction among the Chinese parents of children with ASD”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2018, 48(4), 1181-1188.
- LUEBBE Aaron M. – Deborah J. BELL, “Positive and negative family emotional climate differentially predict youth anxiety and depression via distinct affective pathways”, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2014, 42(6), 897-911.

- LYONS Amy M. – Scott C. LEON – Carolyn E. Roecker PHELPS – Alison M. DUNLEAVY, “The impact of child symptom severity on stress among parents of children with ASD: The moderating role of coping styles”, *Journal of Child and Family Studies*, 2010, 19(4), 516-524.
- MACARI Susanne L. – Judah KOLLER – Daniel J. CAMPBELL – Katarzyna CHAWARSKA, “Temperamental markers in toddlers with autism spectrum disorder”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2017, 58(7), 819-828.
- MAK Winnie W. S. – Rebecca Y. M. CHEUNG, “Affiliate stigma among caregivers of people with intellectual disability or mental illness”, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 2008, 21(6), 532-545.
- MAK Winnie W. S. – Yvonne T. Y. KWOK, “Internalization of stigma for parents of children with autism spectrum disorder in Hong Kong”, *Social Science & Medicine*, 2010, 70(12), 2045-2051.
- MALATESTA Carol Zander – Jeanette M. HAVILAND, “Learning display rules: The socialization of emotion expression in infancy”, *Child Development*, 1982, 53(4), 991-1003.
- MANNING Margaret M. – Laurel WAINWRIGHT – Jillian BENNETT, “The double ABCX model of adaptation in racially diverse families with a school-age child with autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2011, 41(3), 320-331.
- MAZZONE Stéphanie – Nathalie NADER-GROSBOIS, “Emotion-related socialization behaviors in parents of children with an autism spectrum disorder”, *Psychology*, 2017, 8, 1134-1160.
- MCCOY Dana Charles – C. Cybele RAVER, “Caregiver emotional expressiveness, child emotion regulation, and child behavior problems among head start families”, *Social Development*, 2011, 20(4), 741-761.
- MCELWAIN Nancy L. – Amy G. HALBERSTADT – Brenda L. VOLLING, “Mother- and father-reported reactions to children’s negative emotions: Relations to young children’s emotional understanding and friendship quality”, *Child Development*, 2007, 78(5), 1407-1425.
- MCKEE Laura G. – Justin PARENT – Chloe R. ZACHARY – Rex FOREHAND, “Mindful parenting and emotion socialization practices: concurrent and longitudinal associations”, *Family Process*, 2018, 57(3), 752-766.
- MCLEOD Jane D. – Lydia DISABATINO, “Structured variation in parental beliefs about autism”, *Journal of Health and Social Behavior*, 2019, 60(1), 36-54.
- MCSTAY Rebecca L. – Cheryl DISSANAYAKE – Anke SCHEEREN – Hans M. KOOT – Sander BEGEER, “Parenting stress and autism: The role of age, autism severity, quality of life and problem behaviour of children and adolescents with autism”, *Autism*, 2014, 18(5), 502-510.
- MCSTAY Rebecca L. – David TREMBATH – Cheryl DISSANAYAKE, “Stress and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder: Parent

- gender and the double ABCX model”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2014, 44(12), 3101-3118.
- MILLER Rachel L. – Julie C. DUNSMORE – Cynthia L. SMITH, “Effortful control and parents' emotion socialization patterns predict children's positive social behavior: A person-centered approach”, *Early Education and Development*, 2015, 26(2), 167-188.
- MILLER John J. – Ken FLETCHER – Jon KABAT-ZINN, “Three-year follow-up and clinical implications of a mindfulness meditation-based stress reduction intervention in the treatment of anxiety disorders”, *General Hospital Psychiatry*, 1995, 17(3), 192-200.
- MITCHELL Darcy B. – Alexandra SZCZEREPA – Penny HAUSER-CRAM, “Spilling over: Partner parenting stress as a predictor of family cohesion in parents of adolescents with developmental disabilities”, *Research in Developmental Disabilities*, 2016, 49-50, 258-267.
- MORRIS Amanda Sheffield – Jennifer S. SILK – Laurence STEINBERG – Sonya S. MYERS – Lara Rachel ROBINSON, “The role of the family context in the development of emotion regulation”, *Social Development*, 2007, 16(2), 361-388.
- NELSON Jackie A. – Marion O’BRIEN – Nayena BLANKSON – Susan D. CALKINS – Susan P. KEANE, “Family stress and parental responses to children’s negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses”, *Journal of Family Psychology*, 2009, 23(5), 671-679.
- NICHOLAS David B. – Lonnie ZWAIGENBAUM – Stanley ING – Radha MACCULLOCH – Wendy ROBERTS – Patricia MCKEEVER – Carly A. MCMORRIS, ““Live It to Understand It”: The experiences of mothers of children with Autism Spectrum Disorder”, *Qualitative Health Research*, 2016, 26(7), 921-934.
- NACHTIGALL Robert D. – Jeanne M. TSCHANN – Seline Szkupinski QUIROGA – Linda PITCHER – Gay BECKER, “Stigma, disclosure, and family functioning among parents of children conceived through donor insemination”, *Fertility and Sterility*, 1997, 68(1), 83-89.
- NOLEN-HOEKSAMASusan, *Abnormal Psychology (6. Baskı)*. McGraw Hill Education, 2014.
- O’LEIMAT Abdullah Saed – Mahmoud ALHUSSAMI – Ahmad RAYAN, “The correlates of psychological distress among parents of children with psychiatric disorders”, *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 2019, 32(1), 24-32.
- OLSSON, M. B. – C. P. HWANG, “Depression in mothers and fathers of children with intellectual disability”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2001, 45(6), 535-543.
- OSBORNE Lisa A. – Phil REED, “The relationship between parenting stress and behavior problems of children with autistic spectrum disorders”, *Exceptional Children*, 2009, 76(1), 54-73.

- OZTURK Yagmur – Samantha RICCADONNA – Paola VENUTI, “Parenting dimensions in mothers and fathers of children with Autism Spectrum Disorders”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2014, 8(10), 1295-1306.
- PARENT Justin – Emily GARAI – Rex FOREHAND – Erin ROLAND – Jennifer POTTS – Kelley HAKER – Jennifer E. CHAMPION – Bruce E. COMPAS, “Parent mindfulness and child outcome: The roles of parent depressive symptoms and parenting”, *Mindfulness*, 2011, 1(4), 254-264.
- PASALICH Dave S. – Mark R. DADDS – David J. HAWES, “Cognitive and affective empathy in children with conduct problems: Additive and interactive effects of callous-unemotional traits and autism spectrum disorder symptoms”, *Psychiatry Research*, 2014, 219, 625-630.
- PEPPING Christopher A. – Megan DUVENAGE – Timothy J. CRONIN – Anthony LYONS, “Adolescent mindfulness and psychopathology: The role of emotion regulation”, *Personality and Individual Differences*, 2016, 99, 302-307.
- PINDERHUGHES Ellen E. – Kenneth A. DODGE – John E. BATES – Gregory S. PETTIT – Arnaldo ZELLI, “Discipline responses: Influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes”, *Journal of Family Psychology*, 2000, 14(3), 380-400.
- POZO P. – E. SARRIÁ – A. BRIOSO, “Family quality of life and psychological well-being in parents of children with autism spectrum disorders: A double ABCX model”, *Journal of Intellectual Disability Research*, 2014, 58(5), 442-458.
- PREACHER Kristopher J. – Andrew F. HAYES, “Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models”, *Behavior Research Methods*, 2008, 40(3), 879-891.
- RAJAN Anugraha Merin – G. SRIKRISHNA – J. ROMATE, “Resilience and locus of control of parents having a child with intellectual disability”, *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 2018, 30(3), 297-306.
- RAVAL Vaishali V. – Pratiksha H. RAVAL – Jennifer M. SALVINA – Stephanie L. WILSON – Sharon WRITER, “Mothers' socialization of children's emotion in India and the USA: A cross-and within-culture comparison”, *Social Development*, 2013, 22(3), 467-484.
- REA Hannah M. – Anne SHAFFER, “Expressed emotion in mothers of school-age children: Relations to maternal maltreatment and parenting behavior”, *Journal of Child and Family Studies*, 2016, 25(12), 3749-3759.
- RESMİ GAZETE, Sayı 28603, 30 Mart 2013, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.
- RESPLER-HERMAN Melissa – Barbara A. MOWDER – Anastasia E. YASIK – Renee SHAMAH, “Parenting beliefs, parental stress, and social support relationships”, *Journal of Child and Family Studies*, 2012, 21, 190-198.
- REYES Nuri M. – Olivia J. LINDLY – Alison E. CHAVEZ – Ann FOLAN – Kristy MACIAS – Kathryn A. SMITH – Ann REYNOLDS – Katherine ZUCKERMAN,

- “Maternal beliefs about autism: A link between intervention services and autism severity in White and Latino mothers”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2018, 51, 38-48.
- RITSHER Jennifer Boyd – Poorni G. OTILINGAM – Monica GRAJALES, “Internalized stigma of mental illness: Psychometric properties of a new measure”, *Psychiatry Research*, 2003, 121(1), 31-49.
- RIVARD Melina – Amélie TERROUX – Claudel PARENT-BOURSIER – Céline MERCIER, “Determinants of stress in parents of children with autism spectrum disorders”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2014, 44(7), 1609-1620.
- ROOT Amy E. – Katie E. RASMUSSEN, “Maternal emotion socialization: The contribution of inhibited behaviour and mothers' dissatisfaction with the parent-child relationship”, *Infant and Child Development*, 2017, 26(1).
- ROSE John – Lisa NELSON – Rebecca HARDIMAN, “The relationship between challenging behaviour, cognitions and stress in mothers of individuals with intellectual disabilities”, *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 2016, 44(6), 691-704.
- ROTHBART MARY K. – DOUGLAS DERRYBERRY, “Development of individual differences in temperament, *Advances in Developmental Psychology: Volume 1* içinde (s. 37-86), New Jersey: Hillside, 1981.
- SAMSON Andrea C. – Antonio Y. – HARDAN – Ihno A. LEE – Jennifer M. PHILLIPS – James J. GROSS, “Maladaptive behavior in autism spectrum disorder: The role of emotion experience and emotion regulation”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2015, 45(11), 3424-3432.
- SAMSON Andrea C. – Antonio Y. HARDAN – Rebecca W. PODELL – Jennifer M. PHILLIPS – James J. GROSS, “Emotion regulation in children and adolescents with autism spectrum disorder” *Autism Research*, 2015, 8(1), 9-18.
- SAMSON Andrea – Whitney M. WELLS – Jennifer M. PHILLIPS – Antonio Y. HARDAN – James J. GROSS, “Emotion regulation in autism spectrum disorder: Evidence from parent interviews and children’s daily diaries”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2015, 56(8), 903-913.
- SANDERS John L. – Sam B. MORGAN, “Family stress and adjustment as perceived by parents of children with autism or Down syndrome: Implications for intervention”, *Child & Family Behavior Therapy*, 1997,19(4), 15-32.
- SANDERS Wesley – Janice ZEMAN – Jennifer POON – Rachel MILLER, “Child regulation of negative emotions and depressive symptoms: The moderating role of parental emotion socialization”, *Journal of Child and Family Studies*, 2015, 24(2), 402-415.
- SARASON Irwin G. – Henry M. LEVINE – Robert B. BASHAM – Barbara R. SARASON, “Assessing social support: The social support questionnaire”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1983, 44(1), 127.

- SCAMBLER Graham – Anthony HOPKINS, “Being epileptic: coming to terms with stigma”, *Sociology of Health & Illness*, 1986, 8(1), 26-43.
- SEÇER Zarife – Nihan KARABULUT, “Analysis of emotional socialization behaviors of mother-fathers and social skills of preschool children”, *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 2016, 41(185), 147-165.
- SHAPIRO Shauna L. – Gary E. SCHWARTZ – Ginny BONNER, “Effects of mindfulness-based stress reduction on medical and premedical students”, *Journal of Behavioral Medicine*, 1998, 21(6), 581-599.
- SILK Jennifer S. – Daniel S. SHAW – Joanna T. PROUT – Flannery O'ROURKE – Tonya J. LANE – Maria KOVACS, “Socialization of emotion and offspring internalizing symptoms in mothers with childhood-onset depression”, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2011, 32(3).
- SILVA Louisa M. T. – Mark SCHALOCK, “Autism Parenting Stress Index: Initial psychometric evidence”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2012, 42(4), 566-574.
- SLAGT Meike – Judith Semon DUBAS – Maja DEKOVIĆ – Marcel A. G. VAN AKEN, “Differences in sensitivity to parenting depending on child temperament: A meta-analysis”, *Psychological Bulletin*, 2016, 142(10), 1068-1110.
- SMITH Bruce W. – Jeanne DALEN – Kathryn WIGGINS – Erin TOOLEY – Paulette CHRISTOPHER – Jennifer BERNARD, “The Brief Resilience Scale: Assessing the ability to bounce back”, *International Journal of Behavioral Medicine*, 2008, 15(3), 194-200.
- SMITH Leann E. – Jan S. GREENBERG – Marsha Mailick SELTZER, “Social support and well-being at mid-life among mothers of adolescents and adults with autism spectrum disorders”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2012, 42(9), 1818-1826.
- SNOW Margaret Ellis – Margaret E. HERTZIG – Theodore SHAPIRO, “Expression of emotion in young autistic children”, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 1987, 26(6), 836-838.
- SU Hui – Monica CUSKELLY – Linda GILMORE – Karen SULLIVAN, “Authoritative parenting of Chinese mothers of children with and without intellectual disability”, *Journal of Child and Family Studies*, 2017, 26, 1173-1183.
- SUTHERLAND Rebecca – Antoinette HODGE – Susan BRUCK – Debra COSTLEY – Helen KLIEVE, “Parent-reported differences between school-aged girls and boys on the autism spectrum”, *Autism*, 2017, 21(6), 785-794.
- TAUNT Helen M. – Richard P. HASTINGS, “Positive impact of children with developmental disabilities on their families: A preliminary study”, *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 2002, 37(4), 410-420.

- TELEF Bülent Baki, “Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçe’ye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2013, 28(3), 374-384.
- THIBODEAU Ryan – Juliet R. FINLEY, “On associative stigma: Implicit and explicit evaluations of a mother of a child with autism spectrum disorder”, *Journal of Child and Family Studies*, 2017, 26(3), 843-850.
- TOMANIK Stacey – Gerald HARRIS – Jacqueline HAWKINS, “The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress”, *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 2004, 29(1), 16-26.
- TORTAMIŞ ÖZKAYA Banu, “Yaygın gelişimsel bozukluklardan otizm spektrum bozukluğuna geçiş: DSM-5’te karşımıza çıkacak değişiklikler”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2013, 5(2), 127-139.
- TRUTE Barru – Diane HIEBERT-MURPHY – Kathryn LEVINE, “Parental appraisal of the family impact of childhood developmental disability: Times of sadness and times of joy”, *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 2007, 32(1), 1-9.
- TUNALI Belgin – Thomas G. POWER, “Coping by redefinition: Cognitive appraisals in mothers of children with autism and children without autism”, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2002, 32(1), 25-34.
- WAITE Jane – John ROSE – Lucy WILDE – Kate EDEN – Chris STINTON – Jo MOSS – Chris OLIVER, “Associations between behaviours that challenge in adults with intellectual disability, parental perceptions and parental mental health”, *British Journal of Clinical Psychology*, 2017, 56(4), 408-430.
- WEINER Bernard, “A cognitive (attribution)-emotion-action model of motivated behavior: An analysis of judgments of help-giving”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1980, 39(2), 186-200.
- WEISS Jonathan A. – M. Catherine CAPPADOCIA – Jennifer Anne MACMULLIN – Michelle VIECILI – Yona LUNSKY, “The impact of child problem behaviors of children with ASD on parent mental health: The mediating role of acceptance and empowerment”, *Autism*, 2012, 16(3), 261-274.
- WEISS Jonathan A. – Suzanne ROBINSON – Stephanie FUNG – Ami TINT – Philip CHALMERS – Yona LUNSKY, “Family hardiness, social support, and self-efficacy in mothers of individuals with autism spectrum disorders”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2013, 7(11), 1310-1317.
- WERNER Shirli – Cory SHULMAN, “Subjective well-being among family caregivers of individuals with developmental disabilities: The role of affiliate stigma and psychosocial moderating variables”, *Research in Developmental Disabilities*, 2013, 34(11), 4103-4114.
- WHITE Nia – Richard P. HASTINGS, “Social and Professional support for parents of adolescents with severe intellectual disabilities”, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 2004, 17, 181-190.

- WHITTINGHAM Koa – Kate SOFRONOFF – Jeanie SHEFIELD – Matthew R. SANDERS, “An exploration of parental attributions within the autism spectrum disorders population”, *Behaviour Change*, 2008, 25(4), 201-214.
- WILSON Beverly J. – Jessica L. BERG – Megan E. ZURAWSKI – Kathleen A. KING, “Autism and externalizing behaviors: Buffering effects of parental emotion coaching”, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2013, 7, 767-776.
- WU Qiong – Emma HOOPER – Xin FENG – Micah GERHARDT – Seulki KU, “Mothers' depressive symptoms and responses to preschoolers' emotions: moderated by child expression”, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 2019, 60, 134-143.
- YAGMURLU Bilge – Ozge ALTAN, “Maternal socialization and child temperament as predictors of emotion regulation in Turkish preschoolers”, *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 2010, 19(3), 275-296.
- YAGMURLU Bilge – Ann SANSON, “Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children”, *Australian Journal of Psychology*, 2009, 61(2), 77-88.
- YAP Marie B. H. – Nicholas B. ALLEN – Craig LEVE – Lynn Fainsilber KATZ, “Maternal meta-emotion philosophy and socialization of adolescent affect: The moderating role of adolescent temperament”, *Journal of Family Psychology*, 2008, 22(5), 688.
- YILDIZ ASLAN Sevim, *Göç Bağlamında Ebeveyn Kültürleşmesi, Ergenin Arkadaşlık İlişkileri ve Psikososyal Yetkinliği*, Uludağ Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2017.
- YING Lihua – Qing YAN – Xin SHEN – Xuji JIA – Chongde LIN, “Economic pressure and loneliness in migrant children in China: The mediating roles of parent–child communication and parental warmth”, *Child Psychiatry & Human Development*, 2019, 50(1), 142-149.
- ZEMAN Janice – Judy GARBER, “Display rules for anger, sadness, and pain: It depends on who is watching”, *Child Development*, 1996, 67(3), 957-973.
- ZEMAN Janice – Carisa PERRY-PARRISH – Michael CASSANO, “Parent-child discussions of anger and sadness: The importance of parent and child gender during middle childhood”, *The role of gender in the socialization of emotion: Key concepts and critical issues. New Directions for Child and Adolescent Development*, 128 içinde (65-83). San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- ZEMAN Janice – Kimberly SHIPMAN, “Social-contextual influences on expectancies for managing anger and sadness: The transition from middle childhood to adolescence”, *Developmental Psychology*, 1997, 33(6), 917-924.
- ZHOU Ting – Yiting WANG – Chunli YI, “Affiliate stigma and depression in caregivers of children with Autism Spectrum Disorders in China: Effects of self-esteem, shame and family functioning”, *Psychiatry Research*, 2018, 264, 260-265.

ZUCKERMAN Katharine E. – Olivia J. LINDLY – Brianna SINCHE, “Parent beliefs about the causes of learning and developmental problems among children with autism spectrum disorder: Results from a national survey”, *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 2016, 121(5), 432-447.

EKLER

Ek 1. Etik Onay Örneği

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ
31 Mayıs 2019

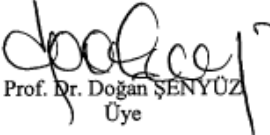
OTURUM SAYISI
2019-04

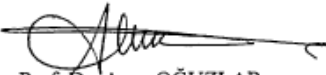
KARAR NO 26 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Elif Gizem TÜRSEL'in "Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Duygu Sosyalleştirme Tepkilerinin İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Elif Gizem TÜRSEL'in "Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Duygu Sosyalleştirme Tepkilerinin İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında İncelenmesi" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak anket ve ölçek sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Feridun YILMAZ
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Üye

Prof. Dr. Abdurrahman KURT
Üye

Prof. Dr. Gökay GÖĞÜŞ
Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye

Ek 2. Gönüllü Katılım Formu

Sayın veli,

Araştırmamız Bursa Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi Psikolog Elif Gizem Türsel tarafından Dr. Öğretim Üyesi Ahu Öztürk danışmanlığında yürütülmektedir. Size kurumunuz/derneğiniz aracılığıyla ulaştığımız bulunmaktayız ve çalışmaya katılımınız için teşekkür ederiz.

Bu çalışma kapsamında Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) kapsamında tanısı olan çocukların anne ve babalarının duyu sosyalleştirme tepkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmamız mümkün olduğunca hem annelerin hem de babaların değerli katılımıyla yürütülecektir. Çalışmaya katılım için belli ön koşullar bulunmaktadır:

- ❖ Çocuğunuzun Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) raporunda Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) tanısının yer alması ama eşlik eden Zihinsel Yetersizlik, Dikkat Eksikliği ve Aşırı Hareketlilik/Hiperaktivite Bozukluğu tanılarının olmaması çalışmamıza katılımı belirleyen ilk koşuldur. Bir istisna olarak, çocuğunuzun RAM raporunda **Dil ve Konuşma Güçlüğü** tanısı eşlik ediyorsa çalışmamıza katılmanız uygundur.
- ❖ Çocukları 3-18 yaş aralığında olan anne ve babaları çalışmamıza dahil etmeyi planlıyoruz.
- ❖ Çocuğunuz için bir devlet hastanesinde (mümkünse yakın tarihte ve mümkün değilse herhangi bir zamanda) düzenlenmiş sağlık raporundaki “fonksiyon kaybı oranı” bilgisine de ihtiyaç duyuyoruz.

Bu ön koşullara uyuyorsanız sizlerle çalışmak istiyoruz.

Çalışmamız kapsamında, anket sorularına **anne ve babaların ayrı ayrı yanıt vermesi** istenecektir. Bu sorulara verdiğiniz içten yanıtlar çalışma için büyük önem taşımaktadır. Anket sorularını *tek seferde tamamlamak zorunda değilsiniz*. Ancak anne ve babaların birbirinden **habersiz olarak** yanıt vermeleri önemlidir. Lütfen boş soru bırakmamaya özen gösteriniz.

Anket başında bir grup demografik bilgiler sorulacak ve kişisel bilgileriniz tamamen gizli tutulacaktır. Takip eden bölümde anketin açıklamalarını ve sorularını dikkatle okuyarak kendinize en uygun gelen cevabı işaretlemeniz istenecektir. Ankette yer alan soruların doğru veya yanlış cevapları bulunmamaktadır. Önemli olan sizin hisleriniz ve düşüncelerinizdir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve elde edilecek bilgiler sadece araştırmacı tarafından düzenlenerek grup düzeyinde değerlendirilecektir. Anketi tamamlamak sadece 25 dakikanızı alacaktır. Anket sorularında rahatsız edici bir ifade bulunmamaktadır, yine de sizi rahatsız eden bir durum veya aklınıza takılan bir soru olursa araştırmacılara aşağıdaki iletişim kanallarıyla doğrudan ulaşabilirsiniz. Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından incelenmiş ve onaylanmıştır.

Psikolog Elif Gizem Türsel: e-posta: e.gizemtursel@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ahu Öztürk: e-posta: ozturka@uludag.edu.tr

Çalışmaya gönüllü katıldığınızı belirtmek için lütfen aşağıdaki kutuyu işaretleyiniz.

Açıklamaları okudum, anladım ve kabul ediyorum.

Ek 3. Demografik Bilgi Formu

Aşağıda sizi ve çocuğunuzu genel olarak tanımamızı sağlayacak bazı sorular yer almaktadır. Maddeler arasında kimliğinizi ortaya koyacak herhangi bir soru bulunmamaktadır. Lütfen istenilen bilgileri eksiksiz tamamlayınız.

1. Cinsiyetiniz: Kadın Erkek
2. Yaşınız:
3. Medeni Durumunuz:
 - a. Evli Evli iseniz, kaç senedir evliliğiniz devam etmekte?
 - b. Bekar
 - c. Diğer (lütfen belirtiniz)
4. Eğitim Durumunuz:
 - a. İlk okul mezunu
 - b. Orta okul mezunu
 - c. Lise mezunu
 - d. İki yıllık yüksek okul mezunu
 - e. Üniversite mezunu
 - f. Diğer (lütfen belirtiniz):
5. Çalışıyor musunuz?
Evet Hayır Diğer (Lütfen belirtiniz)
6. Varsa, mesleğiniz nedir?
7. Lütfen yaşadığınız ili yazınız.
8. Evinizin aylık geliri ve gideri arasındaki **fark** toplam olarak ne kadardır? *Örneğin,*
geliriniz 3000 TL, **gideriniz** 2000 TL ise aradaki **fark** 1000 TL'dir.
 1000 TL ve altı
- 1001 TL – 1500 TL arası
- 1501 TL – 2500 TL arası
- 2501 TL – 3500 TL arası
- 3500 TL – 4500 TL arası
- 4500 TL ve üstü

9. Bir merdiven düşününüz. Bu merdiven Türkiye'deki insanların konumunu temsil etmektedir. Siz kendinizi merdivenin hangi basamağında görürsünüz?

Merdivenin en tepesi (7. basamak) en çok maddi gelire sahip, en iyi eğitilmiş, en saygın işlerde çalışan ve refah düzeyi yüksek olan insanları temsil etmektedir. Merdivenin en alt basamağı (1. basamak) en az maddi gelire sahip, eğitim düzeyi düşük ve saygın görülmeyen işlerde çalışan insanları temsil etmektedir.

7. Basamak
6. Basamak
5. Basamak
4. Basamak
3. Basamak
2. Basamak
1. Basamak

10. Araştırmaya konu olan çocuğunuzun cinsiyeti: Kız Erkek
11. Araştırmaya konu olan çocuğunuzun doğum tarihi (Gün/Ay/Yıl):
12. Araştırmaya konu olan çocuğunuzun kimliğinde tam olarak yazılı olan isim ve soy ismini baş harfleriyle kısaltarak yazınız (örneğin, Elif Gizem Türsel – “EGT” gibi)
13. Araştırmaya konu olan çocuğunuzun öz ve üvey olmak üzere toplamda kaç kardeşi (*abla, ağabey ya da küçük kardeş*) vardır? Lütfen yazınız.
14. Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanısı çocuğunuz kaç yaşında iken kondu?
15. Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanısı koyulan çocuğunuz için düzenlenen hastane raporunda belirtilen *fonksiyon kaybı oranı* yüzde kaçtır?
16. Çocuğunuzun Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nce verilmiş raporunda geçen tam tanı nedir?
- Yaygın Gelişimsel Bozukluk
- Hafif Düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu
- Orta Düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu
- Ağır Düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu
- Otizm
- Atipik Otizm
- Rett Sendromu
- Çocukluğun Dezintegratif Bozukluğu
- Asperger Sendromu
- Başka Türlü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk
- Diğer (Lütfen belirtiniz)
17. Çocuğunuzun Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nce verilmiş raporunda başka bir tanı belirtilmekte midir?
- Evet (Lütfen diğer tanının ne olduğunu belirtiniz.)
- Hayır
18. Çocuğunuz düzenli olarak kaç senedir özel bir eğitim almaktadır?

Sayın veli,
Aşağıdaki sorularda otizmle ilgili fikirlerinizi almak amaçlanmaktadır. Bu soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur, önemli olan sizin düşüncenizdir.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Otizmin doğuştan gelen bir durum olduğu ifadesine ne kadar katılıyorsunuz?	1	2	3	4	5
2. Otizmin çevrenin etkisi ile (örn., eğitim, terapi vb.) ilerleme kaydedebileceği ifadesine ne kadar katılıyorsunuz?	1	2	3	4	5

Ek 4. Ebeveyn Atıflarına Yönelik Sorular

Sayın veli,

Her birey günlük yaşamda karşılaştığı durumlar ve olaylara karşılık belirli duyguları hisseder ve bu duyguları çevresindekilere gösterir, yani ifade eder. İfade edilen bu duyguların yoğunluğu kişiden kişiye değişkenlik gösterebilir.

Aşağıda yer alan sorularda sizden istenilen, çocuğunuzun hissettiği ve ifade ettiği duyguların yoğunluğunu ve bu yoğunluğu çocuğunuzun otizm düzeyi ile ne kadar ilişkili bulunduğunuzu değerlendirmenizdir.					
Duyguların yoğunluğunu nasıl değerlendireceğinize dair bir örneği A ve B olarak adlandıracağımız 2 farazi duygu üzerinden anlatabiliriz. Örneğin, çocuğunuz A duygusunu çok sık yaşıyor ve bu duyguyu yaşadığında uzun süre etkisinden çıkamıyorsa A duygusunu yoğun yaşadığını düşününüz. Ya da çocuğunuz B duygusunu kesinlikle yaşamıyorsa, günlük olaylar B duygusunu hissetmesine asla neden olmuyorsa B duygusunun yoğun olmadığını düşünebilirsiniz.					
	Kesinlikle yoğun şekilde ifade etmiyor	Az yoğun şekilde ifade ediyor	Kararsızım	Biraz yoğun şekilde ifade ediyor	Çok yoğun şekilde ifade ediyor
1. Sizce, çocuğunuz öfke, üzüntü, korku ve hayal kırıklığı gibi <i>olumsuz duygularını ne yoğunlukta ifade etmektedir?</i>	1	2	3	4	5
2. Sizce, çocuğunuz mutluluk, neşe, memnuniyet ve hoşnutluk gibi <i>olumlu duygularını ne yoğunlukta ifade etmektedir?</i>	1	2	3	4	5

	Otizmle kesinlikle bir ilişkisi yok	Otizmle ilişkisi yok	Kararsızım	Otizmle biraz ilişkili	Otizmle oldukça ilişkili
1. Sizce, çocuğunuzun öfke, üzüntü, korku ve hayal kırıklığı gibi <i>olumsuz</i> duygularının ifadesindeki yoğunluk, çocuğunuzun <i>otizm durumu ile ne kadar ilişkilidir?</i>	1	2	3	4	5
2. Sizce, çocuğunuzun mutluluk, neşe, memnuniyet ve hoşnutluk gibi <i>olumlu</i> duygularının ifadesindeki yoğunluk, çocuğunuzun <i>otizm durumu ile ne kadar ilişkilidir?</i>	1	2	3	4	5

Sayın veli,
Aşağıdaki sorularda çocuğunuzun sergilediği davranışlarını kontrolüne yönelik fikrinizi almak amaçlanmaktadır. Sorulara cevap verirken çocuğunuzun kendi davranışlarını ne derecede kontrol edebildiğine dair düşüncenizi paylaşınız. Bu soruların doğru ya da yanlış cevapları kesinlikle bulunmamaktadır. Önemli olan sizin fikirlerinizdir.

	Kesinlikle kontrol edemez	Kontrol edemez	Kararsızım	Kısmen kontrol edebilir	Tamamen kontrol edebilir
1. Çocuğunuzun olumlu davranışlarını (örn, ayrıntılara dikkat etmesi, yönergeye uyması) düşününüz. Sizce çocuğunuz bu olumlu davranışlarını ne derecede kontrol edebilir?	1	2	3	4	5
2. Çocuğunuzun otizmle ilişkili davranışlarını (örn., stereotip davranışları, ekolali) düşününüz. Sizce çocuğunuz otizmle ilişkili bu davranışlarını ne derecede kontrol edebilir?	1	2	3	4	5
3. Çocuğunuzun olumsuz davranışlarını (örn., ısrar etme, uygun olmayan şekilde bağırma) düşününüz. Sizce çocuğunuz bu olumsuz davranışlarını ne derecede kontrol edebilir?	1	2	3	4	5

Aşağıdaki sorularda çocuğunuzun davranışlarının ortaya çıkmasında sizin ebeveyn olarak bilerek ya da bilmeyerek ne kadar rol oynadığınıza dair fikrinizi almak amaçlanmaktadır. Sorulara cevap verirken çocuğunuzun davranışlarına ne derecede sebep olmuş olabileceğinizi değerlendiriniz. Bu soruların doğru ya da yanlış cevapları kesinlikle bulunmamaktadır. Önemli olan sizin fikirlerinizdir.

	Kesinlikle benden kaynaklanmaz	Benden kaynaklanmaz	Kararsızım	Kısmen benden kaynaklanabilir	Tamamen benden kaynaklanır
1. Çocuğunuzun olumlu davranışlarını (örn, ayrıntılara dikkat etmesi, yönergeye uyması) düşününüz. Sizce çocuğunuzun bu olumlu davranışları ne derecede sizden kaynaklıdır?	1	2	3	4	5
2. Çocuğunuzun otizmle ilişkili davranışlarını (örn., stereotip davranışları, ekolali) düşününüz. Sizce çocuğunuzun bu otizmle ilişkili davranışları ne derecede sizden kaynaklıdır?	1	2	3	4	5
3. Çocuğunuzun olumsuz davranışlarını (örn., ısrar etme, uygun olmayan şekilde bağırma) düşününüz. Sizce çocuğunuzun bu olumsuz davranışları ne derecede sizden kaynaklıdır?	1	2	3	4	5

Ek 5. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Aşağıda katılıp katılmayacağımız 8 ifade vardır. 1-7 arasındaki derecelendirmeyi kullanarak, her bir madde için uygun olan cevabımızı belirtiniz.	1 Kesinlikle Katılmıyorum	2 Katılmıyorum	3 Biraz Katılmıyorum	4 Kararsızım	5 Biraz Katılıyorum	6 Katılıyorum	7 Kesinlikle Katılıyorum
1. Amaçlı ve anlamlı bir yaşam sürdürüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Sosyal ilişkilerim destekleyici ve tatmin edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
3. Günlük aktivitelerime bağlı ve ilgiliyim.	1	2	3	4	5	6	7
4. Başkalarının mutlu ve iyi olmasına aktif olarak katkıda bulunurum.	1	2	3	4	5	6	7
5. Benim için önemli olan etkinliklerde yetenekli ve yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
6. Ben iyi bir insanım ve iyi bir hayat yaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Geleceğim hakkında iyimserim.	1	2	3	4	5	6	7
8. İnsanlar bana saygı duyar.	1	2	3	4	5	6	7

Ek 6. Çocukların Olumsuz Duygularıyla Baş Etme Ölçeği

- Aşağıda günlük yaşamınızda, çocuğunuzla ilişkilerinizde karşılaşılabileceğiniz bazı durumlar maddeler halinde verilmiştir. Her durumun altına da anne-baba olarak gösterebileceğiniz bazı davranışlar sıralanmıştır.
- Lütfen bu davranışların **her birini** ne kadar sıklıkla yaptığınızı belirtiniz. Örneğin, birinci maddede belirtilen durumla ilgili olarak 6 davranış seçeneğinin her birini ne sıklıkla yaptığınızı 1’den 5’e kadar sayılardan uygun olanı daire içine alarak belirtiniz. Böylece her bir durumla ilgili 6 davranış için de cevap vermiş olacaksınız.
- Eğer çocuğunuzun daha önce böyle bir durumla karşılaşmadığını düşünüyorsanız, “böyle olsaydı ne yapardım” diye düşünerek yanıtlayınız.

1	2	3	4	5
Hiç Böyle Kesinlikle Böyle Yaparım	Nadiren Böyle Yaparım	Belki Böyle Yaparım	Büyük Böyle Yaparım	Olasılıkla Böyle Yaparım

1) Eğer çocuğum hastalandığı ya da bir yerini incittiği için arkadaşının (veya akrabamızın/tanıdığımızın çocuğunun) doğum günü partisine veya oyun davetine gidemiyorsa ve bundan dolayı öfkeli olursa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğumu sakinleşmesi için odasına gönderirim.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma kızarım.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma arkadaşları ile birlikte olabileceği başka yollar düşünmesi için yardımcı olurum (örneğin, bazı arkadaşlarını daha sonra eve davet edebiliriz).	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma partiyi kaçırmayı büyütmemesini söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumu, öfkesini ve hayal kırıklığını ifade etmesi için cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5
f) Çocuğumu yatıştırırım ve kendini daha iyi hissetmesi için eğlenceli bir şeyler yaparım.	1	2	3	4	5

2) Eğer çocuğum bisikletinden düşer, onu kırar ve sonra da üzülüp ağlarsa (veya oyun oynarken düşer ve ağlarsa), ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Sakin kalırım ve endişelenmem.	1	2	3	4	5
b) Çocuğumu rahatlatır ve kazasını unutmamasını sağlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma bisikletin nasıl tamir edileceğini anlaması için yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
e) Çocuğuma böyle bir durumda ağlamanın doğal olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma ağlamayı bırakmasını yoksa bisiklete binmesine izin vermeyeceğimi söylerim.	1	2	3	4	5

3) Eğer çocuğum çok değerli bir eşyasını kaybeder ve ağlarsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Bu kadar dikkatsiz olduğum ve sonra da ağladığı için keyfim kaçır.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma, henüz bakmadığı yerleri düşünmesinde yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
d) Mutlu şeylerden bahsederek çocuğumun dikkatini başka yöne çekerim.	1	2	3	4	5
e) Ona mutsuz olduğunda ağlamasının doğal olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
f) Dikkatli olmazsan işte böyle olur derim.	1	2	3	4	5

4) Eğer çocuğum iğneden korkuyor ve iğne olma sırasını beklerken titreyip ağlıyorsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Ona, kendini toparlamasını yoksa yapmaktan hoşlandığı bir şeye izin vermeyeceğimi söylerim (örneğin televizyon seyretmek gibi).	1	2	3	4	5
b) Hissettiği korku hakkında konuşması için çocuğumu cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5
c) Ona, iğne olmayı büyük bir mesele haline getirmemesini söylerim.	1	2	3	4	5
d) Ona ağlayarak bizi utandırmamasını söylerim.	1	2	3	4	5
e) İğneden önce ve sonra onu rahatlatırım.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma ne yaparsa iğnenin daha az acıtacağını anlatırım (örneğin, kendini kasmaz veya derin nefes alırsa daha az acıyacağı gibi).	1	2	3	4	5

5) Eğer çocuğum öğleden sonrası bir arkadaşın (akrabanın/tanıdığımızın) evinde geçirecekse ve benim onunla kalamamam onu tedirgin edip üzerse, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) O süre içinde ne kadar eğleneceğinden bahsederek onun ilgisini başka yöne çekmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
b) Ben yokken tedirgin olmaması için çocuğuma neler yapabileceğini düşünmesinde yardımcı olurum (örneğin, en sevdiği kitabını ya da oyuncaklarını yanında götürmesi gibi).	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma aşırı tepki göstermeyi ve bebek gibi davranmayı bırakmasını söylerim.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma, eğer yatmazsa bundan sonra dışarı çıkmasına izin vermeyeceğimi söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumun tepkileri yüzünden keyifsiz ve sıkıntılı olurum.	1	2	3	4	5
f) Tedirginliği ve keyifsizliği hakkında konuşması için çocuğumu cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5

6) Eğer çocuğum arkadaşları ile birlikte yer aldığı bir grup faaliyetinde hata yaptığı için utanır ve ağlamaklı olursa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğumu rahatlatır ve daha iyi hissetmesini sağlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.	1	2	3	4	5
c) Kendimi rahatsız ve utanmış hissederim.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma kendini toparlamasını yoksa doğruca eve gideceğimizi söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumu, yaşadığı utanma hissi hakkında konuşması için cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma alıştırmaya yapmasında yardımcı olacağımı ve böylece bir dahaki sefere daha iyisini yapacağını söylerim.	1	2	3	4	5

7) Eğer çocuğum bir müsamere ya da spor faaliyeti nedeniyle seyirci karşısına çıkacağı için çok heyecanlanır ve kaygılanırsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğuma, sırası geldiğinde kendini hazır hissetmesi için neler yapabileceğini düşünmesinde yardımcı olurum (örneğin, biraz ısınma yapmak ve seyirciye bakmamak gibi).	1	2	3	4	5
b) Heyecan ve kaygısının geçmesi için çocuğuma rahatlatıcı bir şeyler düşünmesini öneririm.	1	2	3	4	5
c) Sakin kalırım ve kaygılanmam.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma bebek gibi davrandığını söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğuma sakinleşmezse oradan hemen ayrılıp doğruca eve gideceğimizi söylerim.	1	2	3	4	5
f) Hissettiği heyecan ve kaygı hakkında konuşması için çocuğumu cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5

8) Eğer çocuğum bir arkadaşından (veya bir akrabamızdan/tanıdıktan) istemediği hediye aldığı için hayal kırıklığına uğramış, hatta kızgın görünüyorsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğumu hissettiği hayal kırıklığını ifade etmesi için cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma bu hediyeyi onun istediği başka bir şeyle değiştirilebileceğini söylerim.	1	2	3	4	5
c) Kaba davranışı yüzünden çocuğuma kızmam.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumu, hediyeyi alan kişinin hislerine karşı duyarsız olduğu için azarlarım.	1	2	3	4	5
f) Eğlenceli şeyler yaparak, çocuğumun kendisini daha iyi hissetmesini sağlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5

9) Eğer çocuğum televizyonda ürkütücü bir program seyrettikten sonra korkuya kapılıp uyuyamıyorsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğumu, onu korkutan şey konusunda konuşması için cesaretlendiririm	1	2	3	4	5
b) Anlamsız hareketinden dolayı çocuğuma öfkelenirim.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma aşırı tepki gösterdiğini söylerim.	1	2	3	4	5
d) Çocuğuma uyuyabilmesi için neler yapabileceğini düşünmesinde yardımcı olurum (örneğin, yatağa bir oyuncak alması, ışığı açık bırakması gibi).	1	2	3	4	5
e) Ona yatağa gitmesini yoksa bundan sonra televizyon seyretmesine hiç izin vermeyeceğimi söylerim.	1	2	3	4	5
f) Çocuğumla eğlenceli bir şeyler yaparak korktuğu şeyi unutmaması için ona yardımcı olurum.	1	2	3	4	5

10) Eğer parkta çocuklar oyunlarına katılmasına izin vermedikleri için çocuğum ağlamaklı olursa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Sakin kalırım, keyfim kaçmaz.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma, ağlamaya başlarsa doğruca eve gideceğimizi söylerim.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma, kendini kötü hissettiğinde ağlamasının doğal olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
d) Çocuğumu rahatlatırım ve mutluluk veren şeyler düşünmesini sağlamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
e) Çocuğuma başka şeyler yapmayı düşünmesi için yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma kendini birazdan daha iyi hissedeceğini söylerim.	1	2	3	4	5

11) Eğer çocuğum diğer çocuklarla oynarken, onlardan biri çocuğumla alay ettiği için bir anda titremeye ve gözleri yaşarmaya başlarsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğuma bunu büyütmemesi gerektiğini söylerim.	1	2	3	4	5
b) Canım sıkılır, keyfim kaçır.	1	2	3	4	5
c) Çocuğuma toparlanmasını, yoksa doğruca eve gideceğimizi söylerim.	1	2	3	4	5
d) Diğer çocukların alaylı sözleriyle başa çıkabilmesi için neler yapabileceğini düşünmesinde çocuğuma yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
e) Çocuğumu rahatlatırım ve bu keyifsiz olayı unutmaya için onunla bir oyun oynarım.	1	2	3	4	5
f) Alay edilmenin onu nasıl incittiği hakkında konuşması için çocuğumu cesaretlendiririm.	1	2	3	4	5

12) Eğer çocuğum çevresinde tanımadığı kişiler olduğunda hep utanıyor ve ürküyorsa ya da aile dostlarını misafirlığe geldiği zaman ağlamaklı olup odasından çıkmak istemiyorsa, ben;	Hiç böyle yapmam	Nadiren böyle yaparım	Belki böyle yaparım	Büyük olasılıkla böyle yaparım	Kesinlikle böyle yaparım
a) Çocuğuma, aile dostlarımızla karşılaştığı zaman daha az korkması için neler yapabileceğini düşünmesinde yardımcı olurum.	1	2	3	4	5
b) Çocuğuma, tedirgin hissetmenin doğal olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
c) Aile dostlarımızla yapabileceğimiz eğlenceli şeylerden bahsederek çocuğumu mutlu etmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
d) Çocuğumun tepkileri yüzünden kendimi sıkıntılı hisseder ve rahatsızlık duyarım.	1	2	3	4	5
e) Çocuğuma oturma odasına gelip aile dostlarımızla beraber oturmak zorunda olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
f) Çocuğuma bebek gibi davrandığını söylerim.	1	2	3	4	5

Lütfen her durum için önerilmiş 6 davranış seçeneğinin her birini cevaplamış olduğunuzu kontrol ediniz.

Ek 7. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve her bir ifadenin size ne ölçüde uyduğunu işaretleyiniz.	1 Hiç Uygun Değil	2 Uygun Değil	3 Biraz Uygun	4 Uygun	5 Tamamen Uygun
1. Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	1	2	3	4	5
2. Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
3. Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	1	2	3	4	5
4. Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.	1	2	3	4	5
5. Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.	1	2	3	4	5
6. Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.	1	2	3	4	5

Ek 8. Ruhsal Hastalıklarda İçselleştirilmiş Damga Ölçeği: Algılanan Ayrımcılık Alt Boyutu

<p>Bu ölçekte sık sık geçen “otizm” terimi, en geniş anlamda kullanılmıştır. Her bir cümleyi dikkatle okuduktan sonra eğer;</p> <p>“Kesinlikle aynı fikirde değilim” diyorsanız (1) rakamını ; “Aynı fikirde değilim” diyorsanız (2) rakamını ; “Aynı fikirdeyim” diyorsanız (3) rakamını ; “Kesinlikle aynı fikirdeyim” diyorsanız (4) rakamını daire içine alarak</p> <p>Okuduğunuz cümleye ne ölçüde katıldığınızı ya da katılmadığınızı belirtiniz. Her cümle için rakamlardan sadece bir tanesini işaretleyiniz.</p>				
	Kesinlikle aynı fikirde değilim	Aynı fikirde değilim	Aynı fikirdeyim	Kesinlikle aynı fikirdeyim
1. Çocuğum otizmlili olduğum için insanlar bana farklı davranıyorlar.	1	2	3	4
2. Sırf çocuğum otizmlili olduğum için insanlar ona sık sık ne yapması gerektiğini söyleyip, sanki çocukmuş gibi davranırlar.	1	2	3	4
3. Sırf çocuğum otizmlili olduğum için insanlar onu göz ardı ederler ya da pek ciddiye almazlar.	1	2	3	4
4. Çocuğum otizmlili olduğum için kimse benimle yaklaşmak istemez.	1	2	3	4
5. İnsanlar çocuğumun otizmlili olduğum için hayatta fazla başarılı olamayacağını düşünüyorlar.	1	2	3	4

Ek 9. Depresyon Anksiyete ve Stres Ölçeği: Depresyon ve Stres Alt Boyutları

Aşağıdaki maddeleri dikkatlice okuyunuz ve size uyduğunu düşündüğünüz dereceyi işaretleyiniz.

SON 1 HAFTAKİ DURUMUNUZ	Hiçbir Zaman	Bazen ve Ara Sıra	Oldukça Sık	Her Zaman
1. Oldukça önemsiz şeyler için üzüldüğümü fark ettim.	0	1	2	3
2. Hiç olumlu duygu yaşamadığımı fark ettim.	0	1	2	3
3. Hiçbir şey yapamaz oldum.	0	1	2	3
4. Olaylara aşırı tepki vermeye meyilliyim.	0	1	2	3
5. Kendimi gevşetip salıvermek zor geldi.	0	1	2	3
6. Hiçbir beklentimin olmadığı hissine kapıldım.	0	1	2	3
7. Keyfimin pek kolay kaçırılabilirdiği hissine kapıldım.	0	1	2	3
8. Sinirsel enerjimi çok fazla kullandığımı hissettim.	0	1	2	3
9. Kendimi üzgün ve depresif hissettim.	0	1	2	3
10. Herhangi bir şekilde geciktirildiğimde (<i>asansörde, trafik ışıklarında bekletildiğimde</i>) sabırsızlandığımı hissettim.	0	1	2	3
11. Neredeyse her şeye karşı olan ilgimi kaybettiğimi hissettim.	0	1	2	3
12. Birey olarak değersiz olduğumu hissettim.	0	1	2	3
13. Alınan olduğumu hissettim.	0	1	2	3
14. Hayatın değersiz olduğunu hissettim.	0	1	2	3
15. Gevşeyip rahatlamakta zorluk çektim.	0	1	2	3
16. Yaptığım işlerden zevk almadığımı fark ettim.	0	1	2	3
17. Kendimi perişan ve hüzünlü hissettim.	0	1	2	3
18. Kolay sinirlendirilebildiğimi fark ettim.	0	1	2	3
19. Bir şey canımı sıktığında kolay sakinleşemediğimi fark ettim.	0	1	2	3
20. Hiçbir şey bende heyecan uyandırmıyordu.	0	1	2	3
21. Bir şey yaparken ikide bir rahatsız edilmeyi hoş göremediğimi fark ettim.	0	1	2	3
22. Sinirlerimin gergin olduğunu hissettim.	0	1	2	3
23. Oldukça değersiz olduğumu hissettim.	0	1	2	3
24. Beni yaptığım işten alıkoyan şeylere dayanamıyordum.	0	1	2	3
25. Gelecekte ümit veren bir şey göremedim.	0	1	2	3
26. Hayatın anlamsız olduğu hissine kapıldım.	0	1	2	3
27. Kışkırtılmakta olduğumu hissettim.	0	1	2	3
28. Bir iş yapmak için gerekli olan ilk adımı atmada zorlandım.	0	1	2	3

Ek 10. Aile Yapısını Değerlendirme Aracı: İletişim ve Duygusal Bağlam Alt Boyutları

Aşağıdaki bütün ifadeleri, anladığımız biçimde ve sizin durumunuzu ne derecede yansıttığını gösterecek şekilde her bir ifadenin altındaki ölçek üzerinde işaretleyiniz. Ölçeğin bir ucu “Bizimkiyle tamamen aynı”, diğer ucu ise “Bizimkinin tam tersi” durumları yansıtmaktadır. Sizin durumunuz bu iki uç arasında nereye düşüyorsa o aralığa çarpı (X) işareti koyunuz.										
Bizimkiyle tamamen aynı (1) (2) (3) (4) (5) (6) (7) (8) (9) (10)										
Bizimkinin tam tersi										
1. Ailemizde her türlü konu ve fikir açıkça konuşulur.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Evimizde birisi bir şey söylediği zaman diğerleri aynı şeyi anlarlar.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Bizim evde kesinlikle konuşulmayacak konular bence çok fazladır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Eşimle zayıflıklarımı, korku ve endişelerimi paylaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Eşime özel duygu, düşünce ve hayallerimi rahatlıkla söylerim.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Aile üyeleri arasındaki iletişimi son derece doyurucu bulurum.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Bizim ailede her çeşit duygunun (üzüntü, mutluluk, coşku, kızgınlık, korku v.b.) hissettiğimiz gibi yaşanması olağandır.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8. Bence ailemizde değişmesi mümkün olmayacak olumsuz tavırlar çoktur.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9. Birbirimize yeterince sevgi ve şefkat gösteririz.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Ek 11. Bilişsel ve Duygusal Bilinçlilik Ölçeği

Aşağıdaki maddeleri inceleyiniz ve size uyduğunu düşündüğünüz dereceyi işaretleyiniz.

	1 Nadiren	2 Bazen	3 Sık Sık	4 Neredeyse Her Zaman
1. Dikkatimi yaptığım şeye yoğunlaştırmak benim için kolaydır.	1	2	3	4
2. Duygusal acıya katlanabilirim.	1	2	3	4
3. Değiştiremeyeceğim şeyleri kabul ederim.	1	2	3	4
4. Önemli durumlarda, o anda nasıl hissettiğimi genellikle tanımlayabilirim.	1	2	3	4
5. Kolayca dikkatim dağılır.	1	2	3	4
6. Kafam geçmişimle meşgul.	1	2	3	4
7. Benim için duygu ve düşüncelerimin farkında olmak kolaydır.	1	2	3	4
8. Düşüncelerimi yargılamaksızın düşüncelerimin farkında olmaya çalışırım.	1	2	3	4
9. Sahip olduğum duygu ve düşünceleri kabul edebilirim.	1	2	3	4
10. Şu ana odaklanabilirim.	1	2	3	4
11. Uzunca bir süre bir şeye dikkatimi verebilirim.	1	2	3	4

Ek 12. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği: Sebatkarlık, Tepkisellik ve Ritmiklik Alt Boyutları

Her soru için, çocuğunuzun <u>son zamanlardaki</u> ve <u>şimdiki</u> davranışını en iyi anlatan numarayı lütfen yuvarlak içine alınız. Sorulardan hiçbiri çocuğunuza uymuyorsa veya cevaplanamazsa üzerini çiziniz.						
	Hemen Hiç	Sık Değil	Değişken, Genelde Olmaz	Değişken, Genelde Olur	Sık Sık	Hemen Her Zaman
1. Çocuğum bulmaca çözmek veya yap-boz (lego) gibi bir işe başladığında uzun zaman alsa bile bitirinceye kadar üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
2. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda kakasını yapar.	1	2	3	4	5	6
3. Çocuğum, yeni bir işe geçmeden önce başlamış olduğu işini tamamlamayı sever.	1	2	3	4	5	6
4. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda bir şeyler atıştırmak ister.	1	2	3	4	5	6
5. Çocuğum bir işle uğraşırken, üzüldüğü ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.	1	2	3	4	5	6
6. Alışveriş yaparken, çocuğum oyuncak ya da şeker istediğinde, onun yerine kolayca başka bir şeyi kabul eder.	1	2	3	4	5	6
7. Çocuğumu yatağa yatırdığımda, uykuya dalması aşağı yukarı her gece aynı zamanı alır.	1	2	3	4	5	6

8. Çocuğum, tamamlamadığı bir oyunu ya da aktiviteyi bırakmayı istemez.	1	2	3	4	5	6
9. Çocuğum saçının taranması gibi bir işe karşı çıkarsa, buna aylarca direnmeyi sürdürür.	1	2	3	4	5	6
10. Çocuğum, bulmaca, yap-boz ve okuma gibi bir aktiviteyle uzun zaman uğraşır.	1	2	3	4	5	6
11. Çocuğum, her akşam farklı süreler uyur.	1	2	3	4	5	6
12. Çocuğum bir şeye kızgınsa, bunu geçiştirmek zor olur.	1	2	3	4	5	6
13. Çocuğum, her gün farklı zamanlarda acıkır.	1	2	3	4	5	6
14. Beraber alışveriş yaparken, çocuğumun istediğini almazsam (örnek: şeker, giysi gibi) ağlar ve bağırır.	1	2	3	4	5	6
15. Çocuğum üzüntülü ise, onu rahatlatmak zordur.	1	2	3	4	5	6
16. Çocuğum her gün aynı miktarda yemek yeme yerine, bir gün fazlasıyla, ertesi gün de çok az yemek yer.	1	2	3	4	5	6
17. Bir oyuncak ya da oyun zor geldiği zaman, çocuğum hemen başka bir aktiviteyle ilgilenir.	1	2	3	4	5	6

18. Sevdiği bir oyun ya da oyuncacı çalışmadığı zaman, çocuğum belirgin şekilde üzülür.	1	2	3	4	5	6
19. Çocuğum bir kıyafeti giymek istemediğinde, bağıarak tartışır ya da ağlar.	1	2	3	4	5	6
20. Hafta sonu ve tatillerde, çocuğum her sabah aynı saatte uyanır.	1	2	3	4	5	6
21. Çocuğum bir şeyi iyice öğreninceye kadar (bulmaca, yeni şarkı veya yazmak gibi), o işin üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
22. Çocuğum bir şeyle oynamaya başladığında, bunu durdurmasını isteyip uğraşsam da zor olur.	1	2	3	4	5	6
23. Çocuğum, kitap okumak ya da kitaplara bakmak ve el işi yapmak gibi sessiz aktivitelerle uğraşır.	1	2	3	4	5	6

Ek 13. Kısa Aile İlişkileri Ölçeği: Birlik Alt Boyutu

Sayın veli,
Aşağıdaki sorularda aile yaşamınız ile ilgili bir değerlendirme yapmanız istenmektedir. Soruların doğru ya da yanlış cevapları bulunmamaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuduktan sonra sizin aileniz için en uygun olduğunu düşündüğünüz seçeneği işaretleyiniz.

	1 Kesinlikle katılmıyorum	2 Katılmıyorum	3 Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4 Katılıyorum	5 Tamamen katılıyorum
1. Ailemizde birbirimize tam anlamıyla yardım eder, destek oluruz.	1	2	3	4	5
2. Evde birlikte bir şeyler yaparak ailece çokça zaman geçiririz.	1	2	3	4	5
3. Ailemizdeki herkes, evde üstüne düşen işler için çok çalışır.	1	2	3	4	5
4. Ailemizde birliktelik duygusu vardır.	1	2	3	4	5
5. Ailemdeki herkes birbirine gerçekten destek olur.	1	2	3	4	5
6. Ailemin bir ferdi olmaktan gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
7. Aile içinde birbirimizle gerçekten iyi geçiniriz.	1	2	3	4	5

Ek 14. Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu

Sayın veli,

Öncelikle çalışmamıza göstermiş olduğunuz ilgi ve değerli katılımınız için teşekkür ederiz.

Bu çalışmanın amacı anne ve babaların çocukların ifade ettikleri duygulara verdikleri tepkilerin hangi faktörlerden etkilendiğini incelemektir. Yurt dışında yapılmış olan pek çok çalışma, ebeveynlerin psikolojik durumları ile çocuklara verdikleri tepkiler arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yurt içinde ise konuyla ilgili fazla çalışma yapılmamıştır. Bu amaçla, sizlere yönelttiğimiz anketler aracılığıyla veri toplamış bulunmaktayız.

Çalışmanın sonuçlarına dair veya aklınıza takılan başka bir soruyla ilgili çalışmanın yürütücüsü olan Psikolog Elif Gizem Türsel ve Dr. Öğr. Üyesi Ahu Öztürk ile iletişime geçebilirsiniz.

Psikolog Elif Gizem Türsel: e-posta: e.gizemtursel@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ahu Öztürk: e-posta: ozturka@uludag.edu.tr

Ek 15. GOBDÖ-2-TV İsteği Formu

Sayın veli,

Değerli vaktinizi ayırarak çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederiz!

Bu kıymetli katkınıza teşekkür etmek için bu çalışmaya özel olarak sizlere çocuğunuzun otizm tablosuyla ilişkili bir değerlendirmeyi hediye olarak sunmak isteriz.

Bunun için çocuğunuzla en az 2 hafta süreyle etkileşimde bulunup sosyal ortamda gözlemlene fırsatı bulmuş bir öğretmeninden Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği – 2- Türkçe Versiyonu (GOBDÖ-2-TV) isimli bir anketi doldurmasını istemekteyiz. Bu anket ile öğretmeni çocuğunuzun stereotip davranışları, iletişim ve sosyal etkileşim ile ilgili davranışlarını değerlendirecektir.

Ardından, anketi kullanma eğitimine ve sertifikasına sahip olan, çalışmanın yürütücüsü Psikolog Elif Gizem Türsel bu ankete dayanarak bir rapor hazırlayacaktır.

Bu raporu:

- ✓ Çocuğunuzun davranış problemlerini değerlendirme,
- ✓ Belirli bir süre sonra tekrarlanarak ilerlemeyi belirleme/değerlendirme,
- ✓ Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) için amaç belirleme gibi amaçlar için kullanılabilir.

Siz de bu değerlendirmeden faydalanmak istiyorsanız lütfen aşağıdaki kutucuğu işaretleyiniz.

Açıklamaları okudum, anladım ve kabul ediyorum. Çocuğumun değerlendirilmesinin yapılacağı bu çalışmaya özgü raporu almak isterim.

Raporu size teslim edebilmemiz için iletişim bilginizi/bilgilerinizi paylaşırsanız seviniriz. Bu bilgiler hazırlanan raporun doğru şekilde size ulaşması amacıyla istenmektedir. Bilgileriniz etik kurallar çerçevesinde araştırmacı tarafından saklı tutulacaktır.

Adınız/Soyadınız:

E-posta:

Telefon:

Çocuğunuzun Adı:

Çocuğunuzun Doğum Tarihi:

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Elif Gizem TÜRSEL
Tez Adı	İkili ABCX Stres Modeli Kapsamında Bir İnceleme: Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocukların Ebeveynlerinin Aile Uyumu ve Duygu Sosyalleştirme Tepkileri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Psikoloji
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Abu ÖZTÜRK
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırladığım tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 28/08/2019

İmza :

